

Hasenat Sanılan Amellerin Seyyiât Olma İhtimali	6
Şeytanı Kovup Nefsi Dizginlemek Gerekir	6
Te'vilât-İ Nectniyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	6
Nimetleri Değiştirenler	7
Ne Varlığa Sevin, Ne De Yokluğu Üzül.....	9
Hikâye	9
Dünya Âhiretin Tarlasıdır.....	10
Te'vilât-İ Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	10
Kitaplar İhtilafı Çözmek İçin İndirildi.....	11
Sebeb-İ Nüzul Ve Din Uğrunda Çekilen Zahmetler	13
Te'vilât-İ Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	13
Ne Yaparsanız Allah Bilir	14
Tefsir	14
Size Kıtal (Savaş) Farz Kılındı	15
Meali:.....	15
Fesada Giden Yollar	16
Te'vilât-İ Kaaşâniyye'den Tasavvufî Mânâlar	16
Sebeb-İ Nüzul	17
Mürtedin Hükümü	19
Tevhid Ve Hakiki İslâm	21
İman Hicret Ve Cihâd.....	22
"Şüphesiz İymân Edenler"	22
Sebeb-i Nüzulü	22
Kötü Gencin Güzel Sonu	22
Haccacın Ölümü	23
İman Hicret Ve Cihadın Mertebesi.....	23
Hicret İki Kısımdır	24
Cihâd İki Kısımdır	24
Hikâye	24
Suallere Cevaplar.....	25
Tefsir:	25
İçkinin Zararları:.....	26
Kumarın Zararları	26
Sebeb-İ Nüzul Ve İçkinin Tedricen Haram Edilmesi	26
Böylece İçki, Hicretin İkinci Senesinde "Hendek" Savaşının Günlerinde Haram Oldu	27
Ca'fer-İ Tayyarın (R.A.) Övülen Güzel Ahlakı	28
Şarap Hakkında Büyüklerin Sözleri	28
Şarap İçen Farkına Varmadan Nikâhına Zarar Verebilir	28
Şarap'tan Sirke	29
Kumar	29
Te'vilât-İ Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	30
Sebe-İ Nüzulü	30
Tasaddukta Ölçü.....	31
Gönül Hoşluğuyla İnfak Etmek	31
Başkalarını Kendine Tercih Etmek	32
Sahâbîlerin Hizmet Yarışı	32
Allahı Teşbih Etmek» Bir Ölçek Altın Tasadduk Etmekten Daha Hayırlıdır.....	32
Teşbih Duasını İlk Olarak Okuyanlar	33
Yetimler	33
Yetimlere Bakmak Büyüklerin Ahlakıdır.....	34
Hikâye	35
Kendi Çocuğuna Bakar Gibi Yetime Bakmalıdır	35
Hikâye	36
Müşrik Ve Kâfirlerin Nikâhı	36
Meali:.....	36
Tefsir:	36
Sebeb-İ Nüzul	37
Gayri Müslimlerle Evlilik.....	38
Ruhlar Alemindeki Tanışıklık Ve	38
Ruhlar Ezelden Tanıştılar	38

Hayız	39
Meali:.....	39
Tefsir:	39
Sebeb-i Nüzul	40
Livata Yapan Melundur	41
Sebeb-i Nüzul	41
Allah Rızâsı	41
Te'vilât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	42
Mü'minlerin Tabakaları	42
Dünyalık İçin Yemin Etmeyin.....	43
Meali:.....	43
Tefsir:	43
Sebe-i Nüzulü	43
İyilik Yapmamaya Yemin	44
Dünyalık İçin Yemin	44
Yemîn Eden Tüccar.....	44
Evliyâullahın Yemininde Doğru Çıkması.....	44
Yeminin Çeşitleri.....	46
Yeminin lafızları.....	46
Allah'tan Başkasının Adına Yemin.....	47
Te'vilât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	48
Îlâ (Yemini) Ve Bekleme Süresi.....	48
Meali:.....	48
Tefsir:	48
Kadınların velisi Allah'tır	49
Dört Ay Beklemenin Hikmeti.....	49
Hilkat Hadisinin Şerhi	50
Hilkat Hadisinde Bulunan Tasavvufî İşaretler.....	50
Boşanan Kadının Bekleme İddeti	51
Meali:.....	51
Tefsir:	51
Evlilikte Saadet.....	53
Kadın ve Dua (Hikâye).....	54
Dergâh-I İzzetin Eşiğine Sabah Akşam Yüz Sürülmelidir	54
Talak.....	55
Meali:.....	55
Tefsir:	55
İslâm Tarihinde İlk Hulû	56
Kadın Hulu' Etmeye Zorlanamaz	57
Eşlerden Gelen Sıkıntıya Sabreden Mücâhidlerden Sayılır	57
Evlenmenin Lüzumu.....	57
Önce Nefsini Boşa	58
Te'vilât-I Necmiyye Den Tasavvufî Mânâlar	58
Boşanan Kadın İle Evlilik.....	59
Balçagız Hadîs-i Şerifi	59
İkinci Koca Boşarsa Eski Karı-Koca Yeniden Evlenebilirler.....	59
Tahlîl'de İkinci Kocanın İsabeti (Cima Etmesinin) Şart Olmasının Hikmeti	60
Hülle Yapan Ve Yaptırana Lanet Okuyan Hadîs-i Şerif	60
Te'vilât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar.....	61
Kadınlara Zulmetmeyin	61
Sebeb-İ Nüzul.....	61
Allah'ın Nimetini Hatırlayın	62
İslâm'da Eziyet Ve Zarar Vermek Yoktur	62
Bir Sabinin Hasan Basrî Hazretlerine Yol Göstermesi.....	63
Kadınları Tazyik Etmeyin	63
Sebeb-İ Nüzul.....	64
Kadın Kendisini Evlendirebilir.....	64
Kuranı Kerim, İmân Edenlere Öğüttür	64
Hikâye - İştiklerimizde Duyarlılık.....	65
Şakîk-i Belhî	65

Efendimiz (S.A.V.)'Den İlim Ehline Kâfi Gelen Bir Öğüt	66
Çocuğun Bakımı	66
Meali:	66
Tefsir:	66
Annenin Çocuğuna Süt Vermesi	66
Çocuğun Süt Emme Müddeti	67
Rivayet Olundu:	68
Mahremnin Nafakası Vaciptir	69
Çocuğu Sütten Kesmek	69
Süt Anne Tutmak	69
Sütün İnsan Tabiatı Ve Huyundaki Tesiri	70
Helal süt (Hikâye)	70
Beşerî Münâsebet Ve Halkla İlişkilerde Merhamet	70
Hayvanlara Şefkat Ve Merhamet	71
Kul Tevbe Etmezse Bile, Allah Yine Onu Bağışlayabilir	71
Kocası Ölen Kadın Dört Ay Ogun Bekler	71
Meali:	71
Tefsir:	72
Kocası Ölen Kadının Yası	73
İslâm'da Yas	73
Râfızîlerin Hazret-İ Hüseyin (R.A.)'In Yasını Tutmaları	73
Tev'lâtî Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar	74
Kadın İsteme	74
Evlilik Talebinde Kadın	74
Evlilik İsteğinde Ta'riz Nasıl Olur	75
Ameller Niyetlere Göredir, Hadîs-İ Şerifinin Şerhi	76
Hak Yolun Yolcusunun Bilmesi Gereken İlimler	77
Hakkı Taleb Edenin Nihâî İşi	77
Sulûk'tan Nihayet Erbabı	77
Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerine Kadın Sevdirilmesinin Sırrı	77
Tatmayan Bilmez	78
Kendisine El Sürülmeden Boşanan Kadın	78
Meali:	78
Mehri Belirtilip Temas Edilmeden Önce Boşanan Kadın	79
Allâhü Teâlâ Basîr'dir	80
Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar	80
Nur Kalbe Girdiği Zaman Genişler Ve Açılır	81
Namazları Muhafaza Ve Orta Namazı	81
Meali:	81
Tefsir:	81
Korku Halinde Namaz	82
Yaya Yürürken Veya Koşarken Namaz Kılınmaz	82
Namaz Allah'ın Bir Ziyafetidir	83
Beş Vakit Namaza Verilen İlâhî Mükâfat	83
Cemaat İle Namaz Ve Cemaati Terkedenin Hükümü	83
Mahalle Camünün İnsan Üzerinde Hakkı Vardır	83
Namazda Safların Önemi Ve Sevabı	84
Hikâye	84
Te'vîlât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar	84
Amr'i Niyetlenip Zeyd'e Seslenirsen Kimse Sana İcabet Etmez	85
Vefat Edecek Kişinin Hanımı İçin Vasiyeti	85
Meali:	85
Tefsiri:	85
Sebeb-i Nüzul	85
Akıl Erdirmeniz İçin Allah Âyetlerini Beyan Ediyor	86
Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar	87
Akıllı Kişi Dünyâya Gönül Bağlamaz	87
Hikâye	87
Bu Çağda Uyumak Uyanıklıktan Hayırlıdır	87
Hikâye	88

Allah Yolunda Cihâd	88
Meali:.....	88
Kur'ân-I Kerim'de Kelimesinin Mânâsı	89
Ölümünden Kaçarken Toptan Ölmeleri.....	89
Öldükten Sonra Yeniden Dirilenlerin Kıssası	90
Hazkîl Aleyhisselâm.....	90
Zülkiflî Aleyhisselâm'ın Yetmiş Peygamberi Yahudilerin Elinden Kurtarması	90
Hazkîl Aleyhisselâm'ın Mucizesiyle Dirilmeleri	91
Allah Fazl-ü Kerem Sahibidir	91
Allah Yolunda Savaşın	91
Taun Olan Yerden Kaçmak	92
Bir Kölenin Abdülmelik'i İrşâd Edişi	92
Kader Ve Kaza	92
Hikâye	93
İmam Kuşeyrî'den Tasavvufî Mânâlar.....	93
Karz-ı Hasen	93
Meali:.....	93
Tefsir:	94
Karz-I Hasene'ye Kat Kat Sevâb Verilmesinin Hikmeti.....	94
Kabz Ve Bast.....	94
Vaaz ü Nasihat Ve Sohbetlerde Kabz Ve Bast Hâli	95
Zengin Ve Fakirlerin Üstünlükleri Hakkında Bir Latîfe.....	96
Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Borcu	96
Hasta Ziyareti Ve Muhtaca Yedirme Ve İçirme	96
Kulların Ve Nimetlerin Yaratılması Allah'ın Bir Fazl-ü Keremidir	96
Yahudilerin Peygamberlere Karşı Gelmeleri.....	97
Meali:.....	97
Tefsir:	97
Yolculukta Birini Emir Tayin Etmek Sünnettir	98
Yahudilerin Puta Tapmaları Ve Esir Edilmeleri	99
İşmuil Aleyhisselâm'ın Doğumu Ve Peygamberliği	99
İmtihanda Adam Ya Değer Görür Veya Küçümsenir.....	100
Allah'ın Hâs Kulları Azdır	100
Allah'a Vâsıl Olmanın Yolu Çalışmaktan Geçer	101
Merkebin Ararken Saltanat Buldu	101
Neseb (Soy-Sop) Ve Mâl'dan Daha Değerli Şeyler De Var	102
Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar	103
İmâm Zemâhşerî'den Belâğât.....	103
Hayvanın Sütü Tersiyile Kanı Arasından Çıkar	103
İnsanda Fesâd Ve Salâh İstidadı Vardır.....	103
Nazar-ı ilâhî	104
Tâlût' Un Melikliğinin Alâmeti Tâbutun Gelmesidir.....	104
Tâbût'un Tarihi	104
(İlmi Mütalaa).....	105
Sekine Nedir?	105
Tâbutta Bulunan Mukaddes Emânetler	105
Tâbutun Taşınması Ne Demektir?	106
Tâlûtun Melikliğini Kabul Etmeyenler Mü'min Değiller	106
Bu Ümmetin Tâbutu Kalbleridir.....	106
Sekînete Nail Olmak İçin İlâhî Ma'rifete Vâsıl Olmak Şart	107
Tâlût Ordusuyla Ayrıldı.....	107
Tâlût'un Askerlerinin Vasıfları	107
Suyla İmtihan.....	107
Düşmanın Çokluğu Korkusu	109
Dünya Tuz Gibidir.....	109
Âdemoğlunun Gözünü Ancak Toprak Doldurur	109
Er Meydanında Tevekkül	110
Dâvûd Aleyhisselâm Câlutu Öldürdü	111
Câlût,	111
Dâvûd Aleyhisselâm.....	111

Taşların Dile Gelmesi	111
Dâvûd Aleyhisselâmın Er Meydanına Çıkması	112
Hikâye	112
Dâvûd Aleyhisselâm'a Mülk Ve Hikmet Verildi	113
Zebur	113
Dâvûd Aleyhisselâm'a Öğretilenler	113
Allah'ın İnsanları Birbirleriyle Defetmesi.....	114
Bir Sâlih Müslümanın Yüz Komşuya Faydası Vardır	114
Din Ve Devlet İkizdirler	114
Dört Sultan	114
Bunlar Allahminzâl Ettiği Âyetleridir	115
Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar	115

Hasenat Sanılan Amellerin Seyyiât Olma İhtimali

Bundan dolayı mütefekkirler ve düşünürler, Kitâbüllah'm ve bilhassa şu âyet-i kerîmenin üzerinde çok durdular: "Ve eğer bütün arzda kiler, bir misli de beraber, o zulmedenlerin olsa, kıyamet günü azabın fenalığından kurtulmak için onu mutlak feda ederlerdi; zuhur edip de kendilerine Allah'tan hiç hesap etmedikleri nesneler."¹

Zîrâ bu âyet-i kerîmenin tefsiri, âlimlerin buyurduğu üzere şöyledir: Onlar, bir çok ameller işlediler... İşledikleri amellerin hasenat (iyilikler ve hayır) olduğunu zannettiler ama o amellerin hakikatte seyyiât (kötülük, günah ve isyan) olduğunu görecekteler. Bu onların amellerinin bu şekilde olmasını caiz görmelerindendir. Hayır bekledikleri yerden kendilerine şer geliverdi. Bundan korktular.

Rivayet olundu: Muhammed bin Vâsi' (r.h.) bu âyet-i kerîmeyi okudu. Ve: "Yazıklar olsun bana! Yazıklar olsun bana" dedi. Ölümüne kadar, hep bunu düşündü ve bu sözleri terketmedi.

"Ve iş bitiriliversin (emir kaza olundu)"

Yâni onların helak olmalarıyla ilgili işler tamamlanmıştır ve ondan fariğ olundu. Bu cümle, "onlara gelmesi" cümlesinin üzerine atıftır. İntizârın yerine dâhil olmuştur. Bu âyet-i kerîmede işin olup bittiği, (müzâri fiilden) mâzî fiil'e geçilmiştir. Bu azabın, hakikatte meydana geleceğini beyan etmesi için, sanki şu an olmuş gibi beyan etmektedir.

"Ve sâdece Allah'a" O'dan başkasına değil. "Halbuki bütün işler götürülür (döndürülür.)."

Yaratılışlarının işleri ve amelleri, sâdece Allah'a döndürülür. Kıyamet gününde insanların arasında kâdî (hâkîm olup hüküm verecek olan) sâdece Allah'tır. İnsanlara amellerine göre sevâb verir veya azaba duçar eder. Mü'mine gereken, boyun eğme tarafında olup, hevâ, heves ve şeytanın adımlarından kaçınmasıdır.²

Şeytanı Kovup Nefsi Dizginlemek Gerekir

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu:

"Allahü Teâlâ hazretleri, ümmetinden şikâyetini izhâr etti (açıkça ümmetimi şikâyet edip) şöyle buyurdu: "Ben onlar için Şeytanı (rahmetimden) kovdum; onlar ise bana isyan edip Şeytana itaat ediyorlar."³

Sa'dî (k.s.) buyurdu:

Sır nerede? Onun ardındayım.

Onunla sâlih olup hakka yönelmekteyiz.

Dostun nazarı sana çok az yönelmektedir.

Senin yüzünden o düşman oldu.

Fakat dostun ayağı az uğramaktadır. Düşmana dost oldu.

Tâatın en büyüğü şeytanı kovmak ve dâima nefsi emmâreyi dizginlemektir.

Rivayet olunduğu gibi:

Adamın biri kırk sene oruç tuttu. Hacet ve ihtiyâcı için duâ etti. Bu ibadetiyle beraber duası kabul olunmadı.

Adam nefsinı kötüledi. Ve şöyle dedi:

"Ey şerrin kaynağı olan nefsimi Bu dualarımın kabul edilmemesi senin şerrindendir..."

Allahü Teâlâ hazretleri, o zamanın peygamberine vahyetti.

"Senin nefsinı öldürmen (terbiye etmen) benim için kırk yıllık orucundan daha sevimlidir."

Sa'dî buyurdu:

Kendisinde hayır ve iyilik bulunan bir yemek ve içmek;

dünyâperest olan Ömür boyu oruçtan daha iyidir.⁴

Te'vîlât-I Nectniyye'den Tasavvufî Mânâlar

Bil ki, Allahü Teâlâ hazretlerinin:

"Ey o bütün imân edenleri Kâffeten (topluca) silm'e (taat ve teslimiyete) girin." Âyet-i kerîmesinde iki mânâ vardır:

1- Umûmî mânâ,

2- Husûsî mânâ.

Umûmî mânâ, tüm imân edenlere hitaptır. Yâni zahirde, Islâmın şartlarına girdiğiniz gibi, bâtında da girin, demektir. Bu şartlardan biri de şudur:

"Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu (zarar görmediği) kişidir. Muhacir, Allah'ın nehyettiği (yasakladığı haram ve şüpheli) şeylerden hicret eden (ve kaçan) kişidir."⁵

"Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu (zarar görmediği) kişidir. Mü'min insanların

¹ Ez-Zümer: 39/47

² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/480-481.

³ Elimdeki kaynaklarda bu hadis-i şerife rastlayamadım.

⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/481-482.

⁵ Buhârî hadis no: 9,

kendisinden emin olduğu, kanları ve malları cihetinden kendisinde güvence duyduğu kişidir.⁶

"Sizden hiçbiriniz kendisi için sevdiği bir şeyi, kardeşi için sevmedikçe îmân etmiş olamaz."⁷

Mü'min insanların kendisinden emin olduğu kişidir. "Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu (zarar görmediği) kişidir. Muhacir, kötülüklerden hicret edip, kaçınan kişidir. Nefsim yed-i kudretine bulunan Allah'a yemin ederim ki, komşusu şerrinden emin olmayan kişi Cennete giremez."⁸

Husûsî mânâsı ise şudur: Hitabın husûsî olmasıdır. İnsanın Şahsıyla beraber zahirî ve bâtnî bütün organlarına yönelik olmasıdır. Bu gerçeğe göre kişi, tüm erkânıyla fiilen İslâm'a girmelidir.

1-Gözleri bakmakla,

2- Kulağı dinlemekle.

3- Ağzı yemekle,

4- Ferci (tenasül organı) şehvetle, (1/326)

5- Eli tutup yakalamakla,

6- Ayakları yürümek ve girmekle.

işte bunlardan birinin İslama sokulması demek. Hakkın emirlerine teslim olması ve Allah'ın nehyettiklerinden kaçınması demektir. Belki insan, mâlâyâ'nî olanları (yani dünyâ ve âhiretine faydası olmayan şeyleri) terketmeli ve mutlaka kendisi için gerekli şeyleri yapmalıdır.

Zahirî olarak bütün organlarını Şeriate (İslama) sokmak, (Müslüman görüntüsünü vermek) münafıklara kolaydır. Amma bâtnî organlarını şeriate sokmak ise, eski inançlarını yok etmek için bir savaş alanıdır. Bu ise baliğ olmuş (manen ilerlemiş) ricalin mertebesidir.

Nefsinin İslama girmesi, nefsi küfürden ve nefsin kötü sıfatlarından çıkartmak, nefsin kendisine ülfet ettiği ve alışkanlık haline getirdiği şeyleri tertekmesi ve Allahü Teâlâ hazretlerinin kendilerine husûsî hitabı olan, husûsî kulların makamına dahil olmak için kendisine vacip ve gerekli olan ibâdetle mutmain olmalıdır. Allahü Teâlâ hazretleri buyurdıkları gibi:

"Ey o rabbine muti olan nefs-i mutmainnel Sen dön o rabbine hem râdiye olarak, hem merdiyye... Gir kullarım içine, Gir Cennetime!"⁹

Kalbin İslama girmesi, kalbin nefsin rezil ahlakından tasfiye edilip arınması, temizlenmesi ve ruhun ahlaklarıyla tamamen süslenmesiyle olur.

Ruhun İslama girmesi, ruhun, Allahü Teâlâ hazretlerinin ahlakıyla ahlaklanması, ezeli ahkâma teslim olması, Allah'tan gayrisinden kat-i nazar etmek ve ilâhî cezabelerin tasarrufuyla Allah'tan başkasından (yâni mâsivâ'dan) taallukunu (her türlü alâkayı) kesmekle olur.

Sırrın İslâm'a girmesi, Allah'da fena bulması, (fena fillah'a ermesi) ve Allah ile beka bulması (yâni, beka billah derecesine yükselmesiyle) olur.

"Şeytanın adımlarına uymayın;" Yâni şeytanın sîreti ve sıfatı üzere olmayın, demektir. O da büyülenmek, yüzçevirmek (burun kıvrırmak) ve kibirlenmektir.

"Çünkü o sizin aranızı açan belli bir düşmandır."

Size, tabiatı icabı düşman olduğu, sizin ve onun cibilliyetiniz değişik olması, ve onun, sizin fitrî nurunuzdan kusurlu olmasındandır. Çünkü şeytan, ateşten yaratılmıştır. O sizden ancak kendisi gibi ateş ehli olmanızı istiyor. Sizin nûrânî olmanızı istemez. O, surette sever görünse bile hakikatte düşmandır.

"Eğer kayarsanız Yâni ayaklarınız hakîkî İslâm'dan kayacak olursa,

"Size bunca beyyineler geldikten sonra,"

Efâli sıfatın tecelliyatının delilleri...

"İyi bilin ki, Allah, azizdir (gaalıptır)" Allahü Teâlâ hazretlerinin izzetinden dolayı, zelil, himmet, gayret ve düşüncesi âdî olan ve nazarı kasır (yani kısa ve kısıtlı) olan kimseler, Allahü Teâlâ hazretlerine hidâyet bulamazlar. "(Allah) hakimdir." Dilediğini, izzetini kavrayacak derecelere çıkarır.

"Onlar, sâde göze-tiyorlar ki, Allah buluttan gölgelikler içinde meleklerle geliversin,"

Allahü Teâlâ hazretlerinin kahhar sıfatının gölgesinde tecelli etmesini bekliyorlar. Kakhâr sıfatının tecellisi, zât güneşini setreden (örtten) tecellilerin cümlesindendir. O da kuvvetli ve semavî meleklerdir.

"Ve kaza olundu (bitirildi, tamamlandı)" Levhi mahfuzda. "

'Emr (iş)" Onların helâklannin emri."Halbuki bütün işler Allah'a götürülür." Fena ile... Te'vilât-ı Necmiyye'de de bu böyledir.¹⁰

Nimetleri Değiştirenler

Benî İsrail'e sor: "Biz onlara ne kadar açık âyet vermiştik" Fakat, Allah'ın nimetini her kim kendine geldikten sonra değiştirirse, şüphe yok ki, Allah'ın ikaabı şiddetlidir.²¹¹

⁶ Müsned-i Ahmed: hadis no: 8575.

⁷ Buhâri hadis no: 12,

⁸ Kenzul-Ummâl. hadis no: 748

⁹ el-Fecr: 89/27,28.29.30.

¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/482-485.

Küfredenlere, o dünyâ hayat bezendi de imân edenlerle eğleniyorlar; halbuki korunan o mü'minler, kıyamet günü onların fevkindedir. Allah dilediğine hesapsız nimetler verir.212

"Sor"

Bu Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine suâl ile veya hitab edilmeye layık olan herkese bir emirdir.

"Benî İsrail'e"

Yâni senin zamanında yaşayan ve tevhid üzere olan bu reislerine (başkan ve liderlerine) sor, demektir.

"Biz onlara ne kadar vermiştik"

Yâni onların babalarına (ecdâd) ve seleflerine verdik."Açık âyetten,"

Yâni onların peygamberlerinin elleriyle zahir, nice mucizeler verdik. Düşünen bir kişiye, bu mucizelerin, Allahü Teâlâ Hazretleri tarafından olduğu asla gizli değildir.

Meselâ: Asâ, yed-i beyzâ, menn ve selvân'ın indirilmesi (kudret helvası ve bıldırcın etinin gökten inmesi) ve bunlardan başka mucizelerin verilmesi gibi.

Veya âyetlerden murat, İslâm dîninin sıhhatine şahid olan kitaplarıdır.

"Biz onlara ne kadar vermiştik" kavlı-i şerifinin bu cümlesinin mahalli nasbtır veya çerdir. Çünkü bu cümle, suâlin yâni, "Sor" hâzırının ikinci mefûlû olmak üzere... Çünkü Jli emir fiili, iki mefûle müteaddî'dir. Birinci mefûle kendi nefsiyle müteaddî'dir, ikinci mefûle de harf-i cer sebebiyle müteaddidin Bu harf-i cer, ya (an)dır veya (bej)dir. Meselâ: Adı. "Ona şundan sordum. Veya bunu sordum, "gibi. Allahü Teâlâ hazretleri buyurdu: "Onu O, habîr'den dile¹¹ Burada harf-i cer iki mefûle müteaddî oldu. Bazan harf-i cerrin hazfı caizdir. Bundan dolayı Lskelimesinin mahallinin nasb ve cer olması caizdir, kelimesinin temyizi, cümlesidir. Güzel olan ile temyizinin arası tefrik edildiği zaman, burada olduğu gibi, araya bir harf-i cerrinin gelmesidir.

Bu suâl bir bakıma, onları susturmak ve azarlamak içindir. Nitekim kıyamet günü kâfirlere de bu mânâda sorulacaktır. Yahudilere gelen mucizelerin takriri içindir. Lj istihfâmiyye ve haberiyyedir. Burada suâlden asıl maksat, gerçek mânâda Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Yahudilerin reislerine soru sorması değildir. Zirâ her şeyi Allahü Teâlâ hazretleri kendisine vahiy yoluyla bildirmektedir.

"Ve kim değiştirirse,"

Tebdil, bir şeyi olduğu .halden ahp, olmadığı bir hâle çevirmek ve değiştirmektir. Yâni başkalaştırmak ve gayri bir şey haline getirmektir.

'Allah'ın nimetini,"

Herbiri açık mucizeler olan nimetleri... Çünkü bu âyetler (mucizeler), nimetlerin en değerli ve en büyüklerinden olan hidâyetin sebebidir. Onların bu nimetleri değiştirmeleri; Allahü Teâlâ hazretleri bunları onların hidâyetlerine sebep olduğunu izhâr ettiği içindir. Bu değişiklik, onların dalâlet ve sapıtmalarına sebep oldu. Onlar bu âyetleri inkâr edip, manevî nimetlere nankörlük ettiler ve buna şükrü terkettirler.

"Kendine geldikten sonra,"

Yâni âyetler, kendisine vâsıl olduktan sonra, onları kesin bir şekilde öğrenip ve onlar kendisine tasrih edildikten (apaçık belirgin bir hale geldikten sonra) gerekeni yapmazsa, demektir. Bir şey, kendisine gelmeden, yâni bir şeye tam vâkıf olmadan değişikliğin olamayacağı açık olduğundan, yahûdilerin, kendilerine gelen âyet ve mucizelere tam tafsilatıyla vâkıf olduktan ve bütün inceliğiyle öğrendikten sonra, onu değiştirdiklerini beyan etmek içindir. (İ/327)

"Şüphe yok ki, Allah'ın ikaabı şiddetlidir."

Cevâbın ta'lili içindir. Sanki şöyle denildi: Allah'ın nimetlerini değiştirenlere. Allah şiddetli bir ceza verecektir. Çünkü Allah'ın ikâbı ve cezası çok şiddetlidir. İlâhî nimeti değiştirenlere dünyâ ve âhirette çok şiddetli ceza vardır. Allah onları (yahûdileri) dünyâda kati (öldürülmekle) cezalandırdı. Bu ceza Beni Kurayzâ yahûdilerine verildi. Yahudilerin kimine de sürgün cezası verildi. Bu sürgün cezası Benî Nadir yahûdilerine verildi. Kıyamet gününde de bütün yahûdiler saîr Cehenneminde çok şiddetli azabla cezalandırılırlar.

Bilmeyerek, nimeti değiştirmek cürümdür. Ama ilimle yâni bildiği halde nimeti değiştirmek ise, çok şiddetli bir cürümdür. Bundan dolayı kusurlu âlimlerin vaîdi, (âhirette Cehennemle korkutulmaları ve Cehennemdeki yerleri) hükümlerden habersiz olan câhillerden daha şiddetlidir. Çünkü câhil kişinin bâzan mazereti kabul edilir. Gerçi tekâlif-i şer'iyye babında ma'zeretler makbul değildir...

Küfredenlere, o dünyâ hayat bezendi (süslü gösterildi)."

Yâni gözlerine güzel gösterildi. Dünya sevgisi kalblerine içirildi (sokuldu). Hatta bu sevgi üzerine helak oldular. Dünyaya çullandılar ve dünyânın gayrisinden yüz çevirdiler. Dünyanın süslü gösterilmesi, icat edilme ve yaratılma itibarıyla Allahü Teâlâ hazretlerine isnâd edildi. Çünkü Allahü Teâlâ hazretlerinden başka bir yaratıcı yoktur. Bunların hepsi şeytan ve hayvânî kuvvet tarafından olmaktadır. Dünyada bulunan her behimî iş ve şehvî eşya, şeytanın süsleyip insana arzetmesiyle olmaktadır.

"Ve tyman edenlerle eğleniyorlar;"

Yâni mü'minlerden fakir olanlarıyla istihza edip eğleniyorlar. Abdullah bin Mesûd (r.a.), Ammâr bin Yâsir (r.a.), Suhayb bin Sinan er-Rûmî (r.a.) Hubeyb (r.a.) , Bilâl-i Habeşî (r.a.) ve onlardan başka fakir sahâbiler (r.a.) hazerâtıyla eğleniyor, alay ediyor ve fakirliklerinden dolayı bu mü'minleri küçümsüyorlar ve şöyle diyorlardı:

¹¹ Furkan:25/59,

"Dünya lezzetlerini bırakmışlar da ibâdetlerle, kendi nefislerine azâb ediyorlar, rahatlıklarını ve saygınlıklarını kaçırıyorlar."

Bu cümle, "tezyin edildi" fiilinin üzerine atıftır. Burada bulunan, (harf-i cerri) ibtidâ içindir. Onlar alay etme ve küçük görmeyi, sanki o fakir sahâbîlerle başlangıç yapmış oldular.

"Halbuki korunan o mü'minler,"

Yâni mü'minlerden Allah'a itaat edip, fakirliği seçenler...

Bu mübarek sahâbîler, takva unvanıyla zikredildiler. Onların, dünyâdan yüz çevirmelerinin, takvalarından ileri geldiğini ilan edip duyurmak içindir. Onların dünyâ ve dünyânın içindekilerden tecrid edip soyutlanmaları, Allahü Teâlâ hazretlerinin zikriyle meşgul olmaları, bu işin ancak müttekî olan mü'minlere müsâid olduğuna işaret içindir.

"Kıyamet günü, onların fevkindedir."

Yâni müşriklerin fevkinde (çok üstünde) olacaklardır. Çünkü mü'minler, A'lâ-i İlliyyîn'de (yüceler yücesinde) olacaklar; müşrikler de esfel-i sâfilinde (düşüklüğün en düşük yerinde) olacaklardır. Bu üstünlük, hakîkî olacaktır. Veya mü'minler, keramet ve nimetlerin en üst noktasında olacaklardır. Müşrikler ise, aşağılanmanın ve rezil olmanın en alt tabakasında olacaklardır. Bu mânâyâ göre üstünlük, mecazî olmuş olur. kelimesi, mensûbtur. Kendisine cümlesinin taâüku ve istikran iledir.

"Allah dilediğine nimetler verir" Çok verir, sayısız verir. Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri, yanındaki nimetlerin bitmesinden korkmamaktadır. Çünkü Allâhü Teâlâ hazretleri, mukadderatına nihayet olmayan bir zengindir. Allahü Teâlâ hazretleri, hikmet ve meşfet (dilemesiyle) kullarının nziklarına genişlik verir.

Kullarından kiminin nzik genişliği istidrâc için olur. Bu, kâfirler, Kaarun ve benzerlerine çok geniş rızıklar vermesi gibi...

Kimi de kerâmâtan dolayı, kendilerine geniş rızıklar vermektedir. Müminlerin zenginleri, Süleyman Aleyhisselâm ve benzerlerine büyük rızık genişliği verdiği gibi...

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Cennet kapısında durdum. Cennet ehlinin çoğunun miskinler (fakirler) olduklarını gördüm. Cehennem kapısının üzerinde durdum. Cehennem ehlinin çoğunun kadınlar olduklarını gördüm. Bir de gördüm ki, zenginler hapsedilmiş bekliyorlar. Ancak bunlardan Cehennemlik olanlar içinse, onların Cehenneme atılmaları daha önceden emir verilmişti."¹²

Ne Varlığa Sevin, Ne De Yokluğa Üzül

Hafız buyurdu:

Bu iki kapılı kervansaraydan rihlet (yolculuk) zarurîdir.

Maişetin ve evinin çardağı ve kemeri yüksek olmuş.

Alçak olmuş, ne fark eder?

Yani, Ey zâhid, bu iki kapılı dünyadan mecburen yolcu olup gideceksin kabre... Bu yolculukta fakir ile zenginin hiç bir farkı yok.

Sürür ve huzur makamı (cennet), meşakkatsiz müyesser olmaz. Evet bu söz doğru, c....U ahdi, ^ hükmüne bağlanmıştır.

(Ey dervîşi) Vara ve yokluğa gönlünü İncitme!

Ne varlığa sevin ve ne de yokluğa üzül

Gönlünü hoş tut, kalbini kederlendirme!

Zîra her kemâlin bir zevali vardır. Her varlığın sonu...

Âsafa (Âsaf bin Berhîyâ'ya)¹³ mensûb, heybet, rüzgâr atı, kuş dili, akıbet hep gittiler. Ondan Hâceye fayda bağlamadı...

Kuş kanadıyla uçup giderek yoldan çıkma! Zîrâ uzağa atılmaya mensup ok, bir zaman havada uçtu, yukarı gitti lâkin, sonra dönüp toprağa düştü...¹⁴

Hikâye

Hikâye olundu: İsa Aleyhisselâm, Bir yahudî ile beraber yola çıkmıştı. İsa Aleyhisselâm'ın yanında üç ekmek bulunuyordu. Bunları koruması için yahudiye verdi. Ve:

-"Bunları muhâfaz et." diye tenbih etti.

Bir süre sonra yahudî bunlardan birini (İsa Aleyhisselâm'dan habersiz) yedi.

¹² Bu hadis-i şerif, aynı manada, değişik lafızlar ile, bir çok kaynaktan geçmektedir. Bakınız: Sahîh-i Buhârî: hadis no: 7065; Sahîh-i Müslim: 4919. Müsnedi İmam Ahmed: 20783; Kenzül Ummak 16662.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/486-490.

¹³ Âsâf bin Berhîyâ, En-Neml sûresi kırkinci âyeti kerimede, "nezdinde kitab'dan bir ilim bulunarT diye bahsedilen kişi olduğu müfessirler tarafından beyan edilir. İsm-i Azam duasını bilen Sıddîk bir kişidir. (Elmalî tefsiri, c. 5, s. 3679) Bu zat hakkında daha geniş bilgi, En-Neml sûresinin kırkinci âyeti kerimesinde gelecektir. İnşallah....

¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/490-491.

Sonra İsa Aleyhisselâm, yahudiye:

"Üç ekmeği ver", dedi. Yahudi iki ekmeği, İsa Aleyhisselâm'a takdim etti. İsa Aleyhisselâm sordu:

"Hani üçüncü ekmeğin nerede?" Yahudi pişkin pişkin cevap verdi:

"Bana verdiğiniz ekmeğin bunlardan fazla değildi. Bana bu kadar ekmeğin verdiniz," dedi.

Yürüdüler... Yahudî, İsa Aleyhisselâm'dan çok acâib haller ve mucizeler gördü. İsa Aleyhisselâm, bununla adına yemin verdirdi, fakat yahudî yine aldığını söylemedi.

Yürüdüler... Yolda, altından yapılmış üç kerpiç buldular. İsa Aleyhisselâm yahudiye döndü:

"Bunlardan biri benim, biri senin, diğeri de, üçüncü ekmeği yiyenin olsun," dedi. Yahudî hemen öne atıldı, büyük bir sevinç ve heyecan ile:

"Üçüncü ekmeği ben yedim," dedi. İsa Aleyhisselâm ona:

"Benden uzak ol! Allah'ın kudretiyle tecelli eden bunca mucizeler gördüğün halde ikrar etmedin. Küçük bir dünyalık görünce hemen ikrar etmeye başladın. (Al, üçü de senin olsun)", dedi. Altından yapılmış üç kerpici de yahûdiye terkedip yoluna devam etti.

Üç hırsız geldi. Yahûdiyi öldürdüler. (1/328) O altın kerpiçleri aldılar. Sonra kendilerine yemek getirmesi için aralarından birini şehre gönderdiler.

Adam, şehrin yoluna düşüp gözden kaybolduğunda, geride kalan iki hırsız şehre ekmeğin ve yemek almaya giden arkadaşlarını öldürmek üzere anlaştılar.

"O yemekleri alıp bize döndüğünde onu öldürürüz ve böylece onun payını aramızda paylaşırsınız," dediler.

Yemek almaya giden de kötülük düşündü. Yemekleri aldı. Zehir satın alarak, arkadaşlarına yemek için almış olduğu yiyeceklerin içine döktü, "iki arkadaşım bu yemekleri yiyip, ölsünler ve onların payları da bana kalsın" diye düşündü. Bu düşünceyle arkadaşlarına döndü.

Arkadaşları ona pusu kurdular. Onu öldürdüler. Sonra yemeğin başına oturdular. Yemekleri yediler. İkisi de zehirlenip orada öldüler. Daha sonra İsa Aleyhisselâm oraya uğradı. Yahûdiyi ve bu üç kişiyi orada öldürülmüş gördü. Çok taaccub etti. Hayretler içinde kaldı. Cebrail Aleyhisselâm indi ve ona bunların kıssasını (hikâyesini) haber verdi. (Bunun üzerine İsa Aleyhisselâm:

"İşte dünyâ, kendi erbabına böyle muamele eder," buyurdular. ¹⁵

Dünya Âhiretin Tarlasıdır

Akıllı kişiye gereken, dünyânın çokluğuna aldanmamasıdır. Dünyayı toplamak gayreti içinde olmamalıdır. Belki âhirette biçmek için, dünyânın içine amel tohumlarını ekmeğe çalışmalıdır. Çünkü dünyâ, âhiretin tarlasıdır (ekeneğidir). Zîrâ (Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:)

"Dünya âhiretin mezraası (yani tarlasıdır)" ¹⁶

Zenginler, çok mal sahibi olmalarından dolayı, gurura kapılıp fakirleri küçümsememeli ve fakirlerle alay etmemelidir. Dünya malıyla gururlanmak, fakirleri küçümsemek ve onlarla alay etmek, kâfirlerin alâmet ve sıfatlarındandır.

Sa'dî buyurdu.

Hayatta sefil olanlara karşı in'am sahibi ol.

Dervişlere karşı gönlünü dar etme.

Çünkü bunlar, âbidlerden çok yüksektirler.

Sen de onlarla iyilik sahibi ol. ¹⁷

Te'vîlât-İ Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Bu âyet-i kerîmede şu işaretler vardır: Allahü Teâlâ hazretleri, has kullarından birinin kalbinin üzerine, Melekût kapısını açtığı zaman, o kuluna, mülk ve melekûtteki âyetlerini gösterir. Eğer o kişi ahvâliyle değişir veya kemâliyle ucub eder ve nefsin isteklerinden bir şeye döner ve kabul eder ve nefsin rızasına muvafık olarak nimetleri değiştirirse; "Şüphe yok ki, Allah'ın ikaabı şiddetlidir." Onun hallerinin değişmesi ve ondan kemâlat alınması sebebiyle...

Ve ona şu âyet-i kerîme uygun düşer:

"Her halde Allah bir kavme verdiğini -onlar nefislerindeki bozmadıkça - bozmaz." ¹⁸

Allahü Teâlâ hazretlerinin ikâbının (cezalandırmasının) şiddeti şöyledir: Kul küçük bir günah işlediğinde, o küçük günahlara tevbe etmediği ve küçük günahlarda isrâr ettiği zaman, Allahü Teâlâ hazretlerinin onu büyük günahlara başlamakla cezalandırması, Allahü Teâlâ hazretlerinin ikâbının şiddetindendir. Nimeti değiştirmesi gibi... Dünyada nimetin zevali ve âhirette de nikmet (azabın) devamı ile cezalandırılması için, nimeti değiştirmesi gibi... Yine Allahü Teâlâ hazretlerinin şiddetli azâbındandır:

¹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/491-492.

¹⁶ Keşfü'l-Hafâ. hadis no: 1320.

¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/492-493.

¹⁸ Er-Ra'd: 13/11

"Küfredenlere, o dünyâ hayat bezendi" yâni tezyin edilip süslü gösterildi. Onlarla mekir yapar, hatta zamanla dünyâ sevgisi onların bütün benliklerini kaplar. Ve böylece:

"Ve iymân edenlerle eğleniyorlar;" Fakirlerinden ve büyüklerinden... Şiddetli azâb onları, Allah'ın evliyasına ve Allahı sevenlere, istihkar gözüyle bakmaya şevketti.

"Yarın bilecek o zulmedenler, hangi inkılâba munkalib (hangi hale döner ve hangi durumda) olacaklar!?"¹⁹

"Halbuki korunan o mü'minler, kıyamet günü onların fevkindedir. Allah dilediğine nimetler verir." Yâni A'lâ-i derecelerden ve esfel-i sâfilîn derekelerini verir.

"Hesapsız."

Yâni, nihayetsiz; ebedin ebedine kadar... Çünkü nihayeti olmayan bir şey, hesabın altına girmez. Burada başka bir mânâ daha vardır: "Hesapsız." Yâni, kulun dünyâda nızıklandığı dünyâ nimetlerinin haramı için azap, helâli için hesap vardır. Ama kulun âhirette yerleştiği neim Cennetlerinde nızıklanacağı nimetler ise hesapsızdır.

Te'vîlât-ı Necmiyyede de böyledir.²⁰

Kitaplar İhtilafı Çözmek İçin İndirildi

Mealî:

İnsanlar tek bir ümmet İdi. Ayrılmaları üzerine Allah rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olmak üzere peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, hak ile kitap indirdi ki, nâs arasında ihtilâf ettikleri noktada hakem olsun. Bunda da sırf o kitap verilenler, kendilerine bunca beyyineler geldikten sonra, tuttular aralarındaki ihtiras yüzünden ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine Allah onların ihtilâf ettikleri hakka, izn-i Uâhîsiyle, bu iymân edenleri doğrudan doğru muvaffak buyurdu. Pyle ya, Allah dilediğini doğru yola çıkarır.²¹³

Yoksa siz, kendinizden evvel geçenlerin mesel olmuş halleri, hiç başınıza gelmeksizin, Cennete girivereceksiniz mi sandınız? Onlara öyle ezici mihnetler, kımıldatmaz zaruretler dokundu ve öyle sarsıldılar ki, hatta peygamber ve maiyyetinde iymân edenler "Ne zaman Allah'ın nusreti?" diyeceklerdi. Bak, işte Allah'ın nusreti yakın. ²¹⁴

"İnsanlar tek bir ümmet idi."

Yâni bir cemaat idiler. Âdem Aleyhisselâm'ın zamanından, Nûh Aleyhisselâm'ın zamanına kadar insanlar, îmân ve hakka tâbi olmakta ittifak halindeydiler.

İkisinin arasında (yâni Âdem Aleyhisselâm ile Nuh Aleyhisselâm'ın arasında) on asır vardı. Her asır seksen senedir. Âlimlerin çoğu bu görüştedir.

"Ayrılmaları üzerine Allah, peygamberler gönderdi."

Yâni bir ümmet olan insanlar, zamanla ihtilâf edip, ayrılığa düştüler; bunun üzerine Allah, peygamberler gönderdi, demektir. Zîrâ: "nâs arasında ihtilâf ettikleri noktada hakem ölsün." Kavli şerifi bu mânâyâ delâlet etmektedir.

"(Allah rahmetinin) müjdecileri"

Yâni îmân eden ve itaat edenlere sevapla müjdeleyicî "Ve azabının habercileri,"

Yâni inkâr eden ve âsî olanlara azabı haber verici ve onları sakındırıcı olarak gönderildiler.

"Ve beraberlerinde, kitap indirdi."

Yâni bir kitap indirdi veya kitabı olan her peygamberle beraber husûsî bir kitap gönderdi. Mutlak olarak, her peygambere bir kitap gönderdi, demek değildir. Çünkü peygamberlerin bâzılarına kitap indirilmedi. Onlar kendilerinden önce gelen peygamberlerin kitaplarıyla amel etmekteydiler. Burada makamın uygun olması dolayısıyla, peygamberlerin umûmî olması, onlara râcî olan zamirin husûsî olmasına mâni değildir.

"Hak ile"

Yâni bu kitap, hak, adalet ve doğruluğu İhata edip onların yaptıklarına şâhid olucu bilgileri içine almış haldeydi.

"Hakem olsun (hükmetsin diye,)"

Vâni Allahü Teâlâ hazretleri, "Nâs (insanlar) arasında ihtilâf ettikleri noktada..."

Yâni hakk'ta. Daha kendisinde ittifak ettikleri halde, zamanla kendisinden ihtilafa düştükleri hakk'ta onlara hakem olsun.

"Ve ihtilafa düştüler..."

Yâni onların haktan ihtilafa düşmelerinin sebepleri:

"Sırf o kitap verilenler,"

İhtilafı gidermek için, indirilen kitap kendilerine verilenler... Burada "indirilme" işini, "vermek"le tâbir etmesi, evvel emirde onların haktan katmerli bir şekilde tavakkuf edip yerleştiğinin kemâline tenbih içindir.

"indirilme" bu faydayı ifâde edemez.

Yâni emrin aksini yaptılar. (1/329) Çünkü ihtilafın kalkması için gönderilen kitabı, ihtilafın iyice yerleşmesi ve kökleşmesi için sebep kıldılar.

"Kendilerine bunca beyyineler geldikten sonra,"

Yâni akıllarına rusûh edip yerleştiği hade. (harf-i cerri) uufî fiiline taalluk etmektedir, (istisna) buna mani

¹⁹ Eş-Şuâra: 26/227

²⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/493-494.

(jeğildir. Bu senin şu sözün gibidir: "Ayağa kalkmadı, ancak zeyd Cuma günü ayağa kalktı"

"Aralarındaki ihtiras yüzünden,"

üiinin mefûü lehidir. İstisna üç şeye taalluk etmektedir. Takdiri şöyledir:

1- "Ancak o kimseler ihtilaf ettiler..."

2- "Ancak kendilerine geldikten sonra ihtilaf ettiler..."

3- "İhtilafları ancak ihtiraslarından dolayı idi..." "

Onların dünyâya olan aşın düşkünlükleri, onları helâk'a hased ve zulme götürdü. Kaabil, Hâbile yaptığı gibi... Kaabil, Hâbili sırf, çekemediği ve kıskandığı için öldürdü. Yoksa hakkı seçmediği için değildir. Nitekim bu, her asırda böyle olagelmıştır... Bu reislerinin işleridir. Sonra âmme (umûmî insanlar) onlara tâbi olurlar.

Onların fiilleri kendilerine izafe edilmiştir. Bundan, onların ihtilaf işlerinin, İslâm'dan önce meydana gelen bir hâdise olduğu anlaşılmaktadır.

"Allah, İymân edenlere hidâyet verdi."

Kitâb ile...

"Onların ihtilâf ettiklerinde."

"hidâyet etti." Fiiline taalluk etmektedir, 1. kelimesi, mevsûl'dür. Manâsı: İhtilaf ettikleri şeyöe hidâyet verdi, demektir.

"Hakka" "İzn-i ilâhîsiyle (kendi izniyle)"

U nın mânâsını beyân etmektedir.

Yâni, emriyle, kolaylaştırmasıyla, lutfüyle, irâdesi ve rahmetiyle... Onlar sonuçta Allah'ın tevfikinin nuruyla hakka bakıp, bâtıldan doğruyu gördüler.

"Öyle ya, Allah dilediğini doğru yola çıkarır." Yoluna gireni sapıttırmaz.

Siz hemen Cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz?

"Yoksa siz Cennete girivereceksiniz mi sandınız?"

Bu hitab, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine ve bütün mü'minleredir. Önceki ümmetlerin peygamberlere karşı olan ihtilâfları zikredildikten sonra, Efendimiz (s.a.v.) ve mü'minlere, kendilerine gelen âyetlerden sonra cesaret kazanmaları, sebat etmeleri ve kâfirlerin muhalefetlerine karşı sabır göstermede onları cesaretlendirmek içindir. Zirâ işin sonu İlâhî yardımdır.

fi kelimesi, mukaddem olan haberi kesip, inkâra götürmektedir. Ona delâlet eden istifham hemzesidir. Yâni, bu, (hemen Cennete gireceğinizi) sanmanız yakışır bir şey değildir, demektir. Burada, ve hemze takdirindedir. Denildi ki, zannettiniz veya onu sanmadınız mânâsını zorlamaktan kaçınmak içindir.

"Size (başınıza) gelmeksizin." Yâni hal size gelmeksizin,

"Geçenlerin mesel olmuş halleri."

Yâni geçenlerin sıfatları, durumları ve halleri,

"Sizden önce,"

Peygamberlerden ve onlarla beraber olan mü'minlerden. Onların mübtelâ oldukları, korkunç haller, tecâvüz, zulüm ve şiddetlere sizler de mübtelâ olmadıkça Cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Bu şiddetler, vaki olacaklar; ve beklenilmektedir de...

"Onlara dokundu, öyle ezici mihnetler." istinaf üzere, onlara gelen şiddet ve sıkıntıları beyan etmektedir. Sanki şöyle denildi: "Onların misâli ve acâib halleri nasıldı?" Bu mukadder suâle cevâp olarak da: İctî İJlî "Onlara dokundu öyle ezici mihnetler." Yâni korku ve fakirlikten şiddetli durumlar dokundu, demektir.

"Ve kımıldatmaz zarûretler/Yâni acılar ve hastalıklar.

"Ve onlar sarsıldılar."

Yâni kendilerine isabet eden şiddetlerden ve dayanılmaz felâketlerden dolayı büyük bir sarsıntı ve koparılmakla sarsıldılar.

"Hatta peygamber ve maiyyetinde İymân edenler, diyeceklerdi:"

Yâni şiddet işlerinin sonunda, şiddet ve sıkıntılardan dolayı, insanların içinde Allah'a ait işleri en iyi bilen ve Allah'ın yardımına en çok güveni olan peygamberler bile, kendi yolunda giden ve onun nuruyla aydınlanan mü'minlerle beraber şöyle dediler:

"Ne zaman," gelecek.

"Allah'ın nusreti (yardımı?) Bize vaadettiği o yardımı ne zaman gelecek? Bu talep ve temennidir. Çünkü şiddet, sıkıntı ve zorluk uzun sürmüştü. Her ne kadar bu zamanlar kısa olsa bile, mübtelâ olan kişilerin gözünde çok uzun olur. Ve ilâhî yardım onların yanında yavaş gelmiş oluyor. Allahü Teâlâ hazretleri onlara şu kavM şerifiyle cevap verdi:

" Bak, işte Allah'ın nusreti yakın..."

Onların azabı, erken gelmesi için olan taleblerini geçerek buyurdu. Yâni: Ben evliyamın (dostlarımın) yardımcısıyım. Bundan asla şüphe edilmesin. Benim onlara yardımımın gelmesi ve onları zafere erdireceğim zaman yakındır. Şühhesiz gelecek olan her şey yakındır.

Âyet-i kerîmede, cevap mâhiyetinde, yakınlıktan söz edilmesi, acaba Allah'ın yardım zamanı yakın mı uzak mı şeklinde bir sorunun cevâbı olmaktadır. Eğer soru, "yardım ve zafer var mı yok mu?" şeklinde olsaydı, bu cevap, suâle uygun olmazdı.

Ayrıca bu âyet-i kerîmede, Allahü Teâlâ hazretlerine ulaşmak, Allah'ın katında, fevz (kurtuluş) ve keramete nail olmanın yolu, heva (hevesi) ve lezzetleri terketmekle, sıkıntılara 'göğüs germekle ve riyazetlerle kazanılacağına işaret ediliyor. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi: kuşatılmıştır.

"Cennet, nefsin arzulamadığı şeylerle Cehennem de nefsin şehvetleriyle kuşatılmıştır.²¹ Denildiği gibi: Felek bırakmadı kimseyi güzel murad alsın. Savaş toprağı onunla anber oldu.²²

Sebeb-İ Nüzul Ve Din Uğrunda Çekilen Zahmetler

Habbâb bin Eret (r.a.) şöyle buyurdu. Müşriklerin bize yaptıklarından dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine şikâyet ettiğimiz zaman. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Doğrusu sizden önce geçen ümmetler, türlü türlü işkenceler ve belâ çeşitleriyle azâb olunuyorlardı. (1/330) Fakat yine de bu onları dinlerinden döndürmüyordu. Öyle ki adamın, başı üzerine testere konularak kafasından ikiye biçilirdi, demir tarakla eti, kemiği ve damarları birbirinden ayrılırdı da, bütün bunlar onu dininden döndürmezdi. Allahü Teâlâ hazretlerine yemin ederim, bu işi (İslâm dinini) zafere erdirecektir. Öyle ki bir süvari tek başına San'a'dan Hadramuta kadar gidecek de, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkusu olmayacaktır. Ancak tek korkusu kurdun koyunlarına saldırması olacaktır. Lakin sizler acele etmektesiniz.²³

(Değişik lafızlarla, diğer bir rivayet:²⁴)

Âlimler buyurdular: Ümmetine gönderilen her peygamber cihâd etti. Hatta: "Ne zaman Allah'ın nusreti?" diye duâ etti.

Bunu, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Mekke'nin fethinden önce kendisine büyük bir sıkıntı ve şiddet vâki olduğunda, Ahzab günü söyledi. O gün, sıkıntı, şiddet ve zorluklardan sahâbîlerin sabrı kalmamıştı. İlâhî yardımı taleb ettiler. Allahü Teâlâ hazretleri rüzgâr ve ordular gönderdi. Onların ikisiyle kâfirleri hezimete uğrattı.

Yine Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin meşakkat ve şiddet çektiği günlerden biri de, Hendek savaşı zamanıdır. Müslümanlara, cihâd ve Allah yolunda çalışmaktan çok şeyler isabet etmişti. Şiddetli korku, soğukluk, geçim sıkıntısı ve eziyetler mü'minlerin başına gelmişti. O ânı Allahü Teâlâ hazretleri şöyle beyan etmektedir:

Ey o bütün îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın! O vakit ki, size ordular gelmişti de, üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular salıvermiştik. Ve, ne yapıyordunuz; Allah görüyordu. 9

O vakit ki, hem üstünüzden gelmişlerdi, hem aşağı tarafınızdan... Ve, o vakit ki, gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı ve Allah'a türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz. 10

İşte burada mü'minler imtihan olmuş ve şiddetli bir surette sarsılmışlar da sarsılmışlardı.²⁵

Eğer sen, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ve ashabının başına gelenlere muttali olsan, yahûdîleri düşmanlıklarından, münafıkların gizli hareket ve düşmanlıklarından, sağdan ve soldan müşrik kavimlerin onlara eziyetlerinden, onların Medîne'ye hicret ettikleri zaman katlandıkları sıkıntılar, yaşadıkları o çileleri ve gayretlerini bilsen, bu konuda ibret olarak bu sana kâfi gelirdi. Biz bu şiddetlerde, onları emsal kabul edip, kendimizi kıyaslama ve husûsî olarak bu zamanda insanların ta'n, azarlama, kınama ve söz söylemeleri ve eziyetlerini önce Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ve sahâbîlerin yaşadıklarıyla kıyâs etmeliyiz. Çünkü onlar bunu daha çok yaşadılar. Zîrâ belâ peygamberlere, sonra evliyâ'ya sonra emsal ve sonra diğer emsale verilir.²⁶

Te'vîlât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Te'vîlât-ı Necmiyye'de, "İnsanlar tek bir ümmet idi." Kavli şerifin tefsirinde buyuruldu: Bu âyet-i kerîme, insanların çoğunun üzerinde olduğu kötü hasletler içindir. Hepsî onlara arız olmuştur. Allahü Teâlâ hazretleri, insanları, kendi nefsinde şahid tuttuğu zaman, hepsi bir ümmet olup, gerçekten bütün insanlar, İslâm fitratı üzere doğdular. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdu:

"Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Anne ve babalan onu Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır ya da

²¹ Sahîh-i Müslim, hadis no: 5049,

²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/495-500.

²³ Bu hadis-i şerif, değişik lafızlarla ama bu manada bir çok hadis kitablarında geçmektedir. Bakınız: Sahîh-i Buhârî. 3426, 6544, Sünen-i Ebi Dâvûd, hadis no: 2649, Riyazus-salihîn, hadis no: 41, Ziyâdetü'l-Câmiu's-sağîr hadis no: 2309. Kenzül-Ummal. 1320.

²⁴ Sahîh-i Buhârî, 3426, 6544,

Habbab bin Eret (r.a.) buyurdular: Biz Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerine şikâyet bulunduğ. O. Kâ'benin gölgesinde, cübbesini yastık yaparak dayanıyordu. Biz ona:

-"Bizim için Allah'tan yardım ve zafer dileyemez misiniz?" dedik. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Sizden önceki ümmetler içinde öyleleri bulunmuştur ki, müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o kişi bu çukura gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, başı üstüne konular ve ikiye bölünürdü de bu işkence o mü'mini dininden döndüremezdi. (Bir başkasının da) demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranırdı da bu işkence, o mü'mini dininden çeviremezdi. Allah'a yemin ederim ki, bu iş yâni İslâm dîni elbette tamamlanıp kemâle erecektir. Bir süvari tek başına San'a'dan Hadramevt'e kadar gidecektir. Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacaktır. Koyun sahipleri sâdece koyunlarına kurtların saldırmasından korkacaktır. Fakat sizler acele ediyorsunuz."

²⁵ El-Ahzâb: 33/9,10,11.

²⁶ Beraya duçar olma cihetinden, insanların en şiddetlisi, peygamberlerdir, sonra salihler, sonra benzerler ve benzerleri gelir."

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/500-503.

Mecûsileştirirler.²⁷

Bu hadîs-i şerifte, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, "Veya çocuğu Müslümanlaştırırılar" buyurmadı. Bu iki mânâ içindir:

Birincisi: Muhakkak ki küfür, taklit yoluyla meydana gelmektedir. Lâkin hakikî îmân, taklit yoluyla hâsıl olmaz.

İkincisi: Aslı ebeveyn (anne ve baba) anâsır (ı erbaa ki, toprak, su, hava ateş) ve bitkilerdir.

Her iki takdirde de çocuk, babaların ve annelerin terbiyesinin etkisinde olur, yâni ebeveynin verdikleri, eğitim ve kültür ile çocuklar, hak yoldan sapıtır, dalâlete düşer, sırât-i müstakîm üzerinde ayaklan kayar, tevhid ve ma'rifetullahtan mahrum kalırlar. (Bu mânâda) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri kendisine hidâyeti gösterecek bir hidâyetçi (anne ve babaya) muhtaç olmasından dolayı Allahü Teâlâ, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine Şöyle buyurdu:

"O seni bir yetim iken barındırmadı mı? Ve seni yol bilmez iken yola koymadı mı?"²⁸

Saadet ve şakaavet ehlinden herbirinin bir kitabı yâni yazılmışlığı vardır. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları Efendimiz (s.a.v.) buyurdu: -"Hiç bir nefis yoktur ki, mutlaka kitabında Cennet ehli veya ateş ehli diye yazıldı. Herkes şakî veya saîd diye yazıldı. Dediler:

- "Biz kitabımıza itimat edip bekleyelim mi. yâ Resûlellah (s.a.v.) amel ve işi bırakalım mı? Efendimiz (s.a.v.) buyurdu:

- "(Hayır? Bilakis:) Çalışın. Herkes niçin yaratılmış ise, o iş kendisine kolay gelir. Saadet ehli olan kişilere, saadet ehli için olan işler kendisine müyesser olup başarılı olur. Şakaavet ehli ise, şakaavet ehlinin işlerinde müyesser olup başarılı olurlar."²⁹

Buna göre, elbette, fakirlikte, tecritte ve güzellikleri terkte zahmetler vardır. Bunun neticesinde, cemâl cennetine ve dârül-karara girmek hâsıl olur. Onlar, hicab müddetinin uzamasından, ayrılıkta çok cihâd etmekten, cemâl müşahedesi ve vuslat zevkini tatmaya sabrın uzamasından gamgin olmaz ve üzülmezler. Mahbûbun sözlerine ve isteklerine, sabır ve tahammül güzelliğiyle birlikte, nefsin sıfatlarını kahretmek üzere, tecellilerin vukuu için, Nusretullahi (Allah'ın yardımını) taleb ederler. Taa, Allah'ın nusreti gelene kadar.. Nusret geldi mi perde kalkar, cemal nuru zuhur eder...³⁰

Ne Yaparsanız Allah Bilir

Meali:

Sana soruyorlar:

- "Neye infâk edecekler?"

Deki:

- "Verdiğiniz nafaka ana-baba, en yakınlar, öksüzler, bîcâreler, yolda kalmışlar içindir. Hayr olarak, daha her ne yaparsanız, her halde Allah onu bilir."³¹

Tefsir

"Sana soruyorlar: Neye infâk edecekler?"

Mallarının içinden hangi sınıfını ve hangi şeyle, yâni nasıl infak edeceklerini soruyorlar.

Bu âyet-i kerîme Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, "Fî sebîlillah" Allah yolunda tasadduk etmeye ashabını teşvik ettiğinde, Amr bin Cemûh (r.a.)'ın soru sorması üzerine indi. Amr bin Cemûh şeyh-i fânî (çok yaşlı bir kişi) idi. Çok malı vardı. Bu zat Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine sordu:

Yâ Resûlellah (s.a.v.)! sadaka olarak ne verelim ve sadakamızı nereye (kimlere verelim?)

De ki: "Verdiğiniz nafaka hayırdan"

Yâni hangi şeyi infak ederseniz, nafakanız hangi hayırdan olursa olsun, demektir. Bu, infak edeni beyan içindir. Mala hayır diye isim verilir. Çünkü malın hakkı, onu hayır cihetinde sarfetmektir. Bununla mal, sanki hayrın kendisiymiş gibi oldu.

"Vâlideyn (ana-baba) içindir"

Suâl: Eğer sen desen ki: Burada cevap nasıl suâl mutabık olur? Onlar, neyi ve nasıl infak edeceklerini soruyorlar. Sorularına bedel olarak sadakanın sarfedileceği yerler beyan ediliyor?"

"Verdiğiniz nafaka hayır'dan (maldan)" kavî-i şerîfi, onların infak edecekleri şeylerin beyanını tazammun etmektedir. (1/331) O da her türlü hayırdır. Ve burada kelâm, onlar için en mühim olan şeyin üzerine bina edilmektedir. Bu da, sadakanın sarfedilip verileceği yerlerin beyânıdır. Çünkü nafaka ve infak ancak verilmesi gereken yerlere verildiği zaman, kişinin elinden çıkmış ve infak edilmiş olur.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: "Sadaka (ve zekâtı) vermekte haddi aşan (onu ehil olmayana veren) onu

²⁷ Buhârî, 1319, Sünen-i Ebi Dâvûd: 4714, Keşfü'l-Hafâ: 1990, Kenzû'l Ummâl: 1306;

²⁸ Ec-Duhâ: 93/6-7,

²⁹ Ec-Duhâ: 93/6-7,

³⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/503-504.

³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/505.

vermemiş gibidir (yâni o sakada ve zekâtta sorumludur).³²

O en yakınlar ve öksüzler ."

Bunlardan muhtaç olanlara...

"Miskinler (biçâreler) ve yolda kalmışlar (içindir.)"

Bu Âyet-i kerîmede, dilenciler ve köleler arzedilip zikredilmediler. Başka bir yerde onları zikretmekle iktifa etti.

Burada onların zikredilmemeleri dilenci ve kölelerin şu kavî-i şerîfin umumîliğinin altına girmelerindendir.

"Ve o şey ki,"

Her ne şey ki yâni hangi şeyi,

"Hayr olarak, (her ne) yaparsanız."

Muhakkak ki bu kavî-i şerîf, bütün hayırlara şâmilidir. Yâni. hangi sarfedilen yere verilirse verilsin, bütün hayırları içine almaktadır.

"Her halde Allah onu bilir." Yâni siz ne hayır yaparsanız, Allah yapmış olduğunuz hayrın kûnûnû (mahiyetini) bilir ve ona sevabını verir.

Bu âyet-i kerîmeden murad, anne ve babaya iyilik yapmaya teşviktir. Sila-i rahm yapmak (yakın akrabaları ziyaret etmek, akrabayla ilişkiyi kesmemek onlardan) ihtiyaç sahibi olanların ihtiyaçlarını hiçbir şey gözetmeden Allah için karşılamak, miskin, yetim ve yolda kalmışlara sadaka vermek; zekâtın sâdece sekiz kişiye verilmesine zıt ve ters değildir. Allahü Teâlâ Hazretlerinin şu kavî-i şerîfinde zikredildiği gibi:

"Sadakalar ancak şunlar içindir: Fakirler, miskinler, onun üzerine memur olanlar, müellefet'ul-kulûb, rakabeler hakkında, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar... Allah tarafından kati olarak böyle farz buyuruldu ve Allah alîm'dir, hakîm'dir."³³

Size Kıtâl (Savaş) Farz Kılındı

Meali:

Kıtâl, üzerinize yazıldı. Gerçi o size hoş gelmez... Fakat olur ki, siz bir şeyi hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır... Ve olur ki, bir şeyi seversiniz; halbuki hakkınızda o bir serdir. Siz bilmezken, Allah bilir.216Sana hürmetli aydan ve onda kıtalden soruyorlar... De ki; "Onda bir kıtâl, büyük bir günahdır. Maamâfih, Allah yolundan bir men'i ve O'na bir küfür ve Mescid-i Harâm'dan men' ve ehlini ondan çıkarmak, Allah yanında daha büyük... Ve fitne katilden daha büyüktür." Onlar, güçleri yeterse, sizi dininizden döndürmek için sizinle

muharebe etmekten bir zaman geri durmazlar. Sizden de, her kim dininden döner ve kâfir olarak can verirse, artık onların bütün amelleri dünya ve âhiret, heder olmuştur ve artık onlar ashab-ı nârdırlar; hep orada muhalled kalırlar.217

"Yazıldı," Yâni farz kılındı. "üzerinize kıtâl..."

Yâni kâfirleri kıtâl etmek ve onlarla savaşmak üzerinize farz kılındı. Cumhura göre, cihâd etmek farz-ı kifâyedir. Cenaze namazı kılmak ve selâm almak gibi...

"0"Halbuki kıtâl ve savaş,

"Size hoş gelmez," Size zor, meşakkatli ve kerih gelir. kelimesi masdar olup, kerahet manasındadır. Kıtâlin onunla vasıflanması, mübalağa içindir. Sanki savaş bizâtihî kendi nefsinde ifrat derecesinde hoşlanılmayan bir şeydir. Sahâbîlerin kerih görmeleri yâni savaştan hoşlanmamaları insanların tabiatlerinin yâni yaratılışlarının savaştan nefret etmesidir. Çünkü savaşta, malı kaybetmek, nefsin meşakkat ve zorluğa katlanması ve birçok kişinin ölmesi vardır. Yoksa onlar (sahâbîler) Allah'ın kıtâl emrini kerih gördüler, demek değildir... Yaratılışın savaştan hoşlanmaması, zemmi yâni kötülenmeyi icâbetmez. Belki ubûdiyyetin mânâsı burada ortaya çıkar. Çünkü kişi, tabiatı hoşlanmadığı halde, şeriatın emrine uyarak savaşmaktadır. Ama kişinin itikadı oarak savaştan hoşlanmaması ise münafıkların sıfatlarındandır.

"Fakat olur ki, siz bir şeyi hoşlanmazsınız,"

Bu kendisinden hoşlanılmayan şeyler, kişinin mükellef olduğu bütün zor ve meşakkatli işlerdir. Kıtâl, yâni savaş da o cümledendir.

"Halbuki hakkınızda o bir hayırdır."

Çünkü savaşta iki güzellikten biri vardır: Ya zafer ve ganîmet vardır. Ya da şehâdet ve Cennet... kelimesi, (efâl-i mukârebedir) "Umulur ki, belki" kelimesinin yerine geçerlidir. kelimesi kullardan yâni kullara isnâd edildiği zaman, tereccî (ümit etmek) için olur. Allahü Teâlâ'dan ise, tereccîye (ümitlendirmek) için olur.

"Ve olur ki bir şeyi seversiniz."

O (sevdikleriniz) kendisinden nehiy olduğunuz leziz ve nefsinize hoş gelen şeylerdir. Savaşa gitmeyip, oturmak da onların cümlesindendir.

"Halbuki hakkınızda o bir serdir."

³² Tirmizi: 585; Ebû Dâvûd: 1352; İbni Mace: 1792,

³³ Et-Tevbe: 9/60

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/505-507.

Çünkü bunda yâni savaşa gitmemekte, ganimetleri ve" sevabı kaçırmak, düşmanların kendilerine gaalib olması ve memleketlerin tahribi vardır.

"Ve Allah bilir."

Din ve dünyâ cihetinden, sizin için hayırlı olanı Allah bilir ve onu size emretmektedir.

"Ve halbu ki siz bilmezsiniz Siz bunu bilmezsiniz. Siz hakikatte, kendinize neyin faydalı olduğunu bilmediğiniz için kıtali kerih görüyorsunuz ve ondan hoşlanmıyorsunuz.

Mesnevî'de buyuruldu:

Tasavvuf nedir? Tasavvuf, gönlün arınması, bazan kalbe, kasvet basınca ferahlık bulmasıdır.

O sıkıntıyı, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin pabucunu kapam tavşancıl kuşu gibi bil.

O, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin mübarek ayağını yılan sokmasın diye pabucunu kapmıştı. Sürçmeyen akla ne mutlu!

Cenâb-ı Hak: "Kaybolan şeye, faraza koyun .muza kurt paralasa eseflenmeyin.

O belâ sebebiyle bir çok (büyük) belâlar, o ziyanla nice müthiş ziyanlar defedilir. ³⁴

Fesada Giden Yollar

Yâni mukallid olan kişi, zorla Hazretin huzuruna gider. Veli bunun hilâfıdır.

Zünnûn-ı Misrî (r.h.) şöyle buyurdu: Fesat (yani bozgunculuk) halkın arasına şu altı şeyden dolayı girmektedir:

1- Âhiret amellerinde niyetin zayıf olması,

2- Bedenlerinin şehvetlerine rehin olması,

3- Ecellerinin yakın olmasına rağmen uzun emeller peşinde koşmaları.

4- Mahlûkâtın memnuniyetini Halıkın rızâsından üstün görmeleri,

5- Hevâ ve arzularına uyarak, peygamberlerinin sünnetini arkalarına atmaları,

6- Selef-i sâlihinin az sayıdaki zellelerini (ayak sürçmelerini) birer delil kabul edip, çok sayıdaki iyilik ve güzel menkıbelerini görmezlikten gelmeleridir.

Akıllı kişinin nefs ve tabiatıyla mücâhede etmesi vaciptir. Çünkü, hevâ, şehvetler ve bid'ati kaldırmak için ve kalblere kitap ve sünnetle amel etmenin sevgisinin yerleşmesi için, nefisle mücâhede etmek gerekir,

İbrahim Havvas (r.h.) buyurdular:

Ben Lukkâm³⁵ dağındaydım. Bir nar ağacı gördüm, iştahım çekti. Döndüm, ondan bir nâr koparıp aldım. Aldığım narı parçaladım; ham ve ekşiydi. Onu terkedip yoluma devam ettim. Yere uzanmış bir adam gördüm.

Üzerine eşek anları toplanmıştı. Ona:

-"Esselâmü aleyküm" dedim. O bana:

-"Ve aleykümüsselâm, Ey İbrahim Havvas, dedi. Ona sordum:

-"Beni nasıl tanıdın?" O:

-"Allahı bilen ve tanıyan kişiye hiçbir gizli kalmaz." Ona:

-"Görüyorum ki, Rabbinden bir hâl üzereisin. Allah'ın katında bir yerin var. Seni bu eşek arılarının eziyetlerinden koruması için Rabbine duâ etsen," dedim, (i/332) O bana:

-"Ben de senin Allah ile bir hâlin olduğunu yâni Allah'ın katında senin bir yerin olduğunu görüyorum. Sen Rabbine duâ etsen de, sendeki nar iştahından seni kurtarmasını isteseydin ya! Çünkü insan, narın sokmasının acısını âhirette duyar ama, eşek arılarının sokması insana sâdece bu dünyâda acı verir." dedi. Onu bıraktım, yürüdüm. Sa'dî (k.s.) buyurdu:

Şehvetperest nefse itaat eder. Ki, her saat, diğerinin kıblesi olur. Nefsi emmâre onu yer. Eğer o düşünse aziz olur.

³⁶

Te'vîlât-İ Kaaşâniyye'den Tasavvufî Mânâlar

TeVîlât-ı Necmiyyede buyuruldu: "Kıtâl üzerinize yazıldı," Yâni, nefs ve şeytanla savaşmak farz kılındı.

"Halbuki o kerihdir." Mekkûh'tur, hoş olmayan şeydir...

"Size..."

Hanzal ağacının tadından daha acı ve Aslanın ısırmasından daha şiddetlidir. Cihâdın hakîkati, mecazî vücûdu kaldırmaktır. Çünkü mecazî vücût, kul ile rabbi arasında bir hicâb ve perdedir.

Denildiği gibi:

"Senin varlığın,

başlıbaşına bir günahdır. Ona başka bir günah kıyâs edilmez." İbni Mensûr'un buyurduğu gibi:

Benimle senin aranda olanlar, bazan beni sıkıktır. Cömertliğimle benim için kaldırdır. Ben, açıklanananım.

"Fakat olur ki, siz bir şeyi siz hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır."

Nefsin hevâsı ve dünyâ sevgisinden dolayı, sizin gözleriniz ihticâblı yâni perdelidir. Bunun için, onun zımnında

³⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/508-510.

³⁵ Lukkâm Şam diyarında yüce bir dağın adıdır.

³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/510-512.

bulunan bir çok hayr ve ruh için büyük bir lezzet olan, şiddetli ve sür'atli meydana gelen bu halin kerihliğini, geride kalan hayır ve ebedî lezzetlerle kıyâs edildiğinde, bunun, büyük bir hayır olduğu ortaya çıkar. "Ve olur ki bir şeyi seversiniz," Cismânî lezzetlerden, nefsin sıfatlarından ve hoşlandığı şeylerden. "O sizin için serdir." Nefsi, rûhânî lezzetlerden mahrum ettiği için hakikatte serdir. "Ve Allah bilir," Nefsin hoşlanmadığı şeyleri ve kalbler için kendisinde rahatlık bulunanları, ancak Allah bilir. "Ve sizler bilmezsiniz." Muhakkak ki, kalblerin hayatı, nefislerin ölümündedir; nefislerin hayatı da kalblerin ölümündedir. K.s. buyurdıkları gibi: Beni öldürün, beni öldürün ey büyükler(mutemetler)! Çünkü benim öldürülmemde hayat vardır, hayatın içinde. Abdullah bin Caş (r.a.) Seriyyesi 'Sana hürmetli aydan soruyorlar.'³⁷

Sebeb-İ Nüzul

Rivayet olundu: Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin halâsının oğlu Abdullah bin Caş'ı, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Bedir savaşından iki ay kadar önce ve Medîneye hicretinin onbeşinci ayının başında. Cemâziyelâhir ayında, küçük bir askerî harekât için göndermişti. Seriyye, Abdullah bin Caş (r.a.) ile beraber Muhacirlerden sekiz kişilik bir grubtu. Bunlar: Sa'd bin Ebi Vakkas ez-Zührî, ükâşe bin Mihsan el-Esedî, Utbe bin Gazvân es-Selmî, Ebû Hüzeyfe bin Rebia. Süheyl bin Beyzâ, Âmir bin Rebia, Vakid bin Abdullah ve Hâlid bin Bükeyr idiler... ' Resûlullah Efendimiz (s.a.v.), Emirleri Abdullah bin Caş (r.a.) hazretlerine bir mektûb yazıp eline verdi. Ve ona:

"Allah'ın adıyla yoluna devam et. İki günlük yol yürümedikçe mektubu açıp okuma. İki günlük yol yürüdükten sonra konakladığında, mektubu aç ve arkadaşlarına oku. Sonra verdiğim talimat gereğince yoluna devam et. Seninle beraber yürüyen arkadaşlarından hiçbirini yürüme açısından zorlama ve kerih görme," buyurdu. A,bdu!lan bin Cans (r-a-) iki 9un y°J yürüdü. Sonra konakladı. Mektubu açtı. İçinde şunlar yazılıydı:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bundan sonra. Allah'ın bereketiyle sen ve ashabından sana tâbi olanlarla birlikte yürü. Batnı NahI denilen yere kadar git. Orada Kureyş kervanını bekle ve gözet. Belki bize, ondan hayırlı bir haber getirebelirsin.

Abdullah bin Caş (r.a.) hazretleri mektubu okuyunca:

"İşittik ve itaat ettik" dedi. Sonra bunu arkadaşlarına haber verdi ve onlara şöyle dedi:

"Efendimiz (s.a.v.) hazretleri bundan sonrası için sizden herhangi birinizi zorlamaktan beni menetti. Sizden şehitlik isteyenler varsa, benimle gelsinler. Gelmek istemeyenler de geri dönsünler."

Sonra atını sürdü. Yürümeye başladı. Hiç geriye bakmadı. Arkadaşları hep birden atlarını dehlediler. Onun ardı sıra yürümeye başladılar. Arkadaşlarından hiçbirini geride kalmadı. Yürüdüler...

Hicaz mevkiinde kendisine "Bahrân" denilen yere geldiklerinde, Sa'd bin Ebî Vakkas ile Utbe bin Gazvân (r.a.)'ın nöbetleşe bindikleri deveyi kaybettiler. Onu aramak üzere arkadaşlarından geri kaldılar.

Diğerleri yürüdüler. Mekke ile Taif arasında "Batnu Nahle" denilen yere gelip indiler. Orada konakladılar. Onlar bu halde beklerken, bir Kureyş kervanı geçti. Yükleri kuru üzüm, yiyecek ve gıda maddeleri idi. Taif ticâretinden dönüyorlardı. İçlerinde Amr bin Hadramî. Mugîre bin Hişâmın azatlı kölesi, Hakem bin Keysân, Mugirenin kardeşi, Nevfel bin Abdullah el-Mahzûmeyan da vardı. Resûlullah (s.a.v.) hazretlerinin ashabını gördüklerinde, korktular. Abdullah bin Caş, arkadaşlarına:

"Adamlar sizden ürperdiler. İçinizden birinin saçını tıraş edin de onlara gözüksün," buyurdu, (i/333)

Onlar hemen, Ukkâşe (r.a.)'ın saçını tıraş ettiler. O bu haliyle onlara göründü. Kureyşliler:

"Bunlar umreden dönen bir topluluktur, bize bir zararları olmaz." deyip rahatladılar. Bu, Cemâdiyelâhir'in sonunda oluyordu. Seriyyede bulunan sahâbîler, onu Cemâdiyelâhir sanıyorlardı, halbuki Receb ayı girmişti.

Sahâbîler topluluğu aralarında istişare ettiler. Şu karara varıp buyurdular:

"Eğer bu adamları geceye bırakırsak, Harem'e (hem haram ay, hem de Harem'in hudutlarının içine) girerler ve böylece bizden uzaklaşırlar (artık onlara bir şey yapamayız)."

Böylece onlarla kıtal etmeye çarpışmaya karar verdiler. Karar birliğine vardılar. Vâkid bin Abdullah es-Sehmî, Amr bin el-Hadramî'ye bir ok attı, onu öldürdü.

Amr bin el-Hadramî, Hicretten sonra Müslümanlar tarafından ilk öldürülen müşriktir. Hakem bin Keysân ile Osman bin Abdullah'ı esir aldılar. İslâm tarihinde ilk esirler de bunlardır.

Nevfel ise atına binip kaçtı. Kendisini takib edenleri aciz bıraktı. Yâni çok hızlı koştuğu için kimse kendisine yetişemedi.

Müslümanlar, kervanı ve o iki esiri alıp Medine'ye Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine getirdiler.

Bu olayı fırsat bilen Kureyşliler, (daha önce Müslümanlara yaptıklarını unutarak şöyle bir propaganda yaptılar:

"Muhammed (s.a.v.) Haram ayı çiğnedi. Haram ayını helâl saydı. Halbuki her yıl bütün korkanlar bu ayda emin ve güvencede olup, maişetlerini kazanıyorlardı. Herkes istediği şehre rahatlıkla hareket edebiliyordu. Fakat bu ayın hürmetini o çiğnedi. Bu ayda kan akıttı, esir aldı" diyerek, Müslümanları ayıplıyorlardı. Müslümanların

³⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/512-513.

değerlerini düşürmeye çalışıyorlardı.

Müşrikler, Mekke'de bulunan Müslümanlara da:

"Ey dinsizler ve sapıklar topluluğu! Sizler Haram ayını helal kıldınız. O ayda savaşınız ve adam öldürdünüz," dediler.

Bu haberler Efendimiz (s.a.v.) ulaştı. Efendimiz (s.a.v.), Abdullah bin Cahş

"Ben size Haram ayda savaşmayı ve adam öldürmeyi emretmedim," buyurdular. İnsanlar, bu konuda işi hayli ileri götürdüler.

O kervan ve iki esiri bekletti. Yâni onları bir yerde durdurdu, savaşanların arasında ganimet malı olarak taksim etmedi. Ondan bir şeyi almaktan çekindi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri bu konuda Allahü Teâlâ hazretlerinden gelecek olan vahyi beklemeye başladı.

Bu durum seriyyeye giden Abdullah bin Cahş ve arkadaşlarına Çok ağır geldi. Gerçekten helak olduklarını sandılar. Eller ve kolları düştü, gevşeyiverdiler.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine dediler ki:

"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Biz Amr bin el-Hadramî'yi öldürdük, o gece sabahladıktan sonra Receb ayının doğduğunu gördük. Fakat onu Receb ayında mı vurduk yoksa, Cemâdiyelâhir ayında mı vurduğumuzu tam ve kesin olarak bilmiyoruz."

İnsanların çoğu bu düşüncedeyken Allahü Teâlâ hazretleri, bu âyet-i kerîmeyi indirdi.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri kervanı aldı. Kervanın içinde "humus" beşte birini aldı.

Bu îslâm tarihinin, ilk humüsü yâni beytûlmâl için alınan beşte bir maldı.

Diğerlerini, seriyye ashabının arasında taksim etti.

Bu da İslâm tarihinde taksim edilen ilk "ganimet" idi.

Mekke ehli, esirlerinin fidyesini gönderdiler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Sa'd bin Ebi Vakkas ve Utbe bin Gazvân dönesiye kadar bunları fidye karşılığında salmayız. Eğer Sa'd ve Utbe (r.a.) sağ ve salim dönmezler (müşrikler onları öldürürlerse) biz de onların yerine bunları öldürürüz" dedi.

Sa'd ve Utbe (r.a.) birkaç gün sonra sağ ve salim Medîne'ye döndüler.

Hakem bin Keysân ile Osman bin Abdullah'ı fidye karşılığında serbest bıraktılar.

Hakem bin Keysân, Müslümanlığı kabul etti, Medine'de Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yanında kaldı. Daha sonra "Bi'r-i Ma'ûne" günü şehid oldu.

Osman bin Abdullah ise, Mekke'ye döndü. Mekke'de müşrik olarak öldü.

Nevfel ise, Ahzâb günü, hendeği aşması için atının karnına vurdu. Atıyla beraber hendeğin içine düştü. Yıkıldılar. Allah onu orada helak etti. Müşrikler onun leşini, Müslümanlardan para karşılığı istediler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri: "Onu alın, çünkü onun leşi de diyeti de pistir." Buyurdu.

Bu âyet-i kerîmenin mânâsı şöyledir: Müslümanlar, bilgi almak, kâfirler de ta'n ve kötölemek için Haram ayından yâni Receb-i şeriften soruyorlar. Bu aya, bu isim verilmesinin sebebi, o ayda öldürmenin haram olmasından dolayıdır. Onlar soruyorlar:

"Onda kıtalden"

Burası, "ay" kelimesinden bedel-i istimâl'dir. Çünkü ay, kendisinde yapılan bütün kıtal ve savaşları içine almaktadır.

"De ki:" Habîbim Ahmed, resulüm ya Muhammedi Onlara cevaben söyle.

"Onda kıtal, büyük bir günahtır."

Allah'ın katında büyük bir günahtır.

Mübtedâ'dır, haberi de, kelimesidir. Nekre Ü&kelimesiyle ibtidâ caizdir. Çünkü <j ile vasıflanmaktadır. Âlimlerin çoğuna göre, bu âyet-i kerîme,

"O haram olan aylar çıktı mı, artık öbür müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve onlar için bütün geçit başlarını tutun. Eğer tevbe ederler ve namaz kılıp, zekâtı verilerse, sebilleri tahliye edin (yollarını açın). Çünkü Allah gafûr-rahîm'dir.³⁸ Kavli şerîfiyle mensûh olduğu yâni, hükmünün neshedildiği görüşündedirler.

"Maamâfih, Allah yolundan bir men 'i"

Mübtedâ'dır. Kendisinden sonra gelen amel ile husûsileşti. Yâni îslâm'dan ve kulu Allah'a ulaştıran amellerden engellemeye çalışıyorlar.

"Ve O'na bir küfürdür."

Yâni Allahü Teâlâ hazretlerini inkârdır. Mescid-i Harâm'dan."

Burası "Allah'ın yolu" cümlesinin üzerine atıftır. Şu cihetle ki, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak, Allahı inkâr etmek fertlerinden bir fert oldu. Yâni bir çeşit Allahı inkâr etmektir. Bu zikredilen atıf, bu güzel atfın güzelliğini bozmadı.

Çünkü bu sâdece kaçınmak değildir. Yâni onlar, Müslümanları Mekke'ye girmekten ve Beytüllah'ı ziyaret etmekten menettiller, demektir.

Ve enl'ni çıkarmak,"

Yâni, Mescid-i Haramın ehlini çıkartmak. Onlar Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ve (hicrete zorlanan) mü'minlerdir. "ondan," Mescid-i Haramdan.

Bu cümle, "Ve Allâhı inkâr etmek" cümlesinin üzerine atıftır. Müslümanlar her ne kadar Mekke'den çıkarılmış ve Mekke'nin dışında yaşasalar bile, Allâhü Teâlâ hazretleri onları, Mescid-i Haramın ehli kıldı. Çünkü onlar, üzerlerine vacip olan Mescid-i Haram'ın bütün haklarını yerine getiriyorlar. Akıbet (Sonuçta) onlar o mescidin ehlidirler. Bu sebeple onlara "akıbet" diye isim verdi.

Allâhü Teâlâ hazretleri, Mekke'de oturan kâfirlere "Mescid-i Haram ehli" adını vermedi. Onlar her ne kadar Mekke'de otursalar bile... (1/334) Çünkü onların Mekke'de oturmaları ârizî yâni geçicidir.

"Allah yanında daha büyüktür."

Sayılan şeylerin haberidir.

Yâni bu dört şeyden, günah cihetinden daha büyüktür. Yâni:

1 - Kulu Allâh'a götürme ve yaklaştıran İslama girmelerine mani olmak.

2- Allâhı inkâr etmek,

3- Müslümanların Mekke'ye girmelerini ve Kabe'yi ziyaret etmelerini engellemek,

4- Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini ve mü'minleri sâdece bir olan Allâh'a îmân ettikleri için, Mescid-i Haram'dan çıkartmak daha büyüktür.

Yâni bütün bunlar, Müslümanların İbni Hadrâmfiyi haram ayında Öldürmelerinden daha büyük bir akıbet icabettir.

Çünkü kıtal hıll ile helal olur. Ama küfür hiçbir hıl ile helal olmaz. Ayrıca kıtal, tevili götürme bir şeydir. Çünkü onlar, İbni Hadrâmî'nin öldürüldüğü günden şek ve şüphe etmektedirler. Onun hararn ayı olduğu tam kesin değil. Ama onların küfrünün, küfür olduğu asla tevil kabul etmeyen bir gerçektir.

Yâni onların Mescid-i Haramın ehli olan Müslümanları Mescid-i Haramdan çıkartmaları, insanların İslama girmelerine engel olmaları, başlangıç, sonuç ve devamlılık yönünden irtikab etmiş oldukları fitne:

"Katilden daha büyüktür."

Yâni haram ayında, el-Hadramî'nin öldürülmesinden daha büyük ve daha iğrençtir.

Bu âyet-i kerîme indiği zaman, Abdullah bin Enis, Mekkeli Müslümanlara şöyle yazdı: "Eğer müşrikler, sizi haram ayında kıtal ile suçlayıp ayıplararsa: sizde onları, küfürle, Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerini (muhacirleri) oradan çıkartmakla ve Müslümanların Beytullahı tavaf etmelerine engel olmakla ayıplayıp suçlayın."

"Ve sizinle muharebe etmekten bir zaman geri durmazlar."

Müşriklerin düşmanlıkta ne kadar ileri gittiklerini ve dinde fitne çıkarmakta ne kadar ısrarlı olduklarını beyan etmektedir. Yâni: Ey mü'minler, müşrikler hiç bir zaman sizinle savaşmaktan ve kitaldan geri kalmazlar.

"Sizi dininizden döndürmek için."

Yâni sizi hak olan dîninizden onların bâtil olan dinlerine çevirmek için sizinle savaşsınlar.

Oî "Eğer güçleri yeterse,"

Yâni güçleri yetse tabî!... Bu onların bâtil dinlerinde ve inançlarında ne kadar katı olduklarına (taassub içinde olduklarına) ve dinlerinde ayaklarının ne kadar sabit olduğuna işarettir. Sanki şöyle denilmektedir: Onlar bu ikani nerede bulabilirler ki?

Bu, bir kişinin düşmanına şöyle demesi gibidir:

"Eğer bana karşı zafer elde edecek gücün varsa durma hemen bana saldır ve bana hiç merhamet etme," Bu söz düşmanın asla kendisine karşı zafer elde edemeyeceğini ve onu mağlûb edemeyeceğinin vesikası ve belgesidir.

Âyet-i kerîmenin bu şekilde gelmesi yâni: "Eğer güçleri yeterse." buyurması, mü'minlerin kalblerini hoş tutmak ve onları mutmain kılmak içindir.³⁹

Mürtedin Hükmü

Ve sizden de her kim dîninden döner,"

Burada kavî-i şerifinde, şart ve ceza içindir. loyJ fiili müzâridir, şarttır. İkinci j (dal) sakın olduğu için, izhâr ve şeddeyle okunur. Fethâ ve idgâm yapılır. Bir cinsten iki sakın içtima ettiği için idgâm yapılır. Fetha hareketlerin en hafîfi olduğu için kendisine hareke olarak fetha verilir.

"İrtidat" dönmek ve caymak demektir. Bu kavî-i şerif, irtidattan yâni dinden dönmeyi ve caymayı tahzir içindir; Yâni: Kâfirlerin igvâsı ve İdlâli ile, kim bunu yaparsa, yâni İslâm dîninden bâtila dönerse:

"Ve kâfir olarak can verirse,"

Bir daha İslama dönmemekle... Burada, mürted olan kişilere ölüm zamanına kadar, İslama geri dönmeye teşvik vardır. "İşte onlar"

Ölüm zamanına kadar irtidat ve küfürde isrâr edenler. cJa-p- "Heder olmuştur." Bâtil, yanmış ve boşa gitmiştir. "Onların (bütün) amelleri."

Yâni İslâm hâlinde işlemiş oldukları bütün amelleri katiyetle telâfi edilmeyecek şekilde yanar.

"Dünyada"

³⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/513-520.

Bu mürted kişinin dünyâda kaybettiikleri:

- 1-Hayatının kesilmesi, İslâm dininden İrtidat ettiği yâni çıktığı için yakalandığı ve kendisine karşı zafer kazanıldığı zaman öldürülmesidir.
- 2- Müslümanların dostluğunu kaybetmesi.
- 3- Müslümanların yardımından mahrum olması.
- 5- Müslümanların güzel muamelelerinden mahrum olması.
- 6- Nikâhı zail olur. (Müslümanlar ile olan nikâh bağlarını hemen kaybeder.)
- 7- Kendisiyle evlenilmesi haram olur.
- 8- Müslümanlarla veraset ilişkisini kaybeder.
- 9-Ve bunlara benzer mürtedin kendisi ve malıyla ilgili şeylerde Müslümanlar ile tamamen ilgisi kesilir.
- 10- Öldüğü veya öldürüldüğü zaman, Müslümanların mezarlığına gömülmez.

"Ve âhiret(te)"

Mürtedin âhirette kaybedeceği şey, sevâblar ve varacakları güzel yerler yâni Cennetleri kaybederler.

Çünkü onların amellerine âhirette sevâb verilmez. Burada amelin ihbâtından (yanmasından ve ibtal edilmesinden) murat, amelin kendisinin ibtâlî değildir. Çünkü ameller arâzî'dir. Bulundukları gibi zail de olurlar. Ma'dûmu yok saymak muhaldir. Belki burada amellerinin yanmasından murat, o kişinin mürted olmasıyla, geçmiş sevablarının (yani Müslüman iken işlemiş olduğu sevablarının) gidip zâî! olması ve geçmiş sevablarından meydana gelen meyvelerin (Cennetteki makamlarından) mahrum olmasıdır.

Bu âyet-i kerîmenin zahirine göre, zikredilen hükümlerin sabit olması için vefatının mürted iken olması gerekir. Bu da. dünyâ ve âhirette tüm amellerinin boşa gitmesi ve içinde ebedî kalmak üzere Cehennemlik olmasıdır. Eğer dinden dönen kimse, yeniden İslâm'a girerse, o zaman yukarıdaki hükümlerden hiçbirisi kendisi için sabit olmaz.

Bundan dolayı, İmam Şafii (r.h.) hazretleri, bu âyet-i kerîmeyi hüccet ve delil kabul ederek, mürted olan kişi, o halde ölmedikçe sevabı yanmaz. Ancak mürted olarak ölürse sevabı ibtâl edilir.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretlerine göre, irtidat mutlak olarak bütün sevabları ibtâl eder, yakar. Yine Müslümanlığa dönse bile, eski sevapları ibtâl edilmiş yâni boşa gitmiştir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretlerinin bu konudaki delilleri şu âyet-i kerimelerdir:

"Ve her kim şeriatin ahkâmını tanımazsa, her halde bütün işlediği hederdir. Ve âhirette o, hüsranda kalanlardandır."⁴⁰

"İşte o yol, Allah hüdasıdır. O bunu kullarından dilediğine hidâyet eyler ve eğer bunlar şirk etmiş olsaydılar, bütün mesaileri heder olmuş gitmişti."⁴¹

İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretleri, bu âyet-i kerîmelerin umumiliği ve mutlaklığından hareketle bu şekilde ictihad etmişlerdir.

Bu konunun teferruatında iki mesele vardır.

Birincisi: Mütakellimlerden⁴² bir cemaat buyurdular: Bir kişide îmânın sıhhati veya küfrün bulunmasının şartı, kişinin îmân veya küfür üzerine vefat etmesidir.

iman, ancak bir mü'minin îmân üzerine vefat etmesiyle îmân olmuş olur. Küfür de böyledir. Bir kişinin kâfir olması, ancak küfür üzerine vefat etmesiyle mümkündür.

İkinci mesele şudur: Bir Müslüman namaz kılar ve sonra mürted olursa, ki bundan Allah'a sığınırız, sonra ileride bir vakitte yine Müslüman olursa, İmam Şafii (r.h.) hazretleri, daha önce Müslüman iken kılmış olduğu namazlarını iade etmesi gerekmez. Yâni onların sevabını yine alır. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretleri, daha önce edâ etmiş olduğu namazları bir daha kaza etmesi gerekir, buyurdular. Yine hac konusunda da söz yâni fetva böyledir. (İ/335)

"Ve artık onlar ashab-ı nâdırılar (Cehennemlikler)." Oradan ayrılmazlar.

"Onlar hep orada muhalled kalırlar." Tıpkı öteki kâfirler gibi... Mü'minler mutlaka sâlih amel işlemeli ve amellerini boşa çıkaracak şeylerden korunmalıdır. İrtidâdın sebebi, yakînin olmayışıdır. Yâni Allah'a olan îmânın. tahkîkî bir îmân olmayışındandır. Yoksa şeytan, hakîkî muvahhidin. yâni gerçek Müslümanın çevresinde nasıl dolaşabilir?

Bütün berzahlardan, şüphelerden, çelişkilerden ve tereddütlerden kurtulmuş bir kişi nasıl şirke düşebilir? Bütün kayıtlardan kurtulmuş, Ma'bûd olan Rabbine vâsıl olmuş olan bir kişi nasıl İslâm dininden çıkabilir?

Amel-i sâlih, kişinin Allah rızası için yapmış olduğu amellerdir. Amel-i sâlihın dışında kalan her şey, fasit ve bozuktur. Sahibine asla menfaat sağlamaz.

Hâfız buyurdu: Yarın hakikati işit.

⁴⁰ El-Mâide: 5/5

⁴¹ El-En'âm: 6/88

⁴² Mütakellim: Kelâm ilminin âlimlerine elenir. Kelâm. Allah'ın zat sıfat, nübüvvet.

mebde-meâd, âhiret, cennet cehennem ve hulasa İslâm akaidinin bütün inceliklerinden sözeden bir ilimdir. Bu konuda en özlü kitab yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulan ve bizimde hepsini ezberlediğimiz "EmâlîT ve Ömer Nesefî Akaidi isimli kitab

Rehberin utandı, amelini hep mecazî yaptı.⁴³

Tevhid Ve Hakiki İslâm

Hasenatın en güzeli tevhiddir. Çünkü tevhid hepsinin esâsıdır. Bundan dolayı, tevhid terazide tartılmaz. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Muhakkak ki, senin yapmış olduğun her hasene kıyamet günü mîzâna konulur, tartılır. Ancak: "Allah'tan başka ilâh yoktur." Şehâdeti hâriç. Bu şehâdet mîzâna konulmaz. Çünkü eğer bu şehâdet, onu gerçekten sâdık ve gönülden söyleyen kişiden mîzânın bir kefesine konulacak olsa, yedi kat sema ve yedi arz ve içinde olan her şey, başka bir kefesine konulsa, elbette ki, "Allah'tan başka ilâh yoktur." Şehâdeti ve inancı bunlardan daha ağır gelirdi."⁴⁴

Bütün sâlih ameller, iymânın nurunu ziyâde ederler.

Sana düşen taat ve hasenat yapmaktır. İlâhî meârifeye (bilgilere) ulaşmaya çalışmaktır.

Zîrâ AHahû Teâlâ hakkında ilim. ilimlerin en faziletlisidir. Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine soruldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine denildi:

-"Yâ Resûlellah (s.a.v.) hangi amel daha faziletlidir?" Efendimiz (s.a.v.) buyurdular:

-"Allahü Teâî hazretlerini bilmek." Yine denildi:

-"Hangi ilmi murad ediyorsunuz?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Allahü Teâlâ ve Sübhânehü hazretleri hakkındaki ilimdir. Yine Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine denildi:

-"Biz amelden soruyoruz, siz ilimden cevap veriyorsunuz!" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Az amel, Allah ilmiyle beraber menfaat verir. Ama Allahü Teâlâ hazretlerini bilmemek ondan câhil olmakla beraber işlenen çok amel fayda vermez."⁴⁵

Bu ise ancak, nur ve feyiz ile, tevhîdi parlatmakla beraber bâtını ve iç âlemi tasfiye etmek ve değişik zikirlerle mümkündür. Bunu da ancak âlimler akıl edip anlarlar.

Mesnevi'de buyuruldu:

Hakkın zikrini düşürme dilinden.

Dâima hakkı zikrederek gülyabânîlerin sesini yakıp yoket.

Dünya meyhi sana tuzak olmasın.

Şeyh Hasan Muhammed bin Serrâc (r.h.) buyurdular. Ben Cüneyd-i Bağdadî (k.s.) hazretlerinden işittim.

Buyurdular: Rüyamda İblisi gördüm. Adetâ çıplaktı. Şeytana:

-"İnsanlardan utanmıyor musun?" dedim. O:

-"Eğer bunlar, insanlardan olmuş olsalardı, çocukların toplanarak oynadıkları gibi ben onlarla oynayamazdım," dedi. Ben yine şeytana sordum:

-"İnsan kimdir?" O:

-"Şîrûzî mescidinde bir kavim vardır. Onlar hep mescide devam edenlerdir ki, vücutlarında derman bırakmazlar. Kalbimi yakarlar. Ne zaman onları gözüme kestirmeye uğraşırsam, hemen beni Allah'a işaret ederler. Onların zikirlerinin nuruyla yanacak gibi olurum," cevabını verdi.

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri buyurdular: Uyanır uyanmaz, hemen geceleyin Şîrûzî mescidine gittim. Mescide girdiğimde orada üç kişi gördüm. Otuyorlardı. Başlarının üzerinde yamalı örtüler vardı. Başları öne eğik murakabe halindeydiler. Benim geldiğimi hissettiklerinde biri başını örtünün içinden çıkarıp kaldırdı. Bana:

-"Ya Ebâ Kasım! Her söylenen sözü işitip kabul mu edersin?"

buyurdu.

İşte sen bunlara bak! Sen bunların Allah'a taat için nasıl çalıştıklarını, bütün esrar ve gizliliklerini mâvisâ'dan ve Allah'tan gayri her şeyden nasıl temizlediklerini ve tasfiye ettiklerini gör. İşte bunlar hakiki islâm ehliidirler.

Bu incilerin nâzımı bu fakir (İsmail Hakkı Bursevî) diyor ki:

"Bana, şeyhim Allâme -Allah kendisini selâmette bakî kılsın-Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin:

"İslâm garib başladı ve yakında garib olarak dönecektir." Hadîs-i şerîfleriyle ilgili olarak şöyle buyurdu:

-"Bu hadîs-i şerifte geçen İslâm'dan murat, hakîkî İslâmdır. Bunun sahibi asla irtidat etmez. Garib oluşu da, kendisinin bir arkadaşının ve sırdaşının olmamasıdır.

Mesnevî'de buyuruldu:

Bâyezid zamanında bir kâfiri, iyi bir Müslüman çağırdı. Ona:

-"İslâm ile nurlansan ve hem de necat ehli olup sürür ve sevinç bulsan ne iyi olur!" dedi. O Kâfir dedi ki:

-"Eğer bu îmân, âlemin şeyhi Bâyezid'in îmânı gibiyse; şüphesiz öyle bir îmâna ben güç ve takat getiremem. Onun gayret ve himmeti benim tahammül ve tasavvurumdan çok fazladır. Onun yaptığını ben, hayâl bile edemem..."

⁴³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/520-523.

⁴⁴ Tahricü'l-lhya hadis no 5, Hafız İrâkî.

⁴⁵ Keşfü'l-Hafâ, hadis no: 1827, Tahricü'l-lhyâ no: 4

Gerçi din ve îmândan uzağım ama, onun îmânına îmân ettim. Onun herkesten yüce. Hakk'a sadâkatından dolayı, pek latif ve nurlu olduğuna îmân ettim.

Yok eğer sizlerin îmânı îmân ise, ona bir arzum ve meylim yoktur.

(Ey bu zamanın gafil ve Allah'ın nurundan mahrum olan ilim ve amelsiz Müslümanları!) Kimde îmâna bir meyil ve Müslümanlığa doğru bir ilerleme zuhur etse, sizi görünce ona bir gevşeklik gelir, İslam'dan soğur.

Zîrâ sizin îmânınızın adı kalmış! Manâsı yok olmuştur. Çöle kurtuluş yeri demek gibidir bu...

Sizin îmânınızı (ve hayat tarzınızı) görenin îmân aşkı söner, yok olur." ⁴⁶

İman Hicret Ve Cihâd

Şüphesiz iymân edenler ve Allah yolunda muh âcir olup da mücâhede edenler, muhakkak bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah gafur, rahîm'dir ⁴⁷

"Şüphesiz İymân Edenler"

Sebeb-i Nüzulü

Bu âyet-i kerîme, seriyye ehli hakkında nazil oldu. Allahü Teâlâ hazretleri önceki âyet-i kerîmeyle onların üzüntülerini ve kederlerini giderdi. Gerçekten onlar, Allah katındaki sevabını umid ederek haram ayında kıtal etmişlerdi. Bu kıtallerinin haram ayına denk gelmesi üzerine büyük bir üzüntüye boğulmuşlardı. (İ/336) Onlar, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine şöyle dediler:

-"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Yaptıklarımızdan dolayı üzerimize bir cezalandırmanın yâni günahın olmadığını anladık. Bize bir ecir ve sevâb verilir mi? Biz bu seferimizin Allah yolunda taat için yapılmış bir sefer olmasını istiyoruz."

Bunun üzerine Allahü Teâlâ hazretleri, bu âyet-i kerimeyi indirdi. Çünkü onlar mü'minler ve muhacirler idiler. Bu savaşın sebebiyle mücâhid oldular.

Bu kavM şerifin mânâsı: İmanlarının üzerine sabit olup asla

mürted olmadılar, demektir.

"Ve onlar ki hicret ettiler (muhacir oldular.)" Menzillerinden, memleketlerinden ve ailelerinden ayrıldılar. "Ve cihâd ettiler."

Mücâhede, genişlikten fariğ olmaktır. Yâni müşriklerle harbettiler.

"Allah yolunda"

Allah'a taat ve dînini yükseltmek için hicret ve cihâd ettiler."Bunlar umarlar." Kurtuluşun başlamasına meylederler. Allah'ın rahmetini"

Yâni sevabını umarlar. Onların amelleri, mürtedlerin amelleri gibi boşa gitmez ve iptal edilmez. Bu ayetle, onlara recâ (ehli tabiri) isbât olundu. Recalarının bilinmesi sebebiyle fevz ehli değil... Öyle ki. Onlar yapmış oldukları amellerinin ecri yok olarak biliyorlardı. Bu Allahü Teâlâ hazretlerinden fazl yoludur. Yoksa kurtuluşlarının şüpheli olması değildi.

Allah gafurdur."

Kullarının hatâ ve isyanda ifrat derecesine ulaşmalarına rağmen, Allahü Teâlâ hazretleri onlara karşı gafurdur. ^
"Rahim'dir."

Kullarına çok ecrü sevâb verir.

Katâde (r.h.)⁴⁸buyurdular. Bunlar, (Yani Abdullah bin Cahş ve seriyye arkadaşları) bu ümmetin seçkinlerindendirler. Sonra Allahü Teâlâ hazretleri işittiğiniz gibi onları recâ ehli kıldı. Recâ eden taleb eder, ister; korkan ise kaçır. ⁴⁹

Kötü Gencin Güzel Sonu

Rivayet olundu: Ebû Amr el-Beykendî (r.h.) bir gün bir sokaktan geçiyordu. Kötü bir genci, fesadından dolayı mahalleden çıkartmaya çalışan bir topluluğa rastgeldi. Bir kadın bir köşede ağlıyordu. O kadının kim olduğunu ve neden ağladığını sordu: Kendisine:

-"Bu mahalleden çıkarılmak istenen gencin annesidir," denildi. Ebû Amr hazretleri, gözü yaşlı anneye acıdı. Mahalle nezdinde o gence şefaet etmek istedi ve onlara:

-"Bu kez bu genci bana hibe edin (yani benim hatırım için) bağışlayın. Eğer bir daha fesatlık ve kötülük yapacak olursa ona istediğinizi yapın," dedi.

Mahalleli de o genci Ebû Amr hazretlerine bağışladılar. (Ebû Amr hazretleri mahalle halkına teşekkür etti. O

⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/523-526.

⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/526.

⁴⁸ Katâde (r.h.)

⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/526-527.

gence nasihat edip ahlakını düzeltmesini söyledikten sonra) yoluna devam etti.

Kaç gün sonra yolu, yine aynı sokağa uğradı. Kapının ardından o yaşlı kadının feryâd ü figânını işitti. Çok acıklı bir şekilde ağlıyordu. Ebû Amr hazretleri kendi kendine:

"Belki genç, fesat ve kötülüğüne yeniden döndü ve mahalle halkı da onu mahalleden sürgün ettikleri için annesi ağlıyordun.." dedi. Yine de kapıyı çaldı.

Gözleri yaşlı anne kapıyı açtı. Ebu Amr hazretleri, gencin halini sordu. Kadın:

"Öldü!" dedi.

Bunun üzerine Ebû Amr hazretleri, o gencin halini yâni nasıl öldüğünü sordu. Gencin annesi:

"Eceli yaklaştığı zaman, bana: "Anneciğimi Komşulara benim ölümümü haber verme! Çünkü ben onlara çok eziyet ettim; bu sebeble onlar benim hakkımda kötü düşünürler; öldüğüme sevinirler cenazeme bile gelmezler. Beni defnettığınız zaman, üzerinde; yazılı olan bu yüzüğümü

beraberimde göm, sonra affım için Rabbime yalvar. Benim için şefaata taleb et. (Ben bütün günahlarımdan tevbe ettim. Bir anne olarak senin de benim affım için Allah'a yalvarmanla umulur ki Allah beni bağışlar. Şu anda üzerinde kul hakkı yok. Olanların hepsini ödedim.) dedi. Ben de oğlumun vasiyetini yerine getirdim. Kabrinin başından ayrılırken gizliden şöyle bir ses işittim:

"Ey sevgili anneciğimi Sevinerek dön! Çünkü ben çok kerim ve rahîm olan Rabbimin huzuruna vardım." diyordu.

Ne güzel buyurmuşlar:

Bir bahane ile bağışladı, bir bahaneyle ele verdi.⁵⁰

Haccacın Ölümü

Denildi ki, Haccâc vefat edeceği zaman, dua ediyordu:

"Allâhım beni bağışla! Bana mağfîret et! İnsanlar, senin bunu yapmayacağını (beni bağışlamayacağını) zannediyorlar!"

Haccâc, hicrî 95 (M. 714) yılında, Vâsıt şehrinde vefat etti. Vâsıt şehri Haccacın inşa ettiği şehirlerdendir. Onun ölümüne "Irak'ın düğünü" adı verildi. Saraydan bir câriye çığlık atıncaya kadar kimse onun ölümünü öğrenmedi. Haccacın öldüğünü gören bir câriye ağlayarak sarayın balkonuna çıktı ve şöyle bağırdı:

"Haberiniz olsun, yemek yediren ve sıkıntıları gideren kişi öldü!"

Sonra Haccâc, defnedildi. Şam halkından biri kabrinin başına geldi ve şöyle dedi:

"Allah'ım! Haccacın şefaatinde mahrum bırakma!"

Irak halkından biri talak ile yemin ederek Haccacın Cehennemde olduğuna yemin etti. Bunun için Tavus⁵¹ fetva sordular. Tavus:

"Doğrusu Allah, kendine şirk koşulmasını mağfîret buyurmaz. Ondan berisini ise, dilediğine mağfîret buyurur. Kim de Allah'a şirk koşarsa, hakikatte pek uzak bir dalâle sapmıştır."⁵²

Âyetini (ve bu mealde olan diğer âyet-i kerîmeleri delil getirerek şöyle der):

"Ben zannımca onun talakı geçerlidir ve hanımı ondan boştur" der.

Bu şahıs, fetva almak için. Hasan Basrî (k.s.) hazretlerine gider. Meseleyi ona anlatır. Hasan Basrî hazretleri:

"Hanımına git ve onunla beraber ol. Eğer Haccac Cehennemde değilse, sizin haramda olmanızın size bir faydası yoktur," der.

Bu zikredilen kıssadan. Allah'ın çok bağışlayan ve merhamet eden olduğunu kesin olarak anlamış oldum. Allah, kulunun günahı deniz köpüğü gibi çok olsa bile, bağışlar. Kullar için gerekli olan Allah'tan umudunu kesmemektir. Zîrâ Allahü Teâlâ hazretleri:

"De ki: Ey nefisleri aleyhine israf etmiş kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyin; çünkü Allah bütün günahları mağfîret buyurur. Şüphesiz ki O. öyle gafur, öyle rahim O."⁵³

İman Hicret Ve Cihadın Mertebesi

Râgıb buyurdu: Bu üç mertebe; yâni î mân, hicret ve cihad şu âyet-i kerîmede beyan edilmektedir.

"Ey o bütün iymân edenler! Allah'tan korkun ve O'na yaklaşmaya vesile arayın ve onun yolunda mücâhede edin ki, felaha erebilesiniz."⁵⁴

Çünkü hicret edebilmenin yolu, ancak î mân etmekten geçer. Kişinin hevâ ve hevesle cihâd edebilmesi de, ancak şehvetlerden hicret etmekten yâni şehvetleri terketmekten geçer. Buna ulaşan kişinin Allah'ın rahmetini ümit etmesi hak olur.⁵⁵

⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/528-529.

⁵¹ Tavus:

⁵² En-Nisâ: 4/116

⁵³ Ez-Zümer: 39/53

⁵⁴ El-Mâide: 5/35

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/529-530.

⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/530.

Hicret İki Kısımdır

Bil ki, hicret iki kısımdır. 1-Sûrî hicret, 2- Manevî hicret.

Sûrî hicret: Mekke'nin fethiyle, sûrî (şeklî) hicret kesildi ve sona erdi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur. Lakin cihâd ve niyyet vardır. Cihâda çağırıldığınızda hemen katılın.⁵⁶

Manevî hicret: Manevî hicret, kişinin kalb kıblesini fethedip, onu şirk ve hevâ putlarından kurtaracağı kadar, kişinin nefsin vatanında Allah'a yürümesidir. Bu hicretin hükmü tâ kıyamete kadar sürer.⁵⁷

Cihâd İki Kısımdır

Allah yolunda yapılan cihâd da iki kısımdır.

1- Cihâd-ı asgar,

2- Cihâd-ı ekber

Cihâd-ı asgar, kâfirlere karşı olan cihâd ve savaştır.

Cihâd-ı ekber, nefsi emmâreye karşı yapılan cihâdtır. Nefs ve şeytanla yapılan cihâd, "cihâd-ı ekber" yâni en büyük cihâd oldu. (1/337) Birincisinin, yâni kâfirlerle yapılan cihâdın gayesi zahiri islâh etmektir.

Cihâd-ı ekberin (yani nefisle yapılan mücâhedenin) gayesi ise bâtını islâh etmektir.

Bâtını islâh etmek daha zor ve daha kuvvetlidir.

Birinci cihâdın gayesi, (yani kâfirlerle yapılan cihâdın maksadı) Cennet ve rahmettir.

İkinci cihâdın yâni nefisle yapılan mücâhedenin gayesi ise, Hakkı müşahade etmeye vâsıl olmak ve mutlak olarak Cemâlüllahı seyretmektir.

Birinci cihâdın gayesi, şehâdetir.

ikinci cihâdın gayesi ise, siddikiyettir.

Siddıklar mertbe bakımından şehidlerden daha üstündürler. Allahü Teâlâ hazretleri buyurdıkları gibi:

"Öyle yal Her kim Allah'a ve Peygamber'e mutt olursa, işte onlar, Allah'ın kendilerine in'âm eylediği enbiya, siddıklar, şühedâ ve sâlihîn ile birliktedirler. Bunlarsa ne güzel arkadaş...⁵⁸

Bu âyet-i kerîmede Allahü Teâlâ hazretleri, siddıkları, şehidlerden önce zikretti.

Kişi, cihâd-ı ekber ile nefsi islâh etme mertebesine -ki bu mertbe kibriti ahmerdir- ulaştığı zaman, kullara merhamet eder ve onlara zarar vermeye kastedemez.⁵⁹

Hikâye

Hikâye olundu: Adamın biri meşâyih'ten birine hizmet eder ve ona:

-"Bana ismi Âzam duâsanı öğretmeni istiyorum," der. O da:

-"Senin bunu öğrenebilme ehliyetin var mı?" der. Adam:

-"Evet!" der. Meşâyih ona:

- O halde sen, şehrin giriş kapısına git, sonra gel, orada gördüklerini bana anlat!" der. Adam şehrin giriş kapısına gider. Oturur ve beklemeye başlar. Bir de bakar ki, yaşlı bir oduncu, eşeğiyle odun getiriyor. Askerin biri gelip yaşlı oduncuyu döver ve odunlarını elinden alır. Bu olaydan sonra döner şeyhine gördüklerini anlatır. Şeyh, ona:

-"Eğer İsm-i Âzam duasını belseydin bununla o askere ne yapmak isterdin?" Adam:

-"O askerin helak olması için beddua bulunurdum" der. Şeyh kendisine:

-"O gördüğün yaşlı oduncu var ya, işte bu İsm-i Âzam duasını bana öğreten odur." Der. Adam şaşır kalır. Şeyh devam eder:

-"Şunu iyice bilmelisin ki, İsm-i Âzam duasını şu sıfatlara sahip halim ve selim birisi öğrenebilir:

1-Sabır,

2- Mahlukata merhamet.

3- Mahlukata şefkat.

Sadî buyurdular:

Ey güzel gönül sahibi,

ahlâkını kötü kılma. Kerem sahibi ol.

Sonra, muhakkak ki, az konuşmak, nefsi islâh etme yolunda en faydalı şeylerdendir. Helâl ve temiz lokma, tabiat ve ahlâkı islâh etmek ve nefsi saflaştırıp nurlandırmakta en faydalı şey olduğu gibi...

Mesnevî 'de buyuruldu:

Can çocuğu, şeytan sütünden kesilsin ki, meleklerle yoldaş ve beraber olsun.

⁵⁶ Sahîh-i Buhârî: 2575

⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/531.

⁵⁸ En-Nisâ: 4/69

⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/531-532.

Sen karanlık, bulanık oldukça,
şüphesiz şeytanla süt kardeşsin.
Nur, feyiz ve kemâlât, helâl kazanılmış lokmadan doğar.
Kandili söndüren yağ, yağ değildir.
Kandilini söndüren o yağı yağ sayma; o sudur...⁶⁰

Suallere Cevaplar

Sana hamr (içki) ve meysir'den (kumardan) soruyorlar. Deki:

- "Bu ikisinde büyük bir günah, bir de nâsa ba'zı menfaatler var; fakat günahları menfaatlerinden daha büyüktür."

Yine sana soruyorlar:

- Neyi infâk edecekler?

Deki:

- "Sıkma yanını!"

Böyle beyan ediyor Allah size âyetlerini Ki düşünesiniz, Z19 dünya ve âhiret hakkında...

Bir de sana yetimlerden soruyorlar. De ki:

- "Onlar hakkında bir islâh, karışmamaktan daha hayırlıdır, kendilerine de karışırırsanız kardeşlerinizdirler. Allah muslihi, müfsidden ayırır. Eğer Allah dileseydi, sizi mutlak sarpa sardırırdı. Şüphesiz ki, Allah azizdir, hakimdir."⁶¹

Tefsir:

"Sana soruyorlar."

Ibnî Abbas (r.a.) hazretleri buyurdular: Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerinin ashabından daha hayırlı kimseyi görmedim. Rasûlullah (s.a.v.)'dan sâdece onuç mesele dışında başka hiçbir şey sormadılar. Sorduklarının hepsi de Kur'ânı kerimdedir ve sorduklarının hepsi kendilerine ve Müslümanlara faydalı şeylerdir.

"Hamr'dan (içkiden),"

Hamrn. yâni içki içmenin hükmünü soruyorlar, demektir. Cevap karfinesiyle bu mânâ çıkmaktadır. Çünkü helâl, haram, günah ve taat, mükelleflerin fiillerine ânz olan bir şeydir. Eşyanın zâtında ve aynında günahlık yoktur. Günah mükellefin işlemesiyle meydana gelir. Yoksa o eşya işlenmedikçe kimseye günah olmaz.

Hamr'ın altına, onun alım ve satımı ve içki konusunda şeriata aykırı ne varsa hepsi girer.

jLiJl "Hamr" masdardır. "onu Örttü" demektir. Üzüm ve diğer şeylerden sıkılıp içki yapılan şeye hamr, denilmesinin sebebi, akıl ve bilinci örtmesinden dolayıdır. Aynı zamanda buna akıl ve temyiz gücünün fonksiyonlarını ortadan kaldırdığı için kendisine "sekr" yâni sarhoşluk veren şey adı da verilmektedir. Çünkü hamr. içen kişinin aklını başından almaktadır.

"Ve" alıp vermek: "Kumardan" "meysir" kelimesi, fiilinden masdar mîmîdir. masdarlar gibi... Kendisiyle kumar oynandığı ve onu zora soktuğu zaman: "O nu meysir ettim" denir.

Veya bu kelime, "kolaylık"tan gelmektedir. Kumar da kolaylıkla yâni hiçbir çaba ve yorulma göstermeden başkasının malını aldtğn, kumara "kolaylık""meysir" adı verildi

Veya bu kelime "soygun" fnsardmdan gelmektedir. Çünkü kumar bir çeşit soygundur. Başkasının malını soyup almaktır. "meysir" kelimesinin altına kumarın bütün çeşitleri, satranç ve diğer tüm kumar ve şans oyunları girmektedir. Hattâ çocukların oynadıkları ceviz, badem ve yumurta gibi şeyler de buna dâhildir.

De ki: "Bu ikisinde vardır."

Hamrn ve kumarın içilmesi, oynanması, bunları kullanılacak imkânların sağlanmasında vardır:

"Büyük bir günah."

Çünkü açıklandığı üzere birincisi, yâni hamr (içki ve benzerleri) aklı giderir. Halbuki akıl. din ve dünyânın kutbudur. Bununla beraber, her ikisi de, yâni hem içki ve hem kumar, mala zarar verip onu telef etmektedirler.

"Ve insanlara ba'zı menfaatler var;"

Coşmak, oynaşıp sevinmek, oktan (ok kumarından) ve içki parasıyla elde edilen kazanç, etraftan ele geçirildiği zaman kişiye fayda gibi görünen bâzı şeyleri sağlar.

Bunda (yani içkide şunlar vardır):

- 1 - Zaifin takviyesi,
- 2- Yemekleri hazmetmek,
- 3- Cima etmeye yardımcı olmak, (1/338)
- 4- Üzüntünün (geçici) bir tesellisi,
- 5- Korkağı şecaatli (yani cesur) yapmak,
- 6- Cimriyi cömert yapmak,
- 7- Rengi tasfiye etmek,

⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/532-533.

⁶¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/534.

8- Gençleri konuşma acizliğinden kurtarmak.

9- Himmet ve gayretleri heyecanlandırmak gibi özellikler vardır.

Meysirin (kumarın) faydalan

1 - Meşekkat ve yorgunluk çekmeden mal elde etmek,

2- Develerin etleriyle fakirleri faydalandırmak vardır.

Çünkü o câhiliye döneminde insanlar kumardan kazandıkları develerin etlerini fakirlere paylaşırlardı.

Vâkidî buyurdu: Bazen şöyle olurdu ki, bir adam, kumarın bir oturumunda bir adamın yüz devesini kazanabilirdi. Hiçbir güçlük ve sıkıntıya katlanmaksızın ve para ödemeksizin büyük mala konardı. Sonra da kazandıklarını fakirlere dağıtır ve fakirlerin sevgisini ve övgüsünü kazanırdı. Bütün bunlarla beraber:

"Fakat günahları menfaatlerinden daha büyüktür." İçkinin zararları⁶²

İçkinin Zararları:

1 - İnsanların arasına düşmanlık girer,

2- Buğz (öfke) girer,

3- İnsanlar, birbirlerinden nefret edip kin beslerler.

4- İnsanı Allahı zikretmekten alıkoyar,

5- İnsanı namazdan alıkoyar,

6- Halim kişiyi, sefih bir hale getirir.

7- İnsanın aklını alır,

8- İnsanın düşünme melekelerini yok eder,

9- içki içen kişi beyinsiz ve akılsız bir hale geldiği için kendi sidiğiyle oynar,

10- Pisliğiyle oynar,

11- Kusmasıyla oynar.

12- Malına zarar verir,

13- Sağlığına zarar verir,

14- Dinine zarar verir,

15- Vaktine zarar verir,

16- Toplumdaki yerini düşürür,

17- Değersiz bir hâle gelir.

İbnü Ebîd-dünyâ⁶³ zikrettiği gibi. Kendisi bir gün sarhoş birine uğramıştı. Sarhoş kişi eline bevlediyordu ve o evlini eliyle ahp yüzünü yıkıyordu. Abdest alır gibi hareket ediyordu ve:

"İslâmı nur. suyu temiz (ve temizleyici) kılan Allah'a hamdü senalar olsun"⁶⁴ diyordu.⁶⁵

Kumarın Zararları

1- İflas,

2- Düşmanlık,

3- Adam öldürmek,

4- Toplumdaki sevgi ve hoşgörüyü kaldırır.

5- Büyük fitnelere yol açar.

Karşı tarafın malını hiçbir çaba ve yorulma göstermeksizin, alması, o adama bir kötülüktür. Dolayısıyla adam. kazanana düşmanlık besler, kötülükte bulunur ve hatta işi onu öldürmeye kadar götürür.⁶⁶

Sebeb-İ Nüzul Ve İçkinin Tedricen Haram Edilmesi

Müfessirler buyurdular: İçki hakkında dört âyet-i kerîme Mekke'de indi:

"Hürmalıkların ve üzümlüklerin meyvalarından da. bundan hem bir müskir çıkarırsınız, hem de bir güzel rızık!

Her halde bunda akıllı olan bir kavim için elbet bir ayet var!"⁶⁷

0 zaman içki haram olmadığından Müslümanlar içiyorlardı.

⁶² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/535-537.

⁶³ İbnü Ebîd-dünyâ. 'arih. siyer ve hadis âlimidir. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Ubeyd bin Süfyan bin Kays'tır. 208 (M. 823) yılında Bağdatta doğdu, iyi bir eğitim gördü. Birçok Alimlerden ders aldı. Tarih, siyer, hadis ve pedagoji yani eğitim dalında uzmandı. Halifenin çocuklarının (yani sarayın) özel hocası ve terbiye edicileriydi. Halifenin çocuklarının dilini Allahü Teâlâ hazretlerinin zikriyle açardı. Çocuk eğitimini çok iyi biliyordu. Bunun için de saraydan her ay belirli bir ücret alıyordu. Çok iyi bir hatibtı. Üçyüz (300) kadar eser yazdı. Kitaplarının bir kısmı Mısır ve Hindistanda basıldı. 281 (M. 894) yılında yine Bağdatta vefat etti.

⁶⁴ Bu dua. abdest alındığında eller yıkanırken okunan bir duadır.

⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/537-538.

⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/538.

⁶⁷ En-Nahl: 16/67

Sonra Hazret-i Ömer (r.a.). Muâz (r.a.) ve sahâbîlerden bir topluluğun:

"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Bize hamr (şarap ve içki) hakkında fetva ver. Çünkü içki akli gidericidir?" diye sormaları üzerine şu âyet-i kerîme nazil oldu:

"Sana hamr ve meysir'den soruyorlar. De ki: "Bu ikisinde büyük bir günah, bir de nâsa ba'zı menfaatler var; fakat günahları menfaatlerinden daha büyüktür.⁶⁸

Müslümanlardan bir kısmı yine içkiyi içmeye devam ettiler.

"Biz içkinin faydalı taraflarını alıyor, zararlı taraflarını terk ediyoruz" diyerek; onu içmeye devam ettiler. Ama bâzıları da içkiyi tamamen terk ettiler. Ve:

"Büyük günahı olan bir şeyin faydası da bize lâzım değildir" dediler.

Sonra Abdurrahman bin Avf (r.a.) hazretleri, sahâbîlerden bâzılarını yemeğe davet etti. Şarap içtiler, sarhoş oldular. Onlardan biri namaza kalktı. Namazda:

"De ki: 'Ey kâfirler!1 Tapmam o taptıklarınıza,2 Siz de tapanlardan değilsiniz. Benim mabuduma!3 Hem ben tapıcı değilim sizin taptıklarınıza,4 Hem de siz tapıcılardan değilsiniz benim mabuduma!5 Size dîniniz, bana dînim!' 6⁶⁹

Bu şekilde olan kâfirün sûresinin mânâsını tamamen değiştirecek şekilde; yâni "Ben tapmam o taptıklarınıza," diyeceği yerde nefiy harflerini kaldırıp; "Ben sizin taptıklarınıza taparım." diyerek sonuna kadar okudu ve o zaman İslâm ile bağdaşmayan bir mânâ ortaya çıktı. Bütün kâfirün sûresindeki nefiy harflerini kaldırdığınızda karşınıza çok vahim bir mânâ çıkar...

Bunun üzerine:

"Ey o bütün iymân edenler! Sarhoş iken namaza yaklaşmayın; söylediğinizi bilinceye kadar..."⁷⁰ Âyet-i kerîmesi indi. Bunun üzerine içki içenlerin sayısı azaldı. Müslümanların çoğu içkiyi bıraktılar. Sahâbîler:

"Bizimle namazın arasına engel olan ve bizi namazdan ayıran şeyden hayır yoktur" deyip terk ettiler.

Kimileri de namaz vakti ve ibâdet zamanlarının dışında içmeye devam ettiler... Hatta içki içen bir adam, onu yatsı namazından sonra içerdi, sabah namazına kadar sarhoşluğu kendisinden zail olurdu. Veya sabah namazından sonra içerlerdi. Öğle vaktine kadar tamamen sarhoşluktan kurtulmuş olurlardı.

Utbân bin Malik bir ziyafet verdi. Müslümanlardan birçok kişiyi davet etti. Onların içinde Sa'dü'bnü Ebî Vakkas (r.a.) hazretleri de vardı. Utbân bin Mâlik onlara bir deve kellesini kızartmıştı. Devenin kellesini yiyip, şarap içtiler... Sarhoş olasıya kadar içmeye devam ettiler. Hep sarhoş oldular. Sarhoş olunca, ataları ve nesepleriyle iftihar etmeye başladılar. Bu konularda şiirler okumaya başladılar. Hatta Sa'dü'bnü Ebî Vakkas (r.a.) Ensârî hicveden bir şiir okudu. Kendi kavmi ve aşiretiyle övünmeye başladı. Orada bulunan adamlardan biri devenin çene kemiğini alıp, Hazreti Sa'd (r.a.)'ın kafasına vurdu. Başını derince yarıdı.

Sa'dü'bnü Ebî Vakkas (r.a.) hazretleri. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gelerek ensârî şikâyet etti. Hazreti Ömer (r.a.):

"Yâ Rabbi! Şarap hakkında hükmünü bize açıkça ve (ihtilaflarımıza) derman olacak şekilde beyan et!" diye duâ etti. Bunun üzerine şu âyet-i kerîmeler nazil oldu:

"Ey o bütün iymân edenleri İçki, kumar, putlar, kısmet çekilen zarlar; hep şeytan işi murdar bir şeydir. Onun için siz ondan kaçın ki, yakayı kurtaraszınız...90 içki ile kumarda şeytan sırf aranızda adavet ve kin düşürmeyi, ve sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymayı ister. Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?91"⁷¹

Bunun üzerine Hazreti Ömer (r.a.):

Vazgeçtik ya Rabbi!" dedi.⁷²

Böylece İçki, Hicretin İkinci Senesinde "Hendek" Savaşının Günlerinde Haram Oldu.

Kaffâl (r.h.)⁷³ buyurdular: İçkinin haram edilmesinde bu tertibe uymasının sebep ve hikmeti şudur: Allahü Teâlâ hazretleri, müslümanların içkiye alıştıklarını ve ondan çok faydalandıklarını, Allahü Teâlâ hazretleri, eğer içkiyi bir defada haram kılrsa insanlara çok ağır geleceğini biliyordu. Bundan dolayı şarabın haram edilmesinde bu tedrici yol takip edildi. Bu içkinin tedrici haram edilmesi, Allahü Teâlâ hazretlerinin bu ümmete olan rıfkından ve merhametinden dolayıdır.

Şarap haram edildiğinde şaraplar döküldü... Sokaklar hep şarap aktı...

İbnî Ömer (r.a.) hazretleri buyurdular: Şarap küpleriyle yola çıkmıştı. Haram edildiği haberi bize geldiğinde

⁶⁸ Bakara: 2/219

⁶⁹ El-Kâfirün: 109/1-6

⁷⁰ En-Nisâ: 4/43

⁷¹ El-Mâide: 5/90-91

⁷² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/538-541.

⁷³ Kaffâl (r.h.) ilim tarihimizde iki Kaffâl vardır. Kaffâl-ı kebir ve Kaffâl-ı sağır. İsmail Hakkı Bursevî (r.h.) hazretleri burada Kaffâl hakkında herhangi bir kayıt belirtmedi ama KaffâlM kebir olması lazım. Zira KaffâlM kebir tefsir ve fıkıh büyük âlim idi. Asıl adı Muhammed bin Ali bin İsmail, künyesi Ebû Bekir olup an (M. 903) senesinde Semerkand'a bağlı Şaş denilen yerde doğdu. İyi bir eğitim gördü. 385 (M. 975) yine burada vefat etti. Bu zat. fıkıh, tefsir, hadis, kelam usul ve furu' lügat, ve şiirde derin bir âlim idi... Tefsir, fıkıh ve hadis ilimlerinde eserler yazdı. Kaffâl-i kebir, imam tş a hazretlerinden akâid ve kelâm ilimini okudu ve ona da fıkıh okuttu. Geçimini kmı yapmakla geçirdiği için kendisine kilitçi manasında kaffâl denilmiştir.

kimimiz şarap küpünü kırdı, kimimiz de şarabı döküp, su ve toprakla küplerin içini yıkadı. Bundan sonra Medîne sokakları şarapla doldu. Uzun bir zamana kadar her yağmur yağdığında, sokaklarda şarap rengi ve şarap kokusu zuhur ederdi.

Şarap (ve her türlü içki) haram edildiği günlerde Arabların şaraptan daha hoş bir içecekleri yoktu. Allahü Teâlâ hazretleri onlara şaraptan daha zor bir şeyi haram etmemiştir.⁷⁴

Ca'fer-İ Tayyarın (R.A.) Övülen Güzel Ahlakı

Rivayet olundu: Cibrîl Aleyhisselâm geldi. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine:

"Allahü Teâlâ hazretleri, Câfer-i Tayyar (r.a.)'ın cahiliyet devrinde de İslama girdikten sonra da, dört güzel hasletine teşekkür etti (yani şekûr ismiyle karşılık verdi)" dedi.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, o dört hasletin ne olduğunu Câfer-i Tayyar (r.a.) hazretlerine sordu. Câfer-i Tayyar (r.a.) buyurdular:

-"Yâ Resûlallah (s.a.v.)! Eğer Allahü Teâlâ sizi muttali kılmasaydı, ben size haber vermeyecektim. (Hasletlerim şunlardır:)

(Birincisi:) Asla içki içmedim. Zîrâ onu akli giderici buldum, ben ise akli arttırmayı, akli gidermekten daha ziyâde muhtacım. (1/339)

(ikincisi:) Asla putlara tapmadım. Zîrâ putların hiçbir zarar ve fayda sağlamadığını gördüm.

(Üçüncüsü:) Asla zina etmedim. Aileme olan kıskançlığımdan dolayı...

(Dördüncüsü:) Asla yalan söylemedim. Çünkü onu alçaklık gördüm.⁷⁵

Şarap Hakkında Büyüklerin Sözleri

Amr bin Edhem, -bu zât Beni Temim kabilesinin sâdâtının (efendilerinin) büyüklerindendir- içkinin kötülüğü hakkında buyurdular: Eğer akıl, satın alınan bir şey olsaydı ondan daha güzel bir şey olmazdı! Ahmaklık ve akılsızlığı malı ile satın alana şaşılır. Ne şaşılacak şey ki onlar, ahmaklığı malı ile satın alıyor, başına sokuyor, yan tarafına kusuyor ve eteğini (yani altını) kirliliyor.

Hazret-i Ali (r.a.) buyurdular: Eğer bir damla şarap (içki) bir bir kuyuya düşse ve daha sonra o kuyunun olduğu yerde minare yapsalar, üzerine çıkıp ezan okumam. Eğer bir denize (göle) düşse sonra o su kurusa ve onun yerinde otlar bitse, ben orada hayvanlarımı otlatmam.

İbnî Ömer (r.a.) buyurdular: Eğer parmağım şarabın içine düşse, artık o parmak bana lâzım değildir.

Bu gerçekten hakikî îmân ve takvadır. Şarabı içmek şöyle dursun onu içmeyi aklına bile getirmemelidir. Şarabı içen kişilerden bütün alâka kesilmelidir. Zîrâ kişi, şarabı içenlerin içine karıştığı zaman, onların ayak kaymalarına kendisi de düşebilir.

Hüseyin vaiz el-Kâşîfî (r.h.)⁷⁶ buyurdular:

Rahman olan Allah, sana şöyle dedi: Ey mü'min, şarap içme! Safran olduğu zaman, onun korkusundan tatlı yemiyorsun! Rahman buyurduğu için zinadan temiz ol. Ona şükür için, yolunda şehid olmaya bak.⁷⁷

Şarap İçen Farkına Varmadan Nikâhına Zarar Verebilir

Bâzı sahâbîler buyurdular: Kızını şarap ve içki içen biriyle evlendiren kişi, sanki kızını zina etmeye sevk etmiş gibidir...

Bunun mânâsı şudur: İçki içen kişi, farkına varmadan çoğu kere kendisinden talak vaki olur, karısını boşar.⁷⁸

(Kızın) velisine gereken, kızını veya kızkardeşini herhangi bir fasıkla, münkeratı (şeriat bakımında caiz olmayan) şeyleri işleyen kişiyle asla evlendirmemesidir.⁷⁹

⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/541

⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/542.

⁷⁶ Hüseyin Vaiz el-Kâşîfî (r.h.) hazretleri. Hanefî mezhebinin fıkıh âlimlerinden ve evliyanın büyüklerindendir. Adı: Hüseyin bin Ali el-Kâşîfî el-Hirevî olup, meşhur "Reşehât Aynül-Hayat" isimli kitabın müellifi olan. Ali Hirevî'nin babasıdır. Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. İyi bir eğitim gördü. Büyük bir müfessirdir. Farsî dil ile yazmış olduğu "Mevâhib-i Aliyye" isimli tefsiri çok meşhurdur ve makbuldür. Bu tefsire, Tefsir-i Hüseyinî de denilmektedir. Bu tefsir, İsmail Ferruh Kırîmî tarafından 1246 (M. 1830) yılında "Mevâkıb" adıyla Osmanlıcaya tercüme edildi. Bu tefsirden başka el-Kâşîfî hazretleri bir çok ahlâkî, fikhî ve tasavvufî kitaplar yazdı. Yarım kalmış bir tefsiri daha bulunmaktadır. Şiirleri çok manidardır. Vaaz ve nasihatleri çok tesirli olduğu için."Vaiz" lakabıyla de meşhur oldu. El-Kâşîfî hazretleri. 910 (M. 1504) yılında Hiratta vefat etti.

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/542-543.

⁷⁸ Bu da iki çeşittir: Amelî olur, tikâdî olur. Amelî olması: Şarap içen kişi, ikide bir talak lafzını ağzına alır. Hanımına kızdığında hemen onu boşar. Bu boşama, fiilde meydana gelmediği için hanımı yine yanında kalır ve zina etmiş olur. İtikadî boşanmanın olması şöyledir. Şarap içen kişi, Allah'a, kitabına, peygamberine, âlim ve evliyaya rahatlıkla sözebilir ve itikadına zarar veren başka bir harekette bulunur ve böylece îmanı gitmiş olur. (manı gittiği zaman, nikâhı da gitmiş olur. Müslüman hanımın, mürted bir kişiyle kalması caiz olmaz. Kalırsa zina etmiş olurlar... Bundan Allah'a sığınırız. Mürtercim

⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/543-544.

Şarap'tan Sirke

Bilki şarabın sirkesi helaldir. Yâni şarap sirkeye dönüşürse helal olur. Bu ilâç ile olur:

1 -Sıcak suyun katılması,

2-Tuz ile ⁸⁰

3-Ekmekle Şarabı sirkeye dönüştürmek mekruh değildir.

"En hayırlı sirkeniz, şarabınızın sirkesidir." ⁸¹ Bu. şarap konusundaki, beyandır... ⁸²

Kumar

Âyet-i kerîmede geçen, "meysir" kumar demektir. "yâsir" yâni kumar'oylayan demektir. Meysir aslında deve boğazlamak için olurdu.

Bu şöyleydi: Servet ehli Arablar, (fakirlerin karınlarını doyurmak, fakirlere iyilik yapmak ve bütün etini onlara tasadduk etmek üzere) bir deve satın alırlardı ve onun bedelini, ödeyecek kişinin kumarda zahir olması için ödemezlerdi. Çünkü onun bedelini ödemek kumarda kaybeden kişinin üzerine vacip olurdu.

Deveyi keser, etini on parçaya bölerlerdi. Veya yirmi sekiz parçaya bölerlerdi. Sonra on tane fal ok'u getirirlerdi. Bunlara

'Ezlâm" derlerdi.

Ajî "Ezlâm"dan yedi tanesinin çizgileri ve çizgileri kadar nasîbi vardı. (Bunlardan nasibi olanların isimleri ve payları şöyleydi:)

"El-Fezzü" Bunun (üzerinde bir çizgi vardı ve) bir payı vardı. (Bir ok, payı ifade ederdi: kaybedildiği takdirde bunu kaybeden bir ok öderdi).

"Et'tev'em" Bunun iki nasîbi vardı. (Bunun üzerinde iki çizgi vardı. Sahibinin leh veya aleyhinde olması itibariyle iki pay ifade ederdi.)

"Er-Rakîb" Bunun üç nasîbi vardı. (Bunun üzerinde üç çizgi vardı. Kazandığı zaman sahibi üç pay alır; kaybettiği zamanda sahibi, üç payın parasını öderdi.

"El-Hils" Bunun dört payı vardı. (Bunun üzerinde dört çizgi vardı. Sahibi ya dört pay alır veya dört payın parasını öderdi.)

"En-Nâfis" Bunun beş payı vardı. (Bunun üzerinde beş çizgi vardı)

"El-Müsbil" Bunun altı payı vardı. (Bunun üzerinde altı çizgi vardı. Sahibi çizgilerinin sayısına ya kazanır veya kaybederdi.)

"El-Muallâ" Bunun yedi payı vardı. (Bunun üzerinde yedi çizgi vardı. Bunun sahibi ya etlerden yedi pay alır veya yedi payın parasını öderdi:)

Bunlardan üç tanesinin nasîbi yoktu. Nasîbi olmayan, "Ezlâm" şunlardı:

"El-Menih" (bir nasîbi yoktur.) "Es-Sefih" (bir nasîbi yoktur.) "El-Vağd" (bir nasîbi yoktur.)

Sonra bütün bu okları bir torbanın içine koyarlardı. oklarının içine konulduğu torbaya "Er-Ribâbe" denirdi.

"Er-Ribâbe" yi kendilerine göre âdil sandıkları bir önüne koyarlardı. O âdil kişiye: "el-Mücîl" "el-Müfid" denirdi.

Adam eliyle okları karıştırır, sonra elini sokup her adamın adına birer ok çekerdi. Kime "pay alır" yazılı olanı çıkarsa, yazılı miktar kadar payını alırdı. Kime de "pay alamaz" yazılı olanı çıkarsa, bu adam da hiçbir şey almayıp, develerin parasını ödemek mecburiyetinde kalırdı. Kazanılan hisseler fakirlere dağıtılırdı.

Kumar oynayan kişi, bunların etinden yiyemezdi. Hepsini fakirlere dağıtırdı. Bununla övünürlerdi. Bu kumarı oynamayan kişileri de kötülerlerdi. Kumar oyununa girmeyen kişilere, "el-Berem" adını verirlerdi. el-BeremH, cimri, pinti, soysuz, mürüvetsiz, insanlıktan habersiz ve kerem sahibi olmayan kimse demektir. İşte eskiden

Arapların oynadığı ve Müslümanların kendisinden nehyedildiği kumarın aslı buydu. Âlimler, el-Meysir'in sâdece bu kumarın adı mı, yoksa bütün kumarların adı mı olduğunda ihtilaf ettiler. Bâzı âlimler buyurdular: Bu âyet-i kerîmede geçen, "el-Meysir"den murad bütün kumar çeşitleridir. Yâni tavla, satranç ve diğer kumar

çeşitlerinin hepsi bunun altına dâhildir. Rivayet olundu: Adamın biri, bir başkasıyla, şu kadar yumurta yersem, şu kadar mal vereceksin diye bahse tutuşurlardı. Hazreti Ali (r.a.): "Bu kumardır," buyurdular, İbni Şîrîn (r.h.)

buyurdular: Hangi şeyde bir bahis ve ödül varsa, o kumardır. ⁸³

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Sizi bu uğursuz iki zardan sakındırıyorum. Çünkü zarlar. Acemlerin kumarlarından bir kumar çeşididir. ⁸⁴

oyunun iki zarı demektir. ⁸⁵

Bununla, zar ve satranç'ın kumarı murad edilmektedir. Bu hadîs-i şerifle, zar (yani tavla oyunu) ve satrancın

⁸⁰ İçinde alkol bulunan kolonyalar da içine tuz konulduktan sonra Kullanılır.

⁸¹ Keşfül-hafa: 1248,

⁸² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/544.

⁸³ Taberi tefsiri, c. 2, s.486

⁸⁴ Taberi tefsiri, c. 2, s.487; hadis no: 3283; aynı manada değişik lafızlarla burada geçmektedir,

⁸⁵ Taberi tefsiri, c. 2, s.487,

haram olduğu işaret edilmektedir.

Ama, binekte, binicide ve ok atmada yapılan yarışmalar delil ile kumardan ayrı şeylerdir.

Sadî (k.s.) buyurdular: (1/340)

Bir yaşlı ki nice gençlerden daha genç.⁸⁶

Te'vîlât-İ Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Âyet-i kerîmede şu işaretler vardır. (Hamr iki kısımdır:)

1- Zahirî hamr,

2- Bâtînî hamr,

Zahirî hamr (şarap-insanı sarhoş eden şey) vardır. Bu da, üzüm, hurma, kuru üzüm, habbelerden buğday, arpa ve mısır (dan) gibi şeylerden elde edilen şarap ve benzeri sarhoş edici şeylerdir.

Bâtînî hamr (sarhoş edici şeyler), gaflet, şehvet, hevâ ü heves, dünyâ sevgisi ve benzerlerinden meydana gelen sarhoşluktur.

Bu hamr (bâtînî şaraplar), insanî nefis ve akılları sarhoş edip örtmektedir. Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Sarhoşluk veren her şey haramdır"⁸⁷

"Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır."⁸⁸ Buyurdular.

Bâtînî sarhoşluktur... Kalblere, ruhlara ve sırlara sarhoşluk veren şeyler de bunlardandır. Onlar da tecelli-i sıfat sâkîsi tarafından müşâhedât bardaklarından varid olan şarabın sarhoşluğudur. Canlar etrafından döndüğü zaman, nefislerin şehvetini kurutur. Kalbler, tevhid kaynaklarında buldukları şerefle sarhoş olurlar. Ruhlar ise, vücûdda buldukları şuhûd ile sarhoş olurlar. Sırlar ise, kemâl mülâhazasında Cemâl lahzasıyla sarhoş olurlar. İşte bu şarap, insanlara faydalı ve helâldir. Ne acaib ki! Bütün acaible ne acaib ki! Kimini şarabın varlığı hemen sarhoş eder. Kimini ise sâkî'yi müşahade etmek sarhoş etmez.

Şu sözleri gibi:

Bardağın dolaşması kavmi (milleti) sarhoş etti.

Sarhoşluk içmekten değil, bardağı döndüren dendi.

Mesnevf de buyuruldu:

Eğen ben divâneysen, o sâkî ve bardak mest olmuşlardır.

Elest sakisi, bir yudumcuk dökünce, şu aşağılık ve çorak toprak kendinden geçip, coştı.

O coşuş içinde biz de kadri yüce bir başka yudum olmuşuz.

Ben ki, yokluktan feryat ediyorum.

Reva değilse hemen susuyorum.

Kazın beyanı hırsla delildi.

Kazı kesmekle, Halil İbrahim Aleyhisselâmı taklit eyle....

Nihayette visal kâselerinden tam i'raz, bidayetteki bin senelik talebin menfaatinden daha büyüktür. Şarap sarhoşluğu namaza manî olduğu gibi; gaflet ve hevâ sarhoşluğu da, vuslatlardan (kişiyi Allah'a ulaştıran şeylerden) mahcûb, yâni perde ve engeldir.

Amma kumarın günah olması... Muhakkak ki kumarın eserleri; fiille aldatma ve hile yollarında çoğu diyarın âdetleri olup sözle de fuhuş ve yalan konuşmaktır. Bunlar, Allah'ın seçkin kullarının yanında büyük günah ve iyilerin hasletlerinden uzaktır.

Amma bunun faydası ise, iki kâinata iltifat etmemesi, iki ka'benin nakşından ferdâniyetindeki âlemlerin nakşında zelle olmasıdır. Bunların günahları, faydalarından daha büyüktür. Çünkü bunların günahları avama, faydaları ise havâssadır. Avam da, her zaman havassdan daha çoktur. Az olan ise havastır.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de de böyledir. Allah onun temiz nefisini mukaddes kılsın.

Neyi infak edeceklerini soruyorlar

"Yine sana soruyorlar: neyi infâk edecekler?"⁸⁹

Sebe-İ Nüzulü

İnfak edilecek şeyin cinsinden suâl etmek uygun olduğu gibi, onun miktarından da suâl etmek uygundur. Zîrâ Allahu Teâlâ hazretleri:

Sana soruyorlar: Neye infâk edecekler? De ki: "Verdiğiniz nafaka ana-baba, en yakınlar, öksüzler, bîçâreler, yolda kalmışlar içindir. Hayr olarak, daha her ne yaparsanız, her halde Allah onubilir."⁹⁰

Âyet-i kerîmesi inzal olduğu zaman, Amr bin Cemûh (r.a.) sordu:

⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/544-546.

⁸⁷ Sahih-i Buhârî hadis no: 3997

⁸⁸ Mâce, hadis no: 5513

⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/547-548.

⁹⁰ Bakara:2/215

"Neyi infak edeceğim?" Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil oldu.

De ki, "Sıkımayanını!"

Yâni afvî (ihtiyaçtan arda kalanı) infak edin demektir. O da yâni jJlî cehdin yâni çaba ve gayretin yâni meşakkatin zıddıdır. Bunların zıddı kolaylık ve suhulettir. Sanki şöyle buyruldu: Kolay ne ise onu infak et, sana zor olmayanı infak et. "İnfakı ve verilmesi gayet kolay olan mal" demektir. "Mal'dan infak edilmesi en zor olan" demektir. İnfak edilecek miktar verilmesi en kolay olabilen demektir. Yâni kendisinin ve ailesinin ihtiyacından arta kalanını, bakmakla görevli bulunduğu kimselerin ihtiyaçlarından fazla olanından infak edin, demektir.

"Böyle,"

Yâni beyan edildiği gibi, afv (sıkımayanı vermek) cehd (yani kişiye zorluk ve meşakkat veren şeyi) infak etmekten daha uygundur.

Buradaki h "Kef" nasb mahallindedir. Çünkü mahzûf bir (lu-i) masdarın sıfatıdır. Yâni bu açıklama gibi beyan ederek, demektir. Muhatabların çok olmasına rağmen, hitab harfinin müfred gelmesi ise, kavil maddesi, ayı ayrı hitab etme veya kavim itibarıyledir. Bu hitab "Kef'i, her ne kadar lafzen müfred ise de, mânâ cihetinden cemidir.

"Beyan ediyor Allah size âyetlerini,"

Şer'i hükümlere delâlet eden âyetlerini beyan ediyor. Ondan az veya düşük bir beyan değil, tam bir beyan ile açıklıyor.

Âyetlerin beyan edilmesi, bir mânâ cihetinde ve medlulünü tam olarak açıklayarak indirilmesidir. Yoksa bir diğerine benzer ve karışık bir halde indirdikten sonra açıklamak demek değildir. "ki sizler düşünesiniz.

219 Dünya ve âhiret hakkında." (1/341)

Yâni, dünyâ ve âhiretin işleri hakkında düşünesiniz diye... Dünyâ'da size en uygun ve kolay olanı, âhirette size en faydalı olanı alırsınız. Ve âhirette size zarar veren şeylerden de uzak durursunuz.

Begâvî buyurdu: "ki sizler düşünesiniz. Dünya ve âhiret hakkında." Yâni Allahü Teâlâ hazretleri, dünyâ ve âhiretle ilgili işlerinizde düşünesiniz diye âyetlerini size açıklıyor. Dünyanın yok olacağını, fani olduğunu unutmamanız, böylece kendinize çeki düzen verip, dünyâya bağlanmaktan uzak durmanız gerekir. Âhirete ve onun baki oluşuna yönelmelisiniz. Böylece ona karşı rağbet duyarsınız.⁹¹

Tasaddukta Ölçü

Bu âyet-i kerîme, kişiyi tasadduk etmeye teşvik etmektedir; lâkin bunun malın fazlasından yâni zarurî ihtiyaçların dışında ve sıkımayanından olması şarttır...

Câbirü'bnü Abdillâh (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular: Biz Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yanındaydık. Bir adam geldi. (Elinde) yumurta büyüklüğünde bir altın vardı. Bâzı savaşlarda ganimet olarak eline geçmişti. Adam:

-"Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.v.)! Bunu benden sadaka olarak al! Vallahi, bundan başka da malım yoktur." dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ondan yüzünü çevirdiler. Yâni malını kabul etmediler. Adam sonra sağ tarafından Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi. Daha önce söylediğinin mislini söyledi (yani şöyle dedi:)

-"Ey Allah'ın Rasûlü {s.a.v.)! Bunu benden sadaka olarak al! Vallahi bundan başka da malım yoktur."

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri yine onun sadakasını kabul etmediler. Adam bu kez sol tarafından Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi yine:

-"Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.v.)! Bunu benden sadaka olarak al! Vallahi bundan başka da malım yoktur." Dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri yine ondan yüz çevirdi. Yâni kabul etmedi. Adam bu kez Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine ön taraftan geldi. Yine aynı sözleri söyledi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri kızarak:

-"Onu ver!" buyurdu.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, onu adamdan aldı. (O adam gitmek üzere hareket edip biraz gidince) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri o altın parçasını eline aldı ve (alması için) arkasından ona fırlattı. Eğer adama değseydi, onu incitir ve helak ederdi. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri o kişiye şöyle seslendiler:

-"Sizden biriniz, malının hepsini getirir ve hepsini sadaka verir; sonra da oturur ve insanlara avuç açar. Sadaka ancak zenginlikten sırtında (yani başkasına muhtaç kalmayacak kadar mal varken) verilendir. Sen malını al. Bizim buna ihtiyacımız yok. Buna, daha çok senin ihtiyacın var." buyurdular. Bunun üzerine adam malını aldı ve gitti.⁹²

Gönül Hoşluğuyla İnfak Etmek

"Afiv" lafzından, kişinin malını verdiği anda gönül hoşluğuyla verip, o malın eserinin yâni sevgisinin gönülden tamamen silinmesi gerektiğine dair bir işaret vardır. " kelimesinin aslı. mahvetmek ve silmek demektir.⁹³

⁹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/548-550.

⁹² Dârimî hadis no: 1600, Ebû Dâvûd: 1425. Bu hadis-i şerîf. değişik lafızlarla bu hadis kitaplarında geçmektedir.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/550-551.

⁹³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/551.

Başkalarını Kendine Tercih Etmek

Sonra malın kifayet eden miktardan fazlasını çıkarıp vermek, Allah'ın has kullarının yoludur.

Hâssu'l-havâssın yolu ise işardır. Kendisinin ihtiyacı olduğu, yani kendisi fakir ve muhtaç olduğu halde, müslüman kardeşini kendi nefisine tercih etmektir. Velew ki, bu karderşi zengin olsa bile...

Mü'min kardeşini kendisine tercih eden sahâbîler hakkında Allahü Teâlâ hazretleri şöyle buyurdu:

"Ve şunlar ki onlardan önce yurdu hazırlayıp, îmâna sahip oldular; kendilerine hicret edenlere muhabbet beslerler ve onlara verilenden nefislerinde bir kaygı duymazlar, kendilerine ihtiyaç bile olsa îsar ile nefislerine tercih ederler. Her kim de nefsinin hırsından korunursa, işte onlardır, o felah bulanlar.⁹⁴

Sahâbîlerin Hizmet Yarışı

Ömer ibni Hattab (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu Buyuruyorlar:

-"Rasûlülluh (s.a.v.) hazretleri bize tasaddukta bulunmamızı emretti. Bu emir malımın bulunduğu bir zamana denk geldiği için (kendi kendime):

-"Bu gün Ebû Bekir'i (r.a.) geçeceğim gündür. Eğer onu bir gün geçeceksem bugün geçerimi" dedim.

Eve gittim. Malımın yansını getirdim. Tasadduk ettim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Ehline ne bıraktın?" Ben:

-"Bir benzerini {yarısını bıraktım). Yâ Resûlellah (s.a.v.)!" dedim.

Sonra Hazreti Ebû Bekir (r.a.) çıkageldiler. Bütün getirip tasadduk etti. Rasûlüllah (s.a.v.); Ebû Bekir sordular:

-"Ey Ebû Bekir! Ehline ne bıraktın?" Ebû Bekir (r.a.)

-"Onlara, Allah ve Rasûlünü bıraktım!" buyurdular.

Bunun üzerine ben, ona:

-"Bundan böyle ebediyyen hiçbir şeyde seninle müsabaka yapamam ve seni asla geçemem," dedim.⁹⁵

Rivayet olundu. O anda Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdu: "İkinizin arası, sözleriniz arasındır."⁹⁶

Bundan dolayı Ebû Bekir (r.a.) hazretleri, Hazreti Ömer (r.a.)'dan daha faziletli olarak bilinir. Lâkin bir yönden üstün olmak her yönden üstün olmayı gerektirmez. Çünkü kâmil bir insanın her işte kâmil olması gerekmez. Üstünlük ancak Allahü Teâlâ hazretlerinin katındaki dereceye göredir. Allah'ın ilmine göre, ileri de gidebilir, geride de kalabilir.

Meşhur Şeyh Üftâde Efendi (k.s.) buyurdular:

Hazreti Ebû Bekir (r.a.)'da ma'rifet gaalibti.

Hazreti Ömer (r.a.)'da şeriat gaalibti.

Hazreti Osman (r.a.)'da tarikat gaalibti.

Hazreti Ali (r.a.)'da ise hakikat gaalibti.

Diğer taraflardan da kâmil olmakla beraber; her biri bu dört mertebeye mükemmel idiler. Üftâde Efendinin sözü bitti. Hüseyin el-Vaiz el-Kâşânî buyurdular:

Kerimin muvaffakiyetime kerem sahibi ol ey yiğit kişi,

Kendini terket yakine er. O zaman gerçekten yaşamış olursun. Zîrâ aşkın hayatı kişiye can katar.

Avamın cömertliği mal vermektir. Havassın cömertliği ise ruhu harcamak ve vermektir. Bu da çok azdır. Ben civânmete söylerim yüzlerce kişinin içinde onun işi gibi iş pek bulunmaz.⁹⁷

Allahı Teşbih Etmek» Bir Ölçek Altın Tasadduk Etmekten Daha Hayırlıdır

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ashabını sadaka vermeye teşvik ettiler, insanlar tasadduk etmeye başladılar. (Sahâbîlerin fakirlerinden olan) Ebû Ümâme el-Bahilî (r.a.). Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yanbaşında oturuyordu. Dudaklarını hareket ettiriyordu. (Bir şeyler okuyordu). Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ona sordular:

"Dudaklarını kımıldatıyor, ne söylüyorsun Öyle?" Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a.) cevap verdiler:

-"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Görüyorum ki, insanlar bir şeyler tasadduk ediyorlar. Benim ise tasadduk edebileceğim hiçbir şeyim yok. İçimden: "Sübhânellahi velhamdü lillâhi velâ ilahe illallâhü vellâhü ekber" diyorum" dedi.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

-"Bu kelimeler, sana, miskinlere bir ölçek altın tasadduk etmekten daha hayırlıdır," buyurdular.⁹⁸ Bizim dilimiz zikre alışkındır. Ey Enîs münîsi, hep yad edip hatırla. Bu can bu tende bulundukça. (1/342)⁹⁹

⁹⁴ El-Haşr: 59/9

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/551-552.

⁹⁵ Et-Tirmizi, hadis no: 3608: Ebû Dâvud: 1429; Dârimi: 1601

⁹⁶ Bu hadis-i şerifin kaynağına rastlayamadım.

⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/552-554.

⁹⁸ Değişik lafızlarla bir çok hadis kitaplarında geçmektedir. Kenzül-Ummâl hadis no: 3962: Tabarâni mucemül-kebir 8/293: kelimelerinden teşekkül e- kelimesi, büyük bir zâtın

⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/554.

Teşbih Duasını İlk Olarak Okuyanlar

Al den, teşbih duasının her bir hediyyedir.)

"Sübânallah" (Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim.) teşbihini ilk defa söyleyen Cebrail Aleyhisselâm'dır.

Aleyhisselâm'dır. Bu da (yani ilk defa teşbih okumasının sebebi de:) Allahü Teâlâ hazretleri onu yarattığında, gözü Arş'a ilişti. Arşın büyüklüğünü gördü. Ve hemen: At "Sübânallah" (Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim.) dedi. Kim Al derse Cebrail Aleyhisselâm'ın sevabına nail olur.

"Elhamdü Lillah" Hamd Allah'a mahsustur." İlk defa hamdeden Safiyyullah Âdem Aleyhisselâm'dır. Âdem Aleyhisselâm'a ruh üflendiği zaman: "Elhamdü üllah" Hamd Allah'a mahsustur." Dedi. Kim bunu söylerse, Âdem Aleyhisselâmın faziletinden nasîbdâr olur .

"Lâ ilahe illallah" (Allah'tan başka ilâh yoktur.) kelime-i tevhidini ilk söyleyen En-Neciyyullah Nuh Aleyhisselâm'dır. Nuh Aleyhisselâm, tufanı görüp, şiddetli belâları müşahade ettiği zaman; Am-div "Lâ ilahe illallah" (Allah'tan başka ilâh yoktur.) demişti. Kim bunu söylerse, Nuh Aleyhisselâm'm sevabından büyük bir nasîb ve pay alır.

"Allahü Ekber" (Allah en büyüktür) İlk defa tekbir getiren İbrahim Aleyhisselâm'dır. İbrahim Aleyhisselâm, İsmail Aleyhisselâm için gelen fidiyeyi -o da bir koçtu- görünce "Allahü Ekber" (Allah en büyüktür) dedi. Kim bunu söylerse, İbrahim Aleyhisselâm'ın feyzinden bir feyze nail olur.

Allahım! Bizleri, zikredenler ve şükredenler eyle. Amin!

"Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." ¹⁰⁰

Yetimler

"Ve sana yetimlerden soruyorlar."

Yâni onlara karışmak ve onlarla birlikte olmaktan soruyorlar. Çünkü bir şeyden suâl. o şeyin en büyük yönünü kasedip sormak demektir. Burada yâni yetimler konusunda ise. en büyük şey onlara karışmak, onlarla birlikte olmak ve onlara kefalet etmektir. Bu âyet-i kerîme, şu âyet-i kerîmeden sonra nazil olmuştur:

"Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın bir çılgın ateşe yaslanırlar." ¹⁰¹

Bu âyet-i kerîmenin nazil olmasıyla, halk yetimlerle beraber olmayı, onlara karışmayı ve hatta onlarla beraber yemek yemeği terketmişlerdi.

Hatta bir kişinin yanında eğer bir yetim olsaydı, o yetime bir ev tahsis ederdi. Ona tek başına yiyeceği bir yemek pişirir ve ikram ederdi. Yetimlerin mallarını kendi mallarından ayırmışlardı. Bir yetim için pişirilen yemek tamamen tüketilmeyip, yetimden artarsa, yetim malını yemiş olmamak için kimse ona el sürmüyordu. O yemek öylece kalıyordu. Bozuluyordu, onu çöpe atıyorlardı. Bu durum, yetimlere şiddetli bir şekilde dokunuyordu, onlara ağır geliyordu.

Abdullah bin Revâhâ {r.a.)

-"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Yetimleri barındıracak ayrı bir eve hepimizin gücü yetmediği gibi, yetimlere ayrı bir yemek pişirip, onlara ayrı yiyecek ve içecek ikram edecek halimiz yok! Ne yapmalıyız?" Sorusunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil oldu.

"Onlar hakkında bir islâh,"

Yâni onlara faydalı olacak ve onların mallarını islâh edecek şekilde onlara müdâhele etmeniz, içlerine girmeniz:

"(Karışmamaktan) daha hayırlıdır."

Onlardan kaçınmanız, onlara karışmayı terketmeniz ve onlara bakmamanızdan daha hayırlıdır.

"İslâh etmek" (juı babından) masdardır. Faili hazf oldu. Bunun takdiri şöyledir: "Sizin onları islâh etmeniz her iki taraf için de daha hayırlıdır." Yâni islâh eden kişi ve islâh olunan yetimler için daha hayırlıdır, demektir.

Birincisi için ise, bunda çok sevab vardır.

İkincisi için ise, bunda yetimlerin mallarını telef olmaktan korumak ve artmalarına hizmet etmek vardır.

"Ve kendilerine de karışsanız," Onlara faydalı olabilecek şekilde muamele ederseniz. (Sizin kardeşlerinizdirler)".

Yâni onlar sizin din kardeşlerinizdirler. Din kardeşliği, soy ve neseb kardeşliğinin alâkasından daha kuvvetlidir.

Kardeşin, kardeşine islâh ve ona faydalı olabilecek şekilde karışması, kardeşliğin haklarından.

İbni Abbas (r.a.) hazretleri buyurdular: Uü Muhâlata yâni karışmak, yetimin hurmasından, sütünden ve tabağından yemen; onun da senin hurmandan, sütünden ve tabağından yemesidir.

Bu, yetimin malından kendisine geçen şey, kendisinin ona yapmış olduğu iş kadarı olur veya işinden daha az olabilir, ama asla ecr-i misil yâni benzer bir ücretten daha ziyâde olamaz. Ecr-i misil, aynı işi yapanların aldıkları

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/554-555.

¹⁰¹ En-Nisâ: 4/10

ücret demektir. Zîrâ Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Ve yetimleri nikâh çağına ermelerine kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinden bir rüşd hissettiniz mi, hemen mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye o malları israfla yemeye kalkmayın. İhtiyacı olmayan tenezzül etmesin, muhtaç olan da meşru' surette bir şey yesin. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da, karşılıklarına şahid bulundurun. Hesabınızı doğru tutmak için Allah'ın hareketinizi hesaba çekmekte olması yeter.¹⁰²

Bu muhâlata yâni karışmak, bazan, malların birbirlerine karıştırılması ve tamamen yetimlerin malından yemek şeklinde olur. İşte şeriatte bu haramdır.

Ebû Übeyde (r.a.) hazretleri buyurdular: Bana göre bu âyet-i kerîme, yolcuların yol esnasında birbirine karşı davranışlarının aslını yâni temelini oluşturur. Çünkü seferde bunlar, yiyeceklerini aralarında eşit olarak çıkarırlar. Bâzı zamanlar da yiyecekler, azlık ve çokluk durumlarına göre birbirlerinden farklı olurlar. Halbuki azlığı az olan herkes, arkadaşına isteyerek ikramda bulunmaz. Bu durum yetimlerin mallarından caiz olunca, diğerlerinininde öncelikle caiz olur. Eğer bu olmazsa, İnsanlara iş daha dar ve zor geleceğinden korkarım.

Muhâlata yâni karışmak, sıhriyete de (yani akrabalığa da) hamledildi. Sıhriyet, (akraba olmak), eğer yetim kız ise onu oğluyla evermek ve eğer yetim olan kişi erkek ise, ona kızını vermektir. O zaman ülfet pekişmiş olur. Yalnızlığı gidermek için, kendisi ve aşiiretiyle onlara karışır. Ve böylece yetimin yalnızlığı giderilmiş olur. Nitekim bu, Hasan Basrî (r.h.) hazretlerinden rivayet olunmuştur.

"Ve Allah bilir (ayırır)"

Marifet manasınadır. Bir mef'ûle müteaddidin

"Müfsidi" Yetimin malını ifsat eden,

"Muslihten" Yetimin malını islâh eden kişiden... Yâni yetimlerin içine ve işlerine fesat veya islâh için giren kişi, Allâhü Teâlâ hazretlerine gizli değildir. Allah kimin hangi niyetle yetimlere yanaştığını bilir ve onlara müdâhaleleri nisbetinde mükâfât veya ceza verir.

Bundan sakınılmalı İslâh niyetinden başka, asla yetimlere yanaşılmalıdır.

Âyet-i kerîmede, "Allah muslihi müfsitten (bilir ve) ayırır." Kavli şerifinde müfsit yâni ifsat eden ve bozan kişinin takdim edilmesi, ziyâde tehdit içindir.

Burada "harf-i cerrinin gelmesi, bilmenin temyiz mânâsını tazammun etmesinden dolayıdır. Yâni, Allâhü Teâlâ hazretleri, yetimlerin işlerine karışmada ifsat eden kişiyi, islâh edenlerden ayırır, demektir.

"Eğer Allah dileyseydi,"

Size zorluk dileyseydi. demektir. Bu hoşlanılmayan ve kendisine güç getirilmeyen şeye hamledilir.

"Sizi mutlak sarpa sardırırdı."

Sizi "meşakkate" zorlardı. Bu da, meşakkat demektir. Müdâhaleyi mutlak mânâda bırakmadı. Bir kişi, kendisinde telef olması korkulan bir işe düştüğü zaman: "Falanca şiddet ve meşakkata maruz oldu" denir.

"Şüphesiz ki, Allah azîzdır,"

Allah gaalibtir, sizi sarpa sardırmaya, zor ve meşakkata maruz bırakmaya kaadirdir. (1/343) "Hakimdir."

Allah, hikmetinin gereğiyle hükmeder. Ona (yani kuluna) tâkât ve güç genişliği verir.

Bu âyet-i kerîme, aynı zamanda "eğer" kelimesinin takaddüm ettiği (yani, kendisinden sonra gelen hükmün) intifasını ifâde ettiğine bir delildir.¹⁰³

Yetimlere Bakmak Büyüklerin Ahlakıdır

Bilk ki: Yetimlerle beraber olmak, onlara karışmak ve onlarla ilgilenmek kerim (büyük ve yüce) kimselerin anlatandandır. Yetimlere merhamet etmek ve acımakta büyük faydalar vardır. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Kim merhamet ederek, elini bir yetimin başının üzerine koyarsa, elinin üzerinde geçtiği kıllarının sayısından kendisine hasene (iyilik ve sevab) yazılır.¹⁰⁴

Yine hadîs-i şerifte buyuruldu:

"Üç kişi kıyamet günü, AllarTın Arşının gölgesinde olacaklardır.

(Birincisi:) Kocasını ölen, kendisine bir çok küçük yetim bırakan, nasibi çıktığı halde: "(Ben evlenmemi) Allah, bu yetimleri, zengin edinceye (yani büyüüp bana ihtiyaçları kalmayınca) ve Ölesiye kadar (yetimler veya kendisi ölesiye kadar) ben oturacağım diyen kadın.

(İkincisi:) Malı olan bir adamdır. Bu adam, bir yemek yaptı. Yemeğini çok temiz ve güzel yaptı. En güzel şeyleri harcayarak yemek pişirdi. O yemeğe yetim ve miskinleri çağırdı.

(Üçüncüsü:) Sıla-ı rahm yapan kişidir. Sıla-ı rahm yâni yakın akrabaları ziyaret etmek, rızkında genişlik yapar, ömrünü uzatır ve Allah'ın Arşının gölgesinde olur.¹⁰⁵

Allâhü Teâlâ Mûsâ Aleyhisselâm'a şöyle buyurdu:

¹⁰² En-Nisâ: 4/6

¹⁰³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/555-559.

¹⁰⁴ Kenzül-Ummal, hadis no: 6036.

¹⁰⁵ Müstedriki Firdevsi hadis no: 2426

"Ey Mûsâ! Yetime rahîm bir baba gibi ol! Dullara şefkatli bir koca gibi ol! Yabancıya merhametli kardeş gibi ol! Ben de sana böyle olayım!"

Hâflz buyurdu:

Gariblerle ilgilenmek güzel övgüye sebeptir.

Ey canım! Bu kaide meğer ki sizin şehrinizde yoktur.

"Ben ve yetimin işlerini tekeffül eden kişi. Cennette şu iki parmak- şehâdet parmağıyla orta parmağını göstererek-gibiyiz."¹⁰⁶

"Ben ve yetimin işlerini tekeffül eden," yâni, yetimin işlerini ıslâh etmek ve yetimin faydasına çalışan demektir. Bu, ister kendi malından veya yetimin malından olsun; bu yetim yakın akrabası olsun veya olmasın müsavidir.

"Cennette şu ikisi gibiyiz" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, şehâdet parmağıyla orta parmağını işaret ettiler. Yâni yetimin işlerini gören ve onun İslahını tekeffül eden kişi, Cennette Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerinin huzurunda ve yanında bulunur, demektir. Yoksa onun derecesine ulaşır demek değildir.

Şeyh Sadî (k.s.) buyurdular:

Sen yetime iyilik yap. Onun başını okşa.

Yetim ağladığı zaman vallahi Arş titrer.

İnsan bütün kuvvetiyle, yetimin hakkını ihlâl etmekten kaçınmalı, onun malından bir habbe (tane) bir şey yememelidir. Asla ona zulüm etmemeli ve ona kahretmemelidir.¹⁰⁷

Hikâye

Hikâye olundu: Zâl oğlu Rüstem,¹⁰⁸ İsfendiyâr¹⁰⁹ ile mücâdele ettiğinde güçlü ve fazla bir kuvvete sahip olmasına rağmen; onu mağlûb etmeye bir türlü gücü yetmiyordu. Her hamle'de İsfendiyâr onu yaralıyordu. Rüstem, İsfendiyâra bir zarar veremiyordu. İsfendiyârın bedeni, balığın cildi gibiydi. Ona hiçbir şey işlemiyordu...

Sonra Rüstem, babası Zâl ile bu konuyu istişare etti. Babası

ona:

-"Oğlum! İsfendiyân mağlûb etmeye gücün yetmez. Çünkü İsfendiyâra hiçbir şey kâr etmez. Ancak iki başlı bir ok yaparsın ve onunla İsfendiyârın iki gözünü vurabilirsen, onu öldürürsün!" dedi.

Zâloğlu Rüstem bunu yaptı.

O okla İsfendiyârın iki gözünü vurdu. Bununla onu mağlûb etti.

Bunun sebebini şöyle hikâye ederler. İsfendiyâr, gençliğinde (İlgın ağacı¹¹⁰) dalı ile bir yetime vurmuştu. O vurmayla yetim gözünü kaybetmişti. Çok ağladı. Sonra yetim o dalı aldı ekti. O dal zamanla büyüdü kocaman bir ağaç oldu. Rüstem, o İlğın ağacının dalından bir dal koparıp onunla ok yaptı. İsfendiyârı gözünden vurduğu oku, o ağacın dalından yapmıştı.¹¹¹

Kendi Çocuğuna Bakar Gibi Yetime Bakmalıdır

Evindeki yetimi, kendi çocuğunu edeblendirir gibi edeblendirmeli, eğitim ve öğretimine dikkat etmelidir. Çünkü kıyamet günü o yetimden mesuldür. Onun halini düzeltmelidir.

Te'dîb bir kaç kısım üzeredir:

1- Korkutma ve azarlama,

2- Dövme,

3-Verilmesi gereken, hediye ve menfaatleri kesmek yâni vermemek.

Çünkü insanlar farklı yapı ve karakterdedirler. Bir nefis var ki, şiddet ve sertlikle boyun eğer. Eğer buna yumuşak davranır ve iyilik yapılırsa onu bozabilir. Bir nefis var ki, tamamen bunun aksi olabilir.

Allahü Teâlâ hazretleri, had cezalarını ve taziri kullarının terbiye ve tedibi için koymuştur. Bunlar, kişilerin yaptıkları kötülük derecesine göre uygulanır. Hatta tedip ve terbiye eden, bundan dolayı mükâfât da kazanır. Çünkü o bundan mesuldür.

Allahü Teâlâ buyurdu:

"Ey o bütün îmân edenler! Kendilerinizi ve ailelerinizi koruyun bir ateşten ki, yakacağı o insanlar, o taşlardır! Üzerinde öyle melekler vardır ki, yoğun mu yoğun, çetin mi çetin, Allah kendilerine ne emrettiyse ona isyan etmezler ve her neye memur iseler yaparlar."¹¹²

¹⁰⁶ Müslim, 5296. Tuhfetül-Ahvezi: 1924,

¹⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/559-561.

¹⁰⁸ Zâloğlu Rüstem, efsânevî kahramanlardandır. Tek başına bir orduya karşı koyabilecek bir güce sahipti. 650 (altıyüzeü) sene veya daha fazla yaşadığı rivayet edilir, iranlılar ile Turanlılar arasındaki mücâdelede büyük bir cesaret ve yiğitlik gösterdi. İsfendiyâr ile olan mücâdelesini ve onu katletmesi çok meşhurdur. Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Tarihi taberi tercemesi, c. 1. s. 572-596,

¹⁰⁹ İsfendiyâr Turanlıların büyük kahraman ve komutanıdır. Tek başına bir orduya bedeldi. Zâloğlu Rüstem tarafından öldürüldü. Gerçekten hoş ve manidar olan hayat hikâyesini. Tarihi taberi tercemesi. c. 1, s. 572-596'de okuyun.

¹¹⁰ Tarihi taberi tercemesi, c.1, s. 589,

¹¹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/561.

¹¹² Et-Tahrim: 66/6

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Hepiniz çobansız ve hepiniz gözetiminizin altında bulunanlardan sorumlusunuz.

İmam (idareci) çobandır, raiyyetinde (emrinin altındaki tebaasından) sorumludur.

Kişi, ailesinin çobanıdır, raiyyetinden sorumludur. Kadın çobandır, kocasının evinden sorumludur. Hizmetçi çobandır, efendisinin malından sorumludur.¹¹³

"Ve eğer kendilerine karışsanız kardeşle-rinizdirler." Kavli şerifinde şu işaretler vardır:

İnsana yakışan, başkasıyla beraber yemek yemeği alışkanlık haline getirmesidir. Çünkü insanların en kötüsü, tek başına yiyendir. Hadîs-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Muhakkak ki yemeklerden Allah'a en sevimli olan, üzerinde çok elin olduğu (çok kişi tarafından yenilen) yemektir.¹¹⁴ Bu hadîs-i şerîf, "Avârif'te zikredildi. "El-Mesâbih" isimli kitabda zikredildi:

"Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sahabelerinden bâzıları dediler:

"Yâ Resûlallah (s.a.v.)! Yiyoruz, fakat bir türlü doymuyoruz!" diye şikâyetle bulundular. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Belki sizler ayrı ayrı yiyorsunuzdur!" dedi. Onlar:

"Evet!" dediler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Hepbirden sofranızın ve yemeğin başına oturun. Allah'ın adını zikredin, besmele çekerek yemeğe başlayın. Allah size yemeği mübarek kılar." Buyurdu.¹¹⁵ (1/344)¹¹⁶

Hikâye

Anlatılan güzel bir hikâyeye göre, Nevâdir sahibi Cüneyn'e: »

"Falanca kimsenin yanında yemek yedin mi?" diye sorulur. O da:

"Hayır! Fakat kapısından geçiyordum, o yemek yiyordu" der. Yine sorarlar:

"Peki nasıl bildin?" O:

"Baktım ki, çocuklarının ellerinde sert fındıklar, bununla havadaki kuşları taşıyorlar," cevâbını verir.

Cimriye sorulur: "İnsanların en kahramanı kimdir?" O dâ: "Açlıktan insanların dış gıcırtısının sesini duyup da, kesesinin ağzı açılmayanlardır," cevâbını verir. Hadîs-i şerifte Duyuruldu:

"Kim bir mü'mini müsâfir edinirse, sanki Âdem Aleyhisselâmı müsâfir etmiştir. Kim iki mü'mini müsâfir ederse, sanki Âdem Aleyhisselâm iye eşi Havva annemizi müsâfir etmiştir. Ve kim ki, üç kişiyi müsâfir edip ağırlarsa sanki Cebail, Mikâil ve İsrâfil'i (a.s.) müsâfir etmiştir.¹¹⁷

Hüseyin Vaizin "Risâletül-illiyeye" isimli kitabında da böyledir.¹¹⁸

Müşrik Ve Kâfirlerin Nikâhı

Meali:

Mamafih müşrikeleri -iymân etmedikçe- nikâh etmeyin. Bir müşrike sizi imrendirse bile, iymân etmiş bir câriye her halde ondan daha hayırlıdır.

Müşrik erkeklere de nikâh ettirmeyin! Bir müşrik size hoş görünse bile, mümin bir kul elbette daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe davet ederler, Allah ise, izniyle Cennete ve mağfirete davet ediyor da âyetlerini insanlara beyan buyuruyor, gerek ki hatırdı tutarlar.¹¹⁹

Tefsir:

"Ve nikâh etmeyin," Yâni evlenmeyiniz. Bu fiili müzârî o (te) harfinin fethasiyledir.

"Müşrikeleri (müşrik kadınları)"

Yâni harbî olan kadınları... Kitab ehli olanları değil. Çünkü kitap ehli olan kadınlar, her ne kadar müşriklerden sayılsalar bile, onları nikahlamak yâni kitap ehli (yahudi ve hristiyan) olan kadınlarla evlenmek cumhura göre caizdir. Şû âyet-i kerîmeyi delil getirdiler:

"Bugün pâk nimetler, sizin için helâl kılındı. Hem kendilerine kitap verilen ümmetlerin taamları size helâl, sizin taamlarınız da onlara helâl... Mü'min kadınların hür olanlarıyla, sizden evvel kitâb verilen ümmetlerin hür kadınları da, iffetlerinizi muhafaza ederek, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, kendilerine mehirlerini verip nikahladığınız takdirde size helâldir. Ve her kim şeriatin ahkâmını tanımazsa, her halde bütün işlediği hederdir.

¹¹³ Buhârî hadis no: 844

¹¹⁴ Kenzül-Ummal: 30726.

¹¹⁵ Sünen-i İbni Mace: 3286; Riyâzus-sâlihîn, hadis no: 743

¹¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/561-563.

¹¹⁷ Kenzül-Ummâl: 25975;

¹¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/564

¹¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/565.

Ve âhirette o, hüsranda kalanlardandır."¹²⁰

Mâide sûresinin hepsi sabittir; ondan hiçbir âyet ve hüküm nesh olmamıştır. "İmân etmedikçe Yâni Ailahü Teâlâ hazretleri ve Muhammed (s.a.v.) hazretlerini tasdik etmedikçe, demektir."¹²¹

Sebeb-İ Nüzul

(Mukâtil r.h.dan) rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Mürsed el-Ganevî (r.a.)¹²² orada bulunan Müslümanlardan bâzı insanları gizlice çıkartması için. Mekke'ye gönderdi.

Anâk (adındaki müşrike bir kadın) ona geldi. Câhiliyyet döneminde Anâk'ı seviyordu. Kadın ona:

- "Benimle başbaşa kalmaz mısın?" dedi. O:

- "Allah zinayı haram kıldı. İslâm aramızı ayırdı," dedi. Anâk:

- "Öyleyse benimle evlenir misin?" O:

- "Evet! Evlenirim. Lakin bunu Rasûlullah (s.a.v) hazretlerine sorup ondan izin almalıyım," dedi.

Mürsed el-Ğanevî, Medîneye geldiğinde. Anâk ile evlenmek için. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine sorduğunda bu Boynunda kölelik damgasını taşısa ve halk arasında hatır ve değeri az olmakla beraber.

"Daha hayırlıdır."

Din ve dünyâ bakımından.

yfi "Bir müşrikeden (müşrik bir kadından)"

Yâni, müşrike bir kadın mal, mülk, servet, hürriyet, şeref ve şân yüksekliğine sahip olsa ve:

"Sizi imrendirse bile,"

(Müslüman bir câriye bu müşrikeden daha hayırlıdır. Çünkü) bu müşrike, güzelliği, malı, nesebi ve bunlardan başka kendisini cazibeli hâle getiren ve kendisine rağbet etmeye sebep olan bütün unsurlara rağmen (imandan yoksun olduğundan mü'mine bir câriye ondan daha hayırlıdır.)

Cümlelerin başında bulunan "ve" harfi hâl içindir. Yâni hâl i-çin olsa da atıf için olsa da, medhûlünü kendisinden önce mahzûf olan bir hâl üzerine atıf içindir. Kav-i şerîfin takdîri şöyledir: "(Mü'min bir câriye) her hâlde müşrikeden daha hayırlıdır. Bu halde olsa bile..." Bu terkinin benzerlerinden maksat, halleri çok iyi araştırmaktır. Kevâşî tefsirinde buyruldu: Burada kelimesi üi manasınadır. Yine her bir yerdeki kelimesinden sonra fiili mâzî gelir ve cevâbı da üzerine tekaddüm ettiği yerlerde, kelimesi ii manasınadır. Buna göre mânâ şöyledir: Müşrike (müşrik kadın) her ne kadar hoşunuza gitse ve onu sevseniz bile; mü'mine bir kadınla evlenmek sizin için daha hayırlıdır.

"Ve nikâh ettirmeyin!"

Bu fiil (yani juii babın)dan gelmektedir.

"Müşrikleri (müşrik erkekleri)" Yâni kâfirleri...

Umûmîdir. Puta veya başka şeye tapan, Allah'a şirk koşan bütün müşriklere şâmindir. Yâni mü'min kadınları, müşriklerle evlendirmeyin; o müşrikler, ister hür ve isterse köle olsunlar.

"Onlar iymân etmedikçe."

Yâni üzerinde oldukları küfrü terketmedikçe, demektir.

İbnü Şeyh, "Haşiyelerinde şöyle buyurdu: Küçük kızlarınızı, onların hükmünde olanları ve velayetleri sizde olan kadın ve kızları, müşriklerle evlendirmeyin. Baliğ olmuş mü'mine kadınlar da kendi nefislerini yâni kendilerini müşriklerle evlendirmesinler,

"Ve nikâh ettirmeyin!" kav-i şerifi, erkeklerin kadınlar üzerine tağlîbi kabilindendir. Bu hükümde asla ihtilaf yoktur. Müşrik, burada umûmî küfrü ifâde etmektedir. Küfrün hangi çeşiti olursa olsun, elbette ki mü'mine bir kadının, hiçbir kâfirle evlenmesi veya evlendirilmesi caiz değildir. Putperest, mecûsî, yahudî ve hristiyan farketmez... Müslüman bir kadının bir gayri müslimle evlenmesi haramdır. Asla caiz değildir.

"Mü'min bir kul elbette," Kendisinde kölelik zilleti olmakla beraber,

"Bir müşrik erkekten daha hayırlıdır."

Sahiplilik izzet ve şerefine sahip olsa bile.

"Size hoş görünse bile,"

Malı, cemâli ve güzel hasletleri bakımından...

İşte onlar,"

Zikredilen, müşrik kadınlar ve müşrik erkekler,

"Davet ederler,"

Kendilerine yaklaşan ve kendileriyle beraber olanları,

"Ateşe"

Yâni kişiyi Cehenneme götüren, küfür, fîsk u fücûru işlemeye çağırırlar. Yâni insanı küfre ve fâsıklığa götürürler. Bu bakımdan mutlaka bunlara yakın olmaktan ve yaklaşmaktan uzak durulmalıdır.

¹²⁰ El-Mâide: 5/5

¹²¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/565-566.

¹²² Mürsed el-Ğanevî (r.a.) hazretlerinin asıl isminin, _S Kennâz bin Hüsayin el-Ğanevî'dir. Bu zatın adının Mürsed bin Ebî Mürsed el-Ğanevî olduğu da rivayet edilir. Ed-Dürrülmensûr bu zatın Ebû Mürsed el-Ğanevî olduklarını beyan eder. Bakınız: Eddrülmensûr 1/614

"Allah ise," Yâni Allah'ın dostları mü'minler ise. Burada muzâf hazfolundu. Muzâfün ileyh, muzâfın makamına konulması, müminlerin şanlarının büyüklüğünden-dir...

"Cennete ve mağfirete davet ediyor,"

Yâni kişiyi. Cennet ve mağfirete ulaştıran hak itikâd ve sâlih amele davet etmektedir. Kendileri daha büyük bir haklılıkla bunlara ulaşmışlardır.

"O'nun izniyle"

Buradaki cer ve mecrûr "davet ediyor" fiiline taalluk etmektedir. Yâni Allah'ın tevfikeyetine sarılarak davet etmektedirler. Mü'minlerin insanları irşâd etmeleri, onlara hayır yollarını göstermesi ve nasihat etmeleri bu cümledendir.

"Ve (Allah) âyetlerini beyân buyuruyor." Üstün ve ince hükümlerine ve hikmetlerine şâmil olan âyetlerini beyan ediyor.

"İnsanlara... gerek ki hatırdadır tutarlar."

Yâni tezekkür etmeleri, hatırlamaları, düşünmeleri ve içindekilerle amel etmeleri için ki, bu sayede çağırılan Cennete ve mağfirete nail olsunlar. (1/345) Burada tezekkürün yâni hatırlamanın irâd edilmesi, bunun çok açık olduğunu ve tefekküre muhtaç olmadığına işaret etmek içindir. Geçen hükümlerde olduğu gibi...

Âyet-i kerîmede, kâfirlerle birlik ve beraberlik içinde bulunmak nehyediliyor (yasaklanıyor) ve mü'minlerle birlik ve beraberlik kurmak teşvik ediliyor.

Mü'min bir erkeğe müşrike (müşrik bir kadının) malına ve cemâline gönül kaptırmak yakışmaz. Müslüman kadınlardan bu güzel görünmeyi defedecek olanlar mutlaka vardır.¹²³

Gayri Müslimlerle Evlilik

"El-Muhît" isimli kitapta buyuruldu: Bir Müslüman erkek, güzel bir hristiyan kadın görse ve onunla evlenebilmek için hristiyan olmayı temenni etse. yâni "keşke hristiyan olsaydım da bununla evlenseydim," dese kâfir olur. Bu ahmaklıktan başka bir şey değildir. Çünkü Hanefî milletinden (yani Müslümanların içinden) her bakımdan güzel olan birçok kadın vardır. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Zâni, bir zâniye veya müşrikeden başkasına nikâh etmez; zâniye. onu da bir zâni veya müşrikten başkası nikâh etmez! Mü'minlere ise bu haram kılındı!"¹²⁴

Çünkü kötü karakterli ve tabiatlı olan kimseler, pis ve murdar olan dünyâyâ eğilim duyarlar. Allahü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Habîsât habîsler için, habîsler habîsât için ve tayyibât tayyibler için, tayyibler tayyibât içindir! Bunlar, onların dediklerinden müberrâdırlar; kendilerine bir mağfiret ve bir nzk-ı kerîm vardır!"¹²⁵

Ne güzel buyurmuşlar: Her kuş kendi cinsiyle uçar ve kendi cinsine öter.

(Şu ifâde İmam Zemahşerînin belâgatından yani belîğ sözlerindendir): "Kendi cinsinin ehlinde başkasının, senin meclisinde yer almasına razı olma." Yâni kendi cinsinden başkasının beraberinde oturmalarına razı olma, çünkü en şiddetli azâb bundan başka bir şey değildir.¹²⁶

Ruhlar Alemindeki Tanışıklık Ve ...

"Es'îIetü'l-Hikem" isimli kitapta buyuruldu: insanların ahlaklarının ihtilâfı (huylarının değişik olması) dünyâ âleminde cesetler birbiriyle buluşmadan, âlemi ervahta ruhların birbirleriyle tanışmalarındandır. Kimin ruhu, sâlih bir kişinin ruhuyla tanışmışsa, o kişi ezeli tanışma ile sâlih olur. Burada ahlakların ihtilâfı, iyi veya kötü huyların birbirine uyması veya uyum sağlamaması bir münâsebetten dolayıdır. Bu münâsebet iki türlüdür:

1 - Cismânî münâsebet,

2- Rûhânî münâsebet.

Cismânî cihet, çamurun (maddi vücut mayasının) ve tabiatın kaabiliyetine râcidir.

Ruhanî cihet ise, geçen ruhanîlerle münâsebet kurmaya ve âlemi ervahta onlarla tanışmaya bağlıdır. Bitti.¹²⁷

Ruhlar Ezelden Tanışıklar

İmam Sehâvî (r.h.), "El-Makâsîdül-Hasene" isimli kitapta, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin:

"Ruhlar, (sınıf sınıf, zümre zümre) planlanmış cemaatlardır. Bundan dolayı içlerinden kimi, birbiriyle tanışıp, sevişip anlaştılar ve onlardan tanışmayanlar ise. ihtilaf ettiler."¹²⁸

Hadîs-i şeriflerinin şerhinde, bu hadîs-i şerifin vârid olmasının sebebi hakkında şöyle buyurdular:

¹²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/566-569.

¹²⁴ En-Nûr: 24/3,

¹²⁵ En-Nûr: 24/26,

¹²⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/569-570.

¹²⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/570-571.

¹²⁸ Müslim 4773

Hazreti Aîşe (r.a.) annemizden rivayet edildi. Mekke'de bir kadın vardı. Kureyş kadınlarının yanına girerek onları güldürdü. Kureyş kadınları hicret ettiler ve Allah genişlik verdikten sonra bu kadın da Medîne'ye girdi. Hazreti Aîşe (r.a.) annemiz, buyurdu. Bu kadın benim yanıma geldi. Ona sordum:

"Ey filân kadın sen kime geldin?" O:

-"Size geldim," dedi. Ben:

-"Kimin yanına yerleştin?" diye sordum. O:

-"Medîne'de kadınları güldüren falan kadının evine yerleştim" dedi.

Sonra Hazreti Aîşe (r.a.) annemiz, buyurdular:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri benim yanıma gelerek:

-"Filân güldürücü kadın sizin yanınızda mı?" diye sordu. Ben:

-"Evet" dedim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Muhakkak ki ruhlar, (sınıf sınıf, zümre zümre) planlanmış cemaatlardır. Bundan dolayı içlerinden kimi, birbiriyle tanışıp, sevişip anlaştılar ve ülfet ettiler. Onlardan tanışmayanlar ise, ihtilaf ettiler" buyurdu.¹²⁹

Bâzıları buyurdular:

"Benimle senin aranda bu âlemin sırrından gizli bir sevgi münâsebeti var.

Allahü Teâlâ Âdem Aleyhisselâmın çamurunu yaratmadan önce biz, ruhları birbirini seven kimseleriz."

¹³⁰Sehâvinin sözleri bitti.

Hüseyin el-Kâşîfî buyurdu:

Her cins, kendi cinsini cezbeden

her cins kendi cinsine yaratılıştâ âşık olur.

Mesnevî'de buyuruldu:

Acının acıya katılması tabîî'dir.

Bâtıl işin Hakk'a katılması imkânsızdır...

iyilerin nasîbi iyilerdir. Kötülere de kötüler yakın oldu.

Bil ki, hayırlara meyledip serlere muhalefet etmek, akıllara yerleştirilmiştir. O halde akıllı kişi tezekkür etmelidir. Kendi nefsinde ve hâlinde nereye meylettigini hatırlamalıdır. Eğer nefsi ve hâli onu kötüye götürüyorsa, kendisini hakkın hilâfına, yanlış yola, nefis ve hevâ'ya davet eden ihvan (arkadaş ve kardeşler) ile alâkasını kesmelidir. Acem'in (İranın) bâzı büyük âlimleri buyurdular: "Allah yeter; gerisi hevestir." Allahü Teâlâ hazretleri buyurdular:

"Bizler yeryüzündeki şeyleri ona bir zînet yaptık ki insanları imtihan edelim: 'hangisi daha güzel bir amel yapacak?'"¹³¹

Mukarrabûn (Allah'ın yakın dostları), varlık arzında (yeryüzünde) mevcut olan herşeyden Allah'a kaçtılar. Kerim olan Allah'ın rızâsından başka hiçbir şeye iltifat etmediler. Mevlâ'dan, Mevlâ'nın dışında hiçbir şey murad edip istemediler. Onlar güzel niyet ve güzel amel sahibi oldular. Sırât-ı mustakîm budur.

Allâhım! Bize rüşdümüzü ilham et! Bizi nefsimizin şerrinden koru. Muhakkak ki sen, dualara icabet edersin! Amin.¹³²

Hayız

Meali:

Sana hayızdan da soruyorlar.

De ki: "O bir ezadır," Onun için, hayız zamanı kadınlardan çekilin ve temizlenene kadar onlara yanaşmayın; iyi temizlendiler mi o vakit Allah'ın emrettiği yerden onlara varın. Her halde Allah çok tevbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever.

Kadınlарınız sizin için bir harstır. O halde harsınıza nasıl isterseniz varın ve kendileriniz için ileriye hazırlık yapın ve Allah'tan korkun ve her halde O'nun huzuruna varacağınızı bilin. Müjdele mü'minlere!...223¹³³

Tefsir:

"Ve sana soruyorlar."

Kur'ân-ı kerim'de geçen bu üç sorunun "ve" ile başlaması

(1/346) ve diğer soruların hikâye edilmesinde atıfsız gelmesi, belki onlar bu üç soruyu aynı vakitte sordukları içindir. Adetâ burada şöyle denir gibidir: Onlar içki ve kumardan sormayı, infaktan sormayı ve şundan şundan

¹²⁹ Kefşül-Hafâ, hadis no: 315

¹³⁰ Makâsıdul-Hasene: 104-105. İmam Sehâvî.

¹³¹ El-Kehf: 18/7

¹³² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/571-573.

¹³³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/573-574.

suâli topluca aynı anda sana soruyorlar. Diğer sorular hariç, onlar değişik vakitlerde sordular.

"Hayızdan" kelimesi, kelimeleri gibi masdardır.

Hayız, mûtâd vakitlerde rahimden gelen bir akıntıdır. Burada bir çeşit kapalı bir soru vardır. Onların suâllerinin ne olduğu cevap ile tebeyyün etmektedir. Onların suâllerinin, hayız halindeki kadınlara muhâlata edip onlara karışmak ve hayız gören kadınlarla beraber olmak hakkında olduğu cevaptan anlaşılıyor.

De ki: "0 bir ezadır,"

Yâni hayız (kanı) pis, murdar, yaklaşıp eziyet veren, kendisinden nefret ettiren kerih bir şeydir.¹³⁴

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu: Câhiliyet döneminde arablar, tıpkı yahûdî ve mecûsilerin yaptıkları gibi. hayızlı kadını evlerinde barındırmaz ve onlarla beraber yemek yemezlerdi. Tâ (Sabit ibni) Ebu Dehdâh (r.a.) hazretleri sorasıya kadar, insanlar buna devam ettiler...

(Sabit ibni) Ebu Dehdâh (r.a.) hazretleri, sahâbîlerin arasında ayağa kalkıp sordu:

-"Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Kadınlar hayız halindeyken, onlara nasıl davranalım? Onlarla beraber olalım mı, olmayalım mı? Onlara yaklaşalım mı, yaklaşmayalım mı?" Bu soru üzerine bu âyet-i kerîme indi.

"Onun için hayız zamanı kadınlardan çekilin." kelimesi burada hayızın zuhur ettiği yerin ismi olmasından dolayı ismi mekândır. O da ferçtir. Yâni hayız halindeki kadınlarla cima etmekten kaçının, demektir.

Müslümanlardan bâzıları "ayrılmanın" zahirini anlayıp onu tuttular, o şekilde amel edip, hayız dönemlerinde eşlerini evlerinden çıkarttılar. Arablardan bâzı kişiler, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldiler:

-"Yâ Rasûlellah (s.a.v.)! Soğuk şiddetlidir. Elbiseler de azdır. Böyle giderse eşlerimiz ve onların ardından diğer ehli beytimiz helak olacaklar! Onları eve almak için bize izin ver, yoksa hayızlı kadınlar helak olacaklar" dediler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri onlara:

-"Ben sâdece kadınlar hayızlı iken onlarla cima etmekten çekinin (kaçının) diye emrettim. Acemlerin yaptıkları gibi onları (hayızlı kadınları) evlerinden çıkartma emri size verilmedi." Buyurdu.

İslâm'ın bu kanunu, yahudîlerin ifratı ile hristiyanların tefriti arasında bir iktisâd yâni orta yoldur. (Yahudiler, hayızlı kadınları evlerinden çıkartıyor ve onlarla yemek bile yemiyorlar.) Hristiyanlar ise kadınların hayızlı olmalarına aldırmış etmeden onlarla cima ediyorlar.

"Onlara yanaşmayın;" Cima etmeyin.

"Temizlenene kadar."

Hayızdan veya kanlan kesilesiye kadar.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (r.h.) hazretlerine göre, kanın kesilmesinden sonra, yâni on gün geçince, kadın yıkanmasa da kadınla cima edebilir. Ancak hayız günleri on günden az zamanda kesilirse, kadın gusûl abdesti almadıkça veya üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe cima etmesi caiz olmaz. "iyi temizlendiler mi"

Yâni gusûl abdesti aldıkları zaman, demektir. Çünkü, "tatahhur" gusûl abdesti almak demektir.

"O vakit Allah'ın emrettiği yerden

onlara varın."

Yâni size helâl kılınan yönden, o da ön taraftan varın.

"Her halde Allah çok tevbe edenleri de sever.

Günahlardan tevbe edenleri sever.

"Ve (Allah) çok temizlenenleri de sever."

Fuhuş, pislik ve murdarlıktan uzaklaşmaları, meselâ hayızlı kadına cima etmek ve caiz olmadığı yerden yaklaşmaktan uzaklaşıp temizlenenleri Allah sever.

"Kadınlarınız sizin için bir harıstır."

Yâni harsınızın (neslinizin) ekileceği yerlerdir. Allah burada kadınları, ekilecek tarlaya benzetti. Çünkü rahimlere atılan nutfeye ile tarlaya atılan tohum arasında bir benzerlik kurulmuştur. Bunlardan herbirinde, kendisinden mahsulât alınan madde vardır.¹³⁵

"Ziraat"ın arasında fark şudur: "Hars" tohumu atmak ve toprağı hazırlamaktır. "Ziraat" ekine bakıp yetiştirmektir. Bundan dolayı Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Şimdi gördünüz mü o ektiğiniz tohumu? Siz mi bitiriyorsunuz onu, yoksa biz miyiz bitiren?"¹³⁶

Allahü Teâlâ hazretleri onlar için, "Hars" isbât etti; "Ziraat"ı da onlardan nefyetti.

"O halde harsınıza varın."

Kadınlara. "Hars" tâbiri kullanıldığı gibi, cima etmeye de üu "varmak" tâbiri kullanıldı.¹³⁷

¹³⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/574.

¹³⁵ (Burada kadından "hars" yâni ekin yeri diye zikredilmesi, kadına ancak ekin yeri olan ön taraftan yaklaşmanın caiz olduğunu göstermektedir) Kurtubî tefsiri, c.3, s. 88,

¹³⁶ El-Vâkıa: 56/43-64.

¹³⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/574-577.

Livata Yapan Melundur

"Nasıl isterseniz"

Burada kelimesi, "nasıl" manasınadır. Yâni, nasıl isterseniz, demektir. Varılacak yer (tarla) bir olduktan sonra o tarlaya istediğiniz cihet veya şekilde isterseniz o şekilde yaklaşın. Bu varılacak yer, "hars" yâni nutfenin ekileceği yer olmalıdır. Çünkü dübür, "hars"ın yeri değildir. Bundan dolayı, isLa "Nasıl isterseniz" kavlı-i şerifi, mekânlarda muhayyerlik mânâsına hamledilemez. Böyle bir yanlışlığa düşüp kadınlara dübürlerinden yaklaşmak tecviz edilemez. Çünkü kadınlara dübürlerinden yaklaşmak asla caiz değildir, haramdır. Ancak "Nasıl isterseniz" kavlı-i şerifi, keyfiyette muhayyerliğe hamledilmektedir. Yâni ön taraftan olmak şartıyla onlara nasıl isterseniz öyle yaklaşın, demektir. Bu âyet-i kerimenin nazil olmasına sebep olan hâdis de buna delâlet etmektedir.¹³⁸

Sebeb-i Nüzul

Câbir bin Abdillâh (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Yahudiler: "Kadının arkadan ön tarafına varıldığı zaman, sonra kadın hamile kalırsa, doğacak olan çocuk şaşı olur," diyorlardı. Bunun üzerine: "Kadınlarınız sizin için bir harstır. O halde harsınıza nasıl isterseniz varın" âyet-i kerîmesi nazil oldu.¹³⁹

Bu âyet-i kerîme yahudîlerin hurafelerini reddetti. Nikâh akdinden maksat, kadına harâset yerinden kişinin istediği şekilde varabilmesidir. Yâni keyfiyet nasıl olursa olsun, demektir. Yoksa dübüründen varmak demek değildir.

Hadîs-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Hanımına dübüründen varan kişi melundur."¹⁴⁰

Bu livâta-ı suğrâdır. Bir erkeğin dübüründen cima etmekse

kübrâdır. Ondan daha büyük bir livâttir. Hadîs-i şerifte buyuruldu:

"Kim bir erkeği şehvetle öperse, Aliahü Teâlâ ona la'net etsin. Eğer şehvetle bir erkekle musâfaha ederse, onun namazı kabul olunmaz. Eğer şehvetle bir erkekle oynarsa, ateşten kamçılar ile dövülmek şekliyle Allah onu cezalandırır. Kim ki, erkekle fâsıklık yaparsa, Allah onu Cehenneme koyar."¹⁴¹

İmam (Fahreddin Râzî) buyurdu: Bir erkeği şehvetle öpen, annesiyle yetmiş kere zina etmiş gibidir. Annesiyle zina eden, bir bakire kızla yetmiş kere zina etmiş gibidir. Bakire bir kızla zina eden kişi, yetmiş bin kadın ile zina etmiş gibidir. (1/347)

Livâtanın hükmü, ta'zir ve tevbe edinceye kadar hapistir. İmâmeyne göre ise, livâta yapana zina haddi vurulur. Eğer muhsan yâni evli değil ise, değnek vurulur. Eğer muhsan (yani evliyse) recmedilir.

"Ve kendileriniz için ileriye hazırlık yapın"

Salih amellerden, kendisine sevâb vaad edilen ve kendilerine muhtaç olduğunuz bir günde size zahire olması için Allah'ın yanında muhafaza edilen güzel ameller işleyin. Sadece şehvetlerinizi tatmin etmek için kadınlara yaklaşmayın. Belki önce taat ve ibâdeti takdim edin. Nikâhın meşru kiınmasındaki hikmetleri düşünün, onun çocuk olduğunu mülâhaza edin.

"Ve Allah'tan korkun,"

Allah'a ma'siyet olacak şeylerden kaçının, bu sayılan şeyler (hayızlı kadına varmak, kadına dübüründen varmak ve livâta yapmak) kendisinden kaçınılması gereken isyan ve günahların cümlesindendir.

"Ve her halde O'nun huzuruna varacağınızı bilin."

Buradaki zamiri Aliahü Teâlâ hazretlerine râcidir. Elbette ki burada muzâf hazfedilmiştir. Yâni; Onun cezasına varacağınızı bilin, demektir. Bu bakımdan O'nun huzurunda kendisiyle rezil olmayacağınız malı (şeyi) hazırlayın.

"Müjdele" Yâ Muhammed (s.a.v.).

"Mü'minlere..."

Karşı karşıya bulundukları emir ve yasakları güzel bir şekilde alıp kabul etmek ve buna bağlanmakla, gereğini yapan mü'minleri beyan edilmeyen, ikram, keramet, nimetler ve Cennetlerle müjdele.

İman evi, emân (emniyet ve güvence) evidir. Ona giren elbette emin olur.¹⁴²

Allah Rızası

Bunda alâmet, gerçekten îmânları kendilerinde istikrar etmiş yâni hakîkî bir îmâna sahip olan kişilerin, îmânları onları günah işlemekten alıkoyar ve onları ibâdet ve taate teşvik eder. Hakîkî îmândan mahrum olan kişinin zayıf îmânı, günah işlemekte ona mani olmaz ve onu taate râğbet ettirmez, yâni taate teşvik etmez. Onun olduğu

¹³⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/577.

¹³⁹ Sahîh-i Buhârî: 2592; Sahîh-i Müslim: 2593; Tirmizî: 2904;

¹⁴⁰ EbûDâvud: 1847

¹⁴¹ Tezkiratül-Mevzuat

¹⁴² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/577-579.

mekânda onun tedbiri yoktur. Yâni îmânı istikrar etmemiştir mekânında. Hakikî îmândan ârîdir, yoksundur. Aliahü Teâlâ hazretlerinin: İj3& jLkîf ijüüS "Ve her halde O'nun huzuruna varacağınızı bilin." Kavli şerifinde şu işaretler vardır: Kişiye düşen vazife, varacağı ve döneceği yeri düşünmesi, kıyamet ve âhirette kendisine fayda verecek olan salih amelleri tedârik etmesi, sevablarını çoğaltmasıdır. Fakat ahiret, amellerin mertebesinin en azıdır. Ama mertebelerin en . yükseği ve maksatların en faziletlisi. Aliahü Teâlâ'dır. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Allah"de; sonra bırak onları. daldıkları bataкта oynayadursunlar"¹⁴³

Bu şudur: Çünkü amel. Allahü Teâlâ hazretleri içindir. Yoksa Cennet istemek için değildir. Cehennem korkusundan da değildir.¹⁴⁴

Te'vilât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Te'vilâtı Necmiyye'de buyuruldu: Kadınlar için zahirde hayız vardır. Hayız, îmân (icabı olan ibâdetlerin) meselâ namaz, oruç ve Kur'ân-ı kerimi okumak gibi ibâdetlerin noksanlığına sebep olduğu gibi, bâtında, erkeklerin de hayızları vardır. Bu hayız da, erkeklerin, hakikî namazı kılmalarına manî olan îmân (ve amel) noksanlığına sebeptir. Namazın hakikati münâcaattır. Orucun hakikatı nefsin şehvetlerinden imsaktır. Kadınlar için hayız, ferden (rahimden) kan akıntısı olduğu gibi, erkeklerde hevâdir. Bu da nefsin, beşerî sıfatların, ana hatlarının ve insanî ihtiyaçların onları tamamen mağlub etmesidir.

Kişiye hevâ ve heves gâlib oldukça, saflığı ve kalbinin duruluğu bulanır ve kirlenir; böylece eziyet hâsıl olur. Şöyle denildi: "Hevâ (ve heves pisliğinden) bir damla, safâ'dan bir denizi bulandırır." Yâni bir damla hevâ, bir koca safâ denizini bulandırıp kirlettiği zaman, nefsi, hakikî namaz ve oruçtan meneder. Bu durumda kişi her ne kadar namaz ve oruçla meşgul olsa bile, onun namaz ve orucu hakikî bir namaz ve oruç değildir.¹⁴⁵

Mü'minlerin Tabakaları

Mü'minler üç tabakadırlar:

1-Avâm,

2- Havas

3- Havâssu'l-Havas,

Avâm: Hakikatten (mahrum olan) gaybet ehlidirler. Kendi eşkâl yâni şekillerine (benzerlerine, eşlerine) sükûn edip (huzur bulmaları) onlara mubahtır. Kendilerine izin verildiği vasıf üzere olmak şartıyla. Zîrâ Allahü Teâlâ buyurdu:

"Kadınlarınız sizin için bir harıdır. O halde harsınıza varın nasıl isterseniz..."

Havassın huzur bulmaları ise, emsalleriyle sükûnet bulmalarıyla vasıflanmışlardır. s Onlar için Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Allah" de; sonra bırak onları, daldıkları bataкта oynayadursunlar"¹⁴⁶

Havas ehli olan mü'minler, tefrid (yalnızlık) yoluna girdiler ve böylece Tevhid Kâbesine kavuştular.

Havâssu'l-Havâs: Bunlar hakikat âlemine kavuşan ve baliğ olan erlerdir. Hakkın hilâfetiyle Allah'ın gayrisinden sarfı nazar edenlerdir. Tasarruf ehli olanlardır. Bunlar ricâlullah'tırlar. Allah adamlarıdır. Allah'tan gayri her şey onların kadınlarıdır. Bunlara: LaLa "Kadınlarınız sizin için bir harıdır. O halde harsınıza nasıl isterseniz varın" denildi. Bunlar peygamberler ve evliyanın havassıdır. Muhakkak ki kavim (diğer insanlar) için: "Dünya âhiretin mezraası (yani tarlası)dır"¹⁴⁷ Ama bunlar (yani havâssu'l-havas) kullar için ise; dünyâ ve âhiret beraber bir tarladır. Yâni dünyâ ve âhiret onların tarlasıdır. Onlar orada dilediklerini, istedikleri şekilde ekiyorlar. Nasıl isterlerse; onların dilemeleri ancak Allah'ın dilemesiyle olur. Onların meşîyyeti Allah'ın meşîyyetinde fânî olmuştur. "Fakat o âlemlerin rabbi Allah dilemeyince, siz dilemezsiniz!"¹⁴⁸

Onların kudretlerinin tasarrufu, ancak Allah'ın kudretiyle olmaktadır. Onların kuvvetleri Allah ile bakidir. Nefisleri için takdim ederler, ama kendi nefisleriyle değil. Belki o takdim edilen bir mukaddem olduğu içindir ve tehir edilen bir muahhardır. Sonra Allahü Teâlâ buyurdu:

"Ve Allah'tan korkun ve her halde O'nun huzuruna varacağınızı bilin." Yanî ey dünyâ ve âhiret tarlasında ekin eken evliyanın havassı Allah'tan korkun ve her halde O'nun huzuruna varacaksınız. Hiçbir şey Allah ile sizin aranızda perde olup O'nunla sizin aranızda engel olamaz.

"Ve müjdele mü'minlere!.."

Onlar da Aîlaha kavuşacaklardır. Allah ile Allah'tan ittikâ edin. Allah'tan korkun. (1/348) Yâni evliyanın havassının mertebesi, mü'minlere çok kolaydır. Mü'minler gerçekten gereğince onu istedikleri ve hakkıyla ona

¹⁴³ El-En'âm: 6/91

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/579-580.

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/580.

¹⁴⁶ El-En'âm: 6/91

¹⁴⁷ Keşfü'l-Hafâ. hadis no: 1320.

¹⁴⁸ Et-Tekvîr: 81/29

çalıştıkları zaman, evliyanın havassının mertebesi mü'minlere kolaydır. O yüce mertebeye, her mü'min kolayca yükselebilir; yeter ki hakkıyla çalışsınlar.¹⁴⁹

Dünyalık İçin Yemin Etmeyin

Meali:

Bir de sözünüzde durmanız ve müttakî olmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için Allah'ı yeminlerinize hedef (veya siper) edip durmayın. Allah semî'dir, aliymdir.²²⁴

Allah sizi yeminlerinizde bilmeyerek ettiğiniz (lağv) le muâhaze etmez (sorumlu tutmaz). Velâkin kalblerinizin irtikâb ettiği yeminlerle muâhaze eder. Ve Allah gafurdur, halîmdir.²²⁵¹⁵⁰

Tefsir:

"Kılmayın (edip durmayın)."

Allahü Teâlâ'yı

"Hedef (veya siper)"

"Yeminlerinize,"

"Teberri etmeniz (sözünüzde durmanız." "ks\ "Ve müttakî olmanız" j'j "Ve düzeltmeniz için" "İnsanların arasını,"

151

Sebe-i Nüzulü

Rivayet olundu:

Beşir bin Nu'mân el-Ensârî (r.a.) hazretleri, Abdullah bin Revana hazretlerinin kız kardeşi olan eşini boşamıştı. Sonra tekrar evlenmek istedi. Abdullah bin Revana (r.a.) ise, Beşir bin Nu'man {r.a.}'in yanına gitmemeye, onunla konuşmamaya ve onunla kızkardeşinin arasını düzeltmemeye yemin etmişti. Bu durum yâni Beşir bin Nu'man (r.a.)'m kızkardeşiyle bir daha evlenmek istediği kendisine söylenince:

-"Ben bunu yapmayacağım konusunda, Allah adına yemin etmiştim. Benim için de, yeminimde durmam ve bundan vazgeçmemem gerekir," dedi. Yâni bu işten kaçınmak istemesi üzerine bu âyet-i kerîme nazil oldu.

Âyet-i kerîme'de geçen: "Hedef (veya siper)" keiimesi, veznindedir. manasınadır. Bu da bir şeyin gerisine konulan şeye isim oldu. Yâni kişinin ayaklarını (veya herhangi bir şeyi) haciz etmesi ve mâni olması, yâni engel oması demektir. Onların demeleri gibi. Bu sözün mânâsı: engel kabın üzerine konuldu ve onu örttü demektir. Kabın üzerine konulan engel, kab ile ona teveccüh edip bakan kişilerin arasında bir engel olup onu görmeierine mâni olur.

Buna göre âyetin mânâsı: Allah'ın adını zikrederek ve Allah'ın adına yemin ederek, hayır ve iyilik işlerini işlememeye yâni Allah'ın 3dını hayra mâni etmeye çalışmayın. Meselâ, iyilik ve takva ve insanların arasını düzeltmek gibi işlere Allah'ın adını engel etmeyin. Çünkü Allah'ın adına yemin etmek, iyilik, takva ve islâh etmeye asla manî değildir.

Burada, "yeminler" lafzı üzerinde, yemin edilen hayırlı işler" mânâsında mecâz-ı mürsel olmuş oluyor. Üzerinde yemin edilen şey, cm "yemin" diye isimlendirildi, çünkü yemin kendisine taalluk etmektedir.

kavl-i şerifinin başındaki (lam), "Hedef (veya siper)" kelimesine taalluk etmektedir. Bu taalluk, (sebebiyyet) cihetinden değil, mefûliyyet yönündendir. Çünkü "hedef (veya siper, engel)" senin bir şeyin gerisine koyduğun ve onunla koruduğun şeydir. Yâni senin onu başka bir şeyin ön tarafına koymandır. Önünde engel olmuş oluyor. Buna göre âyetin mânâsı: Allah adıyla yapılan yeminleri bir mâni yapmayın veya üzerine yemin edilen şeyin önüne bir engel olarak koymayın. O zaman Allah'ın adı, hayır ve iyilik işlemeye mâni olmuş olur.

"Teberri etmeniz, sözünüzde durmanız." Kavl-i şerifi, "yeminleriniz için" kavl-i şerifinin atfı beyânıdır. Yâni (Allah'ın adını) üzerinde yemin edilen şeylere ki, onlar, birr (her türlü iyilik) hayır (hesenât), takva ve insanların arasını düzeltmek ve İslahtan uzaklaşmaya vesîle etmeyin.

"Allah semî'dir." Yeminlerinizi hakkıyla işitmektedir.

"Alîm'dir."

Niyetlerinizi hakkıyla bilir. Hatta Allah'a tâ'zim ve O'nun yüceliği için sizin yemini terkettiğinizi bilir. Dünyalık işlerde kerim olan Allah'ın adını şahit tutmaktan kaçındığınızı bilir. Allah sizin kalblerinizde olanı ve niyetlerinizi bilir. Mükellefiyetlerinize riâyet edip, onları muhafaza edin.

Mesnevfde buyuruldu:

O görüş seni korkutsun diye, Allahü Teâlâ hazretleri, kendini "Basîr" ve hakkıyla gören diye vafsetti.

Senin ağzında kötü sözler olmasın diye, Allahü Teâlâ

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/580-582.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/582.

¹⁵¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/582-583.

hazretleri, kendisine "Senti* ve her şeyi hakkıyla duyan ve işiten dedi.

Sen, fesat fikir ve fitnevârî düşüncelerden korkasm diye o kendini "Alîm" ve her şeyi hakkıyla bilen diye vafsetti.¹⁵²

İyilik Yapmamaya Yemin

Bu âyet-i kerîme umûmîdir. Hiç bir kimseye iyilikte bulunmayacağına, isyanlardan ittikâ edip çekinmeyeceğine, nefsinin her şehvetini tatmin edeceğine ve insanların arasına buğz, kin ve düşmanlık girdiği zaman insanların arasını islâh edip düzeltmeyeceğine yemin eden herkese şâmildir. Sanki Allah şöyle buyurur gibidir: Bütün bunlar hayır ve taattır; yeminleriniz bunlara bir engel oluşturmaz. Eğer siz bunları yapmayacağınız konusunda yemin ederseniz, yeminlerinizin keffâretini ödeyin ve bu hayırları yapın. Bu hayırlar, her türlü iyilik hayır, hasenat, takva, taat ve insanların arasını islâh gibi amellerden olabilir. Bu hayırlardan biri sözkonusu olduğu zaman: "Biz Allah'a yemin ettik. O'nun adına yemin ettiğimiz halde, yapmayacağız dediğimiz şeyi yapmaktan ve yeminlerimizi bozmaktan korkarız!" demeyin. Çünkü her türlü iyilik, hayır, hasenat, takva ve insanların arasını düzeltmek söz konusu olduğu zaman, yemini bozmak daha evlâdır. Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Kim bir şey üzerine yemin eder, sonra yemin ettiği şeyden başkasının daha hayırlı olduğunu görürse, hemen yeminin keffâretini ödesin ve daha hayırlı olanını yapsın.¹⁵³

Yemîni bozmadan önce keffâreti ödemek caiz değildir. Ama yemini bozduktan sonra keffâreti Ödemek ise ittifakla vâcibtir. Ebû İshâk (r.h.)'ın içtihadına göre, yamin ettikten sonra ve yemini bozmadan önce caiz olmaz.

¹⁵⁴

Dünyalık İçin Yemin

Şir'âtü'l-İslâm,¹⁵⁵ isimli kitabta buyuruldu:

Kişi pazarladığı malı da yemin ederek satma yoluna gitmemelidir. İster bu yemin doğru olsun, isterse yalan olsun. Malı satmak veya malına revaç kazandırmak için yemin etmemelidir. Eğer bu kişi yemininde yalan ise, kasten yâni bilerek yalan yere yemin etmiş ve "yemin-i gamûs" işlemiş olur. Bu da büyük günahlardandır. Böyle yeminler, ülkeleri harab eder, terkedilmiş hale getirir. Eğer bu kişi yemininde sâdık ise. O zaman da Allâhü Teâlâ hazretlerinin adını yemin için bir hedef, siper ve destek yapmış olur. Bu da kötü bir harekettir. Çünkü dünyâ çok değersizdir. Bu bakımdan orada zaruret ve hiçbir sebep yokken Allahü Teâlâ hazretlerinin ismini öne sürerek bir şeylere revaç kazandırmak gerçekten çok kötüdür. Kim az veya çok, ne olursa yemin etmeye kalkışır, giderek onun dili buna alışır. Yeminin değeri onun kalbinde kalmaz. Bu kişi hiçbir konuda yalan yere yemin etmekten emin olamaz. (İ/349) Böylece bu kişi, yeminin asıl maksadını ihlâl etmiş olur.¹⁵⁶

Yemîn Eden Tüccar

Haber'de şöyle geldi.

"Yazıklar olsun o tüccara ki, "vallahi evetî Vallahi hayır!" diye yemin ediyor. Yarın, yarından sonra yaparım diyen sanaatkâra yazıklar olsun.¹⁵⁷

"Bostânu'l-Ârifîn" kitabında buyuruldu: Ticâret eşyasını satmak için teşhîr ettiğinde, malın revaç bulması veya halkın dikkatini malına çekmek için satıcının. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine yüksek sesle salevât getirmesi mekruhtur. Satıcı:

"Allah, Muhammed (s.a.v) hazretlerine salât ü selâm kılsın. Bu ne iyi ve güzel bir mâldır!" (Veya Allah aşkına! Allah aşkına bu mâla bakın!) diye bağırması mekruhtur. Bu tür tüccarlar için Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu:

-"Muhakkak ki (Bâzı) tüccarlar, fâcirlerin ta kendileridirler." Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine denildi:

-Yâ Resûlellah (s.a.v.)! Allah alış verişi helâl kılmadı mı?" Efendimiz (s.a.v.) buyurdular:

-"Evet! (ticâret helaldir.) Lâkin (fâcir tüccarlar), konuştukları zaman yalan söylerler, yemin ederek günaha girerler."¹⁵⁸

Evliyâullahın Yemininde Doğru Çıkması

Allah adına hiçbir şeye yemin etmemelidir. Meselâ:

¹⁵² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/583-584.

¹⁵³ Sahîh-i Müslim, hadis no: 3113;

¹⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/584-585.

¹⁵⁵ Kısaca "şir'â" olarak, bilinen "Şirâtül-İslâm" çok değerli bir kitaptır. İslâm'ın nceiikiennnden adâb ve terbiyesinden, İslâm'ın pratik hayata yansıyan bütün onuiarından kitab. sünnet, sahabe, evliya ve âlimlerin nakilleriyle bahseden kaynak bir esedir.

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/585-586.

¹⁵⁷ Keşfûl-Hafâ hadis no: 2920.

¹⁵⁸ Müsnedi Ahmed: 14982.

"Vallahi! Allah böylece yapacaktır." Diye demek gibi...

Eğer bir evliyâullâh bu şekilde yemin ederse, Allah o sevgili kuluna ikramda bulunarak onu yemininde doğru çıkarır.

Ebû Hafs (r.h.)¹⁵⁹ bir gün yolda yürürken, dehşete kapılmış bir hamal ile karşılaştı. Ebû Hafs, hamal'a:

"Ne oldu sana?" diye sordu. Hamal:

"Merkebimi kaybettim. Ondan başkasına (yeni bir merkeb almaya da) gücüm yetmiyor!" dedi. Ebû Hafs (r.h.) olduğu yerde ayakta durdu. Ve:

"Allahım! İzzetin adına yemin ediyorum ki, bu adamın merkebi geri gelmedikçe buradan tek bir adım atmayacağım!" der.

Bunun üzerine hemen o vakitte merkebi ortaya çıktı. "Şerhu'l-Meşârik"te de böyledir.

"Allah sizi bilmeyerek ettiğiniz (lağv) le muâhaze etmez, (sorumlu tutmaz)."

"Lağv" hata, sözün itibâr derecesinden düşmesidir. Biri boş ve bâtıl yere konuştuğu zaman ona: "boş konuşmakla boş konuştu" derler.

"Yeminlerinizde"

"yeminler" kelimesi, cetrî "yemin" kelimesinin cemiidir. Buda yemin etmek yâni and içmek ve Allah'a kasem etmektir.

Ant içmeye yemin denilmesi iki mânâ'dan dolaydır.

Birincisi."yemin"kelimesi, "sağ el"den gelmektedir. Bu da sağ el demektir. Bir konuda yemin ettikleri zaman, sağ el ile musâfaha ettikleri için, ant içmeye yâni kasem etmeye sağ el mânâsında gelen, cm "yemin" kelimesiyle isimlendirildi.

İkincisi:"yemin" kuvvettir, yâni güc demektir. Şu kavl-i şerifte "yemin" kelimesi kuvvet mânâsında kullanılmıştır. Elbette biz onu ondan dolayı yeminiyle yakalar (kuvvetle tutar, hıncını ahr)dık."¹⁶⁰ Bununla isimlendirildi, çünkü yemin eden kişi, yeminiyle üzerine yemin ettiği şeyi büyük bir kuvvetle korumaya çalışmaktadır. Fiili korumakta veya terkine dikkat etmektedir.

Yeminlerde lağiv'den murad, beraberinde akit olmayan, maksatsız yâni boş yere yapılan yeminlerdir. Bu da bir kişinin doğru sanarak bir konuda yemin etmesi, fakat yemin ettiği o şeyin sandığı gibi çıkmamasına yemin-i lağiv denir.

Üzerinde yemin edilen şey, ister geçmişte olmuş bir şey olsun, isterse başka bir şey olsun, aynıdır.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (r.h.) hazretlerine göre, yemin-i lağiv ile yemin eden kişiye bir günah olmadığı gibi, keffâret vermesi de gerekmez. imam Şâfiî (r.h.) hazretlerine göre ise, "yemin-i lağiv" herhangi bir and içmeyi kasdetmeksizin dilden çıkan yemindir. Meselâ, "hayır vallahi", "evet vallahi" gibi, akla yemin etme mânâsı gelmeden bilinçsiz olarak sarfedilen sözlerdir. Hatta böyle birisine: "Sen Mescid-i Haram'da yemin ettin" diye bir şey söylense, belki de bin kez "hayır vallahi" diyecektir. Bu âyet-i kerîmede iki mânâ daha vardır.

Birincisi: Sizin, kendisinden sâdık olduğunuzu zannederek yapmış olduğunuz yeminlerden dolayı sizi cezalandırmaz ve:

"Lakin sizi muâhaze eder."

"muâhaze etmek "tutmak" tan gelip, vezinde masdardır. Burada muâkabe, yâni cezalandırmak manasındadır.

"Kalblerinizin irtikâb ettiği yeminlerle"

Ancak, bile bile yalan yere yapmış olduğunuz yeminlerin günahlarından dolayı, kalblerinizin irtikab ettiği ve büründüğü yeminden dolayı sizi muaheze eder. Bu yeminde kişinin, yanlış söylediğini bildiği halde, yanlış yere yemin etmesidir. Bu, bilerek yalan yere yapılan yemine "Yemîn-i gamûs" denir. Buna yemini gamûs denildi; çünkü, bu yemin sahibini günaha daldırmaktadır.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/586.

¹⁵⁹ Ebû Hafs (r.h.) evliyanın büyüklerin dendir. Asıl adı: Ömer bin Seleme en-Nişâbüridir. "Ebû Hafs", künyesiyle meşhur oldu. Demircilikle meşgul olduğu için kendisine: "Haddâdf denilmiştir. Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Ebû Hafs (r.h.) ei-Haddâdî hazretleri, ümmî bir insandı. Ama. büyük bir evliya idi. Keramet ve mürüvvet sahibiydi. Bu zât için. Bayezid-i Bestâmî hazretleri şöyle bir hatırasını anlatmaktadır: Ben sülûke başladığımda 70 bin kadar keşf ve keramet sahibi evliya vardı. Bunların arasında ehl-i ilim olanlar çoktu. Fakat Cenab-ı Hak o asrın kutbiyet makamını bir ümmîye ihsan etmişti. Bu zat akşam sabah ömrünü demircilik ile geçiren ve bu şekilde ailesinin geçimini temin etmeye çalışan bir kimseydi. Kendisinin, zamanın kutbu olduğundan da haberi yoktu. Çünkü keşfi açılmamıştı. Bu kadar alimler varken kutbiyet makamının bir ümmîye verilmesini anlayamamıştım. Meselenin iç yüzünü öğrenmek için ziyaretine gittim. Ne zaman ki, demircinin dükkanına vardım ve o zaman kendisine kutubluğun neden verildiğini anladım...

Dükkanına geldiğimi görünce sevecen bir tavır ile;

"Hoş geldin" deyip benim elimi öptü. Ağlamaklı bir sesle:

"Bana dua et", dedi. Ben:

"Senin ayaklarını öpeyim^en bana dua et. dedim. Demirci gözyaşlarını silerek:

"Sana dua etmekle derdim teskin olmaz ki. dedi. Ben:

"Senin derdin nedir ki, teskin olmuyor?. Bana anlat bakalım belki derdine bir bulurum, dedim. Demirci:

"Acaba bu ümmetin mahşer günü hali nice olur, hep onu düşünürüm... kurulduğunda, amel defterleri verildiğinde, iyi-kötü. küçük-büyük, işlenen bütün günah ve sevapların ortaya çıktığı zaman bu zaif ve ümmetin hâli nice olur? Benim derdim, kederim ve düşüncem budur, dedi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Onun ağlaması beni de etkiledi, ben de ağlatı! 1 0 zaman gaptien:

"Bunlar nefsi. nefsi diyenler değildir. Ümmetim, ümmetin diyenlerdendir gibisinden bir ses işitdim." Ebû Hafs el-Haddâdî hazretleri, 270 (M. 883) yırlırd vefat etti.

¹⁶⁰ El-Hâkka: 69/45

ikincisi: (yani bu âyet-i kerîmede murad edilen mânânın ikincisi ise:) Maksatsız ve boş yere yapılan yemin-i lağivlerde keffâret gerekmez. Lâkin kalblerinizin yapmış olduğu yeminlerde keffâret gerektirir. Yeminlerde kasdetmek, sâdece dil ile olmaz, kalbin niyeti de çok önemlidir.

Teysir tefsirinde buyuruldu: Bu âyet-i kerîme, âhireti muâhazeyi beyan etmektedir. Ama Allahü Teâlâ hazretlerinin:

"Allah, sizi yeminlerinizde -bilmeyerek ettiğiniz- lağv ile muâhaze etmez. Velâkin, bile bile akdettiğiniz yeminlerle sızı muaheze buyurur. Bunun da keffâreti, çocuğunuza yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak, yan giydirmek, yahut bir esir âzacl etmektir. Bunlara gücü yetmeyen üç gün oruç tutar. İşte yemin ettiğiniz vakit, yeminlerinizin keffâreti bu... Bununla beraber yeminlerinizi gözetin. Böyle beyan ediyor Allah size, âyetlerini ki; şükredesiniz..."¹⁶¹ Âyet-i kerîmesinde zikredilen muâhaze ise, keffâretlerle muâhaze etmek ve cezalandırmaktır.

Ama akidlenmiş yeminlerde ise, bu iki değişik âyet-i kerîme zikredilenlerdir.

"Ve Allah gafurdur,"

Yanılarak ve hata ile yaptığınız yemini lağivlerden dolayı sizi muâhaze etmez.

"Halimdir."

Yemîn-i lağivlerden dolayı onları cezalandırmakta hemen acele etmez.

Âyet-i kerîmede ayrıca şu da beyan edilmektedir: Muâhaze ve cezalandırma, keffâreti mûcib değildir. Buna mağfîret taalluk etmektedir. Hilim ise diğerlerine taalluk etmektedir.

"Halım" "Sabûr"un arasında şöyle bir fark vardır. Onların yaptıklarından Allah tiksiniyor, ama hemen gadabıyla tecelli etmiyor. Bu, gayz ve kin ile tâbir edilmez. Onları acele ve tereddütsüz bir şekilde cezalandırmaya gücü yettiği halde cezalandırmakta sür'atli olmaz ve buna hamledilmez.

"Bununla beraber Allah insanları 'kesbleriye' hemen muâhaze ediverecek olsa, yeryüzünde bir deprenen bırakmazdı ve lâkin müsemma bir ecele kadar onları tehir buyurur, nihayet ecelleri geldiği vakit, işte o vakit, şüphe yok ki Allah, kullarına basîr bulunuyor."¹⁶²

Halim sıfatından kulun nasîbi, zahirdir. Halîm, güzel hasletlerdendir. Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:

"Şüphesiz kişi. hilim (yumuşak huyluluk) ile oruçlunun ve nece namazı kılanların derecesine ulaşır ve şüphesiz o. sâdece kendi halkına sahip olduğu halde (yani eşine, çocuklarına ve emrinin altındakilere sert ve katı darvandıği için) Cebbar (zorbalardan) yazılır."¹⁶³

Hüseyin Vaiz el-Kaşîfî buyurdular. İlim, hilim (yumuşak huyluluk) ile değer kazanır. Hilimsiz ilim ise. kişiyi, toprak gibi değersiz yapar. (İ/3S0) Hilim en güzel bir süs ve ziynettir. Hilimden yoksun olan kişi, değersizdir.¹⁶⁴

Yeminin Çeşitleri

Yeminler, üç çeşittir:

1 - Yemîn-i mün'akıt,

2- Yemîn-i gamûs,

3- Yemîn-i lağiv.

Yemîn-i mün'akıt: Âlimler buyurdular: Bir kişi yemin eder ve sonra yeminini bozarsa, eğer yemini geleceğe âit ise, buna keffâret yâni ceza gerekir. Bu çeşit yemine "Yemîn-i mün'akıt" denir.

Yemîn-i gamûs: Eğer yemini (mâzî yâni) geçmişle ilgiliyse ve yemin eden kimse de olayı bile bile aksi olan şeye (yani bilerek yalan yere) yemin ediyorsa, bu "kebâir" yâni büyük günahlardandır.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretlerine göre kebâir'in yâni büyük günahların keffâreti yoktur. Yalan yere yapılan yeminlerin keffâreti yoktur. İmâm Şafîî (r.h.) hazretlerine göre. bu yeminin keffâretini vermek vaciptir. Bu tür yeminlere "Yemîn-i gamûs" denir.

Yemîn-i lağiv: Eğer yemin eden kimse, olayı bilmiyor ve yaptığı yeminde doğru olduğunu sanıyorsa, hakikat de böyle değilse, bu, Ebû Hanîfe (r.h.) hazretlerine göre, yemîn-i lağiv'dir. Bunun için keffârete gerek yoktur.

Fakat İmâm Şafîî (r.h.) hazretlerine göre, bu. yemin-i gamûstur; keffâreti gerekir diye hükmedilir.¹⁶⁵

Yeminin lafızları

Yemîn üç ayrı lafız ile olur.

1-Allah'a,

2- Allah'ın isimleriyle,

3- Allah'ın sıfatlarıyla.

Yemîn, Allah lafzı veya Allah'ın isimlerinden bir isim {yani Esmâ-i hüsnâ'dan bir isimle) veya sıfatlarından bir

¹⁶¹ El-Mâide: 5/89

¹⁶² El-Fatır: 35/45

¹⁶³ Kenzul-Ummâl: 5809.

¹⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/587-591.

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/591.

sıfat {yani zatî veya sübûtî sıfatlarından biri) ile yapılır.

Allah adına yapılan yemin kişinin meselâ:

Kendisine namaz kıldığımı yemin olsun ki." veya

Nefsim yed-i kudretinde olana yemin ederim ki."

Allah'ın isimlerine yapılan yemin: "Vallahi! Allah'a yemin ederim ki!" veya

Rahmana yemin ederim ki!"

Allah'ın sıfatlarıyla yemin, kişinin şu sözlere benzer bir şekilde yemin etmesidir: Meselâ:

"Allah'ın izzetine yemin olsun ki!" "Allah'ın azametine yemin ederim ki!" "Ve Allah'ın Celâline yemin olsun ki!"

"Ve Allah'ın kudretine yemin olsun ki!" Ve bunlara benzer şekilde yemin edilir.¹⁶⁶

Allah'tan Başkasının Adına Yemin

Kim; başkasının adına yemin ederse, meselâ,

İüüy'Ka'beye yemin olsun!"

"Beytullah'a yemin olsun!"

Allah'ın peygamberine yemin olsun!" veya babasına ve benzeri şekilde yapılan yeminler, yemin değildir. Bunlar, şeriat bakımından yemin olmadıkları için, bunlara itibâr da edilmez ve bunlarla söylediklerine muhalefet ederse, keffâret de gerekmez.

Allah'tan başkasının adına yemin etmek (aynı zamanda) mekruhtur.

İmâm Şafî (r.h.) hazretleri bu günahlar için: olmasından korkarım," buyurdular.

Hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

Masiyet

"Allah'tan başkasının adına yemin eden kişi, muhakkak ki Allah'a şirkkoşmuştur.¹⁶⁷

"Kim Allah'tan başkasına yemin ederse, mutlaka kâfir olmuştur veya müşrik olmuştur."¹⁶⁸

Bu (tür) hadis-i şeriflerin mânâsı, kim Allah'tan başkasına yemin eder ve yemin ettiği şeyin tazimine itikâd ederse (yani yüceliğine inanırsa), o kişi, Allah'a gösterilmesi gereken ta'zimde; o yemin ettiği şeyle Allah'a şirk koşmuştur.

Eğer yemininde ta'zim kastı ve itikadı olmazsa, (bu tür yeminlerde) bir beis yoktur.¹⁶⁹ Halk arasında âdet olduğu üzere: "Hayır! Babama yemin olsun ki (öyle değil)" demek gibi...

Ali er-Râzî (r.h.)¹⁷⁰ buyurdular: "Hayatıma and olsun" veya "Senin hayatına and olsun!" ve bunlara benzer şekilde yemin eden kişinin küfründen korkarım.

Gerçi halkın çoğu bu gibi şeyleri bilmeden söyleyip dururlar. Ben elbette bunun kesin şirk olduğunu söylemekteyim. Çünkü Allah'tan başkasının adına yemin yapılmaz. İslâm'dan beri yâni uzak olmak için yemin yapılmaz. Kim bunu inanarak gerçekten bilerek yaparsa, elbette o kişi İslama salim olarak dönemez. Eğer bu kişi yalandan yemin ediyorsa, onun da küfründen korkulur.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Kim bilerek yalan yere İslâm'dan başka bir dinle yemin ederse, o kişi dediği gibidir. (Hangi din üzere yemin etmiş ise o dindedir.)"¹⁷¹

Hadis-i şerifin zahiri buna (yani İslâm'dan başka bir din üzere yemin eden kişinin İslâm dininden çıktığına) işaret eder.

Eğer bir Müslüman: "Ben böyle yaparsam yahûdî olayım (veya hristiyan olayım gibi yemin eder)," ve o işi yaparsa, kâfir olur. İmâm Şafî (r.h.) hazretleri bu görüştedir...

Hanefiler ise buyurdular ki: O kişi tekfir edilmez, yâni kâfir olmaz. Hanefiler bu hadis-i şerifleri tehdit mânâsına hamlettiler (yorumladılar).

Fakat: "Eğer ben bu işi yaptıysam yahudîyim" diye fiili mazı (yani dili geçmiş zaman kipiyle) söyleyip yemin eder ve o işi işlerse, Hanefiler bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Eğer bu adam bunun yemin olduğunu bilirse, sahih olan fetvaya (görüşe) göre bu adam kâfir olmaz. Eğer bu kişi. yemin ile kâfir olacağı inancındaysa ve bunu bile bile yaparsa kâfir olur. Çünkü küfre, bile bile rızâ göstermiştir. Hanefî âlimlerinin çoğuna göre hadis-i şerifin hamli (yorumu) böyledir.

"Fetavây-ı Bezzâziyye"de, fetvaya göre, bunun yemin olduğu, böyle bir kimseye keffâret lâzım olduğuna dair fetva vardır.¹⁷²

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/592.

¹⁶⁷ Kenzul-Ummal: 46343 (Bu mânâ'da değişik lafızlarla hemen hemen bütün hadis kitablarında geçmektedir)

¹⁶⁸ Tirmizi, hadis no: 1455

¹⁶⁹ bir beis yoktur" görüşlerin terki evlâdır.

¹⁷⁰ Ali er-Râzî:

¹⁷¹ Sahih-İ Buhârî hadis no: 1275. Müslim: 161, Tirmizî: 1473, En-Nesâî: 1473, İbnl Mlce: 2089, Ahmsd bin Hanbel: 15791, Süneni Ebû Dâvûd: 3257,

¹⁷² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/592-594.

Te'vîlât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Zahirlerde bir kasd ve bâtınlarda bir niyet olmaksızın cereyan eden şeyler için, hayır ve şerde çok hatır yoktur. Pek bir ziyâdeyle izi ve eseri de olmaz o şeylerin... Haber'de eseri olmuş olsa bile... Kavmin üzerine ayıplama varid olduğunda Allah şöyle buyurdu:

"Kalblerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söyleyecekler."¹⁷³ Yine kalbin niyetiyle dilde cereyan eden; azaların fiiline dökülmeyen sözlerin kabul'de tesirleri olsa bile, (bu tür hareketten dolayı) kavim ayıplandı. Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Ey o bütün îmân edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz? 2 Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah yanında çok buğz olunmuştur!"¹⁷⁴

Eğer söylenen sözün bir ve iyilikte eserleri olsa bile, kavme söylenilmekte genişlik verildi... Bu âyet-i kerîme'de olduğu gibi:

"Allah sizi yeminlerinizde bilmeyerek ettiğiniz (lağv) le muâhaze etmez, (sorumlu tutmaz) ve lâkin kalblerinizin irtikâb ettiği yeminlerle muâhaze eder ve Allah gafurdur, halîmdir."¹⁷⁵

Bu sözlerin bâzısından dolayı kavim'den (söyleyen Müslümanlardan) affedildi.

"Her kim îmânından sonra Allah'a küfrederse -kalbi îmân ile mutmain olduğu halde ikrah edilen başka..."¹⁷⁶

Bu şundandır: Muhakkak ki kalb, toprak gibidir. Kalb, Ziraatta toprak gibidir. Azalar, (arazî sürme ve) ekin âletleri gibidirler. Sözler, tohumlar gibidir. Ziraat için serpilerek toprağa düşmeyen bir tohum, (faydalı bir şekilde) yeşermez. Ekin âletlerinden hangisiyle ekilirse ekilsin, farketmez. Cidden bunu anla....

Eğer zahirlerde cereyan eden bir hayrın az da olsa, kalbte bir eseri olursa, velev ki bu miskâlî zerre kadar da olsa - Allahü Teâlâ hazretleri fazl ü keremiyle ve kemâliyle o az olan şeyi çoğaltır; küçük bir amel çok büyük olur.

Eğer zahirlerde, serlerin az da olsa eserleri kalbde görülürse, Allahü Teâlâ hazretleri, lutfu ve ihsanının çokluğundan dolayı hemen kulunu muâhaze etmez-, belki ona hilmiyle muamele eder ve onun tevbesini kabul eder ve günahlarını bapışlar. (1/351) Allahü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi: "Ve Allah gafurdur, halîmdir"¹⁷⁷

Îlâ (Yemini) Ve Bekleme Süresi

Meali:

Kadınlarından perhiz yemini (îlâ) edenler için dört ay beklemek vardır. Şayet rücû ederlerse, şüphesiz Allah gafur, rahîmdir.²²⁶

Yok eğer talâka azmetmişlerse, şüphesiz Allah söylediklerini iştir, kurduklarını bilir.¹⁷⁸

Tefsir:

"Kadınlarından perhiz yemini (îlâ) edenler için" îlâ (bir çeşit) yemindir. Bunun hakkı (harf-i cerri) ile kullanılmasıydı. Lakin bu kısım, uzaklık mânâsını tazammun ettiğinden, (harf-i cerri) ile müteaddî oldu. Yâni, îlâ yaparak eşlerinden uzaklaşanlar için:

"Dört ay beklemek vardır."

Yâni bu müddeti beklemek vardır. Zarfta genişlik (yani imkân) olduğunda zarfa izafet yapmak, onu mefûlû bih yerine geçirmek olur. Meselâ: "İkisinin arasında bir günlük yol vardır" denildiği gibi. Yâni: "İkisinin arasında bir günde gidilecek yol vardır," demektir.

Yâni onlar (erkekler) için bu müddet içinde herhangi bir cayma ve boşanma olmaksızın beklemek vardır.

Eşten iyiâ etmek, kişinin eşine: "Vallahi dört ay veya daha fazla (bir zaman) sana yaklaşmayacağım," diye yaklaşmama süresini ay (yani belirli bir süreyle) kayıtlandırması; veya mutlak olarak: "Ben sana yaklaşmayacağım," demesidir.

Eğer kişi, dört aydan daha az bir süre içerisinde eşine yaklaşmayacağına iylâ ederse, bu iylâ olmaz. Aksine bununla, yalnızca yemin etmiş sayılır. Çünkü ileri sürdüğü süre dört aydan azdır. Süre dolmadan önce kendisiyle vatî (cima) ederse, kendisine yemin keffâreti gerekir. Sahih olan görüş budur.

îlâ'nın iki hükmü vardır.

1 - Yemînini bozma hükmü,

2- Yemînine sadâkat hükmü.

Yemînini bozma hükmü: Eğer îlâ müddeti içinde hanımıyla cima etmiş ise, keffâret gerekir. Eğer Allah adına

¹⁷³ El-Fetih: 48/11

¹⁷⁴ Es-Saff: 61/2-3,

¹⁷⁵ Bakara: 2/225

¹⁷⁶ En-Nahl: 16/106

¹⁷⁷ Bakara: 2/225

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/594-595.

¹⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/596.

yapılmış yemin ise, ceza gerekir. Talak (boşama), azad etme veya belirli bir nezir (adak) gibi. Eğer bu kısma giriyorsa...

Yeminine sadakat göstermenin hükmü: ilâ süresinin geçmesiyle bâin talâkının vâki olmasıdır (boşanmanın meydana gelmesidir.) ilâ'nın süresi, dört aydır.

Eğer kendisine ilâ yapılan hanım, nikâhlı hür kadın ise, talâk-ı bâin vaki olur.

Eğer nikâhlı kadın başkasının cariyesi ise, iki ayın geçmesinin ortaya çıkmasıyla olur.

Katâde (r.h.) buyurdular: ilâ câhiliyette bir çeşit talak idi.

Said bin Müseyyeb (r.h.) buyurdular: Bu (ilâ) câhiliyet döneminde kadına verilen bir zarardı. Adam eşini sevmeyi ve onun gidip başkasıyla da evlenmesini istemez. Bunun için de ebedî olarak ona yaklaşmayacağına yemin ederdi. Hanımını Öylece ne evli ne de dul (bekar) olmayacak bir halde bırakırdı.

İslâm'ın ilk zamanlarında da böyle yapanlar vardı. Allah böyle bir zararı kadınlardan kaldırdı. Koca için belirli bir müddet koydu. Onlara bu zaman içinde düşünüp taşınma fırsatı verdi. Eğer koca bu zarar verme işinde bir maslahat görürse, hemen onu yerine getirir. Eğer ayrılıktan bir maslahat ve fayda görürse hemen ayrılır. (Kadını uzun süre yalnızlığa itip ona haksızlık ve zulüm edemez.).

"Şayet rücu ederlerse,"

Yâni onunla cima etmemek için yapmış oldukları yemini bozup, eşlerine geri dönerlerse.

"Şüphesiz Allah gafur, rahîmdir.

ilâ yapan kimsenin dönmesi sebebiyle onu bağışlar. Çünkü bu, onun tevbe etmesi mânâsına gelir. Yeminini bozması sebebiyle Allah, onu bağışlar.

"Yok eğer talâka azmetmişlerse,"

Azmin veya azîmetin aslı kalbin bir şeyi yapmayı imzalamayı akit etmesi ve kesinlikle onu yapmak istemesidir. Yâni onu gerçekleştirmesi, tekid etmesi ve müddetin geçmesiyle ondan ayrılmayı kafasına yerleştirip tesbît etmesidir.

"Muhakkak Allah semî'dir (söylediklerini işitir)." Talâkı hakkıyla işitir.

Alimdir (kurduklarını bilir)"ilâ yapmaktaki garaz ve maksatlarını çok iyi bilendir..."¹⁷⁹

Kadınların velisi Allah'tır

Bu iki âyet-i kerîmenin tahkikinde şu işaretler vardır. Kul iyi bilmeli ki: Allahü Teâlâ hazretleri kullarından hiçbirinin hakkını asla zayi etmez. Kulun hakkını ne kendisinin üzerinde bırakır ne de başkasının üzerinde... Kadın evlenmekle dili kısaldı, bâzı konularda konuşma hakkı elinden alınıp kocanın elinde bir çeşit esîr muamelesi görünce; Allahü Teâlâ onların veliliğini üstlenip kadınların haklarına riâyet edilmesi gerekli olduğunu beyan etti. Kadınların velisi Allah'tır. ilâ yapmak suretiyle koca kadına işkence edip zarar vermeye başlayınca, Allah, kadının kocasına; ya eşine dönmesini veya tamamen boşayıp serbest bırakmasını emretti. Koca iylâ yaparak kadına ömür bozu zarar veremez. Ya ona dönecek veya boşayacaktır.

Sohbetin hakkı bütün eşkâliyle senin için saklıdır. Eğer sen bu dönem içerisinde kadınla halvet edersen, Allah'ın hükmüyle onu alırsın. (Şu iyi bilinmeli ki) hakkın hakkı kendisine riâyet etmesi vacip olması bakımından daha ehaktır. Yâni hakkın hakkı daha âlîdir.¹⁸⁰

Dört Ay Beklemenin Hikmeti

Âyet-i kerîme'de geçen, (ilâ edenler için) dört ay beklemek vardır," buyurarak, dönmek için dört ay beklemek ve bu müddetin dört ay olarak tayin edilmesinde de bir çok hikmetler ve acâib işaretler vardır.

Bu müddet, cenine ruhun verildiği süredir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Muhakkak birinizin hilkatı (yaratılışı) annesinin batnında kırk gün içinde toplanır. Sonra şunun misâli alaka (yapışkan bir kan pıhtısı) olur. Sonra şunun misâli bir mudğa (bir çiğdemlik et) olur. Sonra Allah kendisine melek gönderir. Ona ruh üfürülür. Ve dört kelime emredilir.

1- Rızık yazılır.

2- Eceli yazılır.

3- Ameli yazılır yâni şakî mi olduğu yazılır.

4- Said mi olduğu yazılır.

Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a kasem olsun ki, biriniz Cennet ehlinin amelini işler (ve böylece Cennete çok yaklaşır.) kendisiyle Cennetin arasında bir zira kalır. Sonra kitap onu geçer ve böylece ateş ehlinin amelisiyle son bulur ve böylece ateş ehlinin olup Cehenneme girer. Sizden biriniz, ateş ehlinin amelini işler, böylece kendisiyle ateşin arasında bir zira' kadar kalır. Sonra kitab, onu geçer ve (ömrünün hitamında) Cennet ehlinin amelisiyle son bulur ve böylece Cennete girer.¹⁸¹

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/596-598.

¹⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/598.

¹⁸¹ Tirmizi hadis no: 2063.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/598-599.

Hilkat Hadisinin Şerhi

"Muhakkak birinizin hilkati (yaratılışı) toplanır." Yâni onun yaratılış maddesi korunup bir araya toplanır. "Annesinin batnında,"

Yâni annenin rahminde demektir. Bu Zikrül-kül irâdetü'l-cüz kabilinden mecazdır.

"Kırk gün içinde,"

İbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: Nutfe, rahmin içine düştüğü zaman, eğer Allah'tan yaratması tahakkuk ederse, kadının bedeninde her saçın ve tırnağın altından intişâr eden dökülen meniyle birleşir. Kırk gün ve kırk gece rahimde bir kan halinde bulunur. Bu onun toplanmasıdır.

"Alaka (yapışkan bir kan pıhtısı) olur." Alaka, galiz, câmid bir kan parçasıdır "Şunun misâli," Kırk gün... "Bir mudğa (bir çiğdemlik et) olur." Muzğa, bir çiğdemlik kadar et parçası demektir. "Bunun gibi olur. Sonra Allah kendisine melek gönderir. Ona ruh üfürülür."

Bu hadîs-i şerîf. tasvirin üçüncü kırkın içinde olduğuna delâlet eder.

"Ve dört kelime ile emredilir. " Yâni meleklerle dört kaza ve kaderinin yazılması emredilir. Burası,"Alaka (yapışkan bir kan pıhtısı) olur." Cümlesinin üzerine matuftur. Çünkü yazma işi, ikinci kırkın içinde meydana gelmektedir.

"Rızkını yazar."yazar" fiili hem meçhul ve hem de malum sîğasıyla rivayet olunmuştur. Yâni hem yazar ve hem yazılır mânâsı verilebilir.

"Ve eceli (yazılır)"

Ecel, hayat müddetinin hepsine itlâk olunur (İ/35Z)Burada murad budur. Ve ecel hayatın sonuna da itlak olunur. Şu âyet-i kerîmede bu mânâda kullanılmıştır:

"Her ümmet için bir müddet mukadder... Müddetleri gelince, bir lâhza geride kalmazlar, öne de geçemezler."¹⁸²

"Ameli (yazılır), şakî mi yoksa saîd mi (yazılır) kendisine Cehennem vacip olan kişidir. "Saîd" kendisine Cennet vacip olan kişidir. Bu hadîs-i şerîfte, şakîy'nin saîd üzerine takaddüm edilmesinin sebebi, şakilerin çok olmalarındandır.

Yine "Kâdî" buyurdu: Bu şeylerin yazılmasından murat, bunları meleklerle göstermek ve onlara izhâr etmek içindir. Yoksa Allahü Teâlâ hazretleri'nin kaza ve kaderi bundan daha önce tecelli etmiştir...¹⁸³

Hilkat Hadisinde Bulunan Tasavvufi İşaretler

Durum böyle olunca, tasavvuf yoluna yönelmiş kişilerden kime, seyr ü sülûk esnasında nefsin levmetmesinden dolayı bir gevşeklik, çürüklük ve fetret vaki olur veya (kendisinde girmiş olduğu yola karşı) tabîî bir nefret meydana gelirse, şeyhe ve onun arkadaşlarına gereken vazife, hemen o kişiden alâkalarını kesmemek ve hakikatte ondan ayrılmamaktır. O kişinin önünü aydınlatacak yüksek himmet ve gayretlerle onun tasavvuf yoluna ısınması için ona yardım etmektir. Onun elinden tutmaktır. Dört dönüş ayında onun dönüşünü beklemek gerekir. Eğer o kişi sıdk (doğruluğu) taleb etmeyi, sohbetin hakkına riâyet etmeyi ister ve kendisinden meydana gelen şeylerden tevbe ve istiğfar ederse, o kişiye bir kere daha irâde ruhu üflenir. Ona dönülür ve ondan meydana gelen şeylerden o kişi tamamen affedilir. Bağışlanır....

Bu dörtlere ancak, mehzûl (yani nefsinı terketmekle bedenlen çok zayıf düşüp, arık ve cılız) olanlar riâyet ederler. Dörtlük (aylarda), ancak ma'zûl olanlar (azledilenler), sakin olup sükûnet bulurlar yâni yollarına dönmek için beklerler.

Mer'aları ve pınar başlarını ancak, çocuklar reddederler. (Yâni gerçek mürşidi kâmillerin dergâhını ancak tekâmül etmemiş ve manen âkil bâlîğ olmamış olanlar terkederler.)

Kapıyı ancak orada oturanlar çalarlar.

Belki bu şarabı da ancak arif olanlar tadarlar. Tegannî ile deprenip oynayanlar ancak âşıklardır....

Eğer dört ayın geçmesinden sonra, kendisine kavuşulmuş olan nikâhlının talakına azmederler ve ayrılık günahında isrâr ederlerse, onlara düşen:

İşte dedi; 'bu. seninle benim aramınayrılması!'¹⁸⁴ipine sarılmalarıdır...

Allah onların sözlerini hakkıyla işiten ve hallerini gereğince bilendir.

Sa'dî buyurdu:

Bize ne ahd ve vefa oldu.

Bize hep cefâ etti, ahinde durmadı.

O mahbub ki hiç sâlih bir işi olmadı.

O hep ahinde durmadıkça daha büyük sevgi kazandı.

Vaktinin tek şeyhi olan Ebû Abdullah eş-Şirâzî (r.h.) buyurdular. Rüyamda Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini gördüm. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

¹⁸² EITVrâf: 7/34

¹⁸³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/600-601.

¹⁸⁴ El-Kefh: 18/78

"Kim Allah'a giden bir yolu tanır ve ona girer; sonra da o yoldan dönüp çıkarsa, Allahü Teâlâ hazretleri, o kişiye âleminden hiç kimseye etmediği bir azâb ile azâb eder."

"Levâkîhul-Envârîl-kutsiyye fî menâkîbı ulamâi ve's-sufiyye" isimli kitab'ta da böyledir.¹⁸⁵

Boşanan Kadının Bekleme İddeti

Meali:

Ve tatlik edilen kadınlar; kendi kendilerine üç âdet beklerler ve Allah'ın rahimlerinde yarattığını ketmetmeleri kendilerine helâl olmaz. Allah'a ve âhiret günü'ne îmânları varsa ketmetmezler; kocaları da barışmak istedikleri takdirde o müddet zarfında onları geri almağa ehaktırlar. Onların lehlerinde de aleyhlerindeki meşru hakka mümasil bir hak vardır; yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece var; ve Allah'ın izzeti var, hikmeti var.²²⁸¹⁸⁶

Tefsir:

"Ve tatlik edilen (boşanmış) kadınlar;"

Bundan yâni oûLklii "boşanmış kadınlardan" murad, hür o-lan ve kendileriyle cima tahakkuk etmiş bulunan hayız görme yaşını aşmamış olan kadınlardır.

Zîrâ kendisine idhâl vaki olmamış yâni kendisiyle cima olunmamış olan kadınların iddeti yoktur.

Yaşının küçüklüğünden ve büyüklüğünden dolayı hayız görmeyen kadınların iddeti üç aydır.

Hâmile kadının iddeti doğumuna kadar devam eder.

Cariyenin iddeti iki kuru" veya iki aydır.

Tatlik (boşanmanın) aslı, kayd-ı nikâh (nikâh bağını) kaldırmaktır. Yâni, Kocaların bağlarından boşalmış ve salıverilmiş olan kadınlar demektir.

"Beklerler."

Asıl mânâda bu cümle haberdır. Yâni: gözetlesinler ve beklesinler, demektir.

"Kendi kendilerine," (be harf-i cerri) ta'diyyet içindir. Yâni kendilerini gözetleme ve beklemeye zorlasınlar. Kendilerini bekleme haline koysunlar.

"Üç âdet," Zarf olmak üzere mensûbtur. Yâni üç kuru' (âdet) müddeti, demektir. Bu müddet bitmeden evlenmesinler. "kuru' (âdet)" kelimesi, kelimesinin cemiidir. kar1 kelimesi, Arab dilinde birbirlerine zıd iki mânâsı olan kelimelerdendir. Bu kelime, temizlik (hayızdan temizlenmek) mânâsında olduğu gibi, hayız görmek mânâsına da gelir. Meşhur olan tJj kar' kelimesinin bu her iki mânâda da hakikî olarak kullanılmasıdır. Meselâ: ja .sn "şafak" kelimesi gibi. Bu kelime kırmızılık ve beyazlığa beraberce isimdir.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretleri ve ashabı,"kuru' kelimesinin, hayız mânâsında olduğu görüşündedirler. Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri, iddet süresini hayız görme olayıyla değil, aylarla belirlemiştir. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

"Hayızdan kesilmiş olan kadınlarınız -şüphelendinizse- onların İddeti de üç aydır, hayız görmeyenler de Öyley Yüklülerin ise ecelleri, hamillerini vaz' etmeleridir ve her kim Allah'a korunursa. Allah onun işine bir kolaylık verir."¹⁸⁷

Bu âyet-i kerîmede hayızın kalkması halinde meşru olan süresinin aylarla belirlenmesi, burada şu kelimenin hayız mânâsında olduğuna delildir.

İmam Şafiî (r.h.) hazretleri ise, şu âyeti delil getirmektedir:

"Ey o peygamber! Kadınları boşadığınız vakit iddetlerine doğru boşayın ve iddeti sayın ve rabbiniz Allah'tan korkun."¹⁸⁸

Burada kuru' kelimesinden murat, İmam Şafiî hazretlerine göre temizlik müddetidir. "iddetlerinde" ki (lam) vakit içindir. İddet vaktinin, hayız vakti olması caiz değildir.' Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri boşamayı emretti. Halbuki hayız döneminde boşamak ise nehyedilen bir harekettir.

İmam Şafiî hazretlerine göre şöyledir: Bunun mânâsı, iddetlerini karşılayacak şekilde onları boşamaktır. Bu ise, üç hayız süresidir. Bu zamanda talak vaki olur. Sonra kadını alır iddetine başlar...Yoksa âyet-i kerîme, boşamayı iddet içinde gerçekleştirmeye işaret etmiyor.

İmam Şafiî (r.h.) hazretleriyle İmâm-i Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretlerinin arasındaki ihtilâfın faydası şudur: İmam Şafiî (r.h.)'ın mezhebine göre, iddet süresi daha kısadır. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerinin mezhebine göre daha uzundur. Adam temizlik halinde kadını boşasa bile, kadın kalan temizlik süresini bir kuru' sayacaktır. Bu temizliğin hemen sonrasında aybaşı olsa bile durum değişmeyecektir. Kadın üçüncü hayız haline girmesi halinde, artık imam Şafiî hazretlerine göre iddeti sona erer. Oysa İmâm-ı Âzam Ebû hanife hazretlerine göre.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/601-602.

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/603.

¹⁸⁷ Et-Talak: 65/4

¹⁸⁸ Et-Talak: 65/1

temizlik halinde boşanmışsa kadın üçüncü hayızdan temizlenmedikçe, iddeti sona ermez. (1/353) hayız halinde boşanmış ise, dördüncü hayızdan temizlenmedikçe iddeti sona ermez.

"Ve ketmetmeleri kendilerine helâl olmaz."

Yâni gizlemeleri hela! olmaz.

"Allah'ın rahimlerinde yarattığını,"

Hamile ve hayızdan olduğu durumu gizlemesin. Gizlilik, kadının kocasının ric'at (kendisine dönme) ve çocuğun üzerindeki hakkını ibtâl etmek için, hamile olduğu halde ben hamile değilim demesi veya hayızlı olduğu halde ben hayızlı değilim demesidir.

Kadın kocasının bir an önce kendisinden ayrılmasını (yani kendisini boşamasını) istediği zaman, hamlini gizler. Boşamasının doğuniuna kadar bekletilmemesi için... Hatta bâzı kadınlar, kocalarının kendilerine dönme korkusundan dolayı hamlini düşürmektedirler. Babanın çocuğa şefkat etmemesi ve onun başını serbest bırakması için. Veya kadın talakın bir an önce gerçekleşmesi için hayzını gizlemektedir. Çünkü sünnete uygun olan boşama temizlik süresi içerisinde meydana gelendir. Bu âyet-i kerîmeden, "hayız ve hamilelik konularında müsbet veya menfî olarak kadınların sözlerinin kabul edildiğine delildir.

"Eğer o kadınların, Allah'a ve âhiret günü'ne îmânları varsa,"

Bu yanlışlığa kalkışmasınlar. Çünkü Allah'a ve âhiret gününe olan îmân, orada ceza ve ikâba düçar olacağı inancı kişiyi, kötülüklerden kesinlikle alıkoyar. Bu kavlı-î şerifte kadınlara büyük ve şiddetli bir tehdit vardır. Bu nehiy için bir kadının mü'mine olması şart değildir. Bu hükümde {yani hamlini veya hayzını gizleme} hükmünde mü'mine ve kâfir bütün kadınlar müsâvî ve eşittirler.

"Ve kocaları, "buül" kelimesi, cemiidir. yj«; kadın demektir. "bal" kelimesinin aslı, seyyid, efendi, mâlik ve sahip demektir. Koca, eşinin bütün ihtiyaçlarını karşıladığı için, daha sonra kocaya "ba'l" adı verildi. Sanki koca, kadının maliki ve terbiye edicisidir. "Ve kocaları," kelimesindeki o (te harfî), ceminin müennes olmasından dolayıdır. Çünkü (cemi müzekker salimin dışındaki bütün cemiler) cemaat mânâsında olması hasebiyle müennes hükmündedir, o (te harfî), zâid ve müennesi tekid içindir.

Burada sarahaten (açıkça) talak ifâdesinden sonra kocaya "ba'l" adı verilmesi, nikâhın hâlâ kaim olup (devam ettiğini) ve helallığın sabit olduğuna delâlet eder "Ve kocaları," kelimesindeki zamir, ric'î talakla boşanmış kadınıara aittir. Çünkü bâin talakla boşanmış kadınların kocalarının kendilerine dönme hakları yoktur.

Ama ric'î nikâhta ise:

"Onları geri almağa ehaktırlar." Nikâha ve onlara geri dönmeye.

"O müddet zarfında"

Yâni bu bekleme süresi içerisinde, nikâha ve geri dönmeye kocaları daha çok hak sahibidirler. Çünkü ric'at yâni tekrar eşine dönüş ve müracaat hakkı, iddet süresi devam ettikçe kocaya aittir. Ama iddet süresi sona ererse ric'at hakkı bâtıl olur.

Burada geçen, ismi tafdil olan "daha haklıdır" kelimesi, ismi fail manasınadır. Bu kavlı-î şerifin mânâsı, kocalarının onlara dönmeye hakları vardır, demektir. Burada tafdîl mânâsı verilmez. Çünkü elbette kocalarından başkaları da onlarla evlenmeye daha haklı olabilir. Yine kadının da hakkı ki, eğer ric'atten çekinse, bunu tecâvüz etmiş olmaz.

"İstedikleri takdirde," Yâni eşler dönmek isterlerse. Col "Barışmak,"

Erkeklerle kadınların arasında sulh yâni barış isdedikleri zaman, kocalar, kadınlara ihsan ve iyilikte bulunur ve câhiliyet döneminde yapıldığı gibi kadınlara zarar vermeyi dilemezler, ric'at olur.

Câhiliyet döneminde ric'at, kadına zarar vermek için yapıldı. Bir adam eşini boşardı. Eşinin iddetinin bitmesi yaklaştığı zaman ona dönerdi. Sonra müddet dolunca kadını yine boşardı. Böylece defalarca iddet süresini uzatarak kadını zarara sokmak isterdi. Kadına zulüm ve işkence ederdi. Allahü Teâlâ hazretleri, kadınlara yeniden dönmekten maksat onlara zarar vermek değil, aksine durumlarını düzeltmek olduğunu beyan ettikten sonra, kan kocanın karşılıklı bir takım haklarının olduğunu şöyle beyan ediyor:

"Ve Onların lehlerinde (kadınlar için) vardır."

Erkeklerin üzerinde haklar vardır.

"O hakka mümasil" Erkekler için de vardır.

"Aleyhlerindeki meşru (kadınların üzerinde maruf hak vardır.)" "maruf ve meşru" kavlı-î şerifî "Ve Onların lehlerinde (kadınlar için) vardır." Taalluk ettiği istikrara taalluk etmektedir. Yâni: "Kadınlar için örfe istikrar eden meşru haklar vardır." Yâni şeriat ve insanların âdetlerine göre inkâr edilmeyen bir takım hakları vardır, erkeklerin üzerinde... Erkekler, hakları olmayan şeylerle onlara yüklenmesin, iki eşten bir diğerini azarlamasın, iki hakkın arasında mümâseletin bulunmasının şekli ise, vucûb ve hakkını istemektir. Yoksa hakkın cinsinde birlik değildir. Meselâ: Kedin, nikâh ile kocasına karşı, mehir, nafaka, mesken hakkını kazanır. Bunlar kadının kocasının üzerindeki haklarıdır; ama kocanın bu hakları cinsinden kadının üzerinde hiçbir hakkı yoktur. Onun başka tür hakları vardır. Yâni karı kocanın hakları, aynı cins şeyler değildir...

"Yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece var;"

Yâni hak bakımından bir ziyâdelik ve üstünlüğü vardır. Erkeğin kadına üstünlüğü akıl ve din yönündendir. Ve hiç şüphesiz bunlarla ilgili şeylerdedir. Buradaki üstünlüğe iki makam ve noktadan bakmak lâzımdır.

Birincisi: Erkeğin kadın üzerindeki hakkı, kadının erkek üzerindeki hakkından daha fazladır. Çünkü:

- 1- Erkek kadının sahibidir.
- 2- Onun nefsinde hakkı vardır.
- 3- Erkeğin izni olmadan kadın nafil oruç tutamaz.
- 4- Kocanın izni olmadan kadın evden çıkamaz.
- 5- Koca boşama yetkisine sahiptir.
- 6- Erkeğin boşadığı eşine yeniden dönme hakkı vardır.
- 7- Kadın istesin veya istemesin bu dönme hakkı kocanıdır. (1/354)
- 8- Kadın bu şeylerden hiçbirine sahip ve malik değildir.

Kadının hakları ise şunlardır:

- 1-Mehir,
- 2- Başkasına muhtaç olmayacak bir nafaka,
- 3- Mesken,
- 4- Kendisine zarar vermemek ve başkalarının kendisine zarar vermesini önlemektir.

İkincisi: Zeccâcin sözüyle işaret ettiği şu mânâdır: Muhakkak ki kadının, nikâh ve evlilik akdiyle erkeklerden faydalanabileceği bir çok lezzetler vardır. Aynı lezzetleri erkekler de kadınlardan faydalanmaktadırlar. Erkeklerin kadınlar üzerinde fazilet ve üstünlüğü vardır. Erkek, kadının nafakasını temin etmek ve onu korumakla vazifeli olduğundan, bu konuda da bir üstünlüğü vardır. Bu mânâdaki bir fazilet ve üstünlük, kadının hakkına bağlı bulunan merharmeti ve ona iyiliği elden bırakmamalıdır. Meselâ,

- 1- Mahrini tam olarak vermeli,
- 2- Nafakasını temin etmeli,
- 3- Mesken temin etmeli,
- 4- Ondaki tehlikeleri bertaraf etmeli,
- 5- Onu savunmalı,
- 6- Onun çıkarlarını korumalı,
- 7- Onu afatların olduğu yerlerden defetmeli,
- 8- Ona iyi davranmalı,
- 9- Onu terketmemeli,
- 10- Asla yüzüne vurmamalı,

11 - Fıkıh kitaplarında belirtilen kadın hak ve hukukuna riâyet etmelidir.

Ebû Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: "Eğer, bir kimsenin Allah'tan başka bir kimseye secde etmesini emretmiş olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim"¹⁸⁹

Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri, kadının üzerine erek için çok büyük haklar yüklemiştir. Allahü Teâlâ buyurdu:

"Er olanlar, kadınlar üzerinde hâkim dururlar; çünkü bir kere, Allah birini diğerinden üstün yaratmış... Bir de, erler mallarından infâk etmektedirler. Onun için, iyi kadınlar itaatkârdırlar. Allah, kendilerini sakladığı cihetle kendileri de gaybı muhafaza ederler. Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince: Evvelâ kendilerine nasihat edin, sonra yattıkları yerde mehcûr bırakın. Yine dinlemezlerse dövün. Dinledikleri halde, incitmeye bahane aramayın. Çünkü Allah çok yüksek, çok büyük bunuyor."¹⁹⁰

Kadının erkeğe hizmeti, fazladan bu hakların vucûbunu tekid etmektedir.

"Ve Allah'ın izzeti var. (Allah azizdir.)

Hükümlerine muhalefet edenlerden intikam almaya kadirdir yâni gücü yeter.

"Hikmeti var (Allah hakimdir.)"

Şeriatlerini hikmetler ve maslahatlar, yâni kulların faydalarına göre dürüp gönderir.¹⁹¹

Evlilikte Saadet

Bilki zevciyet (karı-kocalığın) maksadı ve yuvanın saadetinin tamamlanması ancak şunlarla olur:

- 1- İki eşten her biri diğerinin hak ve hukukuna riâyet etmeli,
- 2- Birbirlerine saygılı davranmalı,
- 3- Diğerinin halini islâh etmeli,
- 4- Eşlerin birbirleri için süslenmeleri,
- 5- Neslin devamını istemek,
- 6- Evlat terbiyesi.
- 7- Eşlerden her biri diğerine güzellikle muaşeret etmek,
- 8- Evi korumak,
- 9- Evde bulunan şeylerin tedbirini almak,
- 10- Ellerin altında bulunan maddî ve manevî şeyleri güzel bir siyâsetle yönetmek,
- 11 - Ve şeriat bakımından güzel olan bütün konularda şeriata muvafık hareket etmekle olur.

¹⁸⁹ Tirmizi, hadis no: 1079,

¹⁹⁰ En-Nisâ: 4/34

¹⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/603-610.

Efendimiz (s.a.v) hazretleri buyurdular:

"Kadının cihâdı, kocasıyla güzel geçinmektir.¹⁹² Kadın, kocasıyla iyi geçindiği, kendi sorumluluklarını bilip, kocasına karşı vazifelerini iyi yaptığı ve koca evinde işlerine dikkat ettiği zaman, o kadına: "geçimi güzel olan kadın" denir. Hadîs-i şerîfte şöyle buyruldu:

"Hangi kadın, kocası kendisinden razı olduğu halde vefat e-derse o kadın Cennette girer.¹⁹³ Riyâzu's-sâlihîn'de olduğu gibi.

Kan-kocanın haklarından biri de eşlerin birbirleri için süslenmeleridir.

İbni Abbas (r.a.) buyurdular: Hanımım benim için süslendiği gibi ben de onun için süslenirim. Zîrâ Allâhü Teâlâ buyurdu:

"Onların lehlerinde de aleyhlerindeki meşru hakka mümasil bir hak vardır;¹⁹⁴ Yâni erkeklerin kadınların üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkeklerin üzerinde maruf ve meşru hakları vardır, demektir.

Şöyle söylenir: Kadın güvercin gibidir. Güvercinin kanadı çıkarsa, uçar, gider. Bunun gibi erkek de kadını (güzel) elbiselerle süslerse kadın evde oturmaz.

Adamın biri, evime asla şer girmedir, dedi. Hakîm (hikmet sahibi biri) buyurdu: "Sen eşini nereden evine soktun?"

Sa'dî buyurdu:

Gönlümce olan kadın iyilik istememektedir.

Evet kadın Allah'tan insanı uzaklaştırır.

Ve bâzıları buyurdular:

Kadının günahına Cemâl makamında cilve etmek haramdır, o makamı helâl etme.¹⁹⁵

Kadın ve Dua (Hikâye)

Hikâye olundu: İsrâîloğullarının içinde sâlih bir adam vardı. Çok sevdiği bir eşi vardı. Allah bu sâlih kula kendisine üç istekte bulunmasını bildirdi. Adam eşine:

"Rabbimden üç mühim ihtiyacımın giderileceği yâni üç konuda yapacağım duamın makbul olacağı hakkında haber aldım. Çok ihtiyaçlarım var. Ne yapacağımı ve öncelikle hangi ihtiyaçların giderilmesi için duâ edeceğimi bilemiyorum. dedi. Kadın:

"Benim için bir, kendin için iki istekte bulun!" dedi. Adam sordu:

"Ne istersin?" Kadın:

"Senin Rabbinden benim isteğim, beni benden daha güzel ve çekici bir kimsenin bulunmayacağı surette kılmasıdır!"

Adam önce hanımının çok güzel olması için duâ etti. Hanımının güzelliğinden ve cemâlinden evin içi aydınlanmaya başladı.

Kadın evden çıkmak için ayağa kalktı, kapıya yürüdü. Kocası sordu:

"Nereye?" Kadın:

"Bâzı sultanlara gidiyorum! Güzelliğimi senin gibi birisinin yanında boşa harcayacak değilim!" dedi-

Adam eşinin sokağa çıkmasına mani oldu. Fakat kadının güzelliği bâzı sultanların kulağına gitti. Sultanın avneleri geldiler, kadını zorla kocasından alıp götürdüler. Kadın seve seve gitti. Muradına erip sultanların eşi olacaktı...

Adam büyük bir inkisar ile dergâh-ı ilâhiyeye avuçlarını açtı:

"Allahım! Senin katında benim iki hacetim kaldı. Makbul olacak iki duam kaldı. Allâhım! Onu maymuna çeviri" Allah, sâlih kulunun duasını kabul etti. Kadın hemen oracıkta maymun oluverdi. Sultan, kadını hemen yanından kovdu. Saraydan uzaklaştırdı.

Kadın maymun hâlinde evine geldi. Kocası onun o haline acıdı. Yine duâ etti:

"Allâhım! Eşimi eski haline getir!" diye. Allah duasını kabul etti. Eşi eski haline geldi.

Fakat sâlih adamın üç makbul duası da boşuna gitmiş oldu. Ne Adam iflah oldu, ne de eşi...¹⁹⁶

Dergâh-ı İzzetin Eşiğine Sabah Akşam Yüz Sürülmelidir

Bu âyet-i kerîme şuna işaret etmektedir: (İpleri) boşananlar. Sohbet hakkını yerine getirmelerinden dolayı iddetle emrolundular. Eğer inkıta yâni ayrılık zevceden (mürşitten) olur ve zevceden (müridden) olmazsa (ipleri) boşananlar, süratle onun makamına başkasını ıkan etmemekle ve iddetlerinin sonuna dek, müddetlerinden belli miktar geçinceye kadar sabretmekle emrolundular. Bütün bunlar, ubudiyyete riâyetle, Rübûbiyyetin ahidini yerine getireceğinin delilleridir. Allâhü Teâlâ hazretleri, kereminin kemâlinden dolayı fazıl zamanını yapmakla genişlik

¹⁹² Kenzul-Ummal, hadis no: 44172. 43566, Keşfül-Hafâ hadis no: 1113.

¹⁹³ Tirmızı, hadis no: 1081 İbni Mace: 1844

¹⁹⁴ Bakara: 2/228

¹⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/610-612.

¹⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/612-613.

vermektedir. (İ/355)

Eğer inkıta ve fasıl kul tarafından olursa, cefâ iddetinin dolmasına kadar kula mühlet verir. Hemen ona yönelip onu cezalandırmaz. Vefa şartından dolayı... Belki kul bu müddet içinde gaflet uykusundan uyanır ve belki kalbinin derinliklerinde, Rabbinin muhabbetinin neticesinden dolayı çağrışımlar meydana gelir...

Eğer kul, fırkat (ayrılık) mihnetinin belâsına uğrarsa, o zaman pişmanlık parmaklarıyla tevbe kapısını çalar. Garâmet kapısının üzerine kıyam edip, ric'atini ve kabulünü ister.

Allah'ın fazl ü kereminden ve rahmetinin nevâlinden şöyle seslenilir:

- "Ey kapıyı çaian kişi! Nefsini bırakta öyle gel! Bizden (azabımızdan) kurtuluş dileyen kişi, sabah ve akşam eşliğimize gelmelidir!"¹⁹⁷

Talak

Meali:

O talâk iki defadır. Ondan sonrası, ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız da sizlere helâl olmaz, meğer ki, erkek ve kadın, Allah'ın çizdiği hudutta duramayacaklarından korksunlar... Eğer siz de, bunların hudud-ı ilâhîye'yi dürüst tutamayacaklarından korkarsanız, kadının ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde artık ikisine de günah yoktur. Bunlar işte, Allah'ın tâyin ettiği huduttur. Sakın bunları aşmayın! Her kim Allah'ın hududunu aşarsa, işte onlar hep zâlimlerdir.²²⁹

Derken, kadını bir daha boşarsa, bundan sonra artık ona helâl olmaz, tâ başka bir kocaya varıncaya kadar.... Bu da onu boşarsa, Allah'ın hududunu sağlam tutacaklarına ümitvar oldukları takdirde, evvelkilerin birbirlerine dönmeleri kendilerine günah değildir. Bunlar işte, Allah'ın tayin ettiği hudut... tüm ehli olanlar için bunları beyan buyuruyor.

Hem kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, artık kendilerini ya iyilikle tutun veya iyilikle salın... Yoksa haklarına tecâvüz için, zararlarına olarak tutmayın. Bunu kim yaparsa, nefesine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini şaka yerine tutmayın, Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve size va'zlar vererek indirdiği Kitâb ve Hikmet'i unutmayın. Düşünün, hem Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah her şeyi bilir.²³¹¹⁹⁸

Tefsir:

Talak iki keredir "Talak (boşama)"

Yâni daha zikredilen ve hakkında Allahü Teâlâ hazretlerinin:

"Ve kocaları barışmak istedikleri takdirde o müddet zarfında onları geri almağa ehktırlar."¹⁹⁹ diye beyân ettiği

Yâni iki defadır. Bu ise ancak ayrı ayrı olarak iki defa boşama suretiyle olabilir. (Bu şuna benzer:) Bir kimse başkasına iki dirhem verse bu kimsenin verdiği iki dirhemden dolayı, "ona iki kere verdi" denilmez. Ancak bu, o ikisini iki defada vermesi halinde "ona iki kere verdi" denilebilir. Kadını bırakma da, iki talak veya üç talakın arasını toplamak yâni birden boşamak İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretlerine göre haramdır. Meydana gelme bakımından sünnete uygundur; ama sünnete uygun bir boşama ve bırakma değildir. Koca için müracaat (ric'at) hakkı sabiti olan talak, ancak iki ayrı boşanmanın olmasıyla olur. Yâni talaklar birer birer verildiği zaman koca eşine dönebilir. Ancak ikinci boşamadan sonra, üçüncü kez de boşarsa, eş için kesinlikle artık ric'at hakkı yoktur. Kadın bir ba'şka eşle evlenmedikçe eski kocasına helâl olmaz. Sonra: "Talak iki keredir," kavli-i şerifinin zahiri haber ise, 'mânâsı emirdir. Çünkü zahirine hamledildiği zaman, boşamanın Allahü Teâlâ hazretlerinin emirlerine muhalif bir şekilde meydana geldiği ortaya çıkar. Çünkü bazen talakın cemi (yani üç talakın birden verilmesi) şekliyle de olduğu vakidir. Allah'ın haberine muhalefet etmek ise caiz olmaz. Burada haberden murad, emirdir. Ve sanki Allah şöyle buyurmaktadır: "kadınları iki kere tatlik edin" yâni onları iki kez boşayın...

"(Ondan sonra) tutmaktır."

Bu iki talaktan sonra hüküm, kadınları tutmaktır. "İyilikle (maruf bir şekilde)" "mâruf, yâni iyilik, zarar vermek maksadı olmaksızın kadına dönmek onunla iyi geçinmeyi niyet ederek, ric'at etmektir.

"Veya salmaktır." Yâni tahliye edip bırakmaktır.

"İhsan ile"

Müddetin dolması ânında kadına dönmeyi terketmektir.

Tasrihte ihsanın mânâsı: Kadına mâli haklarını vermek, ayrılıştan sonra onu kötü bir şekilde anmamak ve insanları ondan nefret ettirmemektir. Yâni boşadıktan sonra asla kadının aleyhinde konuşmamaktır.

Buradaki hükmün özeti şudur: Hür olan adam, duhûlden (cimâdan) sonra karısını bir veya iki talâkla boşarsa, iddet süresi içerisinde kadın istemese de kocanın hanımına tekrar dönme yâni ric'at etme hakkı vardır.

Eğer iddet bitinceye kadar, koca müracaat etmezse veya duhûlden (cima etmeden) önce boşarsa, veya muhâlâa

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/613.

¹⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/614-615.

¹⁹⁹ Bakara 2/228

(hulû)²⁰⁰ yaparsa, kadının izni veya velisinin izniyle ancak, yeni bir nikâh ile kadın helâl olabilir.

Ancak, koca hanımını üçüncü kez boşarsa, karısı bir başka kocayla nikâhlanmadıkça eski kocası için helâl olmaz.

Amma kölenin nikâhı altında eğer câriye varsa, onu iki talak ile boşadıktan sonra, o câriye başka bir kocaya varmadıkça onunla evlenmesi artık helâl olmaz.

Kadında talak konusunda itibâr edilen şey, İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerine göre, talak'ın adetleridir. (Erkek değildir).

Köle, hür olan eşine karşı, üç talak'a sahiptir.

Hür adam, câriye olan eşine karşı ise iki talaka sahiptir.

"Ve sizlere helâl olmaz,"²⁰¹

İslâm Tarihinde İlk Hulû

Rivayet olundu: Cemile binti Abdullah bin Übey b. Selûl (r.a), kocası Sabit bin Kays (r.a.) hazretlerinden hoşlanmıyordu. Cemile (r.a), Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi.

-"Yâ Rasûlellah (s.a.v.)! Benimle. Sâbit'in başı bir şey üzerine toplanmadı. (Başımızı aynı yastığa koymadık.) Dinî veya ahlâkî yönden, ondan bir ayıp ve kötülük göremiyorum. Ancak İslâm'dan sonra tekrar küfre girmeyi doğru bulmuyorum. Elimde değil onu bir türlü sevemiyorum. Çünkü ben, çadırın bir tarafını kaldırıp baktığımda, onun bir gurubun arasında geldiğinde, hepsinden daha siyah, daha kısa boylu ve daha çirkin yüzlü olduğunu gördüm. Ben onun mehir olarak bana verdiği bahçeyi tekrar kendisine vererek, ondan hulû etmeyi yâni beni boşamasını istedim."

Cemile (r.a.) söyleyeceklerini söylediği anda: Sabit (r.a.) buyurdu:

-"Yâ rasûlellah (s.a.v.)! Ona emret, vermiş olduğum bahçeyi bana geri versin kabul ediyorum."

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri. Cemile (r.a.)'a:

"Ne dersin?" buyurdu. Cemile (r.a.):

-"Evet! Kabul ediyorum. Daha fazlasını da verebilirim" dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Hayır! Sadece bahçesi yeter," buyurdu.

"Size" hitabı hâkimlerle ilgilidir. Bu kavli-i şerîfin: jUJUöü "Eğer korkarsanız." Kavli şerîfine uygun olması içindir. Çünkü hakimler her ne kadar alan veya veren olmasalar da, müracaat ânında, karar mevkiinde olduklarından bu malın alınıp verilmesi onların emirleriyle olur. Böylece alan veya veren sanki onlarmış gibi onlara hitab edildi. (1/356)

"Onlara verdiklerinizden almanız (size helâl olmaz)"

Yâni talakın karşılığında onlara vermiş olduğunuz mehirlerden almanız demektir.

"Bir şey,"

Onlardan az bir şey almanız helâl olmadığına göre, onlara verdiğinizden fazla almanız hiç helâl olmaz.

"Meğer ki erkekle kadın korksunlar." Yânikan-koca...

"Allah*ın çizdiği hudutta duramayacaklarından.

Yâni zevciyetin (evliliğin) icâplarına riâyet etmekten ve eş olabilmenin vazifelerini yerine getirmekten korkarlarsa.

Âllahü Teâlâ hazretlerinin: ü&Süfyı "Meğer ki erkekle kadın korksunlar." İsüsna-i müferrağ'dır. ü&fuf "meğer korkarlarsa," cümlesi, mefûlü leh (mefûl lieclihi) olmakta mahallen mensûbtur. Müstesnamahzûf olan umûmdandır.

Bunun takdiri şöyledir: Hiçbir sebepten dolayı verdiklerinizi almak helâl olmaz. Ancak. Allah'ın hukukunu ikâme etmek korkusu müstesna, demektir.

"Eğer siz de korkarsanız,"

Ey hâkimler (yargıçlar).

"Bunların (ikisinin) hudûd-i ilâhîye'yi dürüst tutamayacaklarından,"

Yâni nikâh ile sabit olan zevciyet hukukunu, yerine getiremeyeceklerini bâzı işaretler ve yaklaşımlarından anlarsanız.

"Kadının ayrılmak için

hakkindan vazgeçmesinde artık ikisine de günah yoktur."

Yâni, kadının hulu' olarak verdiği şeyde kadına bir günah olmadığı gibi, kocanın da bunu almasında bir günah yoktur. Ancak bu hâl eğer geçimsizlik kadından kaynaklanmış ise böyledir. Çünkü haksız yere malı telef

²⁰⁰ Hulû: Bir fıkıh İstilahıdır. Sözlük olarak: kelimesi h'nın fethasıyla masdardır. uu - "Adam elbisesini üzerinden izâle edip bedeninden çıkarttı." demektir. Yine ul* Yani nâlinimi çıkarttım" denir. Nikâhın karşılığında fide verildiği zaman: «yi Adam eşini hulû etti" veya Kadın kocasına hulû etti" denir. Kan-koca birbirlerinin elbisesidirler. Hulû kelimesi, mecazi olarak zevciyete son vermek manâsında kullanılmıştır. Hulu malından fide vererek, kadının kocasından boşanma isteği veya aksi olarak, erkeğin fide karşılığında, karısından boşanma isteğidir. Fide karşılığında gerçekleşen boşanmaya hulu' denir. Yâni hulu" bir çeşit talaktır. Hulu' yapan kadın, ikinci kocaya varmadan yine eski kocasına yeni bir nikah ile. dönebilir. Bu konuda hulû'nun yapılışı, şartları ve geri dönüş hakkında geniş bilgi ve mezheblenn görüşleri için bakınız: Kitâbü'l-Fıkh alâ MezâhibH-Erbaa c. 4, s. 342-389. Abdurrahman el-Cezîrî. Dâru'l-kütübil'İlmiyye, Beyrut-1410.

²⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/615-617.

etmekten kadın (ve erkek) men olunmuştur.²⁰²

Kadın Hulu' Etmeye Zorlanamaz

Eğer geçimsizlik kocadan kaynaklanıyorsa, kadına verdiği mehirden herhangi bir şey alması helâl olmaz. Zîrâ Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

"Ve şayet bir zevceyi bırakıp da yerine diğer bir zevce almak istiyorsanız; evvelkine yüklerle mehir vermiş de bulunsanız, içinden bir şey almayın. Ne diye alacaksınız! Bir bühtan ederek ve açık bir vebal yüklenerek mi?! Nasıl alırsınız ki; birbirinize karıştınız ve onlar sizden kuvvetli bir mîsâk almışlardı.²⁰³

Erkek, kadını bunun için zorlayamaz, verdiği maldan kendisine fidye vermek mecburiyetinde asla bırakamaz. Böyle bir haksızlık kul hakkıdır. Allahu Teâlâ böyle bir hareketi yasakladı. Ve şöyle buyurdu:²⁰⁴

"Ey o bütün imân edenleri Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl olmadığı gibi, verdiğiniz mehrin birazını kurtaracaksınız diye onları tazyik etmeniz de helâl olmaz; meğer ki, arayı açacak bir fuhş irtikâb eylemiş olsunlar. Haydî Onlarla güzel geçiniz. Şayet kendilerini hoşlanmadınızsa, olabilir ki, siz bir şeyi hoşlanmazsınız da, Allah onda birçok hayırlar takdir etmiş bulunur."

"Kadının ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde artık ikisine de günah yoktur." Kavli şerifi umûmidir. Bu âyet-i kerîme, aynı zamanda kocadan alınan kadarını, kadının hulu' yoluyla vermesinin caiz olduğunu da, verileden fazlasının da azının da caiz olduğuna işaret etmektedir. Cumhûr-u fukâha (Fakihlerin yâni İslâm hukuk âlimlerinin çoğu) bu görüştedir.

Sonra bu âyet-i kerîmenin zahirine göre, hulu' ancak gadab, nefret ve (geçimsizlik) korkusu anında mubah olduğudur.

Müctehidlerin cumhuruna göre, hulu' korku {yani Allah'ın hükümlerini ihlâl etme korkusu} hâlinde caizdir, korkunun dışında da caizdir... Bu durumda, Allahu Teâlâ hazretlerinin: LfoJMVı "Meğer ki erkekle kadın korksunlar." Kavli şerifini, İstisnâ-i müferrağ değil de istisnâ-i munkatf yapmaları gerekir. Şu kavli şerifte olduğu gibi:

"Bir mü'minin, bir mü'mini öldürmesi olamaz; meğer ki hata ola... Ve kim bir mü'mini hatârâ öldürürse, mü'min bir esir âzâd etmesi ve ölenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzım gelir; meğer ki, vârisler tasadduk edeler.²⁰⁵

Yâni, lakin hata ile öldürürse, ölenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzım gelir, demektir.

İmam Begâvî (r.h.) buyurdular: Nüşûz (yani geçimsizlik) halinin dışında da hulu' caizdir; lakin mekruhtur. Çünkü (o zaman) hulu' da sebebsiz yere ilişkiyi yâni akrabalık bağlarını kesmek ve boşanmak vardır. Hadîs-i şerifte şöyle buyuruldu:

"Allah katında en sevilmeyen helâl talaktır.²⁰⁶ "Bunlar işte," Bu zikredilen hükümler.

"Allah'ın tâyin ettiği huduttur,"

Emirlerini ve nehiylerini.

Mâ "Sakin bunları aşmayın!"

Yâni muhalefet ederek, karşı gelerek veya terkederek haddi aşmayın.

"Her kim Allah'ın hududunu a-şarsa, işte onlar." Haddi aşanlar:"onlar zâlimlerdir."

Yâni nefislerine zulmetmişlerdir; Allah'ın öfkesini ve cezasını üzerlerine çekmekle...²⁰⁷

Eşlerden Gelen Sıkıntıya Sabreden Mücâhidlerden Sayılır

Bil ki: Eğer kadın kendisine (ve namusuna) halel getiren yerlerden berî (uzak) ve iffetle muttasif ise, kocaya gereken şey, onunla iyi bir şekilde geçinmek ve o kadının vaziyetlerine ve kötü ahlâkına sabretmektir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin âdabı ile ecleplenmek, yâni Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini kendisine örnek almaktır. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, pak ve temiz olan hanımlarına güzel davranırdı. Kadınlarla güzel geçinmek, onlardan gelenlere sabretmek, ahlak güzelliğindendir. Hiç şüphesiz hanımlarının (eşlerin) yaptıklarına sabreden kişi, Allah yolunda cihâd edenlerden sayılır.²⁰⁸

Evlenmenin Lüzumu

Rivayet olundu: Âbidlerden biri, hanımına karşı çok iyi davranıyordu. Ta hanımının ölümüne kadar böyle devam etti. Hanımı ölünce yakınları kendisine evlenmesi için teklif ve telkinde bulundular. O bundan yüzçevirip, evlenmekten imtina ediyordu. Kendini şöyle savunuyordu:

²⁰² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/617-619.

²⁰³ En-Nisâ: 4/20-21

²⁰⁴ En-Nisâ:4/19,

²⁰⁵ En-Nisâ:4/92

²⁰⁶ Ebû Dâvûd: 1863

²⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/619-621.

²⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/621-622.

"Yalnızlık kalbimi daha fazla rahat ettiriyor."

Sonra âbid adam şöyle dedi:

"Hanımın vefatından bir Cuma (bir hafta) sonra bir rüya gördüm. Gök kapıları açılmıştı. Sanki oradan bir takım insanlar iniyor, havada birbiri peşinden kayar gibi yürüyorlardı. Bu adamlardan biri dönüp bana bakıyor ve hemen arkasından:

"Şu kötü adama bakın!" diyordu. Öbürü de:

"Evet! Öyledir" diye cevap veriyordu. Üçüncüleri de aynı şeyi söylüyordu. Sonuncu adam gelinceye kadar niçin bana böyle dediklerini sormaya korktum. Nihayet sonuncusu geldiğinde, ben ona:

"Bu kötü adam da kim?" diye sordum. O:

"Sensin!" dedi. Büyük bir şaşkınlıkla:

"Niçin?" diye sordum. O:

"Biz senin amelini Allah yolunda cihâd eden mücâhidlerin amelleriyle birlikte yükseklere çıkarıyorduk. Fakat bir haftadan beri, amelini cihaddan geri kalanlarla birlikte bırakmamız emrolundu." Sordum:

"Sebebi?" O:

"Bunun neden ileri geldiğini bilemiyorum!" diye bana cevap verdi."

Âbid gördüğü bu rüya üzerine sabahleyin ihvanına: "Hemen beni evlendirin!" dedi.

Abid böylece iki ve üç eşle hayat sürdü. Kâşîfî buyurdu: Ey nefsim! Kâmil ve er kişinin cihâdî eşlerin çilesine sabretmektir.²⁰⁹

Önce Nefsini Boşa

Bu ancak vâhid'ten sonra vâhid'e kolay gelir. Şöyle denildiği gibi

"Harbler ve cihâd için nice nice erler vardır. Sen ise talakı (boşamayı düşünüyor ve) istiyorsun. Önce nefsinin boşa!" (1/357)

Denildiği gibi: Nefsine eş olanlar talak versin (nefislerini boşasınlar). Bu talakın sonunda üzüntü yoktur. Nefsin kötülüğü ayak bastı. O seni kendisine aşık etmedikçe sana rahat vermez. Sen onu boşa, ondan uzaklaş!

Acûz (yaşlı kan gibi) olan nefsin devamlı senin içini (bâtın âlemini) karıştırmakta ve kalb evini tahrib etmektedir. Ruhunda tecelli eden o gelini ise ancak, sır nikâbının (yüze Örtülen perdenin) ardında görebilirsin. Müşahede evini yüzüstü bırakma. Kendi kadr-u kıymetini bilen ve haddini aşp tavırlarını değiştirmeyen kişiye Allah rahmet etsin. Amin.²¹⁰

Te'vîlât-I Necmiyye Den Tasavvufî Mânâlar

Âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Sohbet ehli olanlar, şefkatli refik (arkadaş), çok doğru ve sâdık olan dostlarından meydana gelen tek cerime ve suç ile tefrik edilip terkedilmezler.

İki cerîme (iki suç) ile de terkedilmez... Belki bir kere suçlarından geçilir... Bir daha suçları görmezlikten gelip bağışlanırlar.

Üçüncü defa da ise. "Ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır."

Yâni ya güzel sohbet... Ya da güzel bir ayrılık... Hızır Aleyhisselâm, Hazret-i Musa'nın birinci ve ikinci unutmalarını geçtiği (ve hemen onu terketmediği) gibi...

Ama üçüncü de ise, Hızır Aleyhisselâm: dedi; 'bu, seninle benim aramın ayrılması(dır)' ²¹¹ dedi.

Ama ta'zîm olmak ve hürmet olmaksızın yapılan sohbet ise, kötü ahlak ile ömrün lezzetini giderir. Vakti boş yere harcamaktır.

Bu içten olmayan, gönülden yapılmayan sohbetler, tarikatta kendisinden razı olunan bir sohbet olmadığı gibi, şeriatte de övülmemiştir, yâni makbul değildir.

Belki bu tür sohbetler, hak tarikin yol kesicileridir yâni hakka yolu kesen engellerdir.

Sohbet ehli için, ayrılıkta ittifak ettiği zaman, arkadaşlarından külliye dönüp onları tamamen hatırlarından çıkarmaları, dindeki kardeşliğin sîla-i rahmini kesmeleri yoktur. Onlara yüksek himmetler verdikten sonra onlardan kalblerine alırlar.

Sohbet ehli için: "onun hibesi"ndeki aid (zamir) yâni ilgi, "onun kusması"ndaki aid (zamir) ve ilgi gibidir...

"Meğer ki onlar Allah'ın çizdiği hudutta duramayacaklarından korksunlar." Sohbetin hukukuna riâyet edemeyeceklerinden korkarlarsa. hû "Eğer siz de bunların hudûd-ı ilâhiyeyi dürist tutamayacaklarından korkarsanız," Yağcılık yapacaklarından ve hukûk-ı dindeki haklarını (yani sohbet edenlerin riâyet etmeleri gereken dînî hakları) ihmâl edeceklerinden korkarsanız...

Sü "O'nun (kadının) ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde artık ikisine de günah yoktur." Hakların riâyetinden doğan haz ve lezzetlerden vazgeçmesinde.

"Bunlar işte Allah'ın tâyin ettiği huduttur," haz-lardan ve haklardan.

²⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/622-623.

²¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/623.

²¹¹ El-Kefh: 18/78

"Sakın bunları aşmayın! Her kim Allah'ın hududunu aşarsa, işte onlar hep zâlimlerdir."
Yâni hazlara nâil olan hukuku terketmekle haddi aşanlar, demektir.
Te'vflât-i Necmiyyede böyledir. Kuddise sirruh ²¹²

Boşanan Kadın İle Evlilik

"Derken, kadını bir daha (tamamen) boşarsa," Geçen iki talaktan sonra kadını boşarsa, helâl olmaz," Boşanan bu kadın. "Ona" Onu boşayan kocasına.
"Bundan sonra,"
Yâni üçüncü talaktan sonra, ne ric'at yoluyla helâl olur ve ne de yeni bir nikâh akdiyle...
"Varıncaya kadar."
"(Ondan) başka bir kocaya"
Yâni kadını boşayan kocadan başka bir koca ile evleninceye kadar.
Yabancı birine de zevce (koca ve eş) denilebilir. Çünkü nikâh akdiyle bu kişi de koca olur. Burada başka koca demesi, nikâh akdinden sonra koca olan kişi demektir.
Nikâh burada akittir. Cima değildir. Said bin Müseyyib (r.h.)²¹³ bu görüştedir. Lafız buna şahidlik etmektedir. Zîrâ: "Kadın kocasına cima edesiye kadar" denilmez. Çünkü kadın cima olunandır, cima eden değildir.
Âyet-i kerîme, eğer mutlak ise, kadının eski kocasına helâl olmayacağına delildir. Yâni kadın üçüncü talak ile boşandıktan sonra, yeniden başka bir erkekle nikahlanıp evlenmedikçe ve aralarında nikâh akdi gerçekleşmedikçe eski kocasına helâl olmaz. Bu akid ikinci kocanın kadın ile cima etmesini kayıtlamaksızındır. Lakin ikinci kocanın kadın ile cima etmesi, sünnet ile kayıtlıdır.
İcmâ ise, (kadının birinci kocaya helâl olabilmesi için) isabeti yâni cimâyı şart koşmaktadır. ²¹⁴

Balçağız Hadîs-İ Şerifi

Çünkü rivayet olundu: Rifaa (r.a.) eşi, Temime binti Vehb (r.a.). Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi. Şöyle dedi:
-"Doğrusu Rifaa beni boşadı. Böylece boşama da kesinleşmiş oldu. Çünkü beni üç talak ile boşadı. Abdurrahman bin Zübeyr ise benimle evlendi. Ancak onunla beraber olan şey (zekeri), şu elbise saçığı gibi gibi gevşektir." dedikten sonra elbisesinden bir saçak alıp gösterdi.
Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, tebessüm ettiler. Ona:
"Sen Rifaa'ya geri dönmek mi istiyorsun?" kadın:
-"Evet!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:
-"Hayırl Sen onun, o, da senin balçağızından tatmadıkça, bu olmaz (dönemezsin) ²¹⁵buyurdu.
"Balçağız"dan murad, cimâdır. Cimâ'nın lezzeti bala benzetildi. ²¹⁶

İkinci Koca Boşarsa Eski Karı-Koca Yeniden Evlenebilirler

"Bu da onu boşarsa," İkinci koca duhûlden (onunla cima ettikten) sonra onu boşarsa,
"Kendilerine günah değildir." Yâni birinci kocanın ve kadının üzerinde bir günah yoktur. "(Evvelkilerin) birbirlerine dönmeleri," Onlardan her biri diğerine sahih bir akit ve nikâh ile dönerler. Allah'ın hududunu sağlam tutacaklarına ümitvar oldukları takdirde,"
Eğer zanlarına göre, Allah'ın hududunu ikâme edeceklerine ümitvar iseler. Yâni Allahü Teâlâ hazretlerinin çizdiği hudud. şeriatı ve zevciyyet (evlilik) hukukuna riâyet edeceklerini ümit ediyorlarsa, demektir.
Burada, "ümitvar oldukları takdirde," buyurdu da,"bildikleri takdirde" buyurmadı. Çünkü akıbetler bilinmemektedir. insan yarın ne olacağını bilemez. O ancak zanneder ve ümit besler geleceğe...
"Ve işte bunlar"
(Baştan) buraya kadar zikredilen hükümlere işaret etmektedir. (1/358)
"Allah'ın tayin ettiği hudut;"
Allah'ın tayin edilmiş hükümleridir. Bu ilâhî hükümler, muhalefet ve değişiklik ile her türlü taarruz (yani saldırıdan) korunmuşlardır.
"Bunları beyan buyuruyor." Bu beyân ile,

²¹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/623-624.

²¹³ Said bin Müseyyib (r.h.). Tabiîn devrinde Medine'de yetişen yedi büyük fakihden biridir. 15 (M. 636) yılında Medine'de doğdu. Gençlik yılları sahabelerin içinde geçti. İyi bir eğitim aldı. Kendilerine Tukâha-i Seb'â" denilen yedi büyük fâkih ve âlimden biridir. Kırk defa haccetti. Bütün namazlarını cemaatle kıldı. Zühd ve takva sahibiydi. Elli yıl yatsı abdestiyle sabah namazı kıldı. Halife Abdulmelik bin Mervân onun kızını oğlu veliahd, Velid'e almak istedi. O kızını saraya vermedi. Fakir, ama salih ve takva ehli olan, Ebû Vedâ'a ismindeki bir zâta verdi. Zeytin yağı ticareti yaparak geçimini sağladı. Hiç kimseden hediye kabul etmezdi. 91 (M. 710) yılında Medine'de vefat etti.

²¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/624-625.

²¹⁵ En-Nesâî: 3361, İbni Mace: 1923. Müsnedi Ahmed bin Hambel: 4546. Malik Muvatta: 975,

²¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/625.

"İlim ehli olanlar (bilen kavimler) için."

Yâni, anlayanlar ve bilip, gereğiyle amel edenler için beyan ediyor.

Davet ve tebliğ, umûmî olduğu halde burada bilen kavmin zikre tahsis edilmesi, bilen ve anlayanlar ondan faydalandıkları içindir. Câhil insana bunlar beyan edildiği zaman, câhil kişi, bunu muhafaza etmez ve bunlarla ameli taahhüd etmez.

Asıl cevher anlamaktır. Hiç şüphesiz hikmet, burada yatmaktadır. Nicelerinin cevheri bu yücelikten yoksundur.

217

Tahlil'de İkinci Kocanın İsabeti (Cima Etmesinin) Şart Olmasının Hikmeti

Sonra... Tahlil'de (kadının birinci kocaya helâl olabilmesi için) ikinci kocanın isabeti yâni kendisiyle cima etmesinin şart koşulmasının ve mücerred nikâh akdinin kifayet edip kâfi olmamasının sebep ve hikmeti; bir kişinin hemen canının istediği gibi eşini boşamaya kalkışmaması içindir. Bunda serî boşamalara engel olmak vardır.

Çünkü çoğunlukla hiçbir emek, hanımının bir başka erkekle yatmasından noşlanmaz. Bu büyük bir engeldir. Hillin (kadının kendisini boşayan kocaya helâl olabilmesinin) ancak duhûl (ikinci kocanın ona) cima etmesine bağlı olduğu ve mücerred ahdin bunda yâni kin ve nefrette pek bir etkisi olmadığı gerçeği kişileri nefrete sürükler, bu nefret insanların hanımlarına karşı kıskanç olmasını doğurur ve böylece erkekler hemen boşanmayı düşünmezler. Ama sâdece nikâh akdi insanın eşini boşamaya koşmasına engel oluşturmaz. (Çünkü adam, hanımını meclise götürmeden vekâletini alır, birisiyle vekâleten nikâhı kıyar ve yine aynı mecliste boşatır.)

Tahlil şartına bağlı olarak yapılan nikâh, yâni kadını birinci kocasına delil kılacak bir evlenme akdi. akit sırasında helâl olabilecek miktarla yetinmeyi şart koşması, beraberliklerini istememesidir ki, böyle bir şart ile yapılan nikâh akdi çoğunluğun içtihadına göre fasit bir akitir.

İmâm-ı Âzam Ebü hanife (r.h.) hazretlerine göre, bu akit kerahetle caizdir. İmâm-ı Âzam hazretlerine göre, her ikisi de yâni kadın ve erkek tahlil olayını gizli tutarlar ve boşanacaklarını izhar etmezlerse kerahet yoktur.

Zeyle'nin şerhinde şöyle buyrulmaktadır: Üç talakla boşanan bir kadın, kendisini evvelki kocasına helal etmesi için evleneceği ikinci kocanın, kendisini boşamayacağından korkarsa, nikâh akdi sırasında kocasına şöyle der: "Talak ve boşanma işi benim kendi elimde olması şartıyla seninle evlendim, seni kocalığa kabul ettim," der ve koca da bu şartları kabul ederse, bu nikâh caiz olur ve boşanma yetkisi kadının eline geçer.

Yine onda (Zeyle'nin şerhinde) bulunan latîf hilelerdendir. Bir kadın küçük fakat, aleti hareket eden bir köleyle evlenir. Onunla cima ettikten sonra sahip olma sebeplerinden bir sebeble o köleyi satın alırsa, aralarındaki nikâh fesh olmuş olur.²¹⁸

Hülle Yapan Ve Yaptırana Lanet Okuyan Hadis-İ Şerif

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: "Allah, (muhalül'e) helal kılmak niyetiyle evlenen ikinci kocaya (muhallemün leh'e) ve bu niyetle kendisi için hanımı evlendirilen

birinci kocaya lanet etsin.²¹⁹ muhallil, lammın esresiyledir, bundan murad ikinci kocadır. muhallemün leh, lammın fethasıyla, bundan murad, birinci kocadır.

Sual: Eğer sen: "İkisine lanet okunmasının sebebi nedir?" diye sorarsan

Cevâb: Derim ki: muhallil yâni ikinci kocaya {helal kılmak için kadınla evlenen kişiye} lanet sebebi, kadını tekrar boşamak niyetiyle almasındandır. Halbuki nikâh akdi, devamlılık için meşru kılınmıştır. Dolayısıyla bu ikinci koca tıpkı, ödünç olarak alınan damızlık koç gibidir. Bilindiği gibi, halk sürüden iyi bir döl almak için damızlık koç alırlar. Bu da sanki bu türden bir iş olmaktadır. muhallemün leh yâni birinci kocaya lanet edilmesinin sebebi, böyle bir nikâha ve evliliğe sebep olduğu içindir. Çünkü bir işe sebep olan kimse, günahı suçu doğrudan işleyenlerle ortaktır.

Laneti izhâr etmekten maksat, bu işin kötü olduğunu ve iyi bir şey olmadığını ortaya koymaktır. muhallil yâni ikinci kocanın düşüklüğü böyle bir evliliğe girişmesidir. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bu tür kimseler için şöyle buyurdu:

"Size kiralanan koçu haber vereyim mi?"

-"Evet! Yâ Resûlellah (s.a.v.)I dediler. Efendimiz (s.a.v.) buyurdu:

Muhallemün leh yâni helâl kılmak niyetiyle evlenen kişidir. Allah, (muhallemün leh'e) helal kılmak niyetiyle evlenen ikinci kocaya (muhallemün leh'e) ve bu niyetle kendisi için hanımı evlendirilen birinci kocaya lanet etsin.²²⁰

Amma, İlmuhuhallemün leh yâni birinci kocanın düşüklüğü de dürüst karakter sahibi kimselerin nefret ettiği bir şeye girişmiş olmasındandır. Çünkü adam, başka biri kadınıyla yattıktan ve ondan yararlandıktan sonra tekrar o kadına dönebiliyor.

²¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/626-627.

²¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/627-628.

²¹⁹ EbûDâvûd: 1778.

²²⁰ İbnîMace: 1926.

Yoksa Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin bu laneti gerçek mânâda lanet değildir. Çünkü risâlet makamındaki bir zatın ümmeti hakkında lanette bulunması olmaz. Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri lanet edici olarak gönderilmedi.²²¹

Te'vîlât-I Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Bu âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Sohbet ehli, ihvanın zellelerini bir kere veya iki defa geçtiği ve bağışladığı zaman, sonra üçüncüsü de eğer hicran yoluna girerse, ihvanın beraberliğinden çıkarlar. Hain kişi siddik olmadıkça ihvanın onunla vuslat bulması helal olmaz. Eğer bundan sonra yaptıklarına pişman olursa ve bundan gerçekten bıkar, usanırsa bu siddik ve emsali, sohbeti terkedip, onun hasletlerinden çıkarlar. Kendi yakınlarının ve ihvanın sohbetine döner. O zaman:

(Allah'ın hududunu sağlam tutacaklarına) ümitvar oldukları takdirde, evvelkilerin birbirlerine dönmeleri kendilerine günah değildir."

Yâni ubûdiyyet ve Allah rızâsı için sohbet şartlarını, demektir. Bu yollar, Allah'a yaklaştıran tarikatlardır. Allah'a götürürler. Allah bunları beyan etti. Tasrîh, ta'rîz, ibareler ve işaretlerle... "İlim ehli olanlar (bilen kavim) için" arzedenleri bilirler ve işaretleri anlarlar...

TeVilâtı Necmiyye'de de böyledir.

Ahmed bin Hızır buyurdular:

Tarik (yol) açıktır. Deliller parlaktır.

Davet eden sesini duyurdu.

Bundan sonra hayret ve şaşkınlık ancak körlerde olur...

Hafız buyurdu:

Ey bakan, hayret etmel Bu hayret aynası değildir...²²²

Kadınlara Zulmetmeyin

Hem kadınları boşadınız da," Yâni kadınlarınızı, "iddetlerini bitirdiler mi"

Yâni iddetlerinin sonuna baliğ olduklarında ve süresinin sonuna yaklaştıklarında, (1/359) Hakikatte iddet süresinin bitmesi murad edilmedi. Eğer iddet süresi sona ererse kocanın kadını güzellikle tutma imkânı kalkar. Hanımı boşanmış sayılır.²²³

Sebeb-î Nüzul

Bu âyet-i kerîme, Ensâr'dan Sabit bin Yesâr (r.a.) hakkında nazil oldu. Bu zat hanımını boşamıştı. Hanımının iddet süresinin sonu yaklaşınca, ona dönmüş, sonra tekrar, sırf ona zarar ve eziyet olsun diye boşamıştı.

"Artık kendilerini ya İyilikle tutun."

Yâni geri dönmek suretiyle yeniden onlara müracaatta bulunun ve dönerken zarar vermeksizin dönün.

"Maruf, akılların alışageldiği ve nefislerin de şeriat ve örf açısından güzel bulduğu şeydir. Burada demek istenen şey muameledir.

"Veya iyilikle salın;" İddetleri sona erinceye kadar, işi uzatmadan bırakın.

"Yoksa onları tutmayın zararına...."

Kadınların iddetlerini uzatma suretiyle ve onları hapsedmekle zarar vermeyi murad ederek kadınlara dönmeyin, "zarar," kelimesi, illet (yani mefûlün leh) olduğu için mensûbtur. Veya zarar veren kişilerden hâl de olması mümkündür. Yâni hâl olduğu için mensûb olabilir.

Suâl: Eğer sen: "Artık kendilerini ya iyilikle tutun." Kavli şerifinin mânâsı ile "Yoksa kadınlara zarar vermek için onları tutmayın." Kavli şerifinin arasında fark yoktur. Çünkü bir şeyi emretmek, onun aksini nehyetmektir. Bunun tekrar edilmesinin sebebi nedir?

Cevâb: Buna cevaben derim ki: Emir tekrarı ifâde etmez. Yine emir, memurun bih'e (yani emredilen şeye) imtisal etmenin her vakit matlûb olduğuna da delâlet etmez. Bunun için: "Yoksa kadınlara zarar vermek için onları tutmayın." Kavli şerifi, iyilikle tutma emrinde mübalağaya delâlet etmektedir. Çünkü, zikredilen bütün vakitlerde kendisinden matlûb olunan imsâka. yâni kadını güzellikle eş olarak tutmaya delâlet etmektedir.

(Haklarına) tecâvüz etmek için."

Burası, "zarar" kelimesine taalluk etmektedir. Çünkü bundan murad, onu takyid etmektir yâni. onlara zulmederek, kendilerini fidye (yani hulû yapmaya) zorlamayın, demektir.

"Ve bunu kim yaparsa," Yâni zikredilen imsaki (kadına zarar vermek için) tutarsa, yâni zulme götürecektir şekilde tutarsa,

"Muhakkak ki (o kişi) nefisine zulmetmiş olur."

²²¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/628-630.

²²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/630.

²²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/630.

Kadınlara zulmetmenin zımnında kendisine zulmetmiştir. Çünkü o azâb kendisine dönecektir.

"Sakın Allah'ın âyetlerini tutmayın," Zikredilen hükümlerini kapsayan veya bütün âyetlerini...

Çünkü bu takdirde zikredilen bu âyetler, öncelikle bütün âyetlerin altına girmiş olur.

"Şaka yerine (eğlence ve istihza edinmeyin)"

Yâni âyetlerden sırt çevirerek ve onların içinde olanlarla amel etmeyi hafife alarak, âyetleri, şaka yerine koymayın. Onlarla istihza etmeyin. Âyetlerle eğlenmeyin, demektir.

Buradaki nehiyden maksat, zıddını emretmektir. Çünkü bu hitâb mü'minleredir. Allah'ın âyetleriyle istihza etmek mü'minlerin sâından değildir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Bu âyetlere gereğince sanlın, çalışın, bunların içindeki hükümlerle amel edin ve bunların haklarına gereğince riâyet edin, demektir.

Hakîm es-Sinânî (k.s.) buyurdular:

Bilgi var, buna sarılıp bunu işleyecek nerede? Hançer var ama, kırma vasfı nerede?

Allah, insanları, mükellefiyetlerine bağlı kalmaları ve buna riâyet etmeleri konusunda rağbet ve teşvik edip; alaycıları tehdit yoluyla, istenilenin yapılmasına teşvikte bulundu. Allah bunu ilâhî nimetleri zikrederek tekid etti. İnsanlara düşen Allah'ın kendisine verdiği nimetlere şükretmek ve onların haklarını ikâme edebilmektir.

Bundan dolayı şöyle buyurdu: ²²⁴

Allah'ın Nimetini Hatırlayın

Allah'ın üzerinizdeki nimetini zikredin,

Allah'ın, içinde dînî ve dünyevî saadetler için gerekli şeylere sizi nasıl sevkettiğini ve size hidâyet verdiğini hatırlayın. Yâni bunlara şükürle mukabele edin (şükürle karşılık verin). Bunların hukukunu ikâme edip gereğini yapın.

Ve şöyle denildi: Allah'ın sizleri erkek olarak yaratmadaki nimetini, sizin için kendileriyle kaynaşıp huzura varacağınız eşler yaratmasını, nikâhı, boşamayı ve tekrar dönüşü elinize vermesini, önceki ümmetlere (yani Önceki peygamberlerin şeriatında) gösterilen zorlukların size gösterilmediğini... Daha önceki ümmetlere bir kadın ile evlenmek helâldi. Onlar ikinci bir kadınla evlenemiyorlardı. Hanımlarının ölümünden sonra onlar ikinci bir kadınla evlenmeleri caiz değildi... Müslümanlara verilen bu maddî ve manevî nimetlerin değerini düşünün ve hatırlayın.

"Ve size indirdiğini,"

Bu cümle, "Allah'ın nimeti" kavli şerîfinin üzerine matuftur. Yâni: Allah'ın size indirdiğini (hatırlayın).

"Kitâb ve Hikmeti."

Yâni size indirdiği Kur'anı kerim ve sünnet-i seniyyeyi hatırlayın. Burada kitap ve sünnetin zikredilmesi, onların şereflerini ve üstünlüklerini beyan içindir.

"(O indirdiğiyle) size va'zlar vererek."

Yâni sizin üzerinize indirdiğiyle, demektir. Bu cümle, "indirdi" fiilinin failinden hâl'dir. O da indirdi" fiilinin zamiridir. (O da Allah'a râcidir.) Yâni: Allah'ın nimetini zikredin, O'nun size indirdiğini ve sizi korkutmak için kendisiyle size vaaz ettiği kitap ve sünneti hatırlayın, unutmayın, demektir.

"Ve Allah'tan korkun,"

Zikredilenleri muhafaza etme işinde, vacip olan vazife ve hakları yerine getirmede Allah'tan korkun.

"Ve bilin ki, Allah her şeyi bilir."

Sizin ne yapıp, yapmadığınız Allah'a gizli kalmaz. Dolayısıyla Allah, sizi türlü türlü azâbla hesaba çeker. ²²⁵

İslâm'da Eziyet Ve Zarar Vermek Yoktur

Bu âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır. Muhakkak ki, eziyet ve zarar vermek İslâm'da yoktur. İmânın eseri değildir ve umûmî olarak asla Müslümanların şiarı değildir. Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular:

"Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu (zarar görmediği) kişidir.. ²²⁶

Mü'min insanların kendisinden' emin olduğu, kanları ve malları cihetinden kendisinden emin olduğu kişidir." ²²⁷

"Sizden hiçbiriniz kendisi için sevdiği bir şeyi kardeşi için sevmedikçe imân etmiş olamaz." ²²⁸

Bu hadîs-i şerîfler, halkla muâşeretin yâni beşeri ilişkilerin bütün özelliklerini içermektedirler.

Ama karı-koca hakkında hususiyetle emretmektedir. Bu hadîs-i şerîfler, kadınlarla güzel geçinmeyi, onlara eziyeti terketmeyi, kadınlara karşı katı, sert ve haşın olmamayı ve kadınlara karşı olan davranışlarda büyük bir inatlaşmaya asla gitmeyi (emretmektedir). (1/360)

Ama kadının yolunu tahliye etmek, önünü açmak, yâni boşamak ise cefâsız olmalıdır. Veya vefa şartlarına riâyet ederek sohbet hukukunu ikâme etmelidir. Asla hak ve hukuka tecâvüz etmemelidir. "Kim bunu yaparsa," yâni,

²²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/631-632.

²²⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/632-633.

²²⁶ Buhârî hadis no: 9,

²²⁷ Müsned-i Ahmed: hadis no: 8575.

²²⁸ Buhârî hadis no: 12,

eziyet, zarar vermek ve kadına cefâ vererek, hak ve hukuku tecâvüz ederse; "gerçekten o kişi nefesine zulmetmiştir."

Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri kıyamet gününde, zâlimin ve mazlumun yaptıklarına karşılık verecektir. Zâlimin hasenat (iyilik ve sevablarını) mazluma verecektir. Mazlumun seyyiâtını (günah ve kötülüklerini) de zâlime verecektir.

Bundan dolayı başkasına zulmeden ve kötülük yapan kişi aslında kendisine zulmetmiş ve kendisine kötülük etmiştir. Başkasına iyilik eden aslında kendisine iyilik etmiştir. Zâlimin zulmü elbette bir gün kendi nefesine dönecektir. Başkasına değil... O gün kimse kimsenin vebalini yüklenmez. Bundan dolayı zâlim insan hakîkatte kendisine zulmetmiştir. başkasına değil... Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Eğer güzellik yaparsanız, kendinize güzellik etmiş olursunuz; yok eğer kötülük yaparsanız, o da ona (yani o da kendi nefsinize olmuş olur)"²²⁹

Sa'dî (k.s.) buyurdu:

Gücün yetse de mahlukatın gönül dünyâsını yıkma, kalb kırma!

Eğer bunu yaparsan aslında kendi kalbini kırmış olursun.

"Sakın Allah'ın âyetlerini şaka yerine tutmayın," Yâni, âyetlerin zahirini okurken, mânâlarını düşünmeksizin, işaretlerini anlamak (tan mahrum), esrarının tahakkuku(ndan yoksun), hakîkatlarını araştırmadan. Kur'an-i kerimin nuruyla nurlanmadan, vaazlarından öğüt almadan, hikmet ve hükümlerini kabul etmeden, sâdece âyetlerinin zahirini okuyarak onları eğlenceye almayın, demektir. Şöyle buyurmuşlar:

"Vaiz şahin gibidir. Dirinin üzerine konar, ölüye değil..." Kalbi ölen kişi (kalbin ölmesinden Allah'a sığınırız) vaazdan asla etkilenmez. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

"Siz bu gün Rabbinizden bir beyyine üzeresiniz. (Yâni size İslâm tam olarak açıklandı ve siz de İslâm üzeresiniz.) Sizin içinizde iki büyük sarhoşluk zahir olmadığı müddetçe... Onlar, maîşet sarhoşluğu ve cehalet sarhoşluğudur."²³⁰

Bir Sabinin Hasan Basrî Hazretlerine Yol Göstermesi

Rivayet olundu: Bir defasında hac yolunda Hasan Basrî (r.h.) hazretlerinin bineği kayboldu. Hasan Basrî hazretleri bir çocuğa rastladı. Ona sordu. Çocuk, onun bineğinin olduğu yeri tarif etti. Hasan Basri hazretleri bineğini bulduğunda, çocuk ona sordu:

-"Ey şeyhî Ne yersin, ne giyersin?" O da:

-"Arpa ekmeğini yer ve yün giyerim."

-"Neden?"

-"Bunlar nefsimi kırmak içindir." Çocuk:

-"Helâl olduktan sonra istediğini ye ve istediğini giyPdedi. Çocuk yine sordu:

-"Nerede yatıp kalkarsın?" Şeyh buyurdu:

-"Kamıştan yapılan hayma bir evde!" Çocuk:

-"Zulmetme! İstedğin yerde yat uyuP Hasan Basrî buyurdular:

-"Eğer çocuk olmasaydın senin dediklerini kabul eder ve hemen onlarla amel ederdim."

Çocuk tebessüm etti. Ve şöyle dedi:

-"Ben seni dünyâ işlerinde gaflet içinde görüyorum. Çünkü ben sana dünyalık ile ilgili (yani bineğin bulunduğu yeri haber verdiğimde hemen) kabul ettin. Ama âhiretinle ilgili verdiğim haberleri kabul etmiyor ve sözümü tutmaktan çekiniyorsun! Memleketine dön! Sana hac yoktur! (yani bu halde gidersen haccın sır ve esrarına vakıf olup nurundan istifade edemezsin) dedi.

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Adam o ki, kulak verdi söze ve bir pirin nasihatini yazdı.²³¹

Kadınları Tazyik Etmeyin

"Kadınları boşadmız da

iddetlerini bitirdiler mi,"

Yâni iddet sürelerini bitirince... Burada bulûğ, sona ermenin hakîkatından ibarettir. Çünkü nikâh'tan sonra zikredilen şeydir. Bu ise ancak, iddetin sona ermesiyle olur.

"Kendilerini tazyik (ve men) etmeyin." kelimesi, menetme, habsetme (alıkoyma) ve tazyîk etmek manasınadır. Birinci hitab, kocalara, ikinci hitab ise velilerinedir.²³²

²²⁹ El-İsrâ: 17/7

²³⁰ Kenzul Ummal-1070.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/634-635.

²³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/636.

²³² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/636-637.

Sebeb-İ Nüzul

Rivayet olunduğu gibi: Bu âyet-i kerîme, Ma'kil b. Yesâr (r.a.) hazretleri hakkında nazil oldu. Ma'kil bin Yesâr (r.a.). kızkardeşi, Cemile'yi ilk kocası olan Ubeydullah bin Asım (r.a.)la bir araya gelmesini, yâni yeniden kocasına dönmesine mani olmuştu. Ubeydullah bin Asım (r.a.), iddet süresi bittikten sonra, onu istemeye gelmişti. Cemile (r.a.)'da ona dönmek istemişti. Ma'kil bin Yesâr (r.a.)'da bunların bir daha evlenmelerine mani oluyordu. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme indi. Ma'kil bin Yesâr (r.a.) bu ayeti işittiğinde şöyle dedi:

-"Ben burnumu yerlerde süründürür (nefsimi ayaklarım altına alıyor), kızkardeşimi evlendiriyor ve Rabbime bundan böyle itaat ediyorum!"

Âyetin mânâsı: Ey kocalar! Sizler eşlerinizi boşadığınızda, onların başkalarıyla evlenmelerine mani olmayın. Ey veliler! Sizler de onları tazyik etmeyin, zorlamayın ve menetmeyin.

Bu (Hitabın hem kocalara, hem velilere olması ve cemi sigasıyla gelmesi) sorumluluk ve zayıflığı gizli olmayan şeylerdedir. Ancak bütün mahlûkatın cümlesi. Allâhü Teâlâ hazretlerinin ilminde var olmaları hasebiyle tek bir cemaat mesâbesindedirler. Bundan dolayı bâzısına olan hitab şekliyle burada, insanlara hitab etmek sahih oldu. Yine başkaları, bir başkalarına yapmış oldukları hitab ile seslenmek de sahihtir.²³³

Kadın Kendisini Evlendirebilir

Belki ta'riz, daha önce birinci kocanın evlenmesinin caiz olmasıyla beraber, sürenin bitimiyle ilgilidir. Yine zikredilen baskı, zorlama ve tazyiki defetmek içindir de...

Bu, kadınların kendilerini serbestçe evlendirmeyecekleri hakkında delil değildir. Bu âyet-i kerîme, kadınların bizzat kendilerini evlendirebileceklerine delildir. Ancak burada, velileri baskı uygulamadan nehyetmektedir. Bu nehiy, kadınlara gelecek olan zararı defetmek içindir. Çünkü kadınlar, her ne kadar kendi nefislerini evlendirmeye kadir iseler de, lakin, kınanmak korkusu ve velilerinin kendilerinden ilişkilerini kesme endişesini taşıdıkları için bundan kaçınmaktadırlar...

Denildi ki: Burada her iki hitâb da eşler içindir. Çünkü erkekler, boşadıkları kadınların evlenmelerine manî oluyorlardı. Kadınların istedikleriyle evlenmelerine bırakmıyorlardı. (1/361) Bunu zulmen ve baskı yoluyla yapıyorlardı. Cahiliyet döneminin gayret ve geleneklerine tâbi oluyorlardı.

(Kadınlara baskı yapmayın:)

"Kendilerini nikâh edecekler diye," Yâni, evlenmelerine mani olmayın. Bunda kadınların kendilerini evlendirmelerinin sihatma delâlet vardır. Yâni bu kavlı-i şerîf, kadınların kendilerini evlendirebileceklerine delildir. "Kocalarına,"

Eğer bunda yâni eşler kelimesinden kadını boşayan kocalar murad edilirse, bu ya eskiden olduğu halin itibariyledir veya evlendikten sonra alacağı hâl (yani koca olması) itibariyledir. Eğer böyle değil ise, son hâl itibariyledir. Buna göre mânâ: Eğer erkekler onlara koca olmak isterlerse, kadınlar, dilediklerine kendilerini nikahlayabilirler. "Rızalaştıkları takdirde,"

Yâni istekte bulunan kişi (koca) ve kadınlar... Bu cümle, "Kendilerini nikâh edecekler diye," için zarftır. Yâni: Rızalaştıkları vakit, kendilerini nikâh edecekler diye, demektir.

"Kendi aralarında,"

Bu kavlı-i şerîf, "Rızalaştıkları takdirde," cümlesi için zarftır. Karşılıklı rızanın geçerli olduğunu ve hükmünü ifâde etmektedir.

"Meşru surette (örfle)"

Burası, fiilinin failinden haldir. Yâni kadın ve erkek, sahih akit, caiz olan (ve verilen) mehir, güzel geçinmenin lüzumu ve âdillerin şehâdetiyle, birbirlerinden razı oldukları halde evlenmelerine mâni olmayın, demektir.

"Maruf, şeriatta bilinen ve mürüvvetçe güzel görülen şeylerdir. Bundan, küfüvv, (dengi) olmayanla evlenmekten menetmek ve mehr-i mislin çok altıyla evlenmeleri engellemek, baskı ve tazyik babından değildir..."²³⁴

Kurani Kerim, İmân Edenlere Öğüttür

Zikri geçenlere işarettir. Yâni, baskı ve mani olma konusunda size okunan emirler! Ey veliler ve kocalar?

Muhatablar cemi oldukları halde, hitab kefinin müfred gelmesinin sebebi, şu kabîl tevilden dolayıdır: Bu, her biri demektir. Hitab kefi, sâdece sözü, hâzırda olan kişilere tevcih etmek için olmasındandır. Bu durumda muhatabın, müfred veya cemi olmasından kat-ı nazar edilir.

Onlara verilir bir öğüttür."

Yâni nehyeder ve emreder. "İçinizden Allah'a ve âhiret gününe imân etmiş olanlara."

Çünkü imân eden kişi, Kur'ânı kerimden öğüt alır ve ondan faydalanır. "Bu, sizin (haliniz),"

Kur'ani kerim ile Öğüt almanız ve gereğiyle amel etmeniz,

²³³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/637.

²³⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/637-638.

"Sizin hakkınızda daha hayırlı."

Sizin için daha verimli ve daha menfaatlidir."daha hayırlı" ismitafdili, "ekin verimli oldu" mânâsındadır. Bu, sevabı haksettiklerine işarettir.

"Ve daha nezihdir (temizdir)."

Kötülüklerin hata ve günahların kirinden arındırır ve günahların pisliklerinden temizler.

Burada bilindiği için müfaddalün aleyh mahzûftür. Yâni: baskı, tazyik yapmak ve onları menetmekten daha hayırlı ve daha temizdir, demektir.

"Ve Allah bilir."

Bunda bulunan, fayda, salâh, kurtuluş ve üstünlükleri tafsilatıyla Allah bilir.

"Siz bilmezsiniz." Sizin ilminiz kusurlu olduğu için. Çünkü mükellef olan kişi. bu tekliflerde (ilâhî emir ve yasaklarda) bulunan salâh (ve faydalan) ancak icmâlî bir şekilde bilmektedir. Bunların tafsilâtı ona malûm değildir. Yâni bunları tam tafsilât ve teferrüatiyle bilmemektedir. Allahü Teâlâ ise, kullarına emrettiği ve nehyettiği hükümleri tafsilâtı ve hikmetleriyle bilip, kullarına beyan etmektedir.

Bir zerrenin bütün inceliklerinin ilmi ona gizli değildir... İnsanlar zerreyi anlamaktan aciz.

Görüşünüzü terkedin. Aliahü Teâlâ hazretlerinin emirlerine ve nehiyelerine imtisal edip bağlanın. Yapacağınız ve terkedeceğiniz her işte, Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket edin.

Bu şuna benzer: Anne-baba, çocuğunu, bâzı yiyeceklerden korur. Bâzı yiyecekleri, onun mizâc ve tabiatını bozmasın diye ona yedirmezler. Anne-baba, o yiyeceklerin çocuğa dokunacağını bildiğinden, çocuğunu hastalanmaktan korumak ister. Bu sâdece çocuğun iyiliği ve düzelmesi içindir. Oysa çocuk bunu bilmez.

İşte Allahü Teâlâ hazretleri de, kitabında tümüyle hayır ve doğru olan şeyi bize öğütüyor. Aynı zamanda helâkımıza sebep olabilecek ve bize zarar olan her şeyden bizi koruyor ve onları bize yasaklıyor.

Lakin nasihati işitmek ve can kulağıyla dinleyip kabul etmek, ancak akıl sahiplerine kolay gelmektedir.

İmam Gazâlî (k.s.) hazretleri buyurdular: Nasihat etmek kolaydır. Zor olan şey, onu kabul etmektir. Çünkü o nasihat, hevâ ve hevesin zevklerine uyanlar için çok acı gelmektedir. Çünkü onların kalblerinde yasaklanan şeylerin sevgisi vardır. Onlar nehyedilen şeyleri sevmektedirler.

Vaiz ancak hakikî bir mü'mine faydalı olabilir. O hakikî mü'min Allahü Teâlâ hazretlerinin kitabında övdüğü şu kişidir:

"Gerçekten mü'minler, ancak o mü'minlerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, karşılarında onun âyetleri okunduğu zaman îmânlarını artırır ve rablarına tevekkül ederler. O kimseler ki, namazı dürüst kılarlar ve kendilerine merzûk kıldığımız şeylerden infâk eylerler. İşte hakka mü'minler onlar... Onlara rablarının yanında dereceler var, bir mağfiret ve bir rızk-ı kerîm var."²³⁵

İbni Mesûd (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: "Said (mutlu kişi,) başkasından vaaz (ve ibret) alandır."²³⁶

Hikâye - İşıttıklarımızda Duyarlılık

Sizin ısıttıklarınız konusunda misâliniz şu anlatılan hikâye gibi:

Adamın biri, bir kuş avladı. Kuş ona:

-"Beni kesme! Bundan sana ne fayda gelecek? Beni serbest bırakırsan sana üç hikmet öğretim. Bu hikmetlerin hepsi de sana faydalıdır," dedi.

Adam. olur, dedi. Kuşu saldı. Kuş hikmetli sözlerine başladı:

Birincisi: "Tahmînî olabilecek bir faydayı elde etmek için bilinen ve kafi olan faydayı terketme!"

İkincisi: "Muhal (meydana gelmesi imkânsız) olan bir şeyi tasdik etme"

Üçüncüsü: "Yetişemeyeceğin şeyi elini uzatma!"

Adam bu hikmet dolu sözleri düşünürken, kuş uçu. Biraz havalanınca adama şöyle seslendi:

-"Benim havsalamda (midemde) büyük bir cevher var. Eğer onu çıkarmış olsaydın çok zengin olurdun!" dedi.

Adam olduğu yerden kuşu tutmak için hemen havaya elini uzattı. Kuş uzaklaştı. Uzaklaşırken şöyle seslendi:

-"Ey ahmak! O hikmetleri ne çabuk unuttun!"

Sen beni serbest bırakarak, zannedilen bir faydaya nail olmak istedin ama, elindeki bilinen faydayı bıraktın ve onun kârından mahrum oldun.

Şu anda sen (gökte uçan) ve kendisine asla ulaşamayacağın bir kuşa el uzatıyorsun.

Sen muhal (imkansız) olan bir şeyde beni tasdik ettin. Hemen bana inandın. Benim havsalama bir habbe veya iki habbecik bir şey ancak girebilir. Midemde büyük bir cevherin olmasına nasıl ihtimâl edilir." İşte ısıttıklarınızda siz böylesiniz. (1/362)²³⁷

Şakîk-i Belhî

²³⁵ EI-Enfâl: 8/2-3-4

²³⁶ İsmail Hakkî Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/639-641.

²³⁷ İsmail Hakkî Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/641.

Rivayet olundu: Şakîk-i Belhî (k.s.) hazretleri,²³⁸ önceleri işi ticâretti. Hristiyanların ülkesine ticâret yapardı. Bir gün Hristiyanların emîri, kendisine:

-"Ne kadar müddet içerisinde buralara gelip memleketine dönüyorsun?" diye sordu. O da:

-"Üç ayda buraya geliyorum, üç ayda alacağımı alıyorum, üç ayda dönüyorum ve üç ayda mallarımı satıyorumP'dedi.

O zaman, Melik, kendisine:

-"Senin bütün ayların bitti! Sen Rabbine ne zaman ibâdet ediyorsun?" diye sordu.

Şakîk-ı Belhî hazretlerinin kalbi bu sözlerden ürperdi. Bunlar, ona çok tesir etti. Bunun üzerine ticâreti bırakıp, kendisini İbâdete verdi.

Tevfîk (Allah'ın başarı vermesi ve muvaffak etmesi) bir kişinin arkadaşı olursa, o kişi, maksadına kavuşuncaya kadar, nice imtihanlardan geçse de devamlı mesafeleri kat eder. Mevlâ ile arasındaki engelleri kolaylıkla aşar.

Bir kişide Allah'ın tevfikeyeti olmazsa, nefsiyle başbaşa bırakılırsa, o kişiye, ne melâm {ayıplama ve tenkid} fayda verir ne de kelâm tesir eder.²³⁹

Efendimiz (S.A.V.)'Den İlim Ehline Kâfi Gelen Bir Öğüt

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ümmetine verdiği nasihat ve öğütlerden biri de, şu mübarek hadîs-i şerîfleridir:

"Allahü Teâlâ hazretlerinin kulundan yüz çevirmesinin alâmeti, o kulun, mâlâya'nî (fuzûlî ve boş işlerle) meşgul olmasıdır. Bir kişinin ömründen bir saat bile, yaratıldığı şeyin (ibâdet ve ona taalluk eden şeylerin) dışında geçse, elbette o kişi uzun zaman pişman olmaya layıktır. Kim ki kırk yaşını geçipte hayrı şerrine gâlib olmazsa (iyilikleri, kötülüklerinden daha çok değilse) o kişi ateşe hazırlansın.²⁴⁰

Bu nasihat ilim ehline kâfidir.

Sadi (k.s.) buyurdu:

Sen o sözü söyle, o işi yap ki, yarın pişman olmayasın.

Nice sözler ve işler var ki, yarın pişmanlık verirler sahibine.

Allâhım! Bizleri, kelâmının vaazlarıyla öğütlenen kişilerden eyle. Amin.²⁴¹

Çocuğun Bakımı

Meali:

Anneler evlatlarını emziğin tamamlanmasını isteyenler için iki bütün yıl emzirirler. Evlat kendisinin olana da, emzirenlerin yiyecekleri, giyecekleri lâıyıkıyla borç... Mâmâfih herkes ancak vüs'una göre mükellef olur; ne yavrusuyla bir ana, ne de yavrusuyla bir baba ızrar edilmesin.

Vârise düşen de aynı borç. Eğer baba ve ana birbirlerinin müşavere ve rızalarıyla memeden kesmek isterlerse kendilerine günah yok. Ve şayet çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, vereceğinizi güzel güzel verdikten sonra yine size günah yok. Bununla beraber Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah her ne yaparsanız görür; basîrdir.²³³²⁴²

Tefsir:

Valideler (anneler)."

Yâni bütün anneler. İster boşanmış ve isterse evli olsun, bütün anneler, demektir. Çünkü, "Valideler (anneler)." Lafzı umûmîdir, Tahsis delili olmadığı için, bu lafzın umûmî mânâsı üzerine terki vâcibtir.

"Emzirirler."

Emir mânâsında haberdir. Yâni, emzirsinler, demektir. kelimesi, süt için memeleri emmek, demektir.

"Evladını (çocuklarını)" "evlâd" kelimesi, kelimesinin cemiidir. Bu da, erkek olsun, kız olsun, doğurulan tüm çocuklar, demektir.²⁴³

Annenin Çocuğuna Süt Vermesi

Buradaki emir mânâsı, mendûbluk ifâde eder. (Yâni annenin kendi çocuğuna süt vermesi mendûb'tur. Bunun) Mendûb oluşu da, çocuğun yetişmesinin anne sütüne bağlı olmasındandır. Çünkü anne sütü çocuğa diğer bütün sütlerden daha elverişlidir. Anne şekfati diğer bütün şefkat ve sevgilerden daha tamam ve daha çoktur.

²³⁸ Şakîk-ı Belhî (k.s.) hazretlerinin doğum tarihi belli değildir. Tebe-i tabîin ve evliyâ'nın büyüklerindendir. İbrahim Edhem hazretlerinin talebesi, Hâtem-i Esâm'ın da hocasıdır. Ticâretle uğraşırdı. 174 (M: 790) yılında vefat etti.

²³⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/642.

²⁴⁰ Deylemî. Firdevsî: 3/498, hadis no: 5S44.

²⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/642-643.

²⁴² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/643-644.

²⁴³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/644.

Sonra mendûbluk hükmü, ancak çocuğun, anne sütüne muhtaç ve muztarip olmamasının takdiri üzerinedir.

Annenin çocuğuna süt vermesinin vacip olduğu yerler:

Eğer çocuk çaresiz olursa bu da:

1 - Çocuk annesinin sütüne çaresiz olursa,

2- Annesinden başkası bulunmazsa,

3- Çocuk kendi annesinin sütünden başka bir kadının sütünü emmezse,

4- Baba, süt anne tutacak maddî imkândan aciz ve yoksun olursa,

5- Ve bunlara benzer bâzı zorunlu hallerde, annenin kendi çocuğuna süt vermesi vacip olur.

Bu, açlıktan çaresiz bir hale gelen bir kişiye yemek yedirmek herkese vacip olduğu gibidir.

Bil ki, annelerin kendi çocuklarını emzirme hakkı vardır. Bu hak, annenin, çocuklarının babasının dışında başka biriyle evlendiği zamana kadar devam eder. Eğer kadınlar boşanmış (ve başkalarıyla evlenmiş) iseler, o zaman kocalarının hizmetleriyle uğraşırlar. Bu durumda, lâıkiyla çocuklarının emzirme, bakım ve terbiye işleriyle meşgul olamazlar.

Çünkü üvey evlat, üvey babadan zarar görür. Üvey baba, üvey evlâda, hep gadab ve göz ucuyla bakar ve ona hep az infakta bulunur.²⁴⁴

Çocuğun Süt Emme Müddeti

Çocuğun süt emme süresi:

"İki yıl," iki senedir. Senenin aslı, bir şeyin bir halden başka bir hale geçmesidir. Bir şey değiştiği zaman, başka bir hale geçmiş demektir. Sene, birinci vakitten ikinci vakte geçmek, demektir.

iki bütün (sene)"

iki tam sene. Burada "iki bütün yıl" buyurularak, sene kelimesi, kemâl (bütün) 'sıfatıyla tekid edildi. Çünkü, o zaman müsamaha (yani esneklik payı) olabilir. Çünkü: "Falancanın yanında şu mekânda iki sene ikâmet ettim," denir. Halbuki, orada ya bir sene veya bir senenin bir kısmında ikâmet etmiştir.

"Evlatlarını, emziğin tamamlanmasını isteyenler için."

Emzirme hükmünün kendisine tevcih edilen kişiye beyândır. Sanki burada şöyle bir mukadder suâl vardır:

"Bu hüküm kimler içindir?" denildi: Bu mukadder suâl:

"Evlatlarını emziğin tamamlanmasını isteyenler için" diye cevap verildi. Bu kişi, sâdece anne olabileceği gibi, anne ve babalar birlikte de olabilirler.

Bil ki, İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerine göre, emzirme müddeti, ikibuçuk yıldır.

İmâmeyn {İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed hazretlerine) göre ise, iki senedir.

İmâmeyn, bu âyet-i kerîmeyi delil getirdiler. Bu husûsî halden sonra çocuğu emzirmek mübâh olmaz. Bunda ihtilâf vardır...Çünkü süt, insanın bir cüzü (yani parçası) olduğu için, mübâh olması zaruridir. Zaruret kendi miktarınca takdir olunur.

İmâm-i Âzam Ebû Hanife {r.h.) buyurdular: Bu âyet-i kerîme, süt ücretinin istihkakının müddetinin belirtilmesine hamledilir.

Çünkü, emzirme müddetinde, babanın üzerine vermesi gereken süt ücretinin müddetinin iki sene olduğunda icmâ vardır. Baba iki seneden fazla çocuk için süt ücreti ödemez. (Eğer süt anne çocuğu iki seneden fazla emzirirse, o fazlalığın ücretini isteme hakkına sahip değildir.) Allahü Teâlâ:

"Eğer baba ve ana birbirlerinin müşavere ve nızalanyla memeden kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur," buyurdu. Eğer iki senenin sonunda çocuğa süt vermek haram olmuş olsaydı:

"Eğer baba ve ana birbirlerinin müşavere ve rızalanyla memeden kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur," kavf-i şerifinin olmaması gerekirdi.

Süt emmenin faydası, kendisiyle haramlığın sabit olmasıdır. Bu da İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerine göre, otuz ayın içindeki emmedir. Otuz ayını doldurduktan sonra çocuğun emdiği süt haramlığa sebep olmaz.

İmâmeyn göre ise, haramlığın kendisiyle sabit olduğu emişime, iki senenin içinde olan emişmedir. İki seneden sonra meydana gelen emişmeden haramhk meydana gelmez.

İmam Şafîi (r.h.) hazretlerinin mezhebi de budur... (İ/363)

Sonra muhakkak ki İmâm-ı Âzam Ebû hanife hazretlerine göre, bu âyet-i kerîmeden dolayı, iki seneyi tamamlamak şart değildir. Yâni:

"Valideler evlatlarını emziğin tamamlanmasını isteyenler için iki bütün yıl emzirirler." Kavli şerifinde, süt emme süresinin iki seneden noksan olmasına delâlet etmektedir.

Eğer onu tamam etmeyi murad etmiş olsaydı, nafakayı uzatırdı. Çocuğa zarar vermeksizin, süt iki seneden noksan verilirse, anne iki sene çocuğa süt vermeye zorlanamaz. Yâni müddet geçmeden önce, çocuğu süttten keserse, onu yemekle beslerse, bu süt vermek olmuş olmaz. Her ne kadar süte ihtiyacı olmasa da, yine süt emerse, onunla haramhk sabit olur. Bu, İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerinden gelen bir rivayettir. Fetva buna göredir. Ez-Zeyleî bunu zikretti. Sonra, "Valideler (anneler)" ilh... Kavli şerifiyle, çocuk için iyi olabilecek

²⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/644-645.

hususla riâyet etmeyi anneye emrettiği gibi, bunu babaya da anne (kadının) haklarına riâyet etmeyi vasiyyet etti. Baba, anneye iyi bakmalı ki, anne çocuğa iyi bakabilsin. Babaya, iyilikle ve örf'e uygun olarak anneye yedirmesi ve giydirmesi emrolundu. Bu maruf, ister bir şart ve akit (sözleşme) ile çizilmiş hudutlu olsun, isterse mahdut olmasın, aynıdır. Örf tarafına bakılır. Çünkü baba, süt annenin yeme-içme, giyim-kuşâm gibi ihtiyaçlarını kâfi derecede karşıladığı zaman, ücretin takdir edilmesinden müstağni olmuş olur. Bundan dolayı Allahü Teâlâ şöyle buyurdu: "Evlat, kendisinin olanın üzerinedir." Yâni, çocuğun kendisi için doğduğu kim ise, o da babadır. Burada Allahü Teâlâ hazretleri: "Babanın üzerinedir" buyurmadı ki, evlâdın babalar için olduğu bilinsin diye... Çünkü kadınlar, çocukları, kocası için doğururlar. Bundan dolayı çocuklar, babalarına nisbet edilirler. Annelere nisbet edilmezler.²⁴⁵

Rivayet Olundu:

Me'mûn bin Reşîd, hilâfeti istedi. Hişâm ibni Ali, kendisini ayıpladı. Ona:

"Bana ulaştığına göre, sen halifelîği istiyormuşsun? Nasıl olur da sen halifelîğe layık olursun? Halbuki sen, bir cariyenin oğlusun?" dedi. Me'mun bin Reşîd:

"İsmail Aleyhisselâm, bir cariyenin oğluydu. İshâk Aleyhisselâm da hür bir kadının oğluydu. Allahü Teâlâ hazretleri, İsmail Aleyhisselâm'ın soyundan, Âdem Aleyhisselâmın evlâdının en hayırlısı olan Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini çıkarttı (yarattı);" dedi ve sonra şu şiiri okudu:

Hiçbir gencin annesi, rumdur, kapkara bir siyâhîdir diye ayıplanmasın. Çünkü insanların anneleri kaptırlar. Çocuklar, o kaplara konulur. Çocuklar için babalar Önemlidir.

Üd'un aslı bir çalıdır demeyin. İyi gör! Onda müstesna bir güzellik vardır.

"Emzirenlerin (kadınların) yiyecekleri, giyecekleri."

Yâni annelerin rızıkları. Anneler, evlatlarına süt verdikleri zaman elbiseleri, babaların üzerinedir. Yine sütannelere verilecek olan süt ücreti de babaya aittir. Çünkü süt anneler, bedenlerini kapatacakları şeylere muhtaçtırlar. Çünkü çocuk, süt ile beslenmektedir. Bu süt ise, ancak annenin gıda almasıyla hâsıl olur. Kadın ayrıca tesettüre (örtünmeye de) muhtaçtır. Bu yâni yeme ve örtünme zarurî ihtiyaçlardır.

"Maruf ile (lâyıkıyla)"

Hâkimin kâfi gördüğü ve kadına, ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde verilir.

Suâl: Eğer denilse ki: Kadınla erkek arasında zevciyet bakî (halen devam) ettiği zaman, zaten kadın, nikâh sebebiyle nafaka ve giyime müstahaktır (hakettir). Kadın ister çocuk emzirsin ister emzirmesin onun bu hakkı vardır. Bu hakların süt vermeğe taalluk etmesinin sebebi nedir?"

Cevâb: Deriz ki: Nafaka ve giyecek kadına temkin karşılığı verilmektedir. Kadın emzirme işiyle uğraşırken, kocasının hizmeti için vakit bulmada zorluk çeker. Öyle zannedilir ki, kadının çocuğu sebebiyle ihmali, onun nafaka ve giyeceğini temin etmeyi ortadan kaldırır düşüncesi bâzılarının akıllarına doğabilir. İşte Allahü Teâlâ hazretleri bu âyet-i kerimeyle, bu yanlış vehmi ortadan kaldırarak, kadın çocuğu emzirmekle ilgilense bile, yiyecek ve giyeceğinin kocasına ait olduğunu beyan etti. Bu, Vâhidî'nin "El-Basît" isimli kitabında söyledikleridir.

"Maamâfih herkes ancak vüs'una göre mükellef olur;"

Teklif, ilzam manasındadır, yâni mecbur bırakmak demektir. Emri tekellûf etmenin mânâsı, eserinin zahir olmasıdır. kavli-i şerfi, ikinci mefûldür. Çünkü, "Teklif etti" fiili iki mefûle müteaddidir.

Sanki şöyle denilmiştir: "Neden annelerin (kadınların) durumlarıyla ilgili işleri, onların kendilerine yüklenilmemektedir? Niçin hüküm burada maruf ifadesiyle kayıtlıdır?"

Buna şöyle cevap verildi: Kadınlar bünyeleri bakımından zayıf olduklarından, kazanç elde etmek için güçleri müsâit değildir. Kocalarının hizmetinde olduklarından zamanları yoktur. Eğer kadınların geçimleri kendilerine bırakılsaydı, bu aciz olanı zora koşmak olurdu. Yine bu geçimi kocalara marufun hilâfına verilecek olsa bu da aciz olanı zora koşmak olur.

"Yavrusuyla bir ana ızrar edilmesin (zora sokulmasın)."

Bu nehyedildi. kelimesinin aslı; şeklidir. Bunun iki türlü okunuşu var:

1- Birinci (rı'nın) kesresiyledir. Bu durum da, kadın fail olur.

2- Bu kelime eğer (rı harfinin) fethasıyla okunursa, o zaman kadın mef'ûl bin olur. Zarar kendisine gelmiş olur. Birinciye göre mânâ şöyledir: "Anne, baba sebebiyle çocuğa zarar vermesin," demek olur. Yâni çocuğa zarar ulaştırmanın sebebiyle demektir. Bu, kadının çocuğunu emzirmekten imtina etmesiyle olur. Baba kendisine nafaka ve giyimde genişlik yaptığı halde kadın çocuğu emzirmeyip, babanın üzerine bırakmasıyla olur. (1/364)

"Çocuğuyla baba ızrar edilmesin." Yâni baba, çocuğu, anneden koparmakla anneye zarar vermesin. Çünkü anne çocuğu yanında alıkoymak ister ve annenin çocuğa muhabbeti şiddetlidir.

İkinci durumda yâni, (rı harfinin) fethasıyla okunursa mânâsı şöyle olur: Baba, çocuğu, anneden koparmakla anneye zarar vermesin. Baba da çocuğundan dolayı zarar görmesin. Yâni. anne babanın üzerine çocuğu atmakla babaya zarar vermesin.

²⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/645-647.

Görüldüğü üzere her iki mânâ da bir şeye râcidir. O da anne ve babadan her birinin, çocuk sebebiyle diğerine kızmaması, düşmanlık gütmemesi ve ona zarar vermemesidir.

Ayet-i kerîmede çocuğun her ikisine birden izafe edilmesi, iki tarafın da çocuk için şefkatli davranmalarındandır. Çünkü çocuk ikisine de yabancı değildir. Ayrıca anne ve baba, çocuğun gelişmesinde, yetişmesinde, terbiye ve eğitiminde beraber olmaları konusunda uyarılmışlardır. Anne ve babanın çocukları sebebiyle zarara uğramaları doğru olmadığı gibi, çocuğun da anne ve babasından dolayı zarara uğraması doğru değildir.²⁴⁶

Mahremin Nafakası Vaciptir

"Vârise düşen de,"

Babanın ölümüyle sabinin vârislerine gereken, yâni babanın olmamasıyla sabinin veraseti zamanında, çocuğun vârislerine zî rahm, yâni sabîle evlenmeleri caiz olmayan yakın akrabalara düşen, demektir. Bütün vârislere değil. Vârislerden biri bu işi görür. Vâris ister, zi rahm olsun, olmasın farketmez. Vâris ister erkekten olsun, isterse kadından olsun, farketmez.

"Aynı borç (bunun misâlidir)."

Yâni, tıpkı babanın üzerine vacip olanların aynıdır. Rizık, giyim ve kuşam ve süt anne ücreti...

Bizim yanımızda (Hanefî mezhebine göre) mahremlerin yâni nikâhları caiz olmayan yakın akrabaların nafakası, bu âyet-i kerîmeyle vâcibtir.²⁴⁷

Çocuğu Sütten Kesmek

"Eğer isterlerse," Yâni, anne ve baba isterlerse.

"Memeden kesmeği,"fasl" kelimesi, sütten kesmek, demektir. Sütten kesmeye VUoi "fîsâl" adı verildi; çünkü sütten kesilmekle çocuk anne sütüyle almış olduğu gıdadan ayrılıp, anne sütünden başka gıdalarla beslenmeye başladığı yeni bir döneme girmektedir. "fîsâl" yâni "sütten kesilmek", manasınadır. Buna göre mânâ: Henüz, çocuk iki yaşını tamamlamadan önce, sütten keserlerse, sütten kesme işi de sâdır olsa:

"İkisinin rızalarıyla,"

Yâni anne ve babanın her ikisinin rızalarıyla olursa... Sâdece İkisinden birinin rızasıyla değil. Anne ve babadan sâdece birinin sütten kesmesiyle olmaz. Çünkü bundan küçük çocuk zarar görebilir. Belki de kadın çocuğu emzirmekten usandığı için bunu istemiş olabilir. Veya baba, kadına verdiği ücrette cimrilik ederek kısıntıya gidebilir. Bu sütten kesilmeyle meydana gelen gıdasızlık çocuğun zihni ve bedenî gelişmesine zarar verebilir.

"Ve müşavere,"

Çocuk işlerinde müşavere etmeleri... Anne ve baba çocuğun sütten kesilme işini, aralarında konuşarak, müşavere ederek, çocuğun durumunu inceden inceye araştırıp, düşünürler (ve konunun uzmanı olan doktorlardan bilgi alarak) bir karara bağlayabilirler.

"müşavere etmek," kelimesi,meşveretten gelir. Meşveret, müsteşardan (danışılan kişiden) görüşü çıkarıp almaktır.

Bu âyet-i kerîme'de çocuğun sütten kesilme kararı, anne ve babanın ittifakı şartına bağlandı. Çünkü babada velayet hakkı ve yetkisi var; anne de ise şefkat, acıma ve anne sevgisi var. Ayrıca anne, babaya göre çocuğun durumunu daha iyi bilir.

"Kendilerine günah yoktur."

Yâni bu sütten kesme işinde bir günah yoktur. Anne ve baba, gereğince araştırma ve incelemeden sonra çocuğun sütten kesilmesinin, çocuk için daha elverişli ve daha uygun olduğu içtihadında bulunup, bu konuda düşünce tam kafalarına yerleşir ve birbirlerinin rızalarıyla karar verirlerse, onların çocuklarını sütten kesmelerinden dolayı kendilerine bir günah ve sakınca yoktur. Çünkü bu durumda, hatâda ittifak etmeleri yâni yanlışmaları çok az olur. İşin özeti: İster iki seneden fazla sürsün, otuz aya kadar emzirme devam ettirilmiş olsun, isterse bundan daha az bir sürede olsun; çocuğun sütten kesilmesinde, her ikisi için de bir günah ve vebal yoktur. Yeter ki, her ikisi birlikte çocuk için en iyi olan şeye karar vermiş olsunlar.²⁴⁸

Süt Anne Tutmak

"Ve şayet isterseniz." Ey babalar! "Emzirtmek," Süt annelere isterseniz.

"Evladınızı," Birinci mefûl mahzûftur. Çünkü "emzirtmeyi istemek" fiili kendiliğinden (manâsından dolayı) iki mefûie müteaddîdir.

Mesela:

Sülâsî mücerreden: "Çocuk annesini emdi babından: "Kadınçocuğunuemzirdi."babından: "Ondan çocuğu emzirmesini istedim, "denir. (Çokharf, çokmânâ'ya delâlet eder.)

²⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/647-650.

²⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/650.

²⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/650-652.

Bâzı nahiv âlimleri tarafından: ikinci mefûie harf-icer ile müteaddî olur, denildi. Buna göre bunun takdîri: JsıyJÜ "Evlâdınız için," demektir. Yâni: Ey babalar! Eğer siz çocuğunuz için, süt anne tutmak istediğiniz zaman: "(Yine) size günah yoktur"

Yâni çocuğu emzirmek istemenizde size bir günah yoktur.

Bu kavî-i şerifte; babanın çocuğa süt anne tutabileceğine ve asıl anneyi çocuğa süt vermekten men edebileceğine, delâlet vardır.

"Teslim ettiğiniz zaman (verdiğiniz takdirde)"

Süt annelere"Vereceğinizi (ücretlerini)"

Vermeyi istediğiniz şeyleri, demektir. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi: "İmdi Kur'an okuduğun vakit evvela Allah'a sığın; o racîm şeytan'dan"²⁴⁹ Yâni okumak istediğiniz zaman, demektir.

Bu câr ve mecrûr, fiiline taalluk etmektedir. Yâni. şer'an güzel ve örf bakımından da kabul edilebilir bir şekilde olan ücret olmalıdır. Yoksa burada geçen teslim olayı, bu işin sıhhat ve cevazı için şart mânâsında bir teslim değildir. Belki en uygun ve layık olanı vermek mendûbtur. Eğer süt annelere verilmesi gereken ücret, hemen peşin verilirse, bu, çocuğun işleriyle ilgili hususların yapılmasında daha iyi olur.²⁵⁰

Sütün İnsan Tabiatı Ve Huyundaki Tesiri

Denildi ki, burada geçen; "Maruf ile" kelimesinden murad, ücretin helâl maldan olması lâzımdır. Çünkü süt veren annenin yediği helal olduğu zaman bu, çocuk için daha faydalıdır ve çocuğun sâlih olmasında iyiliğe daha yakın ve etkilidir.

(Salihler) buyurdular: Âdet bakımından geçerli olan şey, süt anne tutan kişilerin, süt anne olarak tutmuş oldukları kadınların güzel ahlak ve hayrının, şerrinden çok olmasıdır.

Bundan dolayı şöyle denildi: Çocuğu, sâliha, temiz ve kökü sağlam olan bir kadın emzirmelidir. Zîrâ ahmak kadının sütü, çocuğa sirayet eder. Ve bu ahmaklık mutlaka bir gün ortaya çıkacaktır. Hadîs-i şerifte şöyle buyuruldu:²⁵¹

"Süt tabiat (ve huy)lan değiştirir." ²⁵²

Helal süt (Hikâye)

Şeyh İbni Muhammed el-Cüveynî (r.h.) ²⁵³ bir kere evine geldiğinde, oğlu İmam Ebü'l-Meâlnin, anasından başka bir kadından süt emdiğini gördü. Hemen çocuğu kadından aldı. Başını ters döndürdü ve birkaç defa karnına elini sürerek, parmağını ağzına soktu ve o sütü çıkarttı. Bunun sebebini soranlara:

-"Bu çocuk anasından başkasının sütünü emmekle tabiat ve huyu bozulmasın," buyurdu.

Sonra oğlu büyüdü. Devrin büyük âlimlerinden biri oldu. İlmî münazaralarda isabet edemediği zamanlar, babası ona şöyle derdi:

-"Bu tutukluluk, o emmenin kalıntılarındandır!"

"Bununla beraber Allah'tan korkun."

Yâni, çocuklar ve süt annelerinin durumlarıyla ilgili olarak zikredilen hükümlere riâyet etme bakımından Allah'tan korkun.

"Ve bilin ki, Allah her ne yaparsanız görür; basîrdır."

Bundan dolayı sizi cezalandırır, (iyi ve kötü yaptıklarınızın karşılığını size verir.) Bunda gizli olmayan aşikâr, tehdit ve azarlama vardır.

Hüseyin el-Kâşîfî buyurdular: Mühim olan cam kabının içine konulan şeydir. Temiz camın içine kirli mayiler konulursa, o da kirlenir, necis olur. Onun için sen vera' ve takva elbisesini giy; eğer korku makamına yükselmek istiyorsan... Sen takva elbisesini giy. Çünkü pislik kendi kendini yıkayamaz.²⁵⁴

Beşerî Münâsebet Ve Halkla İlişkilerde Merhamet

Bu âyet-i kerîme, insanlarla beraber yaşamanın, sohbet, iletişim ve beşerî ilişkilerin kaidelerini, güzel ahlakın büyüklüğünü ve toplu yaşamanın hükümlerine şamildir.

Hatta bu âyet-i kerîme, rahmet, şefkat ve sevgiyi bütün mahlûkata yaymanın gerekliliğini işaret etmektedir. Zîrâ: İmam Ebü'l-Meâli, İranlı büyük islam alimi olup. beşinci ve altıncı asır alimlerindendir. Beyânü'l-edyân kitabının yazarıdır. Bu eser, din ve mezhebler tarihi ile ilgili en eski eserdir. Farsçadır.

"Merhamet etmeyene, merhamet olunmaz."²⁵⁵ Evlâdını öpmediğini zikreden birine, Efendimiz (s.a.v)

²⁴⁹ En-Nahl: 16/98,

²⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/652-653.

²⁵¹ Kenzul-Ummal: 15753; Keşfü'l-Hafâ: 1388, Camissağır: 4525.

²⁵² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/653.

²⁵³ Şeyh İbni Muhammed el-Cüveynî (r.h.) İmam Ebu'l-meâli'nin babası olup taKva sahibi büyük alim..

²⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/653-654.

²⁵⁵ Müslim: 2282,

hazretleri şöyle buyurdular:

"Muhakkak ki, Allahü Teâlâ hazretleri, rahmet (acıma duygusunu) ancak şakî (kötü) kişinin kalbinden sokup çıkarır.²⁵⁶

Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:

"Evlâd sevgisi, Cehennemden (azabı örten) bir perdedir. Evlâda iyilik yapmak, sıratı geçmeye vesîledir. Ve evlâd ile beraber yemek yemek, (Cehennem) ateşinden beraattir.²⁵⁷

Hadîs-i şerîfte buyuruldu:

"Dört nafakadan dolayı, 'Allahü Teâlâ' hazretleri, kulunu hesaba çekmez.

1 - Anne ve babasına harcadığı nafaka,

2- İftarı için harcadığı,

3- Sahuru için harcadığı,

4- Ailesi (çoluk çocuğu) için harcadığı nafaka.²⁵⁸

Hayvanlara Şefkat Ve Merhamet

Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: tümdeki kaynaklarda bulamadım, tımdeki kaynaklarda bulamadım.

"Günün birinde bir adam yolda yürüyordu. Susuzluğu arttı. Su ararken bir kuyu buldu, içine inerek (su) içti. Sonra (dışarı) çıktı. Ne görsünî Dilini çıkarıp soluyan bir köpek... Susuzluktan (yaş) toprak (Iar) i yiyordu. Adam;

-Bana gelen susuzluğun benzeri bu köpeğe de ulaşmıştır; dedi ve hemen kuyuya indi. Mestine su doldurarak, sonra ağzı ile tutup yukarı çıkardı ve köpeği suladı. Allah onun (bu ameli) için şükür olarak kabul edip, onu yarlıgadı (ona mağfiret etti.) Ashab (sordu):

-Ey Allanın Resulü, hayvanlar (ı bakıp korumakta) da bizim için bir ecir var mıdır? Dediler. Rasûlüllah (s.a.v.)

Hazretleri:

-"Her canlı ciğer sahibinde ecir vardır." buyurdular.²⁵⁹

Başka bir hadîs-i şerîf:

"Günahkar bir kadın sıcak bir gün bir kuyunun etrafında dolaşan bir köper gördü. Susuzluktan dili dışarı çıkmıştı. Kadın onu suladı ve o sebeple günahları affedildi.²⁶⁰

İmam Buhârî hazretleri bu hadîs-i şerîfi şöyle (değişik lafızlarla) rivayet etti:

"Günahkâr ve kötü bir kadın, (örülmedik) bir kuyunun başında bir köpeğe rastladı. Soluyor ve susuzluk onu öldüreyazmıştı. Kadın (ayağından) mestini çıkarttı. Mestlerini baş örtüsüne bağlayıp, suya bıraktı. Mestleriyle su çıkartıp, köpeğe su verdi. Susamış olan bu köpeğe su vermesinden dolayı, Allah kadını bağışladı.^{261 262 263}

Kul Tevbe Etmezse Bile, Allah Yine Onu Bağışlayabilir

Bu hadis-i şerif, büyük günahların tevbesiz olarak atfedilebileceğine delildir. Kul, günahlarından tevbe etmezse bile, Allahü Teâlâ hazretleri, dilediği kulun günahlarını bağışlayabilir. Bu hadis-i şerîf, bunun en güzel delilidir. Ehli sünnet vel-cemaat'ın mezhebi budur.

Yemeğe ve gıdaya muhtaç olan birine yemek yediren kişi, sevabı ve âhirette mükâfatı hak eder. Akıllı kişiye gereken Kitap ve sünnetle amel etmesidir. kadın, ölesiye kadar hapsettiği bir kedi sebebiyle azap olundu da bu yüzden Cehenneme girdi. Kediye hapsettiği vakit; onu doyurmamış, su vermemiş, yerdeki, haşeratı bile yemeye bırakmamıştı²⁶⁴

Kocasî Ölen Kadın Dört Ay Ongun Bekler

Meali:

²⁵⁶ Tımmızı: 1988, Ebû Dâvûd: 4942. Camiussağîr. hadis no: 9870

²⁵⁷ Elimdeki kaynaklardan bulamadım

²⁵⁸ Elimdeki kaynaklardan bulamadım

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/654-655.

²⁵⁹ Riyâz'us-Salihîn Hadis no: 126 Şeyh Ahmed Gazâlî hazretleri. "Bütün ilimleri iki kelimedede topladım. Bunlar; Allah'ın emirlerine tazim, yarattıklarına şefkat etmektir."

²⁶⁰ Riyâz'us-Salihîn Hadis no: 126 da bu hadisi şerif değişik lafızlarla gelmiştir.

²⁶¹ Sahîh-i Buharî: 3073,

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/655-656.

²⁶² ilave: Birgün Seyyid Ahmed Rufâî Hazretlerimin paltosunun eteğinde evin kedisi gelip uyudu. Namaz vakti geldi. Müezzinler ezan okudular. Namaza gitmesi gerekiyordu. Kediye baktı mışıl mışıl uyuyordu. Bir müddet kediyi şefkatle seyretti. Kediye uyandırmaya kıyamadı. Namaza gitmesi gerekiyordu. Kedinin uyanmayacağını anlayınca, Kedinin paltosunda kapladığı kadar yeri kesti. O hali ile kalkıp namaza gitti. Geldiğinde kedi uyanıp oradan gitmişti. Kesik parçayı alıp, paltosuna yamadı

²⁶³ Bu konu ile alakalı, Riyâz'us-Sâlihîn hadis No: 1597

²⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/657.

İçinizden vefat edip de arkalarına kadın bırakanların zevceleri, nefislerini dört ay, on gün bekletecekler; iddetlerini bitirdiler mi, artık kendi haklarında meşru olarak ihtiyar edecekleri hareketten size mesuliyet yok. Allah her ne yaparsanız habîrdir (haberdardır).²³⁴

Kadınlara namzetliği çıtlatmanızda veya gönlünüzde tutmanızda da size bir beis yoktur. Allah biliyor ki, siz onları mutlaka anacaksınız; ancak, kendileriyle bir gizliye va'dleş-meyin, yalnız meşru bir söz söylemeniz başka... Farz olan iddet, sonunu bulmadıkça da, nikâhın akdine azmetmeyin. Muhakkak Allah gönlünüzde ne varsa bilir, bunu bilin de 0 ndan hazer edin (sakının), hem de bilin ki, Allah gafur, halimdir.²³⁵²⁶⁵

Tefsir:

İki?"İçinizden vefat edenler," Yâni ölenler, ölümle ruhları alınanlar, demektir. "ölenler" fiili, iş (ye harfinin) fethasıyla da okundu. Yâni, ecelleri ve ömürleri fevt olanlar demektir.

kelimesinin aslı, bir şeyi tam ve kamilen almaktır. "Şeyi tam olarak aldı," denir. Hiç bırakılmadı. Ölen, kişinin de ömrü alındığı ve hiç bırakılmadığı için vefat etti, denir.

"Arkalarına kadın bırakanlar,"

Yâni arkalarında kadınlar terkedenler. kelimesi,"eş" kelimesinin cemiidir. Nikahlanan kadına, hem ve hem de denir. Bu kelimenin müzekker (yani te'siz gelmesi) daha çoktur. Allahü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Yâ Ademî Sen ve zevcen, Cenneti mesken edin..."²⁶⁶kelimeleri, müzekker sığasma göre, diye cemilendiği gibi; müennes sığasma göre, diye de cemiienir. İkisi de evli kadınlar demektir. Arkalarında zevce bırakıp ölenlerin hanımları:

"Nefislerini bekletecekler;" Buradaki (be harf-i cerri) ta'diyet içindir. Kocalarının ölümlerinden intizâr edip bekletirler (be harf-i cerri)nin ta'diyet için olması, mübtedânın ait (ilgi yâni zamirsiz) kalmaması içindir.

"Dört ay, on gün,

Yâni bu müddet içinde, iddetleri bitmeden evlenmesinler, demektir. Burada geçen, "on" kavli-i şerîfi, "on gün" demektir. Burada kelimesinin müennes gelmesi, geceleri itibariyledir. (Burada kelimesinde o te harfinin olmayışı onun müennes olduğuna alâmettir)

Araplara göre, tarih geceden başlar. Onlara göre ayın evveli yâni başlangıcı gecedir. Gündüzler geceye tâbidir.

Kocalardan sonra kadınların iddet sürelerinin dört ay on gün olarak takdir edilmesinin hikmetlerinden biri şudur:

Cenin eğer erkek ise, genellikle üç ayda hareket eder.

Cenin eğer kız ise, dört ayda hareket eder.

Burada en uzak olan süre itibâr edildiği gibi, ona on gün de ziyâde kılındı. Bu ziyâdelik olayın tam zahir olması ortaya çıkması içindir. Yâni, bu on günün eklenmesiyle rahmin boş olduğu ve rahim'de çocuk olmadığı kesin olarak anlaşılmış olur. Zîrâ bebeğin başlangıçtaki hareketlerini annesi hissetmemiş olabilir.

İslâm'dan önce iddetin süresi tam bir yıldır. Yâni kocası ölen bir kadın bir yıl süreyle beklemesi lâzımdı. Bu süre içinde ikinci bir kocaya varamazdı. Bu âyet-i kerîmeyle bu hüküm neshedilmiş oldu.

Hâmile kadınlar hariç... Hamile olan kadının iddeti hamlini doğurmasıdır. Allahü Teâlâ buyurdu:

"Yüklülerin (hamilelerin) ise ecelleri (iddet süreleri) hamillerini vazı etmeleridir (doğum yapmalarıdır)."²⁶⁷(1/366)

Cariyeler böyle değildir. Cariyelerin kocaları vefat ettiği zaman iki ay beş gün iddet beklerler. Selefin icmâlânyla cariyelelerin iddetleri hür olan kadınların yarısıdır.

"İçinizden vefat edenler," kavli-i şerifinde hitâb, mü'minlerle beraber. olmasından dolayı, hitabın bütün şekilleriyle mü'minlere mahsûs olması gerekir. Yâni mü'mine hür ve câriye olan kadınlar içindir. Ama kitâbiyye olan yâni yahudî veya hıristiyan kadınlara zikredilen bu iddet gerekmez.

"İddetlerini bitirdiler mi"

Yâni iddet süreleri bitip sona erince, ("Size mesuliyet yoktur.)

Bu hitâb, hâkimlere ve sâlih müslümanlaradır. Zîrâ eğer kadınlar, bu iddetleri içerisinde evlenecek olursa, gücü yeten her bir müslümana düşen, onlara mâni olmaktır. Eğer buna gücü yetmiyorsa, bu konuda sultandan (devlet gücünden) yâni hâkimlerden yardım alması gerekir. Yâni o kadını ve onunla evlenmek isteyeniyi gidip kadıya şikâyet etmesi lâzımdır. "Kendi haklarında ihtiyar edecekleri hareketten,"

İddet içerisinde haram olan, süslenme, kendisiyle evlenmek isteyenlere kendilerini süslü püslü göstermeleri ve evliliğe taalluk eden şeyleri kendi kendine yapmasında size bir vebal yoktur.

"Meşru olarak," fiilinin failinden hâldir. Yâni, şer'an yasak ve haram olmayan bir şekilde bürünüp davranmasında, demektir.

"Allah her ne yaparsanız

habîrdir (haberdardır)." Dolayısıyla buna göre size ceza ve mükâfat verir. 0 halde emrolunduğunuzun aksi bir şey yapmayın. Fârisî beyt: Her kim, Allah'ın emrine âsî olursa,

0 kişi, Allah'ın kahrına düçar olur.²⁶⁸

²⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/658.

²⁶⁶ BaKara: 2/35

²⁶⁷ Et-Talak: 65/4

²⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/659-661.

Kocası Ölen Kadının Yası

Bil ki, bu âyet-i kerîmede geçen, beklemekle emredilmekten murat, burada nikâhtan yâni evlenmekten imtina* etmek demektir. Kocasının vefat etmiş olduğu evlerinden dışarıya çıkmamak ve süslenmekten imtina etmektir. Yâni kelimesinin mânâsı:

- 1 - Evlenmemek,
- 2- Dışarıya çıkmamak,
- 3- Süslenmemektir.

Bu lafız mücmeldir. Çünkü burada kadının hangi şey için bekleyeceği beyân edilmemiştir.

Ancak biz, nikâh etmekten imtina etmesi gerekli olduğunu söylüyoruz ki, bu kelimenin bu mânâları içinde toplanmasından dolayıdır.

Ama evinden çıkmasının yasak olması ise vaciptir. Ancak, zaruret ve ihtiyaç halleri hariç.

Süslenmeyi terketmesi de, vaciptir. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhîret gününe iman eden, bir kadının, herhangi bir ölü üzerine üç geceden (yani üç günden) fazla yas tutması helal olmaz. Ancak, eğer ölen kocası ise, dört ay on gün yas tutar.²⁶⁹

Iddet süresince, kadına evlenmek haram olduğundan dolayı yas tutmak (yani süslenmemek) vacip oldu. Bu süre içerisinde kadın, evlilik (koca) arıyormuş gibi olmamak için süslenmemelidir. Kadın, nikâh nimetini kaybettiği için üzüntüsünü izhâr etmelidir. Nikâh nimeti sebebiyle kocası onun geçimini sağlamış, başkasına muhtaç bırakmamıştır. Nafakasını ve kalacağı meskenini temin etmiştir.²⁷⁰

İslâm'da Yas

Ölü için üç gün yas tutulur. Yas tutmanın süresi üç gündür. Eğer kadın kocasından başkası için, yâni babası, annesi, kardeşleri veya herhangi bir yakını için yas tutuyorsa, ancak üç gün yas tutabilir.

Üçüncü günün sonunda kadın (ve yas tutan erkekler) koku sürünürler. Yas, üçüncü günü geçmemiş olsun diye...

Eğer üçüncü günün bitimine doğru koku sürünmezlerse, dört gün yas tutmuş olurlar.

Eğer kadın dördüncü gün koku sürünürse, yası dördüncü güne sarkıtmış olur. Yâni dört gün yas tutmuş olur. Bu haramdır. Yâni bir kişinin (üç günden fazla olarak) dört gün yas tutması haramdır.

Sünnet olan yas şekli

- 1 - Câhiliyet âdetlerinden sakınmalı,
- 2- Üstünü başını yırtmamalı,
- 3- Yanaklarını dövmemeli,
- 4- Yüzüne vurmamalı,
- 5- Başına vurmamalı,
- 6- Saçını traş etmemeli (ki, arabaların âdetlerindendir.)
- 7- Saç örüklerini veya bir tutamını kesmemeli, bu acemlerin âdetidir.
- 8- Bağırmmalı,
- 9- Sesli ağlamamak.
- 10-Yüksek sesle inlememeli.

11 - Ölünün ardından mersiyeler söyleyip, başkalarını ağlamaya sevketmemeli.

12- Ve bunlara benzer kitap ve sünnete uygun olmayan hâl ve hareketlerden kaçınılmalıdır.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, yas tutarken bu gibi hareketlerde bulunanlardan uzaktır, beridir... Çünkü bunlar câhiliyet döneminin âdet ve gelenekleridir. İşin acı tarafı, bu gün (Müslüman) memleketlerinin çoğunda insanlar maalesef bunlara mübtelâ olmuşlar.

Bilhassa kadınlar, siyah elbiseler giyiyorlar, günlerce siyah elbiselerle geziyorlar, belki bir çok ay o halde kalıyorlar.

Bazan bir adamı görürsün, cuma ve bayram elbiselerini (yani cumalık ve bayramlık güzel ve temiz elbiselerini) giymiyorlar. Saçları başlan dağınık. Bunun sebebi sorulduğunda, şu sözüyle cevap verecektir:

-"Babam öldü! Veya annem öldü veya bir başkası öldü!" diyecektir. Bu durum o kişilerin ölümlerinden uzun bir zaman sonra bile devam etmektedir. Bütün bunlar İslâm dışı hareketlerdir.²⁷¹

Râfızîlerin Hazret-İ Hüseyin (R.A.)'In Yasını Tutmaları

Râfızîler de böyledirler. Râfızîler. Hazret-i Hüseyin (r.a.) hazretlerinin başına gelen musibetten dolayı, büyük bir aşırılık içindedirler.

²⁶⁹ Sahîh-i Müslim: 2733. Tirmizi: 1116, Ebû Dâvûd: 1955. tbnî Mace: 2077. Müsnedi Ahmed bin Hambel: 26130. Muvatta ibni Malik: 1099,

²⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/661-662.

²⁷¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/662-663.

Âşûrâ gününü onun için matem ve yas günü edindiler. O gün. üzüntü, hüzn ve kânYdan münkesir olduklarını izhâr ederler. Başlarına bu felâket ve musibet gelenlerin yapmadıklarını yapıyorlar. Daha ileri giderek, sahâbîlerden bâzılarına dil uzatıyorlar. Sahâbîlere dil uzatmak, dalâlet ehli yâni inanç bakımından sapık kişilerin işleridir. Bunlar Allahü Teâlâ hazretleri tarafından. rezil, rûsvây ve büyük bir azabı mücibtirler. Sanki bunlar, matem ve yas ile ilgili gelen Islâmî yasaklan duymamış gibidirler. Irşâd Allah'tandır.²⁷²

Tev'lâtî Necmiyye'den Tasavvufî Mânâlar

Âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Müslümanın ölümü, eş için ihtiyarî bir ayrılık değildir. Vefatının iddet müddeti uzun oldu. Tâlib (sâlik) olan kulun hâli de böyledir. Onun matlûbunun arasındaki ölüm, onun ihtiyarî yâni seçimiyle değildir. Onun ihtiyarının dışında cereyan etmektedir. Matlûbunun hâsıl olması için vefat etmek gerekir; mahbûbunun kerem müddetinde. Allahü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Her kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Ve her kim, Allah'a ve Peygamberine hicret kasdıyla evinden çıkar da, sonra kendisine Ölüm yetişirse, muhakkak ki, onun ecir Allah'a düşer. Allah, bir gafur, rahîm bulunuyor."²⁷³

Bu, mü'minler için kalblerin teselli edilmesidir. {1/367} Mü'minler, şeytanların vesvese yollarını taleb etmemeleri İçin... Bu düşünceler, nefsin necis ve gadabıdır. Hakkı ve doğruyu taleb etmek nefse büyük bir iştir, zordur. Bu tehlikeli bir iştir. Sen zayıfsın. Ömür kısadır. Allahü Teâlâ hazretlerinin fazl ü kereminin bahçesinden keremin münâdîsi şöyle seslenir:

"Biliniz ki, beni taleb eden bulurl Muhakkak ki tâlibler hep beni taleb ediyorlar!"

Allahü Teâlâ hazretleri, kendisinden razı olan (k.s.) hazretlerinin Te'vilât-ı Necmiyesinde de böyledir.²⁷⁴

Kadın İsteme

"Ve size bir beis yoktur."

Allahü Teâlâ hazretleri biliyor, kadının kocası vefat ettiği zaman, bazan malı veya cemâli olur veya manevî sebeplerden dolayı insanlar kendisiyle evlenmek isterler. Kadına rağbet etmeye, iddet süresi içerisinde, ona nikâh isteği ve evlenme arzusuyla ifâde edildi. Onun için, Allahü Teâlâ hazretleri, şöyle buyurdu: "Ve size bir beis yok."

"Kendisine çıtlatmanızda,"

"Ta'riz", kendisi veya başkası için muhtemel olan bir mânâyı karşı tarafa hissettirmektir.

"Kadınlara namzetliği." kelimesi, kesreyle nikâh isteği ve evlenme arzusudur. "hutbe" kelimesi, zammeyle, vaaza ve sakındırmaya müştemil olan söz demektir. dut kelimesi, hitabtan gelir. O da kelâm demektir, denir. Yâni: Nikâh işinde kadınla konuştu," demektir.

Âyet-i kerîme'de geçen, kadından murat, kocalarının vefatından dolayı, iddet bekleyen kadınlardır.²⁷⁵

Evlilik Talebinde Kadın

Ama başkasının nikâhlısı olmayan, iddet beklemeyen ve talakı ricî ile boşanmamış olan kadınlara, ta'riz yolu veya açıkça evlilik dileğinde bulunmak ve arzusunu söylemek caizdir.

Ancak, eğer başkası o kadına evlilik teklif etmiş ve kadın da kendi istek ve rızasıyla onaylamış ve bunu sarahaten beyan etmiş ise, buna evlilik teklifinde bulunmak caiz değildir.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

"Hiçbiriniz, kardeşinin dünürlüğü üzerine dünürlük etmesin. (Yâni. hiçbiriniz müslüman kardeşinizin istemiş olduğu kadını gidip istemesin.)"²⁷⁶

Eğer kadın, açık bir şekilde kendisini isteyen kişiyi reddetmiş ise. bir başkasının gidip onu istemesi helâl olur.

Eğer sarahaten kabul veya açık bir şekilde reddetme belirtilmediyse, böyle bir kadını başkasının istemesinde âlimler, ihtilâf ettiler...

Üç talakla boşanıp iddetini bekleyen kadın, Hân²⁷⁷ ile bâin olup iddet bekleyen kadın ve süt emmeyle bâin olup iddet bekleyen kadına, ta'rizde bulunup, evlilik arzusunu hissettirmenin cevazında ihtilâf vardır.

Amma bâin olduğu halde, iddet süresi içerisinde kocasıyla evlenmeleri helâl olan kadınlar, meselâ, hulû* yapan (para karşılığında kocasından boşanan) ya da nikâhı, iktidarsızlık veya geçim darlığı (nafaka sıkıntısı) gibi bir

²⁷² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/663-664.

²⁷³ En-Nisâ: 4/100.

²⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/664.

²⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/665.

²⁷⁶ En-Nesâî: 3188, ve diğerleri...

²⁷⁷ Liân, bir kocanın, karısının zina ettiğini iddia edip. dört şahit gösteremediğinden dolayı yapmaları gereken yeminlerle kuvvetlendirilmiş karşılıklı bir netleşme neticesi hakim kararıyla bâin talakla meydana gelen boşanmadır. Bu konuda geniş bilgi. Nur süresinin tefsirinde gelecektir

ayıptan dolayı hâkim tarafından feshedilmiş olan kadınlara, kocalarının kendilerine ta'rizde bulunması veya açıkça evlilik teklifinde bulunması caizdir.

Ama kocalarından başkalarının, bu kadınlara açıkça ve ta'riz yoluyla evlilik arzusunu beyan etmesi helal değildir.

Çünkü bu kadınlar, kocalarının kendilerini almasının helâl olduğu bir iddeti beklemektedirler.

Ric'i talak ile boşanmış bir kadın gibi, buna da nikâh teklifinde bulunmak caiz olmaz.²⁷⁸

Evlilik İsteğinde Ta'riz Nasıl Olur

Kendisine ta'riz yapmanın caiz olduğu bir kadına iddeti içinde:

"Sen güzel ve salih bir hanım efendisin!" diyebilir. Ya da:

"Ben evlenmek istiyorum,"

"Ben senin gibi bir kadına muhtacım."

"Ben şu vasıfları taşıyan bir kadına muhtacım (o kadın da bulunan vasıflar sayılır)." Veya şöyle söyler:

"Ben iyi huylu bir insanım, elim de oldukça açıktır, geçim konusunda iyi geçinebilecek biriyim, hanımlara iyilikte bulunurum." Böylece kendisini över ki, kadın kendisine rağbet etsin.

Veya şöyle der:

"Seni isteyenler oldukça fazladır, sana oldukça düşkün olanlar var."

Ve bunlara benzer sözler söylenir. Bu sözlerle, bir bakıma kadının evlenmeye niyetli olup olmadığı konusunda ağzı aranmış olmakla ve eğer ona karşı bir eğilimi varsa, başkasına söz vermesine mani olmuş olmaktadır.

Ancak karşılıklı açıkça evlilik ifade eden sözlerden kaçınılmalıdır. Meselâ şöyle dememelidir:

"Ben seni nikahlamak istiyorum."

"Seninle evlenmek istiyorum."

"Sana dünür olacağım," gibi sözler etmemelidir.

Çünkü kadınla iddeti içinde evlenmesi yâni nikâh kıyması caiz olmadığı gibi. ona açık açık evlilik teklifinde bulunması da caiz değildir.

"Veya gönülünüzde tutmanızda da (size bir beis yoktur)." fiilinin mef'ûlü mahzûftur. O da kavî-i şerifinde olan mevsûl (mâ'sına) giden zamirdir. Yâni. onları siz nefislerinizde gizlediniz, onları nikâhlamayı kalbinizde gizlice geçirdiniz, onları sarîh ve ta'riz yoluyla zikretmediniz demektir.

Birinci âyet-i kerîme, o halde, ta'rizin mübâh. ama tasrih (açıkça söylemenin) haram olduğunu beyan etmektedir. Bu âyet-i kerîme de ise, ibâhet yâni mübâhlık vardır. Çünkü kalbinde geçirmek, iddet süresinin sona ermesinden sonra onu zikredeceğini gösterir. Sonra Allahü Teâlâ hazretleri için mübâh olan şekli zikretti ve şöyle buyurdu:

"Allah biliyor ki, siz onları

mutlaka anacaksınız;"

Yâni Allah, o kadınlara karşı bu tür isteklerde bulunacağınızı şüphesiz bilir. Burada maksat, imâ yoluyla istemekte bir vebal olmadığını açıklamaktır.

Ancak, kendileriyle bir gizliye va'dleşmeyin," kelimesi, fiilinin ikinci mef'ûlü olmakla mensûbtur. O da kendisine delâlet eden mahzûfun mânâsını istidrâk içindir. "yakında anacaksınız," yâni onlara olan rağbetinizi zikredip izhâr edeceksiniz. Lakin onlarla nikâhı vaadleşmeyin. Size ruhsat verilen ta'riz ile iktifa edin. Daha ileri gitmeyin.

Burada kelimesiyle nikâh ifade edildi. Çünkü nikâhın sebebi olan vatî gizli olmaktadır. Onun için nikâha denildi.

"Yalnız meşru bir söz söylemeniz başka..."

Burası, istisnâ-i müferrağ'dır. Nehiy ona delâlet etmektedir. Yâni onlarla hiçbir vaadleşmede bulunmayın. Ancak maruf olan ve şer'an kötü olmayan bir vaad hariç. (1/368) O da tariz ve işaret yoluyla olmaktadır.

"Ve azmetmeyin." Azm", kalbin herhangi bir fiili işlemeye kesin karar vermesidir. "Ve azmetmeyin." Fiili kendi nefsi (harf-i cerriyle) müteaddî olur.

Râğib (r.h.) buyurdular: İnsanda bir işi yapmaya çağrışım yapan şeyler mertebe mertebedir. (Önce) ânz olmak, sonra hatıra gelmek, sonra onun üzerinde tefekkür (gönül ve aklın sürekli onunla meşgul olması), sonra irâde, sonra himmet, sonra azim gelir.

Himmet, kişinin bütün gayretini bir iş üzerine toplamasıdır.

Azim ise, imzalamak üzere yapılan sağlam sözleşmedir. Yâni kesin kararlar, harekete geçirmektir.

"Nikâhın akdine,"

Yâni nikâh akdine azmetmeyin. Çünkü azim, kalbin, fiili yapmaya akdidir. Bu ancak fiile taalluk eder. "Nikâhın akdine," kavî-i şerîfindeki izafet, izâfet-i beyânîyedir. Burada akit, mükellefi tasarrufun icrasında bağlama mânâsına değildir. Belki bundan murat, masdardan hâsıl olandır. O da akit yapan kişinin akdinden meydana gelen şer'î irtibatır.

Bu nehiyden maksat, iddet beklemekte olan kadının iddet zamanında (süresince) evlenmemesidir. Burada

²⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/665-666.

nikâhın akdine azmetmeyi nehyetti. Bu, iddet zamanında nikâhın akdini mübalağa ile nehiy içindir. Çünkü bir şeye azmetmek, o şeyi yapmaktan önce, insanda meydana gelen bir hâldir. Bir şeyin mukaddimelerini yâni o şeye götüren sebepleri nehyetmek (yani yasaklamak), o şeyin öncelikle yasak edildiğini ifâde eder. Şu âyeti kerimlerde olduğu gibi:

"Zinaya da yaklaşmayın; çünkü o pek çirkin, yolca da pek fena bulunuyor!"²⁷⁹

Zinaya yaklaşmak haram olduğuna göre, zina etmek evleviyetle (öncelikle) haramdır.

"Yetim malına da yaklaşmayın, ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel olan suretle başka! Ahdi de yerine getirin; çünkü ahdinden mesuliyet muhakkak bulunuyor!"²⁸⁰

Yetim malına yaklaşmak haram olduğuna göre, yetim malını yemek daha büyük bir öncelikle haramdır.

(İddet bekleyen kadınların nikâhını azmetmeyin:)

"Farz olan iddet, sonunu bulmadıkça,"

Burada kitab. mektûb (yazılan, farz olan) manasınadır. Bu da farz edilen demektir. Bu kavli-i şerîfin mânâsı: Farzedilen iddet sona ermedikçe iddet bekleyen kadınları nikâhlamayı azmetmeyin, demektir.

"Muhakkak Allah gönlünüzde ne varsa bilir, bunu bilin."

Caiz olmayan bir şeye azmetmeyi.

"O'ndan hazer edin (sakının)."

Daha işin başında iken böyle bir karara kalkışmayın, uzak durun, Allah'tan korkun. Tahakkukundan sonra böyle bir şeyi kendinizden söküp atın.

"Ve hem de bilin ki, Allah gafur."

İddet bekleyen kadının nikâhına (veya herhangi bir günaha) azmedip, Allah korkusundan dolayı vazgeçen kişiye karşı çok gafurdur.

"Halimdir."

Sizi cezalandırmada hemen acele etmez. Bu kavli-i şerîfi, azmetmiş olduğunuz şeyin tehiri için istidlal etmeyin. Bu müâhaza'nın kaynağı olan şeylerden değildir. O halde cezaya sebep olacak şeylerden kaçın ve Rabbinizin size emrettiğini yapın. Hayatın zamanını fırsat ve ganimet bilin, değerlendirin. Sonra pişman olup teessüf etmeyin. İfrata varıp hasret çekenler gibi...

Gücüm varken tevbe edemedim. Şimdi tevbe etmek istiyorum ama buna gücüm yok.²⁸¹

Ameller Niyetlere Göredir, Hadîs-İ Şerîfinin Şerhi

Muhakkak ki. Allahü Teâlâ, hazretleri, bu âyet-i kerîmede, şerh bir ruhsat olmadan, şehvetlerine ve nefsin hevâsına meyledenleri, şiddetli bir şekilde tevbih edip azarladı.

Akıllı kişiye gereken, Allahü Teâlâ hazretlerinin rızasını, kendi nefsinin rızasının üzerine tercih etmektir.

Akıllı kişi için, en yüksek arzu ve istek, maldan, kadından ve ikisinin gayrisinde (dışında) Allahü Teâlâ hazretleri olmalıdır. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Ameller niyetlere göredir. Herkese ancak niyet ettiği şeyin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti Allah ve Resulünün (rızası için) ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlüne'dir. Kimin hicreti de kavuşacağı dünyâ (malı) veya nikahlayacağı bir kadın için ise, onun hicreti göç ettiği şey içindir."²⁸²

Düşün! Her emel ve arzu sahibinin cezasını (amelinin karşılığını) onun emeline göre ve her kasd edenin sevabını maksadına göre nasıl olduğunu düşün...

Bundan ibret al! Hadîs-i şerîfte:

"Kimin hicreti, Allah ve Rasûlünün (rızası için) ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlüne'dir," cümlelerinde Allah ve Rasûlü kelimeleri tekrar tekrar zikredildi. Ama:

"Kimin hicreti de kavuşacağı dünyâ (malı) veya nikahlayacağı bir kadın için ise, onun hicreti de göç ettiği şey içindir." Bu bölümde dünyâ ve kadın ikinci defa zikredilmedi. Onların yerine zamir zikredildi.

Bu incelik, dünyânın itibârının düşüklüğünü beyan içindir. Dünyanın varlığı bir eğlence ve oyalamadır. O da sanki yok gibidir.

Burada bilhassa Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şu sözüne bak: "Onun hicreti göç ettiği şey içindir." Ve Allahü Teâlâ hazretlerinden uzaklaştıran her şey içindir.

Bu işi düşün! Bu hadîs-i şerîfte dünyâ ve kadının beraber zikredilmesi, dünyâda olan her şey. ya şehvet veya mal olduğuna işaret etmek içindir.

Bu hadîs-i şerîften murat, dünyâdan çıkmak, el- etek çekmek ve belki (görünüşte) Allah için (görünen) her şeyden bile...

Ebû Süleyman ed-Dârânî (k.s.) buyurdular: üç şey vardır ki. onları taleb eden dünyâyâ meyletmiştir. ,

1- Maîşet taleb etmek.

²⁷⁹ El-İsrâ: 17/32

²⁸⁰ EMsrâ: 17/34

²⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/666-670.

²⁸² Buhârî: 2344. Müslim: 3530. Bütün hadis kitaplarında geçen bu meşhur hadîs-i şerîfi Ömer bin Hattab (r.a) hazretleri rivayet etmişlerdir. Parantez içindeki kısım kitapta yoktur. Ancak hadîs-i şerîfin kaynağında olduğu için alınmıştır.

2- Evlenmek

3- Hadîs-i şerîf kitapları.²⁸³

Hak Yolun Yolcusunun Bilmesi Gereken İlimler

Bil ki, Hakkı talep eden kişiye gereken, hak ile bâtlı ayırt eden sert ilimleri (fıkıh, usulü-ı fıkıh, akâid, kelâm, tefsir, hadis, tasavvuf ve siyer gibi ilimlerini) şer! ilimleri, hak ile bâtlı ayırt edecek kadar (mutlaka) öğrenmek.. Sonra resmî ilimlerle meşgul olmak (çağında kendisine lâzım olacak ilimleri yeterince bilmek) Hadis ve tefsir kitaplarını anlayabilecek kadar kavâid (Arabî ilimleri yâni âlet kitaplarını) okumak lâzımdır.²⁸⁴ (Felsefeyi korunacak kadar bilmeli,) felsefenin derinliklerine dalıp kendini kaybetmemelidir. Şeriat ye tarikat usûlüne göre, yasaklanan ilimleri kendisine kifayet edecek kadar öğrenmeli, bu ilimlere fazla dalmamah bu ilimlerle meşgul olup, asıl vazifesini unutmamalıdır. Bunlar, Hakka varma yolunda ilk emirlerdir.²⁸⁵

Hakkı Taleb Edenin Nihâî İşi

Ama nihâî (son) emir ise, tahsil ve tekâmülden sonra, sâlik, zahirî ilimlerle meşgul olduğu kadar, yâni zahir ilimlerle uğraşması nisbetinde, hakk'dan uzaklaşır. Çünkü sâlike gereken, kalbini ve beynini, bâtlı alâkalardan tahliye etmek, onlardan kesilmek, (boş) sözü terketmek ve boş şeylerle ilgilenmekten kendini alıkoymaktır. Bu batıl şeyler velevki ilimler adı altında karşısına çıksa bile... Sâlik, haricî ve dahilî meşguliyetleri tarh edip kovmalıdır. (1/369) Husûsî ve umûmî olarak beyân edilen şeylerden... Bâzı (tasavvuf erbabının) husûsî ve umûmî olarak, seyr-u sülûk ehlini meşguliyetten nefyetmelerinin niyetleri, bu mânâ üzerine mebnîdir. Yoksa ilmin aslını terketmek için değildir. Bâzı câhil sofuların sandığı gibi değil. Bundan Allah'a sığınırız. Bu söylediklerimizden ilme düşman olduğumuz mânâsı asla çıkarılsın. Çünkü mutlak ilim nurdur, ilim, sâliki varacağı yerlere hidâyet edip götürür. İlim olmadan tasavvuf ehlinin seyr-ü sulukta ilerlemesi mümkün değildir...²⁸⁶

Sulûk'tan Nihayet Erbabı

Amma seyr-u sülûk ehlinden nihayet erbabının ise hallerini hasretmek ve onları bir kaide altında toplamak mümkün değildir. Çünkü onlar, ne vahdetten kesrete, ne de kesretten vahdete muhtaçtır... Çünkü onlar ağıyar (Allah'tan gayrisiyle meşgul olma) makamını çoktan aştılar. Belki onlar müşahede ehli oldular. Nurun kendilerini kuşatmasını kabul edip, o makamla yetinmezler. Belki, hakikat ile hakikate ererler. Onların yanında ne ağıyar vardır ne de hakikat. Ne de bunlara itibâr etmek...²⁸⁷

Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerine Kadın Sevdirilmesinin Sırrı

Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine kadın sevdireldi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular: "Dünyadan bana (üç şey) sevdireldi. Kadın, güzel koku ve namaz gözümün nuru kılındı.²⁸⁸ Muhakkak ki, Efendimizin (s.a.v.) sevgisi, insanların bildiği sevgi cinsinden değildi. Belki onun sırrı mestûr'dur. Yâni Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine kadının sevdirelmesi ve onun sevgisinin sırrı örtülü ve kapalıdır. Ona ancak ve ancak veraseti kübrâ'ya nail olan (mürşid-i kâmiller) muttali olabilirler. Bunu herkes anlayamaz...²⁸⁹

²⁸³ 220 Bu üç şeyde Allah rızasının dışındaki niyetlerin katılması çok kolaydır. Bunlarda nefsi emmâre ve şeytan, insanın kalbini çelip. niyetini bozabilirler, demek istemektedir. Yoksa helâl'dan çalışıp, çocukluğunun geçimini sağlamak. Allah yoluna yardım etmek niyetiyle çalışmak, ibâdet, bir çeşit cihâttir. Çalışan kişi Allah'ın sevgili kuludur. Kadın salih olursa, erkeğin dinî ibâdetlerini yapmasında kendisine yardımcı olan en büyük unsurlardan biridir. Evlenmek peygamberlerin sünnetidir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sünnetidir. Hadîsi şerîfler. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, fiili, kavli ve takrirleridir. Onlar olmadan, din olmaz. Ama aynı zamanda bu üç istisnayı en kolay ve dünyalık bir niyetle kullanılması mümkün olan şeyler olduğu için Ebû Süleyman ed-Dârânî böyle buyurdular. Bu sözü. incelikleriyle düşünmek lazım. Mütercim.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/670-671.

²⁸⁴ Çünkü Arabî ilimler, serî ilimlerin anlaşılmasına vesiledir. Yâni Arabî ilimler olmadan şer! ilimlerin anlaşılması mümkün değildir. Şer! ilimlerin anlaşılmasına vesile olan başlıca Arabî ilimler şunlardır: Sarf, ıstikak, nahiv, meânî, beyan, bedîi, ilmü's-şîr (aruz ve kaafiye ilmi) mantık, vazıye, lügat münazara ve inşâ...)

Maksûd, s. 1, imam Azam Ebû Hanîfe (r.h.).

²⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/672.

²⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/672-673.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/673.

²⁸⁸ En-Nesâî: 3878, Müsnedî Ahmed: 11845. *(Yan Türkçe yan'Arabça ifâdeyle ne güzle! buyurmuşlar. "Tatmayan bilmez, yazık!"Mütercim)

²⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/673.

Tatmayan Bilmez

Bu nefis (tefsir) meclislerini toplayan fakir (İsmail Hakkı Bursevî) derki: Bu makamda sözü yaydım ki, (bu meselenin sırrına vakıf olamayan) bâzıları, onun eski sözleri ve kitaplar, tasavvufun fesâd ve tahrifatındandır, dememesi içindir. Belki kendisine işaret edilen mânâlara mühmedir. Bu yola girmeyen kişi, tahkik ve tetkik ehline uymanın kıymetini bilmez.²⁹⁰

Kendisine El Sürülmeden Boşanan Kadın

Meali:

Eğer kadınları kendilerine el sürmeden ve yahut bir mehir kesmeden boşadımızsa, olmaz değil... Şu kadar ki, onları müstefid edin, eli geniş olan kaderince, eli dar olan da kaderince ve güzellekle bir mut'a verin. Bu, muhsinler üzerine borç bir haktır.²³⁶

Ve eğer onları kendilerine el sürmeden boşar da, mehir kesmiş bulunursanız, o vakit borç, o kestiğiniz miktarın yarısıdır; meğer ki, kadınlar affetsinler veya nikâhın düğümü elinde bulunan erkek affetsin.

(Erkekler!) Sizin affetmeniz takvaya daha yakındır. Aranızdaki fazlı unutmayın. Şüphesiz ki, Allah her ne yaparsanız görür. V "Size bir günah yok"

Bu âyet-i kerîmede geçen; "günah" kelimesinden murad, mehrin vâcipliğidir. Yâni onlar için ödemeniz vacip olan bir mehir yoktur, demektir.

"Eğer kadınları kendilerine el sürmeden,"

Onlar için beyân edilecek olanlar ve kendileriyle cima edilenler hariç... önü Şeyh buyurdu: Zahirdir: U kelimesi masdariyet, zarffiyet ve zaman içindir. Zaman mahzûftur. Takdiri: temas etmenin olmaması müddeti, demektir.

"Ve yahut onlar için bir mehir kesmeden,"

kelimesi, manasınadır. Senin şu sözün gibi: "Elbette seni ilzam ederim, ya ancak hakkımı verirsin," sözünde olduğu gibi Yâni, ancak nikâh akdi esnasında onlara bir mehir tayin etmiş iseniz o başka...

Manâsı: Eğer boşanma yâni talak cimadan önce olmuş ise, onlar için, mehri talep etmeye tâbi olmak yoktur. Her hâl ve durumda bu böyledir.

Ancak, kendilerine mehir tayin edilmiş ise, bu durumda kocaya mehrin yarısını vermek düşer.

Mehir belirtilmeden (temas da olmadan önce meydana gelen) talakta ise muta (kadına maddi yardımlarda bulunup onu memnun etmek) gerekir. Mehrin yarısı gerekmez.

Eğer kadına temas vaki olmuş ise, isimlendirilmesi durumunda mehrin tamamı gerekir.

Yok eğer mehir belirtilmemiş ise mehr-i mislin tamamı gerekir. Mehr-i misil, emsalinin mehirleri, demektir. Abla veya kız kardeşlerinin, amca kızlarının ve halâlarının mehirlerine göre tayin edilen mehirlerdir.)

"Ve (şu kadar ki,) onları müstefid edin,"

Bu bir mukadderin üzerine atıftır. Yâni, boşadığınızda, o kadınları müstefid edin, faydalandırın. Yâni kendilerine mehir tesmiye etmeden ve kendilerine temas etmeden önce, boşadığınız kadınların yararlanabilecekleri ve kendisinden faydalanabilecekleri şeyleri onlara verin.

Mut'a, yâni kadının yararlanacağı bir şeyleri, kadına vermenin vacip olmasının hikmeti, erkeğin kadını boşamakla onu yalnız bırakması yüzünden, bir bakıma kocaya bir zorlamadır.

Bu verilecek müt'a, şunlardır:

Gömlek, bedeni örten elbise, Kaftan, cilbâb, baş örtüsü. Ayakkabı ve maddî gücüne göre diğer eşyâ'dır. Allâhü Teâlâ buyurdu:

"Eli geniş olanın üzerine,"

Bir kişinin maddî durumu ve hali iyi olduğu zaman. "Adam genişliktedir." Yâni genişliği ve maddî imkânı olan demektir.

"Kaderince (maddiyatı nisbetinde)" Yâni imkânı ve takati kaderince, "Eli dar olan da,"

Katre sahibi olup, fakir düştüğü zaman, "Adam fakir oldu" denir, şjls katre, toz demektir. Toz, topraktan az bir şeye denir. Yâni adam maddî sıkıntılar içinde olduğu bir hâlde ise; "Kaderince (maddiyatı nisbetinde)"

Müt'a, erkeğin haline göre muteberdir, kadının haline göre değil... Mut'a, beş dirhemden az. mehr-i mislin yansından da çok olamaz. Çünkü mehri müsemmâ (yani isimlendirilip belirtilmiş olan mehir), mehri misilden daha kuvvetlidir. Mehr-i misil de mut'adan... Onun için muta, mehr-i müsemmânın yansından daha fazla olamaz. Dolasıyla mehr-i mislin yansıncı geçemez. kelimesinde iki iugat (manâ) vardır. Lügat âlimlerinden bir cemaate göre, bu kelime sakın olduğu zaman, masdardır. Ama harekeli olduğu zaman, isimdir. Meselâ: "Sayıdan adet, uzatmadan meded" kelimeleri gibi.

kelimesi, sakın olduğu zaman, genişlik ve zenginlik manasınadır. Meselâ: "O genişliği kadar infak ediyor" denir. Yâni zenginliği kadar harcıyor, demektir. Amma harekeli olduğu zaman, miktar mânâsına gelir.

²⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/675.

Bir mut'a 'verin"

Mezkûr fiilin masdarının ismidir. Bu kavî-i şerîfin kabilindedir:

"Ve Allah yetiştirdi, sizi arz'dan nebat tarzıyla,²⁹¹ Yâni onları, faydalandırıp sahip kılarak, demektir.

"Güzellikle,"

Yâni şeriat ve mürüvvet bakımından güzel bir şekilde, kadını

faydalandırmak,

"(Borç bir) haktır," kelimesi, lis nin sıfatıdır. Yâni vacip bir mut'a, demektir. "Muhsinler üzerine,"

Yâni bu âyet-i kerîmelere uymak suretiyle kendilerine iyilik

yapmış olanlar, demektir.

İbni Temcîd buyurdu: Boşanan bir kadının dört hâli vardır. Birincisi: Temas olunmamış ve mehir belirlenmemiştir. İkincisi: Temas olmuş, mehri belirlenmiş. Üçüncüsü: Temas olmuş fakat mehir belirlenmemiş, Dördüncüsü: Temas olmamış fakat mehir belirlenmiş. (1/370)

Bu âyet-i kerîmede geçen; "günah yoktur," diyerek günahı kaldırmak, mehri nefyetmek manasıdır. Bu durum kadının birinci sûretindedir. Yâni, mehir belirtilmeden ve temas olunmadan boşanan kadınlardır.

Diğer üç suret böyle değildir. Diğer üç surette mehir vaciptir. Birinci surette, ne mehrin bir kısmı ve ne de hepsi vaciptir.

Mehrin bâzısının vacip olmaması, mehir-i mislin bölünmemesinden dolayıdır. Mehrin hepsinin vacip olmaması ise, kadına duhûl (temas) olmadığındandır. Lakin bu durumdaki kadına da mut'a vardır. Çünkü bunlar için, Allâhu Teâlâ; "Ve (şu kadar ki,) onları müstefid edin," buyurdu. Bu kavî-i şerîf, zikri geçen kadınlar hakkındadır. Bu kadınlar da, kendilerine bir mehir belirtilmeden ve temas olunmadan boşanan kadınlardır. Zîrâ eğer bu kadınlara mehir belirtilmiş olsaydı, mut'a döğil, mehrin tamamı gerekirdi.²⁹²

Mehri Belirtilip Temas Edilmeden Önce Boşanan Kadın

Ve eğer onları kendilerine el sürmeden boşar da mehir kesmiş bulunursanız,"

Yâni, ve eğer, nikâh ânında mehir belirttiğiniz halde, kendilerine temas etmeden önce boşarsanız, demektir.

"0 kestiğiniz miktarın yarısıdır,"

Yâni o kadınlara belirttiğiniz mehrin yarısı vardır. Eğer ikisinden biri dühul'den önce vefat ederse, o erkeğe (erkeğin ölümü anında vârislerine) mehrin hepsini kadına (kadının ölümü anında vârislerine) vermek gerekir. Çünkü mehir-i müsemmânın takdirinde, ölüm, duhûl gibidir. Mehr-i mislin icâb etmesi de böyledir. Akitte müsemmâ olmadığı zaman...

"Meğer ki, kadınlar affetsinler."

Hallerin umûmundan istisnâ'dır. Yâni umûmî hallerde o kadınlara takdir edilen mehrin yansı vardır. Ancak kadının bunu bağışlama hali müstesna. (Kadınlar bağışlarsa, o zaman mehir düşer.) Bu, yâni mehrini bağışlayıp düşürme zamanı, hiç şüphesiz, mehrin vucûbundan sonradır.

"Veya nikâhın düğümü elinde bulunan erkek affetsin."

Yâni nikâh akdini elinde tutan koca, mehrin diğer yarısını da bir lûtf olarak ona verirse, bu ayrıdır, bağışlayabilir. Bunu da kadına bir ikram olsun diye yapar. Çünkü erkeğin kendi hakkını kadına bırakması hiç şüphesiz bir bağıştır.

"Nikâhın düğümü elinde bulunan" kavî-i şerîfinden murat, kocadır. Veli değildir. Onun bağışlamasından murad ise, mehrin hepsini vermektir. Yansını zaten vermek mecburiyetindedir. Diğer yansını da kadına verdiği zaman, ona ikramda bulunmuş olur. Erkeğin kadına verdiği mehrin her iki yarısına birden bağış demesi ve bağış olan tarafın, kadının hakkı olan tarafa gâlib olmasının sebebi ise, onlara göre gâlib olan, evlilik ânında kocanın bütün mehri kadına sevkedip vermesidir. Eğer duhûl ve temastan önce boşarsa; erkek kadına vermiş olduğu mehrin yarısını isteme hakkına sahiptir. Eğer erkek, kadından mehri istemeyi terkederse, o zaman ona bağışta bulunmuş demektir.

"(Erkekleri) Sizin affetmeniz takvaya daha yakındır/"

"takva için" kelimesinin başındaki lam harfi, bağışlamanın yakınlığına delâlet etmektedir. Bunun tadiri şöyledir: Bağışlamak, takvaya daha yakındır, demektir. Almak ise sanki bir şeyi karşılıksız almak gibidir. Veya mürüvveti terketmiş gibi olur. İşte bunlardan dolayı kadında olan mehrin diğer yarısını da kadından istemeyip, ona terketmek takvaya daha yakındır. Hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

"Bir kişinin: 'Ben hakkımı alırım; ondan hiçbir şeyi terketmem,' demesi, cimrilik olarak ona yeter."²⁹³

İsmuf nin hadisinde, arabî bir kavim geldi. Onlara şöyle dedi:

-"Bu hak olandandır veya ondan daha hayırlıdır," Onlar:

-"Hak'tan daha hayırlı olan nedir?" dediler.

-"Faziletli davranmak ve bâzı haklarından vazgeçmek, hakkın hepsini almaktan daha faziletli ve Öaha

²⁹¹ Nuh: 71/17.

²⁹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/674-678.

²⁹³ makâsîdu'l-hasene isimli kitabında da böyledir.

²⁹⁴ Kenzul-Ummâl, hadis no: 8209.

hayırlıdır," dedi. Sahâvfinin

"Ve aranızdaki fazlı unutmayın,"

Bundan murad, unutmayı nehyetmek değildir. Çünkü insanların bir şeyi unutmamaları ellerinde olan bir şey değildir. Burada geçen unutmaktan maksat, terketmektir. Manâsı: Aranızdaki fazileti ve üstünlüğü terketmeyin, onu bir kenara bırakmayın. Bu, erkeğin, mehrin tamamını kadına vermesi, kadının da, kendi payına düşeni ona bırakması ile olur. Ve aranızdaki faziletleri unutmayın. "aranızda" kavlı-i şerifi, mensûbtur.

Sa'dî buyurdu:

Her iki taraf birbirine iyilik etsin.

Ki, Allah her iki taraftan da razı olsun. "unutmayın" fiiliyle dul "Şüphesiz ki, Allâh her ne yaparsanız görür."

Allah sizin işlediğiniz iyilikleri, fazilet ve üstün amelleri boşa çıkarmaz.²⁹⁴

Allâhü Teâlâ Basîr'dir

Allâhü Teâlâ hazretleri bâsîr'dir. Allâhü Teâlâ hazretleri hakkında basar, yâni görmek, görülen şeylerin sıfatları, mahiyet ve niteliklerinin kemâliyle inkişâf etme vasfından ibarettir. Bu görülen şeylerin zahirine taalluk eden kaasır bir görmenin idrâkından daha açık, daha kuvvetli ve daha parlak ve belirgindir.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin "basîr" ismi şerifinden kulun hazzı iki şeydir.

Birincisi: Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisine basar yâni görmeyi yarattığını ve bu görmeyi, âyetlere, melekûtun ve semâvâtın acâiblerine bakması için yarattığını bilmesi lâzımdır. Eşyaya bakışı, hep ibret için olmalıdır. Bütün mahlûkata ibretle bakmalıdır.

İsa Aleyhisselâm'a:

-"Halktan senin gibi biri var mı?" diye sorulur. İsa Aleyhisselâm:

-"Kimin, nazarı, ibret, susması tefekkür ve kelâmı zikir olursa: o kişi benim mislimdir."

İkincisi: Kul, kendisinin sürekli Allâhü Teâlâ hazretlerinin, nazarı ve görmesinde olduğunu bilmelidir. Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisini işittiğini bilmelidir. Hiçbir hâlinde Allâhü Teâlâ hazretlerinin nazarına ve kendi durumuna muttali olduğu hakikatına ihanet etmemelidir.

Kim, Allah'tan gizleyemeyeceği bir şeyi, Allah'tan başkasından (yani kullardan) gizlerse, o kişi, Allah'ın nazarına ve murakabesine ihanet etmiştir (yani hafife almıştır). Bu sıfatla (yani bu düşünceyle kul) îmânın meyvelerinden biri olan murakabeye (yani Allâhü Teâlâ hazretlerinin sürekli kendisini gözetlemekte olduğuna) ihanet etmiş sayılır. (1/371)

Kim, Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisini gördüğüne inandığı halde, ma'siyete dalar ve gözünü kırpmadan günah işlerse, o kişi ne cesur adamdır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisini görmediğini zannederek günah işleyen kişi ise kâfirdir. İman Gazâlî hazretlerinin "Şerhü'l-esmâ'il-hüsnâ" isimli kitabta böyledir.²⁹⁵

Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufi Mânâlar

Sonra bu âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Şeklen arkadaşlardan ve aileden ayrılmanın dünyevî bir çok maslahat ve faydaları vardır.

"Size bir günah yoktur." Yâni dünyevî ayrılıkta bir günah yoktur. Dinî yâni uhrevî bir maksat ile olan ayrılıkta nasıl (ve neden) günah olsun? Belki siz, Beytullah'ı ziyaret etmek için, bununla yâni aileniz ve dostlarınızdan ayrılmakla memursunuz. Ziyâretullah için nasıl olur?... Beytullahı ziyaret edebilmek için vatandan ve aileden ayrılmak gerekir. Ziyâretullah için ise, ruhlardan ve bedenlerden sıyrılmak ve ayrılmak lâzımdır. (Onun için): "Nefsini bırak da gel," (denilmiştir:)

Âyet-i kerîme'de:

"Allâh"de; sonra bırak " onları, daldıkları bataкта oynayadursunlar."²⁹⁶ Buyuruldu.

"Ve onları müstefid edin (faydalandırın)," kavlı-i şerifi, kimin talebeleri ve irâde ehli (yani müridleri) varsa, Hak Teâlâ suhbâhnehû hazretlerinin rızasını aramak için kendilerinden ayrıldığı zaman, onları faydalandırsın (kazanmış olduğu manevî derecelerin zevkini onlara tattırsın) ki, onlardan malın tatlılığı ve ayrılığın acısı gitmiş olsun. Zîrâ insanın alışmış olduğu bir şeyden ayrılması şiddetlidir. Malı onların arasında, onların kendisine olan yakınlığı ve uzaklığı kadar infak etmesin, belki miras gibi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin ferâizine göre taksim etsin. Zîrâ o gerçek mânâ'da onların nezdinde artık ölmüştür. O bir ölüdür.

"Sizin affetmeniz takvaya daha yakındır." Kavlı-i şerifi ise, takvaya (yani Allah'ın takvasına) vâsıl olmanın yolu, gereğince Allah'tan korkmaktır.

"Ey o bütün iymân edenler! Allah'a nasıl korunmak gerekse öyle korunun, hakkıyla möttakî olun ve her halde müslim olarak can verin."²⁹⁷

Bu da, Allah'tan gayrisini terketmekle ve mâsivâyı geçmekle olur. Zîrâ: "Hâlik'a' vâsıl olmak, mahlûktan firak

²⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/678-680.

²⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/680-681.

²⁹⁶ El-En'âm: 6/91

²⁹⁷ Ali İmrân: 3/102

etmenin (ayrılmanın nisbetinde ve) kaderincedir. Allâhü Teâlâ hazretlerine yaklaşmak ise, mâsivâdan (yani Allah'tan gayrisinden) uzaklaşma (oranında ve) kaderincedir."

"Aranızdaki fazlî unutmayın;" Bu dünyâdadır. Zîrâ cennete hulul ve duhûl (girmek) ise, ancak ve ancak Allâhü Teâlâ hazretlerinin fazlî keremiyle olmaktadır. Kavî-i şerifte olduğu,

"Fadlından bizi durulacak yurda kondurdu; burada bize yorgunluk gelmeyecek, burada bize usanç gelmeyecek"²⁹⁸

"Şüphesiz ki. Allah her ne yaparsanız," faziletleri bulup ermek ve kaybetmek için her ne yaparsanız, Allah:

"Başîr'dir (hakkıyla görür)."

Te'vilâtı Necmiyyede de böyledir.²⁹⁹

Nur Kalbe Girdiği Zaman Genişler Ve Açılır

Kula gereken, sâdece yaratıklara iltifat etmektir. Çünkü kâşif nur, yaratıklar içindir. Ve eğer yakîn nuru parlarsa, insana, âhiretin dünyâdan daha hayırlı olduğu bilgisinin hidâyetini verir. Çünkü:

"Hasılî size verilmiş bulunan şeyler, hep dünyâ hayat'ın geçici metaldir Allah yanındaki ise, daha hayırlı ve daha bekâlıdır."³⁰⁰

O zaman elbette, âhirete göçmenin daha yakın olduğunu görürdün. Yine elbette dünyânın güzelliklerini, fakat güzelliklerden sonra gelen fena ile onu kaplayan kesafeti görürdün ve bu gerçek sana zahir olurdu.

Katıyetle gelecek olan bir şey, her halde mevcûd gibidir. Yâni her durumda var gibidir. Hiç şüphesiz başlangıcı, hallerin değişmesi ve ehlinin intikâli zahirdir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Muhakkak ki nur. kalbe girdiği zaman, kalb infisah ve inşirah eder. (Yâni genişler ve açılır.) Sahâbîler tarafından:

-"Yâ Rasûlellah (s.a.v.) Bunun kendisiyle bilindiği bir alâmeti var mıdır?" diye soruldu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Aldatma evi olan dünyâdan uzaklaşmak, daimî evi olan âhirete yönelmek, ölüm gelmeden önce ölüme hazırlanmaktır."³⁰¹ Bittî. Allâhım! Bizleri sana kavuşmaya hazırlananlardan ve vuslatına nail olanlardan eyle! Âmin.³⁰²

Namazları Muhafaza Ve Orta Namazı

Meali:

Namazlara dikkat edin, hele orta namaza... Ve kalkın Al I âh için divan durun.²³⁸

Eğer bir korku halinde iseniz, yaya veya süvari giderken kılın; emniyeti bulduğunuz vakit de böyle bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği gibi hemen Allah'ı zikredin.²³⁹³⁰³

Tefsir:

"Namazlara dikkat edin,"

Namazları, vakitlerinde edâ ederek ve onlara devam ederek koruyun. Burada "namazlar"dan murad. her gün ve her gece farz olan beş vakit namazlardır. Bunların yâni farz namazların sayısı, bundan başka âyetlerde ve mütevâtîr hadis-i şeriflerde tesbit edilmiştir. orta namazı

Bu âyet-i kerîmeyle ile orta namazına işaret edildi. "orta" birbirlerine müsâvî iki adedin ortaladığı şeydir.

Bunun da en azı beştir. Üçün bu sıfatı taşıdığı söylenemez.

Çünkü, üçte iki ayrı bir arasında bir, bir daha vardır. Bir sayıları için adet denilmez. Zîrâ sayı iki tarafı toplanan ve katlanandır. Bir sayısında toplama ve katlama yoktur. (Beş sayısı sağ'da ve solda iki tane iki ve ortalarında bulunan bir sayısından meydana geldi.

Yâni iki, bir ve iki sayılarından oluşmaktadır. Bir sayısının sağında ve solunda bulunan iki sayısı adettir. Ziri iki sayısı, iki tane birin toplamından meydana gelmektedir). Fakat üç sayısını meydana getiren ise herbiri sağda, solda ve ortada bulunmak üzere üç tane birden meydana gelmektedir.) bir sayısından önce bir şey, bulunmadığı için, bir sayısı adet değildir. Çünkü bir'dir. Bundan dolayı "ortanın" en düşüğü beştir.

"Ve" muhazafa edin.

"Orta namazını,"

Namazın iki tarafının ortasını ortalayan namaza dikkat edin.

"Orta" kelimesi sıfat-ı müşebbehe olmak üzere böyle bir mânâ verilir.

Orta" kelimesi, veya ismi tafdîl olmak üzere, iki tarafında daha faziletli namaz demek olabilir. Bu durumda

²⁹⁸ el-Fatır: 35/35

²⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/681-683.

³⁰⁰ Ex-Şurâ: 42-36.

³⁰¹ Feyzül'l-kadir, no: 260, Kenzül-Ummâl. no: 302. Tahriciül'l-Ehâdistü'l-lhyâ. hadis no 7: {İhyâ-u ulûmiddin c. 4. şükür babı,}

³⁰² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/683.

³⁰³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/684.

"Orta" kelimesi, kelimesinin müennesidir. "dünya" gibi. Bir şeyin ortası ise. en hayırlısı ve âdil olanıdır.

"Orta namazı," ikinci namazıdır. Çünkü ikinci namazı, gündüzün iki namazıyla, gecenin iki namazının arasındadır.

Hazreti Ali (r.a.)'dan rivayet olundu. Buyurdular: Ahzâb, günü Rasûlullah (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

-"Allah, onların (müşriklerin) evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. Onlar, bizi orta namazını kılmaktan meşgul ettiler. Güneşbatasıya kadar..."³⁰⁴

Orta namazının (yani ikinci namazının) fazileti, o vakitte insanların ticâret ve kazançlarıyla çok meşgul olmalarındandır.

O vakitte, gece melekleriyle gündüz meleklerinin toplanmalarındandır. Yâni hem gece melekleri ve hem gündüz melekleri, kişiyi namazda görüp, onun namazına şahitlik etmektedirler.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Kimi ki ikinci namazı geçirdi, o ehlini ve malını kaybetmiş gibidir."³⁰⁵

Yâni kişi malını ve altınlarını kaybetmekten sakındırıp koruduğu gibi, ikinci namazının da vaktini kaçırmaktan sakınsın, demektir. (1/372)

Sonra Ahzâb günü hadis-i şerifinde, orta namazının ikinci namazı olmadığını iddia edenlere bir delil ve hüccet vardır. Ve yine Ahzâb hadis-i şerifi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin, halkı "Orta namazfna teşvik etmek ve muhafazasına devam ettirmek için, Cuma günü icabet saati gibi, onu gizlediğini söyleyenlerin de aleyhinde bir hüccettir.

Sual: Eğer denilse ki: Hazreti Âişe (r.a.) validemizden rivayet edilen:

"Namazlan muhafaza edin ve orta namazını ve ikinci namazını (muhafaza edin)."³⁰⁶ Hadis-i şerifi, orta namazının ikinci namazından başka bir namaz olduğuna delildir?"

Cevâb: Derim ki, ihtimal ki, "orta" ikinci vaktinin lakabıdır, j V«ı "asr-ikindi" ise ismidir. Burada ikinci vakti ismiyle zikredildi.'

İbnî Melek'in Şerhü'l-meşârik isimli kitabında da böyledir.

"Ve kalkın Allah için," Yâni namazda kıyam edin. "Divân durduğunuz halde,"

Bu kelime, "kalkın," fiilinin failinden hâldir. Yâni kı-yâm'da Allâhı zikreder olduğunuz halde kalkın, demektir. Çünkü kunut, ayakta Allâhü Teâlâ hazretlerini zikretmektir. Veya kunut, Allah için huşu içinde olduğunuz halde, demektir.

Rivayet olundu: Onlardan biri namaza kalktığı zaman. Rahmanın heybetinden, gözlerini (sağa sola) kaydırmaktan, iltifat etmekten (bakmaktan), çakılları çevirmekten veya nefsinin dünyâ işlerinden bir şeyle meşgul etmekten çekinirlerdi. Unutarak hariç, namazdan çıkasıya kadar, bütün halleri böyledi.³⁰⁷

Korku Halinde Namaz

"Eğer bir korku halinde iseniz,"

Yâni düşman veya bir başka şeyden korkuyorsanız;

"Yayalar (olduğunuz halde)"

Hal olmak üzere mensûbtur. Âmili mahzûftur. Takdiri: Yaya olduğunuz halde namaz kılın, demektir.

kelimesi,yaya" kelimesinin cemiidir. kelimesinin "arkadaş" kelimesinin cemii olduğu gibi.

"Veya süvari giderken (kılın;)"

Yâni süvari olduğunuz halde, demektir. kelimesi, "süvâri-binici" kelimesinin cemidir kelimesi "süvari" kelimesinin cemii olduğu gibi...³⁰⁸

Yaya Yürürken Veya Koşarken Namaz Kılınmaz

İmam-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerinin mezhebine göre, yaya yürüme ve koşma hallerinde namaz kılınmaz. Duramadığı müddetçe... Durma imkânı olduğu zaman, durup ayakta namazını kılar. Buna delilimiz:

"Eğer bir korku halinde iseniz, yaya veya süvari giderken kılın; emniyeti bulduğunuz vakit de böyle bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği gibi hemen Allah'ı zikredin."³⁰⁹ Âyet-i kerimesidir.

"Emniyeti bulduğunuz vakit," Yâni korkunuz gittiği vakit.

"Hemen Allah'ı zikredin,"

Yâni emniyet halinde (kıldığınız namazlar gibi) namaz kılın, demektir. Burada namazı, zikir kelimesiyle tâbir etti. Çünkü zikir (tilâvet) namazın büyük rükünlerindendir.

"Size öğrettiği gibi."

³⁰⁴ Sahîh-i Buhârî: 2714,

³⁰⁵ En-Nesâî: 434

³⁰⁶ Sahîh-i Müslim: 998,

³⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/684-687.

³⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/687.

³⁰⁹ Bakara: 2/239,

Yâni Allâhü Teâlâ hazretleri size öğrettiği gibi namaz kılın, demektir.

"Bilmediğiniz şeyleri,"

Namazın keyfiyetinden ve kılınış şeklinden size öğrettiği gibi namaz kılın, demektir.

Teşbihten maksat, edâ edilen namazın, Allâhü Teâlâ hazretlerinin Öğrettiği namaza ve muradına uygun olmasıdır.

Ya da burada nimetin zikredilmesinden dolayı, âyet-i kerîmenin mânâsı, şöyle olur: Allah'a şükredin. Bu şükür, Allah'ın size öğrettiğine denk bir şükür olsun. Çünkü siz, şeriatın ve ahkâmının ne olduğunu bilmiyordunuz. Korku ve emniyet halinde nasıl namaz kılınacağı da sizin bilmediğiniz bilgiler cümlesinden-dir.³¹⁰

Namaz Allah'ın Bir Ziyafetidir

Bil ki, namaz ziyafet mesabesindedir. Allâhü Teâlâ hazretleri, bu ziyafeti tevhid ehli için, her gün beş kez hazırlamıştır.

Nasıl ki, ziyafette türlü türlü yiyecekler ve içecekler sunulur, her birinin rengi ve tadı farklı olursa, aynı şekilde namaz için de durum böyledir. Çünkü namaz içerisinde de muhtelif rükünler ve fiiller vardır. Her bir fiilin ayrı bir lezzeti ve günahları ortadan kaldırması ve affedilmesi vardır.³¹¹

Beş Vakit Namaza Verilen İlâhî Mükâfat

"Ka'buVAhbâr (r.h.)' buyurdu: Allâhü Teâlâ hazretleri, Mûsâ Aleyhisselâmla münâcâtı esnasında ona şöyle buyurdu:

Ey Mûsâ! Ahmed (Aleyhisselâm'a) ve ümmetinin kılacağı dört rek'ât öğle namazının:

Birinci rekâtında onları mağfîret ederim.

İkinci rekatta mizanlarını ağırlaştırırım.

Üçüncü rekatta, onlar için teşbih ve mağfîrette bulunan melekler tayin ederim. Gökte ve yerde onlar için istiğfar etmeyen hiç bir melek kalmaz. Meleklerin kendisi için istiğfar ettiği kimselere de ebedî azap etmem.

Dördüncü rekâtta onlara gök (yani rahmet) kapılarını açarım; huriler nazar eder.

Ey Mûsâ! Ahmed (Aleyhisselâm) ve ümmetinin kılacağı dört rekât ikindi namazı(ından sonra) benden ne isterlerse (ve niçin duâ) ederlerse, mutlaka onu yerine getirir ve hacetlerini gideririm.

Ey Mûsâ! Ahmed (Aleyhisselâm) ve ümmetinin kılacağı üç rekât akşam namazında onlar için gök açarım.

Ey Mûsâ! Ahmed (Aleyhisselâm) ve ümmetinin kılacağı dört rekât yatsı namazı, kendileri için dünyâ ve içindekilerden daha hayırlıdır ve annelerinin kendilerini doğurduğu gündeki gibi (günahsız ve isyansız olarak) dünyâdan³¹² çıkarlar."³¹³

Cemaat İle Namaz Ve Cemaati Terkedenin Hükümü

Sonra bil ki, ezanı işiten kişinin cemaati terketmesine ruhsat yoktur. Çünkü cemaat ile namaz kılmak sünneti müekkeddir. Gayet müekked bir sünnettir.

(Denildi ki) Eğer bir nahiye (bölge) ehli, topluca cemaat ile namaz kılmayı terkederlerse, onlarla savaşmak ve onları silâh ile öldürmek vaciptir.

Eğer onlardan bir kişi, şer'î bir özür olmadan cemaat ile namazı terkederse, tazir edilmesi vaciptir.

Özürsüz olarak cemaat ile namaz kılmayı terkeden. kişinin şehâdeti makbul değildir.

Bir kişinin cemaati terketmesine sükût etmelerinden dolayı onun komşuları, mahallenin imamı ve müezzini günahkârdırlar.³¹⁴

Mahalle Camünün İnsan Üzerinde Hakkı Vardır

Günyetü'l-Fetevâ isimli kitapta buyuruldu: Cami (cuma ve bayram namazları kılınan büyük camilere) cemaatinin çokluğundan dolayı gidip namaz kılmaktansa cemaati az olsa veya çok olsa bile kendi mahalle camiinde namaz kılmak daha faziletlidir.

Çünkü mahalle mescidinin kendisinin üzerinde hakkı vardır. Kişinin fazla cemaat veya imamın takvasının ve ilminin ziyâdeliğinden dolayı başka camilere gitmesi onu kendi mahalle mescidinin hakkından kurtaramaz.³¹⁵

³¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/687-688.

³¹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/688.

³¹² Rıyâzus-sâlihîn, hadis no: 232, (Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Kim sabah namazını kılsa o kişi. Allah'ın himâyesindedir

³¹³ Rıyâzus-sâlihîn, hadis no: 1046. 4

"Kim sabah namazını kılsa o. Allah'ın zimmet ve himayesindedir. Ey Ademoğlu bak! Allah (himayesine girdiğinizden yaptığınız) sözleşmeden en küçük bir şeyi senden istemesin

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/688-689

³¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/690.

³¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/690.

Namazda Safların Önemi Ve Sevabı

Kişi, birinci safta imamın tam arkasında namaz kılmaya dikkat etmelidir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden şöyle rivayet olundu: (1/373) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"İmâmın arkasında ve tam hizasında namaza duran kişiye yüz namaz yazılır, sağında durana yetmiş beş namaz, sol tarafında durana elli namaz ve diğer saflarda duranlara ise yirmi beş namaz (sevabı) yazılır.³¹⁶ El-Kınye isimli fıkıh kitabında da böyledir. Ancak birinci safa geçebilmek için insanların boyunlarını basarak, insanları çiğneyerek veya başkasına zarar vererek geçemez. Saflarda boşluk bulduğu ilk yere oturur.

Namazda, birbirine değecek şekilde omuzların aynı hizada olması gerekir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Saflarınızı sıklaştırmın ve safları birbirine yaklaştırın, boyunlarınız bir hizada olsun. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, şeytanların, siyah ve koçuk koyunlar gibi saf aralıklarına girdiklerini görüyorum.³¹⁷

(Bu hadis-i şerifin bazı kelimelerinin izahı)

jâi- ha-ı mu'ceme yâni noktalı harfinin fethasıyla, boşluk ve genişlik demektir.

Lüjî hâ-i mühmele yâni noktasız hâ harfinin fethası ve zâl-i mu'cemele ile, Hicaz'ın küçük siyah koyunlarına denir. Tenvîr'de de böyledir.

Namazın kılınışı hakkında muteber olan durum, namazın edası, kalbin huzuru ve tam teveccüh şeklinde olmalıdır, bâzıları buyurdular: Eğer senin yüzün mihrâb'ta kibleye dönmediyse felekte meleklerle namaz kılamadın demektir.³¹⁸

Hikâye

Hikâye olundu. Şeyh Ebûl-Abbâs el-Cevâlîkî, hâlinin başlangıcında çuvalcılık yapardı. Bir gün bir müşteriye veresiye bir çuval sattı. Fakat kime sattığını unuttu. Müşteri de malını getirmedi. Namaza kalktı. Namazda satışını düşündü. Namazda aklına geldi. Selâm verince talebesine:

-"Namazda iken çuvalı kime ve hangi şahsa sattığımız aklıma geldi." Dedi. Talebesi:

-"Ya Ustâdî Sen namaz mı kılıyordun yoksa çuvalı mı tahsil ediyordun?" dedi.

Talebenin bu sözü şeyhe çok tesir etti. Bunun üzerine şeyh, bir çuval giydi. Dükkânı talebeye bıraktı. Dünyayı terketti. Riyazetle meşgul oldu. Bu hâli elde edeceğini elde edinceye kadar yâni manevî makamlara ulaşınca kadar devam etti.

İnsanlar, çalışarak yüksek mertebelere çıkarlar. Ey nefsinin esiri! Bu halinle sen nereye vardın?³¹⁹

Te'v İlât-I Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar

Bu âyet-i kerîmede bulunan işaretler: Allâhü Teâlâ hazretleri, namazın muhafazasını mübalağa sîgasıyla binası iki kişi arasında müşareket için olan îLPu. babında, "Namazlara dikkat edin," buyurdu. Yâni benimle sizin aranızda olan namazı muhafaza edin, demektir. Buyurduğu gibi:

"Allâhü Teâlâ (hadîs-i kudsî'de) buyurdu: Ben namazı kendimle kulumun arasında ikiye taksim edip böldüm. Yarıyı benim, kuluma da istediği vardır. Kul (namazda) Fatiha süresini okur. Ve kul:

"Hamd, o Rabbü'l-âlemîndir." Dediği zaman, Allâhü Teâlâ ve Tebâreke hazretleri:

-"Kulum bana hamdetti," der. Kul:

"O Rahmân-Rahîm'dir," dediğinde Allâhü Teâlâ hazretleri:'

-"Kulum beni övdü, bana sena etti," der. Kul:

"O Din günü'nün mâliki Allah'ın!" dediği zaman, Allâhü Teâlâ hazretleri:

-"Beni temcîd etti. Bu benimdir. Benimle kulumun arasında olan ise: Sâde sana ederiz kulluğu/ibâdeti ve sâde senden dileriz avniinâyeti yârab!

Sûrenin sonu kulumundur. Kuluma istediği verilecektir. O:

"Hidâyet eyle bizi doğru yola: o kendilerine in'âm ettiğin mes'ûdların yoluna... Ne o gazap olunanların, ne de sapkınların," kulun istediği bu nimetler kendisine verilecektir.³²⁰

Bunun mânâsı: Ben sizi, kudret, tevîk, icabet, kabul ve namazınıza sevâb vermekle sizin hakkınızı muhafaza ederim; siz de namazı muhafaza edin; sıdk, ihlas, huzur, hudû tezellül ile münâcât, inkisarı kalb, yardım ve hidâyet dilemek, sükûn, vekar, heybet, ta'zîm ve devamlı müşâhdeyle kalblerinizi muhafaza ederek, namaz kılın.

³¹⁶ Haşiyetü'l-Tahtâvî alâ merâkî'l-felâh-Şerhi Nurfl-Izâh, s. 249, Muhammed . İsmail, et-Tahtavî. temel neşriyat: İstanbul-1985.

³¹⁷ EbûDâvûd:571,

³¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/690-691.

³¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/692.

³²⁰ Sahîh-i Müslim 38, Keşfü'l-Hafâ: 3034, İbni Mace: 3784, Süneni tirmizi: 3027,

Süneni Ebû Dâvûd: 821. Kenzul-Ummal: 18920,

Ancak kalbleri muhafaza edilerek kılınan namaz, orta namazdır. Çünkü kalb, insanın ortasındadır. Kalb, ruh ile cesedin arasında vasıtaadır. Zaten bundan dolayı kendisine kalb denildi. Namazların üzerinde özellikle muhafazanın tahsisi buna işarettir. Bu da kalb namazıdır. Kalbin namazı, devamlı müşahede ile olmaktadır. Çünkü beden, bir saat, namazın erkân ve şekli gibi muhafaza edilir. Bir saat, ondan çıkar. Onun suretini muhafaza etmeye bir yol yoktur. Manâlarını hıfzetmeden suretinin devamı, huzur ve şuhûd ile vasıflanır. Bu da ancak kalbin sâni ve durumudur. Allâhü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Şüphesiz ki bu söylenende, kalbi olan yahut şuhûd halinde kulak tutan kimse için uyandıracak bir ihtar vardır!"³²¹

Kalb erbabının sıfatlarından biri de, onlar daimî namazlarının içindedirler. Te'vilatı Necmiyyede de böyledir.³²²

Amr'i Niyetlenip Zeyd'e Seslenirsen Kimse Sana İcabet Etmez

Sâlikler, ölüm ve kabirden önce, haremın huzuruna koşmalıdır. Zîrâ gayur olan Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında fütursuzca kılınan bir namaz makbul değildir. Zâtının nurunun tecelli etmesi için elbette kâinattan yüz çevirmek lâzımdır. Yoksa, kalbinde Amr'ı hazır tutup, Zeyd'e seslenen kişiye asla icabet olunmaz. Kimse onun sesine kulak vermez.

Şeyh Sa'dî eş-Şirâzî (k.s.) buyurdular:

O gördüğün posta oturanlar, hepsi postun kurbanı ve ona yalvaranlardır. Kişinin Allâhi bırakıp mahluku kible yaparak ona yönelip kıldığı namaz, elbette namaz değildir. Tevfik ve başarı Allah'tandır.³²³

Vefat Edecek Kişinin Hanımı İçin Vasiyeti

Meali:

Ve içinizden zevcelerini geri bırakarak vefat edecek olanlar, zevceleri için senesine kadar çıkarılmaksızın bir intifa'ı (geçimlerinin sağlanması) vasiyet etmek var. Bunun üzerine kendileri çıkarılsa, kendi haklarında yaptıkları meşru' bir hareketten dolayı size bir mesuliyet yoktur. Maamâfih Allah azîz. hakimdir.²⁴⁶

Mutallakaların (boşananların) da maruf veçhile bir istifâde haklarıdır ki, ihkâkı (yerine getirilmesi) Allah'tan korkanlara bir vazifedir.²⁴¹

İşte akıllarınız ersin diye, Allah size âyetlerini böyle beyan buyuruyor.²⁴²³²⁴

Tefsiri:

"Ve içinizden vefat edecek olanlar,"

Yâni ölecek olanlar. Hasta ve yatağında yatıp hastalığıyla ölüme yaklaşan kişilere vefat edenler diye isim verildi. Bu bir şeyin kendisinin teviliyle isimlendirilmesi kâbilindendir. Burada mecazın karinesi, vefat ettikten sonra vasiyet etmenin imkânsız oluşudur.

Ve zevcelerini geri bırakarak" (1/374)

Yâni kendilerinden sonra kadınlar bırakanlar, demektir. "Zevceleri için vasiyyet etmek,"

Yâni kadınları için vasiyet ederler, vasiyette bulunurlar. Bu cümle, onlar ki" ismi mevsûlünün haberidir.

"İntifa'ı (geçimlerinin sağlanması)"

Yâni meta (geçimlerinin sağlanması) vasiyet ederler. "Senesine kadar."

Yâni kadınları senesine kadar güzel bir şekilde geçimlerini sağlayın, demektir.

Çıkarılmaksızın," Bukavl-i şerif, 'İntifa'ı (geçimlerinin sağlanması)"kavl-i şerifine bedel-i istimal ile bedei'dir. Bu şekilde, kadınların faydalanmaları ve evlerinden çıkarılmamalarına bir senenin arasında bir yakınlık olsun, d/yedir.

Sanki şöyle denildi: Ölmek üzere olan erkekler, eşlerine evlerinde bir sene kalıp faydalanmalarını ve çıkmamalarını vasiyet eder.

Veya bu kavl-i şerif: "eşlerine" kavl-i şerifinden hâldir. Yâni çıkmaz oldukları halde, demektir.

Âyetin mânâsı şöyledir: Henüz Ölüm döşeginde hasta yatarlarken, hanımlarının kendilerinden sonra dışarıya atılmaması için, yiyecek, giyecek ve barınak hususunda bir yıl sürecek şekilde vasiyette bulunmaları, kendilerine vaciptir.³²⁵

Sebeb-i Nüzul

³²¹ Kâf: 50/37,

³²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/692-694.

³²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/694.

³²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/695.

³²⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/695-696.

Bu âyet-i kerime, Tâif ehlinde bir adam hakkında nazil oldu. Ona, Hakîm bin el-Hâris, deniliyordu. Bu zât Medine'ye hicret etti. Yanında çocukları, anası ve babası, bir de hanımı vardı. Bu zât vefat etti. Allâhü Teâlâ hazretleri bu âyet-i kerimeyi inzal buyurdu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ölen şahsın mirasından ölenin ana ve babasına, çocuklarına pay verdi; fakat hanımına bir şey vermedi. Ancak miras verdiği kimselere, kocasının terekesinden bir yıl o kadına infakta bulunmalarını emretti.

İslâm'ın ilk dönemlerinde vefatı üzerine kadının iddet bekleme süresi bir yıldır. Bir yıl geçmeden vârisin bu kadını evden çıkarıp atması haramdır. Kocanın da bunu vasiyet etmesi gerekirdi.

Bir yıl iddet bekleyen kadının, nafakası ve sükânası (barınması) kocanın malından karşılanması vaciptir. O kadın çıkmadıkça... O kadının mirasta hakkı yoktu. Eğer kadın kendi isteğiyle kocasının evinden çıkarsa, nafaka hakkı düşerdi. Adamın buna da vasiyet etmesi gerekirdi.

İslâmın ilk yıllarında bu şekilde devam etti. Daha sonra miras âyetleri nâzif oldu. Allâhü Teâlâ hazretleri, bu âyet-i kerimeyi neshetti. Bu âyeti, çocuk ve oğlun çocuğu olmadığı zaman, kadının dörtte bir alması; ikisi olmadığı zaman da sekizde bir mirastan pay verilerek, bu, senelik faydalanma hükmünü neshetti.

Yine İmam Ebû Hanîfe hazretlerine göre, dört ay on gün iddet beklemeyle bir senelik iddet de nesh oldu.

(İddetin dört ay on gün olduğunu beyan eden âyet-i kerîme) Her ne kadar tilâvet bakımından önce ise de, inzal bakımından sonradır. Böylelikle kadına mirastan pay verildi... "(Bunun üzerine) kendileri çıkarlarsa,"

Kocalarının evlerinden kendi arzularıyla çıkarlarsa, "Size bir mesuliyet yoktur."

Ey İmamlar (İdareciler) ve hakimleri

"Kendi haklarında yaptıkları meşru' bir hareketten dolayı,"

Şeriatın reddetmediği bir iş yapmadıkları takdirde, süslenmek, koku sürünmek, matem terketmek, evlenme girişimlerinde bulunmak gibi şeyler dışında, bir vebal yoktur.

Bu âyet-i kerîme, kadının kocasının evinde oturması ve onun için matem tutmasının vacip olmadığına delâlet eder. Kadın, kocasının evinde oturmak ve yas tutup nafaka almak ve çıkıp gidip nafakayı terketmek arasında serbest olduğuna delâlet etmektedir.

Allah, emrine gaalibtir. Kendisine muhalefet eden cezalandırır.

"Hakimdir." Hükümlerinde kullarına maslahatlar gözetir.

Takva ehli, boşanan kadına iyilikte bulunur

"Mutallakaların (boşananların) hakları vardır."

Bu boşanan kadınlarla gerdeğe girilmiş olsun veya olmasın müsavidir.

"Bir istifâde"

Yâni mutlak mut'a vardır. Bu hem müstehab olan mut'aya ve hem de vacip olan mut'aya şâmilidir. Çünkü eğer boşanan kadın kendisine verilmiş (yani mehir verilmiş ise) ve kendisiyle gerdeğe girilmemiş ise, onu faydalandırmak vaciptir. Yok eğer, mehir kendisine verilmeden ve kendisiyle gerdeğe girilmeden boşanmış ise, bunu da faydalandırmak müstehabtır.

Geçen âyet-i kerîmedeki, "Ve onları müstefid edin (faydalandırın)",³²⁶ kavî-i şerifindeki temettü lafzı, buna delâlet etmektedir. Vacibe de hamledilebilir. Onun için bu iki âyet-i . kerîmenin arasında bir zıtlık yoktur.

"Ma'rûf bir şekilde Yâni şer'an ve âdeten ma'rûf olan bir mut'a ile faydalandırmak. Yâni şeriatçe ve gelenek olarak uygun olan şeyler vermesi

"Haklarıdır ki, ihkaakı (hakkı yerine getirmesi) Allah'tan korkanlara bir vazifedir."

Yâni takva sahibi olan kimseye gereken ve yakışan, vacip olmadığı halde, lakin takva gereği, kadının kalbini hoş tutması bakımından ve arada bir kin kalmaması için ona teberru* da bulunup ona bir şeyler hibe etmesi lâzımdır.

327

Akl Erdirmeniz İçin Allah Âyetlerini Beyan Ediyor

"Böylece"

Talak ve iddetin hükümlerinden geçenlere işarettir. Yâni bu açık beyan misâli:

"Allah size âyetlerini böyle beyan buyuruyor."

Kullarına meşru kıldığı hükümlere delâlet eden âyetleri beyan ediyor.

Kâdî buyurdu: Bu kavî-i şerif, Allâhü Teâlâ hazretleri, kullarına, meâş ve meâd (dünya ve âhîret) cihetinden muhtaç olacakları hükümleri ve delilleri, kullarına yakında beyan edeceğine bir vaaddir.

"Akıllarınız ersin diye,"

İçindekileri anlamanız, orada akıllı kullanmanız ve bu âyetlerin gereğiyle amel etmeniz içindir.

Mesnevî'de buyuruldu.

Şerli kimseler, lengersiz gemiler gibidirler.

Zararlı rüzgarlardan tehlikeye düşerler.

İnsan akıl lengeri ile emniyet bulur.

³²⁶ Bakara: 2/237.

³²⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/696-698.

Hemen bir akıl lengeri dilen.
Akıllılar, kerem denizinin inci hazinesinden aklın yardımını alırlar.³²⁸

Te'vilât-I Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar

Bu âyet-i kerîmelerde şu işaretler vardır: Boşanan bir kadın cebren yâni zorla ayrılığa mübtelâ olmaktadır. Allâhü Teâlâ hazretleri, kadının kınlan kalbini mut'a ile sarılmasını emir buyurdu.

Bununla sâdık olan müride işaret etmektedir. Eğer sâdık müridi, talebi esnasında, azizlerden ve akrabalarından firak (ayrılık); sevdiklerinden ve dostlarından hicran (ayrılık gitmek),(i/375) dünyâ malından ve makamından çıkış, vatandan (memleketten) ve orada oturanlardan hicret etmek ve Allah'ın havass kullarının sohbetine katılmak için, başka memleketlere taşınmak ve faydalan elde etmek için şiddetlere göğüs germeğe işarettir. Çünkü bu kişiye Allâhü Teâlâ hazretleri, ihsanını saçar, o kişiden hüzn ve kederlerini yâni üzüntüsünü giderir, Allâhü Teâlâ hazretleri, mut'asıyla onun kalbinin kırıklığını sarar. Onun için şöyle buyuruldu:

"Ben, benden dolayı kırık olanların yanındayım.³²⁹

Meraklı ve istekli talibe, nail olunan ma'rifetten güzel bir faydalandırma vardır. Bu şekilde Allâhü Teâlâ hazretleri, âyetlerini, lütuflarının sınıflarını ve size olan şefkat ve merhametini izhâr ediyor ki, lütfunun nurları ve kemâlinin sıfatlarına akıl erdirirsiniz diye.

Te'vilat-ı Necmiyyede de böyledir.³³⁰

Akıllı Kişi Dünyâya Gönül Bağlamaz

Akıllı kişi, (hasretle) dünyâya nazar etmez, ona gönül bağlamaz ve dünyâdan yüz çevirir. Belki dünyânın menfaatlerinden ve garazlarından geçip gider. Hak yolunda dünyânın şiddetlerine göğüs gerer... Zâta mutlaka vâsıl oluncaya kadar dünyânın zorluklarına tahammül eder.³³¹

Hikâye

Hikâye olundu. Şakîk-i Belhî (r.h.) hazretleri, üç gün yemek bulamadı. Hiç bir şey yemedi. İbâdetle meşgul idi. Açlıktan zayıf düşüp ibâdet yapamayacak hâle gelince, ellerini semâya dergâhı ilâhiyeye kaldırdı:

"Yâ Rabbî! Bana yemek nimeti verip, beni yedir!" diye duâ etti. Duayı bitirdiğinde, etrafına baktığında kendisine bakan bir adam gördü. Adam, kendisine selâm verdi ve:

"Ey şeyh! Benimle gel!" dedi.

Şakîk-i Belhî hazretleri onu takip etti. Adam onu bir eve götürdü. Türlü türlü leziz ve nefis yemekler hazırlanmıştı. Sofranın çevresinde, hizmetçiler, cariyeler ve köleler vardı. Şakîk-i Belhî hazretleri yemeğini yedi. O yemeğini yerken adam ayakta bekliyordu.

Şakîk-i Belhî hazretleri, karnını doyurdu. Adama duâ ve teşekkür etti. Kalkıp gideceği sırada adam yine sordu:

"Ey şeyh! nereye gidiyorsun?" O:

"Mescide!" dedi. Adam:

"Senin adın nedir?" dedi. O:

"Şakîk!" dedi. Adam:

"Ey Şakîk! Bilgin olsun, muhakkak ki bu ev, içindeki her şey, senindir. Bu cariyeler ve köleler de senindir. Ben de senin kölenim. Ben babanın kölesiyleydin. Beni ticârete göndermişti. Babanın parasıyla ticâret yaptım. Bütün bunları kazandım. Geri döndüğümde babanın vefat ettiğini gördüm. Babanın mirasına konman için sana haber vermeye geldim," dedi. Şakîk sordu:

"Bunların hepsi benim mi?" Adam:

"Evet!" dedi. Şakîk-i Belhî hazretleri:

"Eğer bu köle ve cariyeler benim ise, ben hepsini Allah için âzâd ettim. Bundan böyle hepsi hürdürler. Eğer bu mallar benim ise, ben onları size bağışlıyorum. Aranızda paylaşın. Beni ibâdetten alıkoyacak hiçbir şey istemiyorum!" dedi.

Sa'dî buyurdu:

Alaka kurmak, hicâb ve perdedir, kulun hiç bir şey elde etmemesidir.

O halde alâkayı kopar ki asıla vâsıl olasın.³³²

Bu Çağda Uyumak Uyanıklıktan Hayırlıdır

³²⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/699.

³²⁹ Keşfü'l-Hafâ: 614, Feyzül-kadir no: 1055, 1348,

³³⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/699-700.

³³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/700.

³³² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/700-701.

Dünyanın ilgisi özellikle bu çağda fitne ve şer'dir. Bu çağda (fitne, fesad ve serlerin uyanık olduğu dönemde) uyumak uyanıklıktan daha hayırlıdır.³³³

Hikaye

Hikâye olundu. Süleyman Aleyhisselâm'a cennet şarabı yâni "Âb-i Hayat"³³⁴ getirildi ve şöyle denildi:

"Bu sudan içersen, kıyamete kadar yaşarsın"

Süleyman Aleyhisselâm, kendisine bu güzel haberi getiren melekten biraz müsaade istedi.

Süleyman Aleyhisselâm bu meseleyi danışmak için bütün canlıları topladı. Onlara danıştı. Canlılar:

"Âb-ı Hayattan içmeniz sizin için hayırlı olur." Dediler.

"Neden?" diye sordu:

"Hayat suyundan içerek, tâ kıyamete kadar yaşar ve sürekli Cenab-i Allah'a ibâdet edersiniz. Bu ele geçmez bir nimettir," dediler.

Süleyman Aleyhisselâm Kirpinin toplantıda bulunmadığını fark etti. Kirpiyi toplantıya davet etmek için, At ile Doğan kuşunu gönderdi.

Kirpi gelmedi. Bunun üzerine Süleyman Aleyhisselâm, Köpek gönderdi. Köpeğin gitmesi üzerine Kirpi geldi.

Süleyman Aleyhisselâm, Kirpiye sordu:

"At ile doğan kuşunu gönderdim, neden onların davetine uyup hemen gelmedin?" Kirpi:

"Onlar boşurlar!"

"Nasıl yâni?"

"Çünkü At, sahibine boyun eğdiği gibi, düşmanına da boyun eğer ve düşmana saldırdığı gibi, sahibine de saldırır. Doğan kuşu ise, sahibine itaat ettiği gibi sahibinden başkasına da itaat eder."

"Ya köpek?"

"Köpek böyle değildir. Köpek vefa sahibidir. Sahibi köpeği evden kovsa bile köpek yine ikinci defa evine döner."

Kirpinin bu güzel bilgilerinden sonra Süleyman Aleyhisselâm, kendisine sordu:

"Bu âb-ı hayat suyundan içeyim mi? Kirpi:

"İçme!." Dedi. Süleyman Aleyhisselâm sordu:

"Neden?"

"İçerseniz, ömrünüz uzar, bu dünyâ hapisanesinde çok kalırsınız. İzzetle ölmek ve cennete girmek, hapisanede yaşamaktan daha hayırlıdır. Yâni eğer hayat suyunu içip, tâ kıyamete kadar yaşayacak olursanız, bütün sevdiklerinizin, çocuklarınızın, torunlarınızın hep öldüklerini göreceksiniz, üzülecek ve hatta onların Ölüm acısını içinde hissedeceksiniz. Evlât acısı yürekleri yakar. Ayrılık acısı çok zordur. Allah'ın sizin için âhirette hazırladığı nimete kısa bir zamanda kavuşmak daha iyidir," dedi.

Fârisî beyt: Esaret hayatını yaşamaktansa, büyük bir şerefle ölmek daha iyidir.

Süleyman Aleyhisselâm, Kirpinin bu fikrini beğendi. Âb-ı Hayattan içmekten vazgeçti. Ona:

"Doğru söyledin, güzel bir karar! dedi. Sonra, kendine getirilen o suyu denize dökülmesini emretti. O andan itibaren o denizin suyu tatlı oldu. Ne güzel buyurmuşlar:

Dünyadan azık hazırla yolcu. Koş! Muhakkak ki ölüm, şek ve şüphesiz gelir. Bir kişi yetmiş asır yaşasa bile cehaletinden dolayı âhireti için azıklanmadı. Senin dünyân bir gölgedir. Hırsı terket. Bunu bildikten sonra, gölge elbette yok olacaktır.

Sadî (k.s.) buyurdular:

Nimet, kişiyi mağrur ve gâfil kıldı.

Eli dar olan taliptir.

Onda serra (sevinç) ve darra (sıkıntı) hali yoktur.

Onun kendisine gücü yetmiyor.

Allâhim bizleri mânilerden muhafaza et.³³⁵

Allah Yolunda Cihâd

Meali:

Bakmaz mısın, o kimseler ki, binlerce ki şi iken ölürn korkusuyla diyarlarından çıktılar, Allah da kendilerine "Ölün!" dedi, sonra da onlara bir hayat verdi. Her halde Allah insanlara karşı bir fazl sahibi ve lâkin insanların

³³³ İsmail Hakkı Bursevî hazretleri, bu sözleri kendi çağında söylediler. O dönem, insanların ibâdetle meşgul olduğu, şeriâtı garra-i Ahmedîyye, şîretü Muhammediyye, Ahlâkî Mahmûde ve sünnetü Mustafaviyye ile amel edildiği bir 243 ?Sı Ev'iyâ ve âlimlerin çok olduğu, bir dönemdi...!

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/701.

³³⁴ Âb-ı Hayat; Hayat suyu. dirilik suyu, demektir. Yeryüzünde âb-ı hayat vardır. O sudan içen kimse kıyamete kadar hayatta kalır. Hızır Aleyhisselâm ondan içtiği için hayattadır. İlyâs Aleyhisselâm'ın da bu sudan içtiği rivayet edilmektedir.

³³⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/701-703.

pek çokları şükretmiyorlar.243 O halde Allah yolunda çarpışın, ve Allah'ın semî, alîm olduğunu bilin.244

"Bakmaz mısın, o kimseler ki, diyarlarından çıktılar."

"Diyarlar" kelimesi,"ev -yurt" kelimesinin cemiidir. Yâni menzil, konak ve yurtlarından çıktılar, demektir. (1/376) Bu hitab, zahiri hasebiyle Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine tevcih edilmiştir. Ancak mânâ cihetinden, onların kıssalarını işiten herkese, kitap ehline ve tarih erbâbınadır.

Aslında mûktazâ-ı zahire göre, " Onların kıssalarını işitmedin mi?" denilmesiydi. Ancak, bu hâdisenin kitap ehli yanında meşhur olması ve hâdisenin zahirine tenbih için, işitmeleri, görme mertebesine indirildi ve böylece: "Bakmaz mısın?" kavli-i şerifiyle hitâb olundular. Bu onların hallerini taaccub (hayret) içindir. Yâni Kendisine dâhil olan nefîs kelimesinden dolayı mânâ ikrara hamledilir.³³⁶

Kur'ân-I Kerim'de Kelimesinin Mânâsı

imam Vahidî (r.h.) buyurdular:görmenin mânâsı, burada kalbin görmesidir. Kalbin görmesi de bilmek manasıdır. (Vahidinin sözleri) bitti.

Burada, görmenin (yani, "Bakmaz mısın?) kalbi idrâk olmasıyla beraber, (harf-i cerriyle) müteaddî ise, vâsıl olmak ve intihâ mânâlarını tazammun ettiği (kapsadığı) içindir. Bunun mânâsı: (Senin ilmin onların kıssasına ulaşip intihâ etmedi mi?" (Başka bir ifâdeyle: "Onların bilgisi gelip sana ulaşmadı mı?) " demektir.

Alimler buyurdular: Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine, görmediği hâlde, "Bakmaz mısın (görmedin mi)?" şeklinde vaki olan bütün hitâblar, bu mânâyadır (yani kalbin görmesi demek olan bilmek manasıdır). Yâni mânâları, onların bilgisi gelip sana ulaşmadı mı? demektir.

El-Kevâşî'de buyuruldu: Manâsı vücûb'tur. Çünkü istifham hemzesi, netinin üzerine veya istifham üzerine dâhil olduğu zaman, takvîr ve icâb mânâsına olur. Bu kavli-i şerifin mânâsı: "Diyarlarından çıkanların haberini gerçekten bilmektesin," şeklindedir.

İbnî Temcîd, Haşiyelerinde buyurdu: "Bakmaz mısın (görmedin mi)?" kavi-i seri fiyle, kıssa yoluyla ilmi geçen (daha önce hakkında bilgi verilen) bir şey hitâb edilir. Bazen de onunla ilmi geçmeyen bir,şeye hitâb edilir. Bazan adamın biri diğerine, başlangıçta tarifini murad ederek: "Falancaya bakmadın mı ne söyledi?" der.

Burada âyet-i kerimenin muhâtabları, ya onu işitenlerdir. Ki târih ehlinde daha önce bunun hakkında bilgi almış olanlardır. Onlara zikretti ve onları hayretler içerisinde bıraktı.

Veya bu âyetin muhatabı onu işitmeyenlerdir. Bu hâdiseyi daha önce işitmeyenlere tarif edip onları hayretler içerisinde bırakmaktadır.

Denildi ki, buradaki hitâb umûmîdir. Görmek (işitmek ve bilmek şanından olan) kendisinden gelen herkesedir. Kıssanın yaygın olmasına ve şöhretine delâlet etmektedir. Herkesin, bu kıssayı bilmesi, görmesi ve ondan ibret alması gerekir.³³⁷

Ölümünden Kaçarken Toptan Ölmeleri

"Ve onlar binlerce kişiydiler." "binler" kelimesi, "bin"kelimesinin cemiidir. "bin"kelimesi, esmâ-iadetin cümiesindendir.

Onların meblâğından (vardıkları son sayıdan) ihtilâf edildi.

Bu kavli-i şerifin lafzî tarafına bakılırsa onların (yani burad. kıssaları zikredilen kişilerin) onbinden daha fazla olması gerekir Çünkü "binler" kelimesi cemi kesrettir³³⁸Cemi kesret oldu olduğuna göre on binden fazla kişi olmaları gerekir. Zîrâ, on ve daha az olan bir topluluğa: "binlerce" denilmez.

"Ölüm korkusuyla"

Mefûlû leh'tir. Yâni ölüm korkusundan dolayı memleketlerinden çıktılar, demektir.

"Allah da kendilerine dedi,"

Bir meleğin lisânıyla dedi. Burada söylemek, Allâhü Teâlâ hazretlerine isnâd olundu. Bu isnadın sebebi, korkutmak ve işin vehâmetini beyan etmek içindir. Çünkü Kadir ü Kahrî ve Melik-ü Cebbâr'in kavli-i şerifinde bir hâl vardır.

Bunun takdîri, "hemen öldüler", cümlesidir. Çünkü: "sonra Allah onları diriltti" kavli-i şerifinin iktizâsı onların ölmeleridir. Bu takdir, diriltmenin, ölümden sonra meydana gelmesinden dolayıdır.

iaLiM al "Sonra da onlara bir hayat verdi."

³³⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/703-704.

³³⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/704-705.

³³⁸ Cemi kesret, on sayısından başlayıp, ileriye devam eden bir cemidir. Cemi", müfred (bir) ve tesniye (iki) olmayan yani üç ve daha yukarısına denir. Ama Arabî kelimelerde cemiler (İçerdikleri çokluk manâsı itibariyle) ikiye ayrılır. 1- Cemikillet , 2- Cemi kesret. Cemi" killet, üçten başlayıp, onu geçmeyen cemilerdir. Bunlarında dört vezinleri vardır. 5W iUsi Juı j*îî dir. (Bu vezinlerin dışında kalan cemiler, cemi kesrettir.) Cemi kesret ise. ondan başlayıp, sonsuza kadar devam eden cemilerdir. Birinin ecdadına söven bir Müslümanı mahkemeye çıkartmışlardı. Kâdî efendi, ^^ ecdâd kelimesinin cemi oluşundan hareketle, söven kişinin idamına karar vermişti. Sarf ve Nahiv bilgisinden mahrum olan Kadî efendi ecdada, sövmenin Adem Aleyhisselâm yani peygamberlere sövmek olduğu hükümüne varmıştı. Fetvayı gören İmam Birgivî hazretleri, ecdâd kelimesinin cemi killet olduğunu ve cemi killetlerin de üçten başlayıp, on sayısına geçmediğini, bu kişinin onuncu dedesine kadar bir peygamber olmadığına göre idam edilmeyeceğine dair verdiği fetva meşhurdur

Yâni ömürlerinin geri kalan kısmını tamamlamaları ve kader'den kaçmanın mümkün olmadığını anlamaları için, Allah onları diriltti.

Ibni Arabî (r.h.) buyurdu: Onların öldürülmeleri ve sonra diriltilmeleri onlar için bir ceza idi. Çünkü, kendisinden sonra diriltilmek olan bir ölüm, kendisinden sonra dünyevî bir hayat olmayan eceliyle gelen ölüme itibarla bir cezadır.

Hasan Basrî (r.h.)'dan yine (buyurdu:) Allâhü Teâlâ hazretleri, onlara ceza olması için, henüz ecelleri gelmeden onları öldürdü. Sonra geri kalan Ömürlerini bitirmek için tekrar onları diriltti.³³⁹

Öldükten Sonra Yeniden Dirilenlerin Kıssası

Tefsîr ehli âlimlerin çoğunun zikrettiğine göre, bunlar, Isra-iloğullarından bir kavimdi. (Irak'ın) Vâsıt şehrinin kasabalarından (veya şehirlerden) kendisine "Dâverdân" denilen bir kasabadandılar. O kasabada "Tâûn"³⁴⁰ vuku buldu. Yâni veba salgını meydana geldi. Memleketin eşraf ve zengileri gittiler. Sefil ve fakirleri kaldılar. Şehirde kalanların çoğu helak oldular. Gidenler ise kurtuldular. Taun kalkınca, kaçanlar şehre döndüler.

Memlekette kalanlar:

-"Arkadaşlarımız, bizden daha akıllıymışlar! Biz de onlar gibi yapmış olsaydık, onlar gibi yaşardık. Ölenlerimiz ölümden kurtulurlardı. Eğer ikinci kez tâûn gelecek olursa elbette vebâ'nın olmadığı bir araziye çıkacağız," dediler.

Ertesi sene tekrar tâûn vuku buldu. Şehrin bütün halkı kaçtı. Çıktılar, hatta iki dağ arasında bulunan, "Efyâh" vadisinde konakladılar.

Kurtuluş aradıkları vadiye konduklarında, vadinin alt tarafından bir melek ve vadinin üst tarafından başka bir melek onlara seslendi:

"Ölün!"

Herhangi bir hastalık olmaksızın, Allah'ın emri ve meşîetiyle hepsi öldüler. Hatta hayvanları da öldü. Hepsinin ölümü bir adamın ölümü gibi oldu.

Üzerlerinden sekiz gün geçti. Artık şiştiler, cesetleri kokuştı.

İnsanlar, geldiler fakat onları defnetmekten aciz kaldılar. Onları yırtıcı hayvanlardan korumak için etraflarına duvar çevirdiler ve orada oldukları gibi terkettiler.

Bir müddet geçti. Cesetleri tamamen çürüdü, kemikleri dağıldı...³⁴¹

Hazkîl Aleyhisselâm

Kendisine Hazkîl bin Bûzî, denilen nebî (peygamber), onlara uğradı. Hazkîl Aleyhisselâm, Mûsâ Aleyhisselâm'dan sonra İsrâiloğullarına gönderilen üçüncü halifedir. (1/377)

Mûsâ Aleyhisselâm'ın vefatından sonra İsrâiloğullarının işlerini idare edenler Yûşâ bin Nûn Aleyhisselâm³⁴² sonra Kâlib bin Yuhannâ, sonra da Hazkîl Aleyhimüsselâm'dır.

Hazkîl Aleyhisselâm'a "İbni Acûz" (kocakarının oğlu) denirdi. Çünkü annesi yaşlı bir kadındı. Bu kadın yaşlılığından ve kısırlığından sonra Allah'tan bir evlâd istedi. Allâhü Teâlâ hazretleri de kendisine Hazkîl Aleyhisselâmı hibe etti.³⁴³

Zülkifl Aleyhisselâm'ın Yetmiş Peygamberi Yahudilerin Elinden Kurtarması

Hasan Basrî (r.h.) buyurdular: O peygamber, Zülkifl Aleyhisselâmdır.

Bu yüce peygambere "Zülkifl" (yani kefalet sahibi) adı verildi. Çünkü Zülkifl Aleyhisselâm, yetmiş peygambere (canı pahasına) kefil oldu. Onları Öldürülmekten kurtardı.

İsrâilpğulları yetmiş peygamberi tutuklamış hepsini birden öldürmek üzereydiler. Zülkifl Aleyhisselâm onlara:

-"Siz kaçın gidin. Çünkü sâdece benim Öldürülmem, topluca öldürülmemizden daha hayırlıdır," dedi.

Diğer peygamberlerin kurtulması için kendisini feda etti. O, peygamberleri İsrâiloğullarının elinden kurtarıp gizlice hicret etmelerine yardımcı oldu.

Daha sonra öldürmek için gelip, Zülkifl Aleyhisselâm'a peygamberleri sordular. Zülkifl Aleyhisselâm:

-"Onlar kaçıp gittiler! Nereye gittiklerini bilmiyorum!" dedi. Fazl-ü keremiyle Allâhü Teâlâ hazretleri,

³³⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/705-706.

³⁴⁰ Taun, veba salgını demektir. Milyonlarca insanın ölümüne sebep olabilecek bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalık, kemiriciler (fareler gibi) hayvanların arasında salgınlar yapar. Onlardan da değişik yollardan insanlara geçer. Vebâ'dan korunmak için »acın yanı sıra, ilk defa tecrid ve karantina'yı tavsiye eden Efendimiz (s.a.v.) hazretleridir.

³⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/706-707.

³⁴² Yûşâ bin Nun Aleyhisselâm hakkında geniş bilgi için. Osmanlı yayınları arasında çıkan "Hazreti Yûşâ Aleyhisselâm" isimli kitabımıza bakınız. öğretmek için Allah onlara ölüm verdi. Sonra onları diriltti. Ve Onlara cihâd emretti. Şöyle buyurdu: Allah yolunda savaşın!" dedi. Kurtubî c. 3, s. 210. Âyet-i kerimenin siyak ve sibakı da bu rivayeti doğrulamaktadır. İsrâiloğullarının ölüp diriitilmeleri. cihâd'tan kaçmaya misâl gösterildiği gibi. onlar cihâd'tan kaçtıkları için bu kötülükler onların başlarına geldi.

³⁴³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/707-708.

Yahudileri Zülkîlf Aleyhisselâm'dan menetti. Ona zarar veremediler.³⁴⁴

Hazkîl Aleyhisselâm'ın Mucizesiyle Dirilmeleri

Hazkîl Aleyhisselâm, ölü olan bu Yahudilere uğradı. Gördükleri çok acâib şeyler olduğu için durdu. Onlara baktı. Hallerine taaccüb edip tefekkür etti. Allâhü Teâlâ hazretleri, kendisine vahyetti:

"Sana bir mucize göstermemi ister misin" dedi. O:

"Evet!" dedi. Allâh'ü Teâlâ buyurdu:

"Ey kemikler! Şüphesiz Allah, toplanmanızı emrediyor" diye nida et, dedi.

Hazkîl Aleyhisselâm, Allah'ın emrine uyarak:

"Ey kemikler! Şüphesiz Allâhü Teâlâ hazretleri, toplanmanızı emrediyor" diye seslendi.

Vâdinin üst tarafından ve aşağı tarafından kemikler toplandı. Birbirlerine yapıştılar. Etsiz ve kansız, kemiklerden meydana gelen cesetler haline geldiler. Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, Hazkîl Aleyhisselâm'a vahyetti:

"Ey kemikler! Size et giyinmenizi emrediyorum!" diye nida et" dedi. Hazkîl Aleyhisselâm, bu nidayı yapınca, kemikler et giyindi. Sonra da deri giyindi. Böylece yeni ölmüş cesetler hâline geldiler.

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, Hazkîl Aleyhisselâma vahyetti:

"Ey ruhlar! Allah, size kalkmanızı emrediyor" diye nida et," dedi. Hazkîl Aleyhisselâm böyle nida edince, o ölümler ayağa kalktılar, dirildiler. Ve Allâhü Teâlâ hazretlerini şöyle teşbih ettiler:

"Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, ey Allâhım! Ey Rabbimiz, sana hamdederiz. Senden başka ilâh yoktur."

Fakat onlarda, o pis kokunun tesiri kaldı. Hatta bu kabilenin evladında ve günümüze kadar soylarından gelen Yahudilerde hâlâ bu pis koku vardır.

Sonra bunlar, memleketlerine ve kavimlerine geri döndüler. Senelerce yaşadılar. Ölümün rengi hâlâ yüzlerinde vardı. Herhangi bir elbise giydiklerinde kefen gibi oluverirdi. Bunlar ecelleriyle ölesiye kadar yaşadılar.

Bu kıssadan sabit olan ve çıkarılan fayda; Müslümanları cihâd³⁴⁵ etmeye cesaretlendirmek, şehâdetin sebeplerini arzetmek. Müslümanları tevekküle ve teslimiyete teşvik etmektir. Çünkü ölüm, sâdece cihâd'a gitmekle değildir. Ölümünden kaçmak asla mümkün değildir. Evlâ olan kişinin Allah yolunda cihâd etmesidir.³⁴⁶

Allah Fazl-Ü Kerem Sahibidir

"Her halde Allah bir fazl sahibidir/" Büyük bir fazl ü kerem sahibidir. "İnsanlara karşı,"

Cemiine (hepsine) karşı fazl ü kerem sahibidir.

Amma bunlara verdiği fazl-ü keremi, onların başlarından geçen şeylerden ibret almaları için, ölümlelerinden sonra onları diriltmesidir.

Amma onların kıssalarını işiten diğer insanlara ise, onları, ibret alınacak ve basîret gözüyle bakıp kendilerine çeki düzen verecekleri bir yolu hidâyet vermesidir.

"Ve lâkin insanların pek

çokları şükretmiyorlar."

Allah'ın fazlına şükretmediler. İnsanların bâzısı gereğince şükretmekten aciz kaldılar; bâzıları da küfürlerinden dolayı şükretmediler.³⁴⁷

Allah Yolunda Savaşın

"Ve savaşın!"

Hitâb, bu ümmetedir. Bu kavli-i şerif, mukadder bir cümle üzerine ma'tûftur. Yâni: İtaat edin ve savaşın, demektir.

"Allah yolunda"

Allah'ın dînini yüceltmek için savaşın. İ'lâ-i kelimetullah için cihâd edin. Ölümünden kaçmanın mümkün olmadığına yakînen inanın. Kader elbette tecelli edecektir. Öyleyse iki haz. nasîb ve payın birisinden mahrum olmayın.

O iki haz. ya (Allah'ın) yardımı (zafer ve gaza) sevabıdır. Ya da Melik ve Vehhâb olan Allah'ın yolunda ölmektir.

"Ve bilin! Muhakkak ki Allah, semî'dir."

Başkalarının tergib ve teşviklerinden dolayı, cihâda koşanların o konudaki konuşmalarını hakkiyle işitir ve

³⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/708.

³⁴⁵ Musannif hazretleri hadise çok meşhur olduğu için burada bu kavmin şehirden kaçışlarının asıl sebebinin zikretmedi. Şöyle ki, İsrâiloğullarının ölüp sonra dirilmelerinin asıl sebebi, Allah yolunda cihâd'tan kaçmalarıdır:

Onlar, cihâttan kaçtılar. Allâhü Teâlâ hazretleri, Hazkîl Aleyhisselâm'ın lisânı üzere onlara cihâd'ı yani savaşmayı emretti. Onlar, cihâdda öldürülmekle ölümünden korktular. Savaşmamak için memleketlerini terkedip çıktılar. Savaştan firâr ettiler. Onların hiçbir şekilde ölümünden kurtulamayacaklarını kendilerine tam olarak

³⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/708-710.

³⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/710.

başkalarının nefret ettirmelerinden dolayı, savaştan geri kalanların konuşmalarını da gereğince işitir. "Alîm'dir." İnsanların kalblerinde gizlediklerini bilir. Allah, geri kalanın savaştan niçin geri kaldığını da bilir; cihâda katılan kişinin hangi sebepten dolayı cihâda katıldığını da bilir. Mücâhidin niyetinin din için mi yoksa dünyalık için mi olduğunu bilir. O, cezaların ötesindedir.³⁴⁸

Taun Olan Yerden Kaçmak

Sonra muhakkak ki;

"Bakmaz mısın, o kimseler ki, binlerce kişi iken ölüm korkusuyla diyarlarından çıktılar, Allah da kendilerine "Ölün!" dedi, sonra da onlara bir hayat verdi." kavlı-şerifi, evlerini ve barklarını bırakıp kaçanların kötü hallerini reddediyor ve onları takbîh edip kınıyor.

Kaçıp gitmelerini ölümlle cezalandırdı. Onlar kurtuluş ümit ettikleri yerde. Allah tarafından hüsrana uğradılar. Bütün bunlar, firarın kötülüğüne delâlet etmektedir.

Bu âyet-i kerîmeyle sebat ve istikrarın faydasının sabit olduğu, firar edip kaçmanın da kötülüğü ortaya çıktı.

Hadis-i şerifte buyruldu:

"Taundan (veba salgınının olduğu yerden kaçıp hastalık mikrobunu başka yerlere taşımak) savaştan kaçmak gibidir. Orada sabretmek, savaşta sabretmek gibidir.

Bu hadîs-i şerîf, tâûn olan yerden kaçmayı nehyetmekte ve oradan firar etmenin haram ve büyük günahlardan olduğuna delâlet etmektedir.³⁴⁹

Bir Kölenin Abdülmelik'i İrşâd Edişi

Denildi: Abdülmelik, taundan kaçtı. Bir gece merkebine binip, bir kölesi (hizmetçisi) ile beraber şehirden çıktı. Kendisi bineğinin üzerinde uyukluyordu. Bir ara kölesine: .

-"Konuş! Bana bir şeyler anlat!" dedi. Köle:

-"Ben kimim ki, sana ne anlatayım?" dedi. Abdülmelik:

-"Ne olursan Duyduğun bir meseleyi anlat!" dedi. Köle konuşmaya başladı:

-"Duyduğuma göre, bir tilki bir aslana hizmet eder. Aslan da onu muhafaza ediyormuş. Bir kere tilki, bir kartal görerek, aslana sığındı. Aslan da onu muhafaza için sırtına oturttu. Kartal da inip onu kaptı. (Kartalın ağzında havalanan tilki, aslana sitemle seslendi:)

-"Ey Ebe'l-Hâris! Hani beni koruyacağına dair bana söz vermiştin. Bana yardım et!" dedi. Aslan yerden başını kaldırıp, kartalın pençesinde feryad ve figân eden tilkiye baktı. Ve:

-"Ben, ancak seni yerdekilerden kurtarabilirim ve onların zararını senden defedebilirim. Gök ehline benim gücüm yetmez, seni onlardan kurtarma yolu ve yordamı yoktur!" dedi.

Kölenin bu hikâyesi üzerine, Abdülmelik:

-"Bana vaaz ettin! İyi ettin!" dedi.

Bu hikâyeden ders çıkaran Abdülmelik, şehre geri döndü. Kaza ve kaderine razı oldu. (i/378)

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Kaza ve kader öldürmüştür. etmektedir. Onun geldiği yere, onun alevlendiği yere hiç bir su fayda vermez.³⁵⁰

Kader Ve Kaza

Ve bil ki: Kader ve kazadan³⁵¹ kesinlikle meydana gelecek olan şeylere hiçbir şey fayda vermez. Yâni onların meydana gelmesini engelleyemez. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular-gibi:

"Sakınmak, kadere fayda vermez.³⁵² Muallakta olan kadere sadaka ve benzerleri fayda verir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin buyurduğu gibi: Sadaka ve akrabayı ziyaret, hastalıkları giderir ömrü uzatır.

"Muhakkak ki sakınmak kazâ'yı reddetmez. Lakin duâ kazayı reddeder.³⁵³

"Kader'den sakınmak fayda vermez. Lakin inen ve inmeyen şeylere duâ fayda verir. Ey Allah'ın kullan size duâ

³⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/710-711.

³⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/711-712.

³⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/712-713.

³⁵¹ 250 Kader ve kaza: Kadere îmân etmek imanın şartlarındandır. Kader; ezelden ebede kadar hayır ve şer (iyi-kötü) meydana gelecek bütün hadiseler hakkında Cenab-ı Allanın kendi ilmi icabı bilip takdir buyurmasıdır.

"Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara zulm'edici değilim!" El-Kamer: 54/49, Irâde-i cüzîyye; Cenab-ı Allanın kuluna verdiği belirli bir selâhiyet ve tercih etme hakkıdır. Kader ve kazâ'da irâde-i cüzîyye'nin önemi çok büyüktür. Çünkü insan irâdesini iyiye kullanırsa Cenab-ı Allah, hayrı {ve iyiliği}, kötülüğe sarfederse, kötülük (ve şerri) yaratır. Bu itibâr ile Cennet ve Cehennemi insan kendi iradesiyle kazanır... Cenab-ı Allah, Hâlık (yaratıcı)dır. Kul (insan) kâsib (İsteyen ve elde temeye çalışan)dır. İnsan, fiilinin yaratıcısı değildir. Ama, isteyenidir. Bu imtihan dünyasında Cenab-ı Allah, iyi ve kötü kulunun bütün irâdelerini yaratır. Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Mektubât: 217. ve 289. Mektub.

³⁵² Kurtubî tefsiri: c. 4, s. 251, Bu mübarek kelâm, burada hadîs-i şerîf olarak değil de. hadîs-i şerîfin şerhi olarak geçmektedir

³⁵³ Kenzul-Ummal: 4884.

etmeyi tavsiye ederim." ³⁵⁴

Bâzı muhakkikin buyurdular: Mukadderat iki kısım üzeredir. Bir kısım külliyâta mahsustur. Bir kısım da cüz'iyât ve tafsilâta mahsustur.

Külliyat, insana mahsustur. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin haber verdikleri üzere dört şeye münhasırdır.

1 - Ömür,

2- Rızık,

3- Ecel,

4- Saadet ve şakaavet.

Bunlar değişikliği kabul etmezler. Sıla-ı rahim gibi iyilikler buna fayda vermez. Ancak farz-ı muhal yolu hariç. (Bunu) şu mânâda (söylüyorum) meselâ: Sıla-ı rahm yapan kişinin- rızkının geniş olduğu ve ecelinin tehîr edildiği, hayır (ve iyiliklerin) eserindendir. Eğer gerçekten, rızık ve ecelin değiştirilmesi mümkün olsaydı, bu sıla-ı rahim ile olurdu, demektir.

Kendisine bir hikmet taalluk ettiği bu şekilde, farz-ı muhal caizdir. Meselâ şu âyet-i kerîmede Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"De ki: Rahmân'ın bir veledi olsa, ben ona tapanların birincisi olurum"³⁵⁵ Yâni farz-ı muhal demektir...

Amma cüz'iyât ise. tafsilîyet levâzımındandır. Cüz'iyâzın bâzısının insan için zuhuru ve meydana gelmesi, sebeblere ve şartlara bağlıdır.

Dua, kesb, çalışmak ve kasdetmek. bu sebep ve şartların cümlesindendir. Yâni bunlar (dua, kesb, çalışmak ve kasdetmek gibi sebepler ve şartlar olmadıkça) onlar meydana gelmezler. ³⁵⁶

Hikâye

Kasabın biri, havarilerden bir cemaatle beraber (olan) İsâ Aleyhisselâm'a uğradı. Isa Aleyhisselâm havarilere:

-"Öğlen vaktinde bu adamın cenazesine hazır olunPdedi.

Öğlen vakti olduğunda adam ölmedi. Cebrail Aleyhisselâm nazil oldu. Isa Aleyhisselâm ona sordu:

-"Sen bu kasabın öleceğini bana haber vermedin mi?"

Cebrail Aleyhisselâm:

-"Evet!" dedi.

-"Ölümü nasıl geciktirildi?" Cebrail aleyhisselâm:

-"Lakin bu kişi. bundan sonra, üç çörek ekmek sadaka verdi ve böylece sadaka verdiği üç çörek sebebiyle ölümden kurtuldu." buyurdular.

Tâûn ve tâûn'dan kaçmakla ilgili bilgiler, daha önce:

"Bunun üzerine o zulme devam edenler sözü değiştirdiler, onu kendilerine söylenildiğinden başka bir şekle soktular. Biz de kötülük yaptıkları için o zalimlere murdar bir azap indirdik..³⁵⁷ âyet-i kerîmesinin tefsirinde geçti. Oraya müracaat edilsin. ³⁵⁸

İmam Kuşeyrî'den Tasavvufî Mânâlar

imam Kuşeyrî (r.h.) hazretleri,

"O halde Allah yolunda çarpışın." âyet-i kerîmesinin tefsirinde buyurdular: Yâni. size bir elem ve sıkıntı gelir de. sizden bir inleme yükselirse;

"Ve Allah semî'dir." Sizin inlemelerinizi işitmektedir.

"Alîm'dir." Sizin hallerinizi hakkıyla bilmektedir.

Bu âyet-i kerîme, Mevlâ'nın dostlarına onun yolunda çekmiş oldukları elem ve sıkıntıları kolaylaştırmaktadır.

Onlardan biri şöyle buyurdu:

"İnsanlar, rahat ve huzur istediklerinde, ben sana şikâyetlerimi ve senin beni dinlemeni isterim. ³⁵⁹

imam Kuşeyrî (k.s.)hın sözleri bitti.

Allâhım, bizleri tarafına koyan ve sana meyleden kişilerden eyle. Amin. ³⁶⁰

Karz-ı Hasen

Meali:

Hani kim var, Allah'a bir karz-ı hasen arzedecek ki, Allah ona birçok katlarını katlayıversin. Allah hem sıkır,

³⁵⁴ Müsned-i Ahmed: 21033.

³⁵⁵ Ez-Zuhuf: 43/81.

³⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/713-714.

³⁵⁷ Bakara: 2/59

³⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/714-715.

³⁵⁹ Letâifu'l-İşârât. c.1, s. 174.175. İmam Kuşeyrî. El-Mektebetü'l-Tevfikîyye-Kahire Mısır

³⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/715.

hem açar; hep de döndürölüp O'na götürüleceksiniz.²⁴⁵³⁶¹

Tefsir:

"Kim" Sadaka vermeye teşvik için istifhamdır ve mübtedâ'dır. "Bu" Esmâ-i işaretir. Karz veren kişiye işaretir. Mübtedânın haberidir. Yâni: "Kimdir bu" demektir.

"Bu" kelimesinin sıfatı veya bedelidir. "Allah'a bir karz arzedecek"

Aslında, "karz katı yâni kesmek, demektir. Bununla isimlendirildi. Çünkü malı veren kişi, verdiği malı karz etmektedir, yâni onu malından kesip, ona vermektedir. Onun bir mislinin sevâbtan kendisine geri dönmesi için vermektedir.

Allah'a karz arzetmek (Allah'a borç vermek) ise, Allah için önceden iyi işler ve ameller göndermektir.

"Karz"

Yâni ödünç. Bu kelime, fiilin masdarıdır. "borç vermek" manasındır. Kendisi sülâsî ama, mânâsı mezîdîr. Şu kavl-i şerifte olduğu gibi sizi arz'dan nebat tarzıyla,³⁶² Yâni karz ve öyle bir borç ki: "Ve Allah yetiştirdi Yâni, ihlâs ve kalbin hoş tutmasına yakın bir borç. Burada, "Karz" kelimesinin, fiilin ikinci mef'ûl olmak üzere mef'ûl mânâsına olması da caizdir.

Karz-ı hasen (yani verilen ödünçün güzel olması demek,) helâl maldan olması ve başkasının haklarının (kul hakkı) şaibelerinden arınmış olması gerekir.

Denildi ki: Karz-ı hasen, Allah yolunda mücâhede ve infaktır. Karzın çeşitlerinden biri de, kişinin şu sözüdür:

"Subhânellâhi velhamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vellâhü ekber." Allah Subhânehû ve Teâlâ hazretlerini noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür.

"Allah (o ödünç) katlayıversin onun için."

İzmâr ile mensûbtur. Eğer, "Allah'a bir karz arzedecek." cümlesinin mânâdaki mef'hûmunun masdarı üzerine atfedilirlerse, o zaman, masdar üzerine atfedilen masdar olmuş olurlar. Takdiri: Hani kim var, kendisinden karz arzetmek hâsıl olsun da Allah ona birçok katlarını katlayıversin.

Veya mânâ bakımından istifhamın cevâbı olmak üzere mensûbtur. (1/379) Çünkü istifham, her ne kadar, lafzan mukrizden (ödünç veren kişiden) vâkî ise de, mânâ bakımından, ödünç vermekten vâkî olmuştur. Sanki şöyle denildi: Biri Allah'a karz verdi mi, Allah kat kat karşılığını verir (kat kat) kelimesinin aslı. bir şeye misli ve emsalinin ziyâde edilmesidir.

"Katlarını" kelimesi, kelimesinin cemiidir. kat demektir. Ve ideâli "Katlayıversin onu." Zamirden yâni, u (he)den hâldir.

"Bірçok"

Bu hesâb'ın meblâğından evhamı kesip kaldırmaktadır. Yâni onun miktarını ancak ve ancak Allahü Teâlâ hazretleri bilir, demektir.³⁶³

Karz-I Hasene'ye Kat Kat Sevâb Verilmesinin Hikmeti

Denildi ki, bire karşılık, yediyüz kat verilir. Hasenatın kat kat verilmesinin hikmeti, kıyamette hasımlar (davacılar) başına toplandığı zaman, kulun iflâs etmemesi içindir.

Kul hakları (ve kullara yapılan zulümlerin karşılıkları) kıyamet günü, kat kat verilen bu sevâblardan ödenecektir; hasenatın aslından yâni sermâyesinden değil.

Çünkü kat kat olarak fazla sevâb verilmesi, Allahü Teâlâ hazretlerin, fazlındandır. Bir hasenenin aslı ise, Allahü Teâlâ hazretlerinden adalettir. Bir'e bir, adalettir. Bire, kat kat sevâb verilmesi ise, Allahü Teâlâ hazretlerinin fazlıdır. İmam Beyhakî zikretti: Muhakkak ki kat kat verilenler, Allahü Teâlâ hazretlerinden bir fazl ve ihsandır. Kullar ona taalluk etmezler; oruca taalluk etmedikleri gibi. Belki Hak Subhânehû ve Teâlâ hazretleri, kendi fazl ü kereminden onları kullan için biriktirmektedir. Kul cennete girdiği zaman, o sevâbları kendisine verecektir.

Sa'dî buyurdu:

Adamın en iyi işi, bir şeyi Allah için vermesidir.

Kerem et, yarın divânlar kurulacak.

Menziller ise vermiş olduğun ihsanlar miktarıncadır.

Allahü Teâlâ hazretleri, insanları malı çıkarmaya (sadaka vermeye) teşvik ettiğinde ve onlara ikrazı kolaylaştırdığında onlara, bunun ancak tevfikîyeti ile yâni başarı vermesiyle olabileceğini haber verdi.³⁶⁴

Kabz Ve Bast

"Allah hem sıkar Bâzısının üzerine, 'Ve hem açar;'"

Bâzısına genişlik verir. Veya Bazan kısar, bazan da geniş imkânlar verir. Yâni hikmet ve maslahatın icabı olarak

³⁶¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/716.

³⁶² Nüh: 71/17

³⁶³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/716-718.

³⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/718.

Allah'ın meşfeti (dilemesi) neyi gerektiriyorsa o olur.

Eğer kul, bu inceliği bilen (ve sezen) ise o kula vermek daha kolay gelir. Çünkü Rezzâk olan Allahü Teâlâ hazretleridir. Ona (kula) genişlik veren Allah'tır. (Rızık genişliği veren) O, Allah kulundan vermesini istemektedir. Bundan dolayı da, o verilenin yerini dünyâda dolduracaktır. Âhirette ona sevâb verecektir. Sanki Allahü Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

Siz, Kaabız ve Bâsit (daraltan ve genişlik veren)'in ancak Allahü Teâlâ hazretleri olduğunu ve sizin yanınızda bulunanların (sahip olduğunuz maddî ve manevî imkânların) Allahü Teâlâ hazretlerinin bastı (bol bol genişlikte bulunması) ve O'nun vermesinden size ulaştığını bildiğinize (göre) artık bundan böyle Ona, (karşı) cimrilik etmeyin. O'na karz-ı hasen verin. Allahü Teâlâ hazretlerinin size genişlettiği ve verdiği şeylerden infâk edin. Cimrilik yaparak işi tersine çevirmeyin ki, Allahü Teâlâ hazretleri de ta'kîs (ters çevirmede) size misliyle muamele edip; basttan (nzik genişliğinden) sonra size, kabz (darlık) vermek suretiyle sizin halinizi tersine çevirmesin.

Burada, "Allah hem sıkar, hem açar," diyerek, kabz (darlık) hâlini bast (genişlik) halinden önce zikredilmesi, var olmada genişliğin, darlıktan sonra olduğunu yâni darlıktan sonra genişliğin olduğuna imâ içindir. Bunda fakir ve yoksullara büyük bir teselli vardır.

İmam Gazâlî (r.h.) hazretleri, Esmâ-i hüsnâ kitabında "el-Kaabız, el-Bâsit (c.c.) ismi şeriflerinin şerhinde buyurdular:

"Kaabız", ölüm zamanında bedenlerden ruhları alandır.

"Basit", dirilteceği zaman, ruhları cesedlere yayandır. Kaabız", zenginlerden sadaka alandır.

"Basit", zaiflere rızıklar yayar, zenginlere bol bol rızık verir, hatta kendisine nzik vermediği kimse kalmaz.

Kaabız", fakirleri sıkar, hatta takâtları bile kalmaz.

Kaabız", kalbleri sıkar, kalblere darlık verir. Ona keşifler açar. İmtihan için, Azamet ve Celâletiyle ona tasa verip onu sıkar.

"Basit", Allahü Teâlâ hazretleri, kendisine yaklaşan kullarına, birr (ihسان) lütuf ve cemâl sıfatlarını göstererek, kullarının kalblerini genişletir.

"Kaabız" ve "Basit", sıfatlarının kullarda tecelli etmesi ise, kendisine "bedâiuri-hikem" (görülmemiş hikmetler) ilham edilen ve cevâmiu'l-kelim³⁶⁵ (geniş manâları içine alan kısa kelimeler) verilenlerdir.³⁶⁶

Vaaz Ü Nasihat Ve Sohbetlerde Kabz Ve Bast Hâli

Kendisine kaabız ve basit sıfatlan (ahlâkı verilenler vaaz, nasihat ve sohbetlerinde), bâzı kere, Allahü Teâlâ hazretlerinin nimetlerini zikredip anlatarak, kulların (insanların) kalblerine genişlik ve ferahlık vermektedirler... Bunlar bâzı kere de, Allahü Teâlâ hazretlerinin Kibriyâsını (büyüklüğünü) ve Celâlini beyân edip, Allahü Teâlâ hazretlerinin çeşitli azâb ve belâlar ile düşmanlarından çeşitli şekillerde intikam alacağını anlatarak, insanların kalblerini daraltmakta (içlerine korku) vermektedirler.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri yaptığı gibi... Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, sahâbîlerin kalblerini hırstan kabz edip ibâdete teşvik etmek için onlara buyurdu:

Allahü Teâlâ hazretleri, kıyamet günü Âdem Aleyhisselâm'a şöyle buyurur:

-"Ben cehenneme gitmeleri için yeniden diriltiyorum!" Âdem Aleyhisselâm, sorar:

-"Kaçmı?" Allahü Teâlâ buyurur:

-"Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz (kişiyi cehenneme göndermek için diriltiyorum)," der.

Bunun üzerine sahâbîlerin kalbleri kırıldı, yâni üzüldüler. Kendilerine bir ağırlık geldi, ibâdet yapmaya bile güçleri ve takâtları kalmadı. Hep bunu düşündüler.

Ertesi gün sahabelerin hâlâ bu hâl üzere, yâni kabz durumunda olduğunu görünce. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, kalblerine bir esinti ve bast vermek için onlara, diğer ümmetlere nazaran kendilerinin beyaz bir öküzün (sığırın) derisinde bulunan siyah ben (yani siyah alacalıklar) gibi (az) olduklarını beyan etti. Sahâbîler ferahladılar. Onlara bast hali geldi sevindiler. İmam Gazâlî hazretlerinin sözleri bitti.

İmam Kuşeyrî risalesinde şöyle buyurdular: kabz ve bast, kulun korku ve ümit hâlinde terakki (manen yükselmesine) göre ayarlanan iki' hâldir. Arif kişi için, kabz, (seyr-ü sülûka) yeni başlayanın korku hali mesabesindedir. Arif için bast ise, (seyr-ü sülûka) yeni başlayan kişinin ümit hâli mesabesindedir.

"Hep de döndürölüp O'na götürüleceksiniz."

Sizin önceden gönderdiğiniz hayır ve şer amellerinize karşılık olarak size ceza (veya mükâfat) verir. Cömertliğe cennet verir, cimriyi de cehenneme sevkeder. Bu, ya Allah'ın verdiği vaad, veya bildirdiği vaîd (cezâ)dır.

Veya bu âyet-i kerîme, ölümle zenginler, mallarından ayrılacaklar. Öyleyse (mallarının âhirette de kendileriyle beraber olması için) ölümden önce infak etmeye çalışsınlar, şeklinde bir tenbihtir.³⁶⁷

³⁶⁵ Burada: "Ben, cevâmiu'l-kelim ile gönderildim ve ben korku ile yardım olundum." Sahîh-i Buhârî: 6494. hadis-i şerifine işaret vardır.

³⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/718-720.

³⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/720-721.

Zengin Ve Fakirlerin Üstünlükleri Hakkında Bir Latife

Zenginlerden ve fakirlerden bir cemaat toplandılar. Zengin şöyle dedi: (1/380)

"Allahü Teâlâ hazretleri bizim derecemizi yükseltti. Hatta bizden borç bile istemektedir."

Bunun üzerine fakir kişi:

"Hayır! Belki Allahü Teâlâ hazretleri bizim derecemizi yükseltti. Bizim için sizden borç istedi. Çünkü kişi, bazan dostu olmayan kişilerden de borç isteyebilir. Ama sen (yani kişi) ancak sevdiğin bir dostun için borç istersin!" dedi.³⁶⁸

Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Borcu

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri vefat ettiğinde, bir yahudîden ödünç olarak almış olduğu arpaya karşılık zırhı rehine bulunuyordu. Bu arpayı ailesini geçindirmek yâni onların yemesi için almıştı.

Sen borç alana, kimden, (neyi ve niçin) borç aldığına bak!³⁶⁹

Hasta Ziyareti Ve Muhtaca Yedirme Ve İçirme

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Allahü Teâlâ Azze ve Celle kıyamet günü (şöyle) buyurur:

"Ey Âdem oğlu! Ben hastalandım, sen gelip beni ziyaret etmedin? Âdemoğlu:

"Yâ Rabbî! Seni nasıl ziyaret edeyim? Sen âlemlerin Rabbisin!" diye kendisini savunur. Allahü Teâlâ şöyle buyurur.

"Biliyorsun falanca (kulum) hasta oldu. Sen gidip onu ziyaret etmedin. Sen de iyi biliyorsun ki, eğer onu ziyaret etmiş olsaydın beni (m rızâmı) onun yanında bulacaktın."

"Ey Âdem oğlu! Ben senden yiyecek (yemek) istedim, sen bana yemek yedirmedin!" diyecek. Âdemoğlu:

"Yâ Rabbî! Sen âlemlerin Rabbisin ben nasıl sana yemek yedireyim?" diye kendisini savunacaktır. Allahü Teâlâ şöyle buyurur:

"Falanca (kulum) senden yemek istedi, şen ona bir şey ; vermedin. Sen çok iyi biliyorsun ki eğer ona yemek yedirseydin onun sevabını yanımda mutlaka bulurdun." der. (Yine Allahü Teâlâ hazretleri buyurur:)

"Ey Âdem oğlul Senden su istedim, sen bana su vermedin?" Âdem oğlu:

"Yâ Rabbî! Sen âlemlerin Rabbisin ben sana nasıl su vereyim?" der. Allahü Teâlâ hazretleri:

"Falanca (kulum) senden su istedi. Sen ona su vermedin. Eöer sen ona su vermiş olsaydın onun sevabını yanımda mutlaka bulurdun der.³⁷⁰

Karz, muhtacın yanında vaki olmaz. Allahü Teâlâ hazretleri, sanki nefisini zikretti ve kendisini muhtaç diye vafetti. Şu: "Hastalandım, sen beni ziyaret etmedin!"

"Acıkıp senden yemek istedim sen bana yemek vermedin! "Susadım senden su istedim, bana su vermedin!" sözleri gibi. Bütün bu ifâdeler, fakire ve yoksula karşı duyulan şefkat ve lütuftan dolayı söylenilmiştir.

Bu ifâdeler, muhakkiklerce: "tenezzülât-i Rahmâniyye" bâbındandır. Bu sayede kulun muhabbeti ve sevgisi kemâle ermiş olur. Aynı zamanda kullarından şühûd ehli olanların huzurunda cezbelerini tamamlasın, diyerir.

Çünkü:

"Hak cezbelelerinden bir tek cezbe, insanların ve cinlerin amellerine denk düşer". Bu, fakir kul, Rahman olan Allahü Telâlâ hazretlerinin Cemâlinin bir cilvesini müşahade ettiği zamandır. Tenezzülâtının tavırlarında, ayânen müşahadesinde gördükleridir. Mesnevî'de buyuruldu: Güzelin güzelliği aynada güzelleşir. Cömertliğin de muhtaç ile güzelliği artar. Allahü Teâlâ hazretleri Duhâ sûresinde, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine "Yetimi kahretme, fakiri de reddetme!" der.

Yoksulun gönlü, cömertliğin aynasıdır. Onu nefesle buğulandırmamak lâzım.

Fakir, cömertliği ve cömerdi ortaya çıkarır. Hakkın kat kat lütuflan bağışlanır.³⁷¹

Kulların Ve Nimetlerin Yaratılması Allah'ın Bir Fazl-ü Keremidir

Muhakkak ki, Allâhü Teâlâ hazretleri, kullarına olan fazlının ve kereminin kemâlinden bizzat onların (kullarının) kendilerini yarattı.

Onları mâl (ve mülk) sahibi yaptı.

Sonra onlardan mallarını ve canlarını (karşılığında cenneti vermek üzere) satın aldı.

³⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/721.

³⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/722.

³⁷⁰ Sahîh-i Müslim: hadis no:4661.

³⁷¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/722-723.

Sonra tekrar bunu ariyet yoluyla kendilerine iade etti (geri verdi).

Sonra yine onlardan borç istemek ve almak suretiyle bu konuda yine kullarına büyük ikram ve ihsanda bulundu. Bundan dolayı da (kulların kendisine verdiği borçtan ötürü de) onlara kat kat karşılık ve sevâb vereceğini müjdeledi.

(Bütün bunlara karşılık) sâdık kul, ancak himmeti kadarını ister. Bunun karşılığını da sâdece Allahü Teâlâ hazretlerinin zâtından bekler. Allah da onun matlub ve isteğini onun himmeti kadar ona verir. Aynı zaman da Allahü Teâlâ hazretleri, fazlasını da verir, onlar için gizleyip, gözlerini aydın edecek olanını da kat kat ve keremi kadar çok verir. Kimin azıcık bir dünyâ metâi varsa, o az şeyin kendisine nasıl çok olduğuna bak!

Allahım! Evliyanın kalblerine verdiği ilhamı bize ver! Bizleri, gözlerini sana mulâkî olmanın nuruna muttali olmaya kasreden kişilerden eyle! Amin.³⁷²

Yahudilerin Peygamberlere Karşı Gelmeleri

Meali:

Baksana, Benî İsrail'in Musa'dan sonra yüze gelenlerine! Hani bir, peygamberlerine,

-"Bize bir melik gönder, Allah yolunda muharebe edelim" dediler.

-"Nasıl" dedi, "üzerinize farz kılınırsa, muharebe etmeyiverir misiniz?"

-"Biz" dediler, "niye muharebe etmeyelim? Yurtlarımızdan çıkarıldık, evlatlarımızdan cüda edildik".

Vakta ki, bunun üzerine muharebe kendilerine farz kılındı, fakat pek azından mâadası dönüverdiler. Allah o zâlimleri bilir...

Peygamberleri onlara,

"İşte" demişti, "Allah size melik olmak üzere Tâlût'u gönderdi".

-"Â!.." dediler, "ona bizim üzerimize melik olmak nereden? Melikliğe biz ondan daha lâıyk iken? Malca bir genişliğe de nail edilmiş değil".

-"Onu" dedi; "sizin üzerinize Allah intihâb etmiş ve ilimde, cisimde ona ziyâde bir vüs'at vermiş. Hem, Allah mülkünü dilediğine verir. Allah vâsi'dir, alim'dir.

Peygamberleri onlara şunu da söylemişti:

-"Haberiniz olsun, onun melikliğinin alâmeti, size o Tâbutun gelmesi olacaktır ki, onda rabbınızdan bir sekîne ve Âl-i Mûsâ ile Âl-i Harun'un metrûkâtından bir bakiyye vardır; onu melâike getirecektir. Elbette bunda size kafi bir alâmet vardır; eğer mü'minlerseniz.²⁴⁸

Vaktâ ki, Tâlût ordu ile hareket etti.

-"Muhakkak" dedi, "Allah sizi bir nehirle imtihan edecek! Kim ondan içerse benden değil, kim onu tatmazsa, İşte o benden. Ancak eliyle bir avuç alan müstesna"...

Derken varır varmaz ondan içtiler. Ancak içlerinden pek azı müstesna kaldılar. Derken Tâlût ve maiyetinde iymân edenler nehri geçtiler. O vakit de,

-"Bizim bugün Câlût ile ordusuna takatimiz yok" dediler. Allah'a mülâki olacaklarına kaani' olanlar ise şu cevabı verdiler:

-"Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe çalmışlar, Allah sabırlılarla beraberdir!"²⁴⁹

Ve vaktâ ki, Câlût ve ordusuna karşı meydana çıktılar, şöyle dediler:

-"Ey bizleri yetiştiren rabbimiz! Üzerlerimize sabır dök ve ayaklarımıza sebat ver ve bizi kâfirler kavmine karşı muzaffer buyur."²⁵⁰

Derken, Allah'ın izniyle onları tamamen bozdular. Dâvûd, Câlût'u öldürdü ve Allah kendisine mülk ve hikmet verdi ve daha dilediğinden ona tâlim de buyurdu. Allah'ın insanları birbiriyle defetmesi olmasaydı, arz mutlak fesad bulmuş gitmişti... Ve lâkin Allah'ın zev'il-ukûl âlemlerine bir fazlı var.²⁵¹ İşte bunlar Allah'ın âyetleri... Onları sana bi-hakkın tilâvet ediyoruz. Muhakkak ki, sen, o gönderilen resullerdensin.²⁵²³⁷³

Tefsir:

"Bak sana! (Görmedin mi?)" ilmin ulaşmadı mı? Yüze gelenlerin! "(Kıssası)na"

Yâni bizzat ben onların haberlerini sana bildirdim, sen hayrette kaldın. içil "Mele" (ileri gelenler) istişare için toplanan cemaattir. İstişare ehline (doldurmak mânâsına gelen) "Mele" ile isimlendirilmelerinin sebebi, onların halkın eşrafı ve ileri gelenleri olmaları ve onların halkın gözünü doldurmaları ve halkın üzerinde heybetlerinin olması ve oturdukları yerlere güzellik vermelerindendir. (Yâni onlar yönetimde fikirleri sorulan, sözleri tutulan baskı yapabilen, o günün idarecisinin danışmanları olan eşrafı).

"Mele" kelimesin/n kendi lafzından müfrediyoktur, "kavim" lafzı gibi..."Benî israil'den" Crt (harf-j cerh) tebğiz içindir. Sm'ı "Mele" kelimesinden hâldir.

Yâni İsrâiloğullarından bâzıları, demektir. Onlar da Yakûb Aleyhisselâm evlatlarıdır. İbtidâ içindir. Birinci

³⁷² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/724.

³⁷³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/725-728.

cârrin taalluk ettiği, mutaallaka, taalluk etmektedir.

"Sonra" Vefatından,

"Mûsâ... Hani dediler."

"Mele' kelimesindeki mukadder muza file mensûbtur.

Yâni, mele' (ileri gelenlerin) kıssası sana ulaştı veya dedikleri zamanki sözleri (ve hayat hikâyeleri) sana ulaştı.

Çünkü zâtların bizzat kendilerinden taaccub edilmez, hallerden taaccub edilir.

"Peygamberlerine"

Bu nebî İsmuîl Aleyhisselâm'dır. En meşhur ve en doğru olan (rivayet) budur.

"Bize bir melik gönder"

Yâni bize bir sultan tayin et ve (başımıza bir idareci) dik. Önümüze geçsin. Harbin tedbiri konularında (hükümler koyup) üzerimizde hükümler, (bizi idare etsin) biz de ona itaat edelim.

"Muharebe edelim"

Onunla beraber (savaşalım.) Şartın cevâbı olmak üzere meczûm'dur.

"Allah yolunda,"

İsrâîloğulları, peygamberlerinden, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, yaptığı şeyi istediler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, (bir seriyyeye veya gaza için) asker hazırlayıp teçhizatını tamamladığı zaman, askerlerin başına askerlerin kendisine itaat edip emirlerine bağlanacakları bir ordu komutanı tayin ederdi.³⁷⁴

Yolculukta Birini Emir Tayin Etmek Sünnettir

Rivayet olundu: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bir yolculuğa çıktıkları zaman, insanlara içlerinden birisini kendileri için emir tayin etmelerini emrederdi.

"Sefere çıktığınız zaman, en iyi okuyanız size imamlik etsin. küçüğünüz olsa bile. Size imamlik ettiği zaman, o sizin emrinizdir." "Dedi"^{375 376}

Sanki (şöyle mukadder bir soru soruldu), bu durumda peygamberleri ne dedi? (Bu soruya cevap olarak) dedi. buyuruldu.

"Nasıl (yakın olduğunuz mu?) Yaklaştınız.

"Eğer üzerinize farz kılınırsa muharebe"

Melik ile beraber. ola yazdı"fiiliyle haberinin arasında itirâzîşarttır. Haberi de şu kavşerîftir:

"Muharebe etmezsiniz (savaş etmeyiverir misiniz?)"

O melikle beraber. Keşşaf'ta buyurdu: Bu kav-i şerîfin mânâsı: Siz, savaşmaya yanaşmayiverir misiniz? Yâni. bu işte benim endişem ve korkum sizin savaşmamanızdır.(1/381)

peygamberleri şöyle demeyi murad etti: "Muharebe etmeyiverirsiniz?" Yâni, ben sizin savaştan korkacağınızı (ve kaçacağınızı) sanıyorum demektir. istifham (soru) edatının dâhil olması, onlardan beklenen bu şeyin gerçekleşeceğini yâni takriri beyân içindir. Endişe ve korkusunu beyan etmez bile. Şu âyet-i kerîmede de olduğu gibi:

"Filhakika geldi insan üzerine dehirden bir müddet o anılır birşey olmadı.³⁷⁷ Manâsı, takrirdir.

Dediler: Niye""niye" mübtedâ'dır, istifhamı inkâriyyedir, haberi şu kavi-i şerîftir:

"Bize" Dâhil olup içine girme hakkında:

"Allah yolunda muharebe etmeyelim?"

Yâni hangi sebep ve maksattan dolayı biz savaşı terkedelim?

"Yurtlarımızdan çıkarıldık ve evlatlarımızdan mahrum edildik."

Halbuki, bizim savaş yapmamızı icâbeden haklı sebeplerimiz vardır. Çünkü bizler, vatanımızdan çıkarıldık, ailemezdən ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldık. O halde neden savaşmayalım?

Burada, memleketimiz (ve ailemizden) dedikten sonra, birde ayrıca "ve çocuklarımızdan" uzaklaştırıldık, diye zikredilmesi, savaşmanın sebeplerini ziyadesiyle takviye içindir.

³⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/728-729.

³⁷⁵ Kenzül-Ummal: 1750,

³⁷⁶ Seferde arkadaşlarına emir olan kişi, İbrahim Havas hazretleri261 gibi emir olmalıdır: İbrahim Havas hazretleri bir talebesi ile yola çıkar. Talebesine:

-""Yol boyunca ikimizden birinin reis (başkan) olması gerekir. Kim başkan olursa

yolda işlerin İdaresi onun elinde olur." buyurdu. Talebesi de ona:

-""Reis siz olun efendim." dedi.

-""Reis olursam benim sözlerime itiraz etmeyeceksin." Talebe saygı ile:

-""Peki efendim," der.

Yolda herhangi bir yerde konaklayacakları zaman İbrahim Havas hazretleri talebesine "Otur" der kendisi işe koyulur. Kuyudan su çeker. Ateş yakar. Yemek pişirir. Buluşukları yıkar. Bütün hizmetleri bizzat kendisi görür. Talebe utancından rengten renge girer. Başkana bir şey de diyemez. Hatta yolda şiddetli bir yağmur yağar. Sığınacak bir yer bulamazlar. Oldukları yerde talebeyi oturturur. Kendi paltosunu çıkarıp sabaha kadar ayakta talebesinin başına tutar. Hac'dan sonra yolculuğun sonunda İbrahim Havas hazretleri talebesine şöyle buyurur:

-""Evlâdım! Reis olduğun zaman sana yaptığım gibi yaparsın. Reis başkalarına hizmet ettiren değil: onlara hizmet edendir. Onların dünyâ ve âhireti için çalışan kimsedir. Reis başkalarından gelen sıkıntılara seveerek katlanan insandır." buyurdu.

³⁷⁷ El-İnsan: 76/1

Bâzıları da: "Biz yurtlarımızdan esir ve tahakküm olunarak çıkarıldık ve evlatlarımızdan uzak edildik." dediler. Veya buna tâbî olunarak misli söylenildi, "İnce ve uzun kaşlar ve gözler" (İnce ve uzun olan kadının kaşlarıdır, gözleri değil. Gözler kelimesi, söz gelimi söylenilmiştir.)³⁷⁸

Yahudilerin Puta Tapmaları Ve Esir Edilmeleri

Bunların (yahûdilerin) peygamberlerinden kendilerine bir idareci tayin etmesini istemelerinin sebebi şuydu: Mûsâ Aleyhisselâm vefat edince, ondan sonra İsrâiloğullannm içinde Hazreti Yuşâ bin Nûn halife oldu. Yuşâ bin Nûn Aleyhisselâm, İsrâiloğullanna peygamber olup, onların içinde Tevrâtın hükümleri ve Allah'ın emirleri (ni ikâme ediyor ve ilâhî emirleri gereğince onları) yönetiyordu. Yuşâ Aleyhisselâm vefat edinceye kadar böyle devam etti. (Yuşâ Aleyhisselâm'ın vefatından) sonra Kâlib Aleyhisselâm onlara halife oldu. (Nebî olarak gönderildi.) O da bu şekilde Allah'ın emirleri ve Tevrâtın hükümlerini ayakta tutmaya çalıştı. Allah onun da ruhunu kabzetti. Kâlib Aleyhisselâm'ın vefatından sonra İsrâiloğullarının arasında büyük hâdiseler meydana geldi. Yahudiler, Allah'ın ahidini unuttular. Hatta putlara tapmaya başladılar. Yahudilerin putlara tapmaları bir dönemde, Allahü Teâlâ hazretleri, onlara İlyâs Aleyhisselâmı peygamber olarak gönderdi. İlyâs Aleyhisselâm onları Allah'a davet etti. Mûsâ Aleyhisselâm'dan sonra İsrâiloğullanna gelen peygamberler, Tevrattan unuttukları hükümleri yenilemek ve onlara hatırlatmakla vazifeliydiler. Allahü Teâlâ hazretleri, İlyâs Aleyhisselâm'dan sonra Elyesa Aleyhisselâmı gönderdi. Elyesâ Aleyhisselâm da Allahü Teâlâ hazretlerinin dilediği kadar onların içinde kaldı, onları Allah'ın dînine davet etti. O da vefat etti. Sonra İsrâiloğullanna bir çok halifeler (ve nebîler) geldiler. Yahudilerden büyük hatâlar meydana gelmeye başladı... İsrâiloğullanna bir düşman zahir oldu. (Umulmadık bir zamanda karşlarına bir düşman çıktı.) Kendisine Belnân deniliyordu, Onlar Câlut kavmiydiler. Mısır ile Filistin arasında bulunan Rum denizinin (yani Doğu ak deniz sahilinde meskûndular) oturuyorlardı. Onlar Amâlikahlıydı. Amâlika bin Âd'ın soyundan gelmekteydiler. Amalikâhılar, İsrâiloğullanna zahir olup onlara saldırdılar, İsrâiloğullanna gâlib geldiler. İsrâiloğullarının topraklarının çoğunu ellerinden aldılar. Birçok erkek çocuklarını (zürriyetlerini) esir ettiler ve hatta meliklerinin oğullarından dört yüz kırk (440) tanesini esir alıp götürdüler. İsrâiloğullanna ağır vergiler yüklediler, İsrâiloğullarının elinde bulunan Tevrâtı aldılar. İsrâiloğulları bunlardan büyük belâ ve felâketler gördüler.³⁷⁹

İşmuil Aleyhisselâm'ın Doğumu Ve Peygamberliği

İsrâiloğulları arasında işlerini idare eden bir peygamber de yoktu. Peygamber soyundan gelen insanların hemen hemen hepsi helak olmuşlardı. Onlardan sâdece hamile bir kadın kalmıştı. (Bütün ümitlerini o kadının hamline vermişlerdi.)

Kadını, kız çocuk doğurur da, doğurduğu kız çocuğu bir erkek çocuk ile değiştirir korkusuyla bir evde hapsettiler. Çünkü o kadın İsrâiloğullarının çocuğuna çok rağbet ettiğini biliyordu. Kadın, hep duâ ediyordu, Allah'a kendisine bir erkek çocuk vermesi için. Allah, ona erkek çocuk verdi. Kadın erkek doğurdu. (İsrâiloğulları çok sevindiler, bayram ettiler.)

Çocuğa İşmuil adını verdiler. (Bu isimle kadın) Allah duamı işitti, diyordu. Çünkü İbrânice Allah, duamı işitti (dileğimi kabul edip bana istediğimi verdi), demektir. İşmuil, İbrânice'de İsmail demektir. İbrânice dilinde, (sin harfi) (şin) olarak okunmaktadır.

İşmuil Aleyhisselâm büyüdü. Onu Tevrat öğrenmesi için Beyt-i Makdis'e gönderdiler. Orada büyük âlimlerden bir şeyh, ona kefil oldu (yani eğitim, öğretimini üstlendi). İşmuil Aleyhisselâm, peygamber olacağı çağa ulaşınca, kendisine Cebrail Aleyhisselâm geldi. O da şeyhin yanında uyuyordu. Şeyh, kimseye güvenip onu teslim etmiyordu. Onu gözü gibi koruyordu. Cebrail Aleyhisselâm şeyhin sesiyle ona seslendi:

-"Ya İşmuil!"

İşmuil Aleyhisselâm hemen uyandı. Şeyhin kendisine seslendiğini zannetti. Ayağa kalktı, şeyhe koştu. Şeyhe:

-"Ey babacığım! Beni çağırдын!" dedi.

Şeyh efendi, İşmuil Aleyhisselâm'ın korku ve telâşa kapılmasını, diye seni çağırmadım demedi. Ona:

-"Dön, git! Uyu," dedi.

İşmuil Aleyhisselâm yine geldi. Uyudu. Cebrail Aleyhisselâm, ikinci kere ona seslendi:

-"Ya İşmuil!"

İşmuil Aleyhisselâm yine şeyhin yanına koştu:

-"Beni çağırдын!" dedi. Şeyh efendi, ona:

-"Dön, git uyu, eğer seni üçüncü kere çağıracağ olursam, davetime icabet etme (sesime kulak verme, sen uyumana bak!" dedi.

³⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/729-731.

³⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/732-733.

Cebrail Aleyhisselâm, zahiren kendisine göründü. O:

-"Kavmine git. Onlara Rabbinin risâletini tebliğ et. Muhakkak ki Allahü Teâlâ hazretleri, seni onların içine peygamber olarak gönderdi." Dedi.

İşmuil Aleyhisselâm kavmine döndü. Onlara, Allah'ın emrini tebliğ etti. Onlar, onu yalanladılar. İşmuil Aleyhisselâm'a inanmadılar. Ona:

-"Sen peygamberlikte acele ediyorsun! Sana Allah tarafından peygamberlik gelmeden sen peygamber olduğunu iddia ediyorsun. Eğer gerçekten peygamber isen, peygamberliğine delil olması için bize bir melik tayin et. Onunla birlikte Ailah yolunda savaşalım!" dediler.

Çünkü İsrâilîgullarının işleri âdet ve gelenekleri, krallarının ve sultanlarının etrafında toplanmalarına bağlı bulunuyordu. Bu krallar da mutlaka peygamberlerine itaat etmeleri gerekirdi. Krallar, toplumla beraber hareket ederdi. Peygamberler ise onların işlerini düzeltir ve yapmaları gereken işleri onlara işaret ederlerdi. Doğru yolu gösterir. Allah'tan onlara haber getirirdi.

(Yahudilerin, İşmuil Aleyhisselâm'dan melik istemesi üzerine)

"Vakta ki, bunun üzerine muharebe kendilerine farz kılındı,"

Peygamberden bunu istemeleri ve kendilerine melik tayin edilmesinden sonra:

"Dönüverdiler."

Yâni yüz çevirdiler, cihâd'tan geri kaldılar, Allah'ın emrini zayı' ettiler. Lakin bu işin başında değil de, belki düşmanın çokluğunu, şevket ve kuvvetini gördükten sonra (yahûdiler korkuya kapılıp) savaştan yüz çevirip ve Allah'ın emrini çiğnediler.

Allahü Teâlâ hazretleri, onların durumlarını burada icmâlen, fiilleriyle sözlerinin arasındaki zıtlığı ve çelişkiyi izhâr ederek beyan etti.

"Pek azından mâadası (çok azı hariç)"

Onlar, Tâlût ile beraber nehri geçenlerdir, nehrin suyundan sâdece bir avuç içmekle yetinen kişilerdir. Onların sayıları da üçyüzonüç (313) kişiydiler. Sayıları Bedir ashâbı sayısında idiler.

"Allah ° zâHmleri bilir."

Savaştan kaçmaları, cihâdî terketmeleri, sözleriyle fiillerinin birbirine uymaması sebebiyle yaptıkları zulümden dolayı onlara bir vâid (korkutma ve tehdît)tir. (İ/382)³⁸⁰

İmtihanda Adam Ya Değer Görür Veya Küçümsenir

Bu âyet-i kerîme'de şuna işaret edilmektedir: Muhakkak ki (sözü edilen bu) kavim (yani yahûdiler), kalblerinde olanların hilafını izhâr ettiklerinde ve içlerinde gizlediklerinin zıddını düşündüklerinde davalarının nakdini, mânâlarının mihengine arzedip vurdular.

Burhan (delil) getirmekten aciz oldukları için, imtihanda başarılı olamadılar. Zîrâ: "İmtihan anında adam ya ikram olunur (değer görür) veya hor görülüp küçümsenir." (buyurmuşlar.)

Hafız buyurdu:

Latîfîr, eğer tecrübe mihengi ortaya gelse, hile ve hıyanet edenler ortaya çıkar.

İşte bu ehl-i suluktan ve diğerlerinden müddeilerin (erdiklerini iddia edenlerin) hâlidir.

Hakikat ehli buyurdular: Onlar, savaştan dönmenin illeti olarak, döndükleri haz ve zevkleri gösterdiler; ama hüsrana uğradılar.

Onlar demiş olsalar ki: "Nasıl? Biz savaşmayız! Gerçekten onlar, Allah'a âsî oldular, Allah'ın beldelerini tahrip ettiler, Allah'ın kullarını kahrettiler ve Allah'ın nurunu söndürdüler, (işte o zaman) elbette yardım olunurlardı."³⁸¹

Allah'ın Hâs Kulları Azdır

Bu âyet-i kerîme şu gerçeği ifâde etmektedir: İnsanların içinden Allah'ın havâssı (seçkin kulları) çok azdır. Allahü Teâlâ Şöyle buyurdu:

"Çalışın ey Dâvud hanedanı, şükür için çalışın! Mamafih kullarım içinde şekûr olan azdır."³⁸²

Bu her zaman böyledir. Lâkin az olup aziz ve değerli olan bir şey, çok olup kıymetsiz olandan daha pahalıdır. (Altın, diğer madenlerden daha değerli olduğu gibi...) Sa'dî buyurdu:

Şarkın toprağı kırk yıl (sonra) çini bir kâse oldu.

Sen yüz gün Bağdatta gezen bunun değerinden kıymetli bir şey yoktur,

Hak ehli azın azdırlar. Halbuki insanlar ve cinler; ancak ibâdet için yaratıldılar. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Ve ben, cinn u ins'i ancak bana kulluk etsinler diye yarattım;"³⁸³

(Ehli hakkın yâni doğruyu bulanların sayılarının az olmasının sebebine gelince) çünkü, (insanın yaratılmasından)

³⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/733-735.

³⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/735.

³⁸² Es-Seb'e: 34/13.

³⁸³ Ez-Zariyât: 51/56

en büyük maksad, insan-ı kâmilidir. Bu da Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, diğer peyamberân-i zî-şân, evliya, âlim ve şehidler varlığıyla hâsıl olmuştur. Onlar sayı bakımından az olsalar bile şeref ve fazîlet bakımından çok sayılırlar. Denildiği gibi:

"Sayıldıkları zaman azdırlar; şiddetlendikleri zaman çokturlar." Yâni şiddeti izhâr ettikleri zaman, demektir, İbni Mesûd (r.a.) hazretlerinden şöyle rivayet olundu:

"Sevâd-ı A'zâm, bir (kişi de olsa) hak üzere olandır.³⁸⁴ Allahü Teâlâ hazretlerinin hikmeti, bütün insanların ihlâs üzere ittifak etmelerini ve hepsinin külliyyen Allah'a yönelmelerini İktizâ etmemektedir. Çünkü bu, meâş (dünya) işlerini ihlâl edip, bozar. Bundan dolayı şöyle denildi: "Eğer ahmaklar, olmasaydı, elbette dünyâ harap olurdu."

Belki hikmet-i ilâhî, her iki elden (yani amel defterlerini sağ el ve sol elden alacak olanlardan her biri için) kendisine izafe edilen şeyin zuhurunu iktizâ etmektedir. Bunlardan birine izafe edilen, umûmî saadet, rahmet ve cennetlerdir. Diğer, içinde, (şakâvet), kahr, gadab ve bunlar için lazım öten şeylerdir. Gadab için elbette lâzım olan şey, amel defterinin sol elden alınmasının tekmil edilmesi yâni tamamlanmasıdır.

Zîrâ her ne kadar bu iki elden biri, mübarek sağ el ise de, bu iki elden biri diğerine zıttır.

Akıllı kişiye gereken, gadabın sebeblerinden sakınması ve Rabbin keremine nail olmaya çalışmasıdır.³⁸⁵

Allah'a Vâsıl Olmanın Yolu Çalışmaktan Geçer

Hazreti Ali (r.a.) buyurdular:

"Çalışmadan (Allaha) kavuşacağını zanneden boş bir temennide bulunmuştur. Ve tam çalıştığını zanneden de boşuna yorulmuştur."

Ey Allâhım? Bizim üzerimize bol bol fazl-ü kerem yağmurlarını yağdır. Bizi sana senin (yardım ve nusretin)le kavuştur. Ya erhame'r-râhımîn.³⁸⁶

Merkebinin Ararken Saltanat Buldu

"Ve peygamberleri onlara "işte" demişti" olacak

İsrâiloğullanna bir melik

Allah'u Teâlâ hazretlerine duâ ettiğinde

Şöyle buyuruldu: Kn,arkadaŞınıZln txVa- bu asâ'nın boy" kadar İsrâiloğullannın melikidir.

Veheb buyurdu: Tâlût'un babasının merkebi kaybolmuştu. Babası onu bir köleyle beraber merkebi aramaya gönderdi. İşmuil Aleyhisselâm'ın evine uğradılar. Köle ona:

"Şu peygamberin yanına varıp ona kaybettiğimiz merkebi sorsak, o da bize bir yol gösterip, hacetimiz için hayır dua etse nasıl olur?" dedi. O da: İşmuil Aleyhisselâm'ın evine girdiler.

Onlar, İşmuil Aleyhisselâm'a merkeblerini kaybettiklerini ve onu aradıklarını anlatırlarken, boynuzdaki yağ kaynamaya başladı.

İşmuil Aleyhisselâm, hemen ayağa kalktı. Tâlût'un boyunu asâ ile ölçtü. Tâlût'un boynu, asâ kadardı. (Tâlût, şaşkın şaşkın İşmuil Aleyhisselâm'a bakıyordu. İşmuil Aleyhisselâm, aradığını bulduğu için sevinçliydi.) Tâlût'a:

"Başını yaklaştır!" dedi.

Tâlût büyük bir teslimeyetle başını yaklaştırdı.

İşmuil Aleyhisselâm, Kudüs'ün yağıyla onun başını yağladı. (Sırtını sıvazladı.) Sonra ona:

"Sen İsrâiloğullarının melikisin. Allah'ın İsrâiloğullanna melik tayin etmemi emrettiği kişi sensin!" dedi.

Tâlût sordu:

"Hangi âyet ve delil ile?" dedi. İşmuil Aleyhisselâm:

"Bunun delili, sen eve vardığında, baban merkebinin bulmuş olacaktır," dedi.

Gerçekten böyle oldu. Tâlût eve vardığında babası merkebi bulmuştu. Sonra İşmuil Aleyhisselâm, İsrâiloğullanna şöyle dedi:

"Allah size Tâlût'u gönderdi".

"Tâlût" ucme bir isimdir. Gayri münsanftır. Çünkü kendisinde, marife illeti ve ucmelik bulunmaktadır.

"Melik olmak üzere,"

Ondan (Tâlût'tan) hâldir. Yâni ona itaat edin ve onunla beraber, düşmanınızı öldürün.

"Dediler"

İşmuil Aleyhisselâm'ın bu sözlerine hayret ve inkâr eder oldukları halde dediler.

Denildi ki onlar, peygamberlerini tezkîb etmekle küfre girdiler.

Denildi ki, onlar mü'mindiler; buna taaccub ettiler, hayret kaldılar ve Tâlût'un melik tayin edilmesinin hikmet yönünü öğrenmek istediler. (1/383) Daha önce (insanın yaratılmasının hikmetinde) melekler dedikleri gibi:

³⁸⁴ Sevâdü'l-A'zâm yani çok cemaat, demektir. Süneni İbni Mace: 3950,

³⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/735-737.

³⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/737.

"Ve düşün ki, rabbin melâikeye,

-"Ben yerde, muhakkak bir halife yapacağım" dediği vakit,

Orada fesad edecek ve kanlar dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın; biz hamdinle tesbîh ve seni takdîs edip dururken?!.." dediler.

-"Her halde, ben sizin bilemeyeceğiniz şeyler bilirim." Buyurdu.³⁸⁷

İsrâiloğulları peygamberlerine şöyle dediler:

Ona bizim üzerimize melik olmak nereden?"

O nereden melik olup buna ehil olur?.

"Meiikliğe biz ondan daha lââyık iken?"

Onun üzerimize olan riyasetinden çok bizim onun üzerine riyasetimiz daha evlâdır.

"Malca bir genişliğe de nail edilmiş değil".

Yâni ona servet ve çok mâl da verilmedi ki, mâl ile şerefli olsun. Yâni soyca kendilerinin seviyelerinde kabul etseler bile, malî (ve ekonomik) bir üstünlüğü yok. Bu duruma göre o nasıl bizim üzerimize melik olsun? Bu işe kendisinden daha layık insanlar olduğu için, o melik olmaya ehil değildir. Melikliğin üzerinde tavakkuf ettiği mâl onda yoktur. Melik için kendisiyle iktisâd yapacak ve geçinebileceği bir mâl ve zenginliğe sahip olması lâzım.

Aslında İsrâiloğullannın, Tâlût'u meliklikten uzaklaştırmak istemelerinin sebebi şuydu:

İsrâiloğullannnda nübüvvet muayyen bir sebt²⁶⁷ (belirli bir kabile) geliyordu. O da Lâvi bin Yakûb'un soyundan gelenlerdi. Hazret-i Mûsâ ve Harun Aleyhisselâm bu sebtendi.

Melikler ise, Yahûdâ bin Yakûb'un soyundan gelmekteydiler. Hazreti Dâvud ve Süleyman Aleyhisselâm bu soydandılar.

Tâlût bu iki sebtin (soyun) hiçbirinden değildi. O Bünyâmin bin Yakûb'un soyundandı. Onlar, büyük ve çok çirkin bir günah işlediler. Gün ortasında (sokakların birleştiği bir kavşakta) yol ortasında (herkesin gözü önünde) kadın nikahladılar (cimâ'da) bulundular. Bundan dolayı Allahü Teâlâ hazretleri, onlara- gadab etti. Onlardan mülk, saltanat ve serveti aldı. Onlar, (İsrâiloğullannın içinde pek sevilmeyen ve) "günahkâr kabile" diye isimlendirilmişlerdi.

Tâlût toplumda sevilmeyen" bir işle uğraşıyordu. Mesleği debbâğ'lıktı. (Deri tabakçısıydı.) Fakir bir kişiydi. Veya, mesleği, sakalık (merkebiyle evlere su taşımak,) ya da hamallık yapan (merkebiyle kiralık iş) yapan biriydi. "Dedi" Onların peygamberleri, onların görüşlerini reddetmek için, buyurdu:³⁸⁸

Neseb (Soy-Sop) Ve Mâl'dan Daha Değerli Şeyler De Var

"Onu, sizin üzerinize Allah intihâb etti (seçti),"

Yâni onu seçti. Her ne kadar onun neseb ve mal cihetinden (insanlar üzerinde) bir fazileti olmasa bile; (insanlara karşı) onun başka fazilet ve üstünlükleri vardır. O da şudur:

"Ona ziyâde bir vüs'at verdi."

Yâni genişlik ve uzunluk (imkanlar) verdi. (Nerede?) El-mülk" kelimesine taalluk etmektedir, ya kendisine veya diyânata taalluk etmektedir. (Yâni bu konudaki ilim demektir.)

Yine onun diğer insanlara karşı üstünlüğü (daha nerede?):

"Cisim'de"

Yâni uzun boylu ve iri yapılı bir kişidir. Tâlût uzun boyluluğu ve terkinin (fizikî yapısının) büyüklüğüyle diğerlerinden üstündür. Çünkü insanın, İlim ile, nefiste büyük tesiri olur ve cisminin büyüklüğüyle de insanların kalblerine heybet (ve korku) verir. Tâlût'tan başka uzun adamlar, ellerini uzattıkları zaman, onun ya omuzlarına veya başına yetişirdi. Öyle ki ayakta duran bir kişi ayakta ellerini uzattığında ancak onun başına yetişebilirdi. Yahudiler, Tâlût'un nesebinin düşüklüğü ve fakirliğinden dolayı, melik olmayı ona yakıştırmıyorlardı. Bu âyet-i kerîme'de belirtildiği gibi evvelâ işmuil Aleyhisselâm, onların bu fikirlerini reddetti.

"Evvelâ, Allahü Teâlâ hazretleri içinizden onu tercih edip, size melik seçti. Allahü Teâlâ hazretleri, sizin için faydalı ve maslahat olan şeyi sizden daha iyi bilir.

Saniyen, bunda yâni melik olmakta asıl önemli olan (ve aranan) şey(in birincisi) ilimdir. İlimle, siyâsî işler (toplumun yönetimini) kazanmış olur. (Bir melikte aranan ikinci şey ise) beden cüsseli olması, (gözü doldurması, cılız bir kişi olmaması iri cüsseli) olmalı ki hatırı kalbler de büyük olmalıdır. Düşmanlara karşı koyabilme ve harblerde hile yapabilmelidir. Bu iki şey (İlim ve fizikî yapı) Tâlût'a yeterince verilmiştir.

"Hem Allah mülkünü dilediğine verir,"

Allah, melikü'l-müik (bütün mülklerin sahibi), melekût âleminin meliki ve dilediğini yapan olduğundan dolayı, o mülkünü kullarından dilediğine verir.

"Allah vâsî'dir," Fakir kuluna genişlik verir ve onu zengin kılar. Alîm'dir."

Sebt ve Esbât. Yahudîlerde kabile demektir. bilir.

³⁸⁷ Bakara: 2/30

³⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/737-740.

Allah, kimin mülke lâıyk ve kimin lâıyk olmadığını hakkıyla³⁸⁹

Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Mânâlar

Te'vilât-i Necmiyyede buyuruldu: İsraîloğullan mülkten (saltanat ve devletten) mahrum oldular.³⁹⁰ Çünkü kendilerini çok beğenip, Tâlût'a karşı kibirlendiler. Tâlût'a hakaret ve küçümseme nazarıyla bakıyorlardı. Kendilerini çok beğendiklerinden; "Melikliğe biz ondan daha lâıyk iken?" dediler. Kibirlenmelerinden dolayı da: Ona bizim üzerimize melik olmak nereden?" dediler. Onu hakir gördükleri için; "Malca bir genişliğe de nail edilmiş değildir." dediler. Yahudiler, kibirlendikleri için, Allah onları alçalttı ve mülkten mahrum oldular. Sa'dî (k.s.) buyurdu. Bir damla yağmur damlası, dağıldı denize. Görünüşte denizin genişliği büyüdü. Deryasız yerde ben kimim? Gerçekten o varken ben yoktum. Eğer kendini hakirlik gözüyle görürsen, Sadeft yanında mercan beslemektedir. Ve onun yanında Lü'lü gelişir. Bu yüksekliği akıllılığından buldu. Bunu söyledi var oldu.³⁹¹

İmâm Zemâhşerfden Belâğât

İmâm Zemâhşerfnin belâğâtındandır: İki habasetin arasında çıkan nice şeyler vardır ki, halk arasında ayıplanmazlar. Meselâ; kan ile dışkı, ikisinin arasından süt çıkar. Yâni çok faydalı bir şey meydana gelir. Yine habis (çok kötü) iki eşin (karı-koca'nın) arasından (yani birleşmesinden) çok temiz bir evlâd, çıkar. Bu evlâd asla ayıplanmaz, çirkinlikle anılmaz ve kötülükle itham edilmez. Bu (durumun meydana gelmesi) akıldan uzak değildir. Zîrâ süt, gübre ile kan arasından çıkmaktadır, ikisi de (gübre ve kan) pislik ve artık oldukları halde onların süte bir etkisi olmuyor. Sütün tadı ve rengini etkilemiyorlar. Belki süt onların arasından latîf, temiz ve içenlere zevk verir bir hâlde çıkmaktadır. (İ/384)³⁹²

Hayvanın Sütü Tersiyile Kanı Arasından Çıkar

(Âlimler) buyurdular: Süt, hayvan tersiyile kanın arasından çıkmaktadır. İkisinin arasında Allahü Teâlâ hazretlerinin kudretinden bir berzah (çok ince perde) var. Ters veya kandan hiçbir şey süte karışmaz. Ne rengi, ne tadı veya ne de kokusu sütü etkilemez. Belki süt bütün bunlardan hâlis ve muhlistir. Denildi ki, hayvan yem yediği zaman, (yem) onun işkembesine yerleşir. O (yani ibarede geçe insanın mi'desinin karşılığıdır, işkembe onu pişirir yâni öğütür ve böylece o yemin alt tarafı ters; ortası süt ve üstü de kan maddesi olur. Ciğer, bu üç sınıf maddeye musallat olur, yâni üç maddeyi taksim eder. Kan, damarlarda akar. Süt'ü memelere verir. İşkembenin içinde sâdece ters kalır. Subhânallah! Allah'ın kudreti ne büyüktür! Düşünen insan için hikmeti ne ince ve lütuf doludur.³⁹³

İnsanda Fesâd Ve Salâh İstidadı Vardır

insanın salâh ve fesâd istidadı vardır. (İnsanın hem iyi ve hem de kötüye kabiliyeti vardır.) Bu istidat, bazan babalarda bâtinî (gizli bir halde) bulunup evlâtta tezahür eder. Bazan iş bunun tam tersi olur. Yâni kötü bir ebeveynden hayırlı ve iyi bir evlâd doğar. İcâd (var olma) işi, zahir ve bâtın döngüsü üzerine deveran eder. Âdem Aleyhisselâm'a bak. bir de oğlu Hâbil ile Kabile I Sonra ve sonra bu hâl devam eder... Ta zamanın bitimine kadar yâni kıyamet sabahına kadar bu böyle devam

³⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/740-741.

³⁹⁰ Te'vilât-ı Necmiyyenin yazıldığı dönemlerde (ve Ruhul'beyânın yazıldığı çağda) Yahudî devleti yoktu. Yahudiler, iki bin sene kadar devletsizdiler. Yahudiler, Sultan Abdulhamid Han hazretlerini devirerek ve yüzbinlerce Müslümanı öldürerek Filistine yerleştiler. Hâlâ da Müslümanlara zulüm etmek ve Müslümanları öldürmektedirler. Fakat Aziz ve Muntekîm olan Allahü Teâlâ hazretleri elbette bir gün Müslümanların intikamını Yahudilerden alacaktır. O gün Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle beyan ediyorlar:

"Müslümanlar, Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Hattâ Yahudî bir taş ve ağacın arkasına gizlenir de taş ve ağaç(lar) Allâhın takdiri ile dile gelir ve şöyle seslenirler:) -Ey Müslüman! Şu Yahudî benim arkamda (saklanmakta)dır. Gel de onu öldür; diyecek. Ancak Çarkad (ağacı) müstesna! Zira o Yahudî ağacındandır." Sahih-i Müslim: 5203, Süneni İbni Mace: 4077, Müsnedi Ahmed: 9029, Riyâzu's-Sâlihîyn Hadis no:1817

³⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/742.

³⁹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/743.

³⁹³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/743.

eder. (Kötü olan bir nesil her zaman kötü değildir, iyi olan da sürekli iyi değildir... Bunlar değişkendir.)³⁹⁴

Nazar-ı ilâhî

Ve'l-hâsıl, Tâlût İsrâiloğullannın nazarında en kötü (ve aşağı) olsa bile; lakin Allahü Teâlâ hazretlerinin katında şerefi en büyük insanlardandı. Çünkü:

"Muhakkak ki, ilâhî nazar taşta taalluk ettiği zaman, taşı cevher yapar. Dikene taalluk ettiği zaman da (dikeni) gül ve reyhan haline getirir."

Allah'ın hüküm ve hikmetine karşı gelebilecek kimse yoktur. Onun kazasını da kimse reddedemez.

Alçak ve düşük insan, Allahü Teâlâ hazretlerinin katında değersiz olan kişidir; velev ki insanlar ona değer verip, yükselt-seler bile... Değerli insan, Allahü Teâlâ hazretlerinin katında değerli olandır; velev ki insanlar, onu hakîr ve düşük görseler bile...

Akıllı kişi, bu gibi meselelerin üzerinde düşününce, insafa gelir, ilâhî hikmetin karşısında susar, işlerini (ve bu işlerin iç yüzünü) asla ölmeyecek ve daima hayy olan Allahü Teâlâ hazretlerine havale eder. Zîrâ:

"Allah ise hakkı söylüyor ve doğru yola hidayet eyliyor."³⁹⁵

Tâlût' Un Melikliğinin Alâmeti Tâbutun Gelmesidir

"Ve peygamberleri onlara dedi

İsrâiloğulları, peygamberlerinden Tâlût'un melikliği hakkında alâmet istediler. "Onun melikliğinin alâmeti nedir?" dediler. O da şöyle buyurdu:

"Haberiniz olsun, onun melikliğinin alâmeti"

Yâni saltanatının alâmeti:

"Size o Tâbût'un gelmesidir."

"Tâbût" kelimesi, masdanndan gelmektedir. Bu da rucû etmek ve dönmek, demektir. Kendisine "tâbût" diye isim verilmesinin sebebi, içine eşya konulduğu ve eşya bir yere gönderildiğinde sandığın içine konulmasından dolayıdır. Ve emânet eşya (sandığı) demektir. Çünkü ondan çıkan bir eşya yine ona döner. Sahibi kendisine muhtaç olduğu zaman, kendisine döner.

Burada geçen;"Tâbût" kelimesinden murad, içine Tevrâtın konulduğu sandukadır. Mûsâ Aleyhisselâm'ın vefatından sonra, İsrâiloğulları azıp isyana kalkışmaları yüzünden, Allah onlara gadab ederek Tâbutu kaldırmıştı. Yahudiler, İsmail Aleyhisselâm'dan Tâlût'un melikliğine (hükümdarlığına) delâlet etmesi için bir âyet istediklerinde İsmail Aleyhisselâm, kendilerine şöyle söyledi:

-"Muhakkak ki Tâlût'un melikliğinin (hükümdarlığının) alâmeti, size gökten bir tâbutun gelmesidir. Bu tâbutu melekler korumaktadırlar."

İsmail Aleyhisselâm'ın beyan ettiği gibi meleklerin koruması altındaki bu tâbut kendilerine geldi. Onlar tâbuta bakıyorlardı, tâbut gelip, Tâlût'un yanına indi. Bu İbni Abbas (r.a.) hazretlerinin sözüdür (yani rivayetidir.)³⁹⁶

Tâbût'un Tarihi

Erbâb-i Ahbâr (Tarih ve rivayet uzmanları) buyurdular: Allahü Teâlâ hazretleri Âdem Aleyhisselâm'a bir tâbut indirdi. O tâbutun içinde. Âdem Aleyhisseiâm'ın evlâdından yeryüzüne gelecek olan peygamberlerin temsilleri vardı.

Âdem Aleyhisselâm'a indirilen tâbut, Şimşâr ağacının tahtasındandı. Üç zira ile iki zira kadardı. Âdem Aleyhisselâm'ın vefatına kadar, Âdem Aleyhisselâm'ın yanında kaldı.

Âdem Aleyhisselâm'ın vefatlarından sonra evlâdı birer birer ona vâris oldular. En son Yakub Aleyhisselâma ulaştı. Yakub Aleyhisselâmın vefatından sonra İsrâiloğullarının eline geçti. İsrâiloğullannan da Mûsâ Aleyhisselâm'a geçti.

Mûsâ Aleyhisselâm, onun içine Tevrâtı ve bâzı eşyalarını koyardı. Savaşa girildiği zaman Mûsâ Aleyhisselâm önce o tâbutu ordunun önünden yürütürdü. O tâbut İsrâiloğullarını heyecana getirirdi. Mûsâ Aleyhisselâm'ın vefatından sonra İsrâiloğullarının eline geçti.

İsrâiloğulları, bir şeyde ihtilâf ettikleri zaman ona başvuruyorlardı. Onu aralarında hakem tayin ediyorlardı. O da kendilerine konuşurdu ve aralarında hüküm verirdi. Savaşa girdikleri zaman, o tâbutu önden yürütürlerdi. Tâbut ile düşmanlarına karşı gelip fütuhat kazanırlardı. O tâbutu askerlerin üzerinde melekler taşırdı. Sonra savaşırlardı. Tevrât'tan bir sayha işittiklerinde düşmana saldırır ve yakinen başarılı olacaklarına inanırlardı.

İsrâiloğulları Allah'a âsî olup, yeryüzünde fesad çıkarttıkları zaman, Allahü Teâlâ hazretleri onların başına

³⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/743-744.

³⁹⁵ El-Ahzâb: 33/4,

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/744.

³⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/744-745.

Amalika'lıları musallat etti. Amalikalılar, Yahudileri mağlub ettiler. Tâbutu ellerinden aldılar. Onu lağıma koydular.

Allahü Teâlâ hazretleri. Tâlûtu melik yapmayı dilediği zaman. Amalikalılara bir belâ musallat etti. Tâbutun olduğu yere bevleden herkes bâsûr hastalığına yakalandı...

Bundan dolayı beş şehir helak oldu. Kâfirler, helak olmalarının sebeplerinin bu tâbut olduğunu anladılar. Onu çıkarttılar. temizlediler, bir kağının üzerine bağladılar. Kağnyı da iki öküzle bağladılar. İki öküzü salıverdiler. O iki öküz yürümeye başladı. Allahü Teâlâ hazretleri, onlara dört melek vekil etti. Melekler, o öküzleri sevk ediyorlardı, hatta (1/385) Tâlûtun evinin önüne getirdiler.

Yahudiler, peygamberlerinden Tâlût'un melikliğine dair alâmet ve işaret istediklerinde peygamberleri:

- "Tâlût'un, melikliğinin alâmeti, sizin Tâbutu onun evinde bulmanızdır," buyurdu.

(Yahudiler onun evine koştular.) Tâbutu, Tâlûtun evinde görünce; onun melikliğini kabul ettiler. ³⁹⁷

(İlmi Mütalaa)

"Haberiniz olsun, onun melikliğinin alâmeti, size o Tâbût'un gelmesi olacaktır." Kavli şerifindeki "gelmek" mecazîdir. Çünkü tâbut kendiliğinden gelmedi, getirildi. Genişlik ve sözün bu şekilde kullanılmasından dolayı tâbut geldi, denilmektedir. Mesela:kâr etti."Denildiğigibi. Birinci veçhe göre bu hakikattir. ³⁹⁸

Sekine Nedir?

"Onda vardır"

Yâni tâbutun gelmesinde vardır.

"Rabbınızdan bir sekîne,"

Yâni sizin için bir sükûn ve Rabbinizden bir gönül huzuru vardır. Veya zamir tâbuta gönderilir. Âyet-i kerîme'de buyurulduğu gibi:"Haberiniz olsun, onun melikliğinin alâmeti, size o Tâbût'un gelmesi olacaktır ki, onda rabbınızdan bir sekîne'dir."

Bâzı muhakkikler, buyurdular: "sekine" lafzının iştiraki ile üç mana kullanılır.

Birincisi "sekîne": Tâbuttan İsrâiloğullarına (maddî ve mânevî olarak) verilendir. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Haberiniz olsun, onun melikliğinin alâmeti, size o Tâbût'un gelmesi olacaktır ki, onda rabbınızdan bir sekîne'dir."

Müfessirler buyurdular ki, bu (sekîne). insana sükûnet veren temiz ve güzel (kokulu) bir rüzgârdır. Düşmanların kalblerine de korku salardı. Sesiyle düşmanları ürkütürdü. İki saf (kendileri ve düşman safı savaş için) karşılaştığı zaman, peygamberlerine bir mucize ve meleklerine ilâhî bir yardım olması için, düşmanlarının kalblerine korku verirdi, düşmanları tirtir titredi ve korkudan kaçardı.

İkincisi: ilsljı "sekîne": Hak Teâlâ hazretlerinin yarattığı latif bir şeydir. Hikmetle konuşanın dili üzerine mülâki olurdu. Vahiy meleği, peygamberlerin kalblerine mülâki olduğu gibi. Esrarının tervihi (rahatlatıcılığı) ve sırrının keşfiyle beraber...

Üçüncüsü: "sekîne": Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kalbinin ve mü'minlerin kalblerinin üzerine indirilen şeydir. Bu mânâda, "sekîne". nur, kuvvet ve rahatı birleştiren bir şeydir. Korkan kişiler, kendisiyle sükûnet bulur, yâni korkusu gider ve mahzun olanlar, onunla teselli bulurlar. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Allah, Rasûlü'nün ve mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi. ³⁹⁹

Bâzıları buyurdular: Tâbut, kalbtir. "sekîne" ise, kalbte bulunan ilim, ihlâs ve kendisiyle kalblerin mutmain olduğu zikrullah'tır. Tâbut gelmesi, ilmin kalbe yerleşmesi ve vekâr'dır. Sonra eğer böyle değilse:

"Ve bir bakiyye vardır; (neden?):

"O şeyden ki"

Buradaki tebgîz yanı bâzı manasınadır.

Al-İ Mûsâ ile Âl-i Harun'un metrukâtından" ⁴⁰⁰

Tâbutta Bulunan Mukaddes Emânetler

Onların ikisi de levhlerin (Tevrâtın üzerinde yazıldığı levhaların) kalıntıları,

Mûsâ Aleyhisselâm'ın asası ki bu asâ cennetin mersin ağacındandı.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın elbisesi, Mûsâ Aleyhisselâm'ın na'lin {ayakkabı veya pabucu). Harun Aleyhisselâm'ın sarığı, Tevrâtın bâzı şeyler, Süleyman Aleyhisselâm'ın yüzüğü.

Bir ölçek, menn. Menn kudret helvâsıdır. Tih çölünde İsrâiloğullarına iniyordu.

İkisinin "Âl-i" ikisinin kendileri ve kendilerine karışmış olanlardır. Veya ikisinin haberleridir. Ya da kendilerine

³⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/745-746.

³⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/747.

³⁹⁹ El-Fetih: 48/26.

⁴⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/747-748.

tâbi olanlardır.⁴⁰¹

Tâbutun Taşınması Ne Demektir?

"Onu melâike getirecektir."

Tâbuttan hâldir.

Yâni onun melikliğinin alâmeti, melekler taşıdığı halde tâbutun gelmesidir.

Veya cümle istinaftır.

Sanki şöyle denildi: Nasıl gelecektir? Denildi. Bu soruya cevap olarak: Onu melekler getirecektir, denildi.

Sonra tâbut, iki rivayette melekler, onu taşımadılar. O tâbut, belki kendiliğinden gökten yere indi.

Birinci rivayete göre, melekler, onu muhafaza ettiler. O kağı ve öküzlerin üzerinde geldi. Melekler, o öküzlerin nereye gideceklerini sevk ve idare ediyorlardı.

İkinci ve diğer bir rivayete göre ise, her iki kavilde de taşıma işi meleklerle izafe edildi. Çünkü yolda bir şeyi muhafaza eden kişinin, onu taşımakla vasıflanması caizdir. Her ne kadar kendisi onu taşımaya ve taşıyan başkası olsa bile... Yolda eşyayı muhafaza eden birinin şöyle söylediği gibi: "Ben Zeyd'e eşyalarımı taşıyıp getirdim" Taşıyan ondan başkası olsa da o muhafaza ettiği için böyle söyler.⁴⁰²

Tâlûtun Melikliğini Kabul Etmeyenler Mü'min Değiller

"Elbette bunda sizin için vardır."

Bu kavli-i şerifin peygamberin sözünün (devamı ve) tamamı olma ihtimali de vardır; Allahü Teâlâ hazretleri tarafından ibtidâ ve hitâb olma ihtimali de ...

Yâni ey fırka! Bu tâbutun size döndürölüp, getirilmesinde vardır (ne):

"Elbette âyet (vardır)" Büyük bir âyet... (kim için)

"Sizin için,"

Tâlût'un melik oluşuna delâlet eden ve her ne kadar âdet ve geleneklerinize muhalif de olsa, Allahü Teâlâ hazretlerinin Tâlût'u melik tayin ettiğine dair peygamberinizin sözlerinin doğruluğuna delâlet eden alâmet ve işaretler vardır.

"Eğer mü'minlerseniz."

Eğer Allahü Teâlâ hazretlerini tasdik ediciler iseniz; Tâlût'un sizin üzerinize melik olduğunu tasdik edin.⁴⁰³

Bu Ümmetin Tâbutu Kalbleridir

Âyet-i kerîme'de şu işaretler vardır: Kul için, hilâfet mülkünün işaret ve alâmeti, rabbinden içinde sekîne bulunan kalb tâbutuna karşı zafer kazanması, yâni içinde rabbinin sekînesi bulunan bir kalb tâbutuna sahip olmasıdır. O da îmân ile itmi'nân kazanıp mutmain olmak ve Allahü Teâlâ hazretleriyle beraber ünsiyet kazanmaktır.

"Ve Âl-i Mûsâ ile Âl-i Harun'un metrukâtından bir bakiyye vardır;"

O da: "Lâ ilahe illallah" zikrinin asâsıdır. Ve o da, takva kelimesidir. O da bir yilandır; açıldığı zaman, firavun nefsinin sıfatının sihir ve büyülerini yutar.

İşte bu zikrullahı asası kalb tâbutunun içindedir. Allahü Teâlâ hazretleri, onun Cemâl ve Celâlinin kudret parmaklarına emânet bıraktı. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Mü'minin kalbi, Rahmanın kudret parmaklarından iki parmağının arasındadır."⁴⁰⁴

"Muhakkak ki Âdemoğullarının kalblerinin hepsi, bir kalb gibi. Rahman (olan Allahü Teâlâ hazretlerinin) kudret parmaklarından iki parmağının arasındadır. Dilediği şekilde kalblerde tasarruf edip çevirir."⁴⁰⁵

Allahü Teâlâ hazretleri, Celâl sıfatıyla ona fücürünü ilham eder ve ikram sıfatıyla da, ona takvasını ilham eder. Allahü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Ve nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham eyleyene ki, gerçek felah bulmuştur; onu temizlikle parlatan. Ve ziyan etmiştir; onu kirletip gömen!"⁴⁰⁶

Mü'minlerin kalbini, Allahü Teâlâ hazretleri, mukarreb melek ve mürsel nebî hiç kimseye emânet bırakmadı. Düşmanlarının musallat olabileceği bir sekînete sahip olan ümmetle hiçbir mahlûkun karışmayacağı bir sekînete sahip olan ümmet arasında ne kadar büyük bir fark vardır. Onların sekînesi evliyâlıktan dolayı değildi. (1/386) Evliyanın onun üzerine velayeti vardır. İsrailoğullarının tâbutunda her ne kadar Tevrâtın bâzısı konulmuş ise de, bu ümmetin kalb tâbutunda da Kur'ân-ı Kerim'in hepsi mahfûz'dur.

İsrailoğullarının tâbutlarında peygamberlerin suretleri bulunan beytler vardı. Ama mü'minlerin kalb tâbutları

⁴⁰¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/748-749.

⁴⁰² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/749.

⁴⁰³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/749-750.

⁴⁰⁴ Sahih-i müslim. İbn Mace.

⁴⁰⁵ Sahih-i Müslim: 4798

⁴⁰⁶ Eş-Şems: 91-7-10

bomboştur. Mü'minlerin kalblerinde Allah'tan başka hiçbir şey yoktur. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:
"Benim arzım ve göğüm hiçbir şey (anlayıp) bana vus'at bulamaz; lakin mü'min kulumun kalbi, (beni anlayıp) kapsar."

İnsan ruhunun tâlûtuna, rabbânî kalb tâbutunu getirmek müyesser olduğu zaman, hilâfet ve sultaniyet sırrının meleği ona teslim olur. Bütün insanî sıfatların esbâtı ona boyun eğler. O kişi, sabah ve akşam hiçbir vakitte asla dünyâya rağbet edip. meyletmez. Belki dünyâdan hicret eder. Dünyalıklardan kaçır. Nefs-i emmâre Câlutunu Öldürmek için harekete geçer. Bütün bunlar, Allahü Teâlâ hazretlerinin fazl-ü keremi, (bu da) tarikata girmek ve hakîkate bağlanmakla olur.

Yol, tevbe yoludur. Veya yol tevbeye yardımcı olmalıdır.⁴⁰⁷

Sekînete Nail Olmak İçin İlâhî Ma'rifete Vâsıl Olmak Şart

Sekînesini artırmak isteyen kişi, ma'rifete vâsıl olmalıdır. Çünkü ilâhî ma'rifet, kalbte sekîneyi gerektirir. Kalb, sükûneti gerektirdiği gibi...

Ebû Yezid (El-Bestâmî) hazretlerine, ma'rifetten soruldu. Buyurdular:

"Doğrusu' dedi; mülûk bir memlekete girdiler mi, onu perişan ederler ve ahalisinin azîz olanlarını zelil kırlarlar; evet böyle yaprlar.⁴⁰⁸

Yâni onun üzerinde olduğu hâli değıştirir. Ve böylece rabbânî varidat bir kalbe geldiği zaman, o kalbte bulunan bütün kötü sıfatları çıkarır.

Ebu Yezid Bestâmiye soruldu: Sen bu ma'rifeti neyle bulup elde ettin?" Buyurdular:

"Aç bir mi'de ve çıplak bir beden ile. Sa'dî (k.s.) buyurdular: Dolu mide, hikmetten yoksundur.

Allâhım! Bizleri, sana ulaşma yolunda, karşımıza çıkacak olan engellerden muhafaza eyle. Âmin⁴⁰⁹

Tâlût Ordusuyla Ayrıldı

"Vaktâ ki, Tâlût ordu ile hareket etti (ayrıldı)." fesafe, kendisi ayrıldı, demektir. Faiii ile mefûlü aynı kişiler oldukları için mefûlünün hazfedilmesiyle kullanılması

yaygın bir hâle geldi. Hatta bu bakımından (müteaddî olan fiili) lâzım fiil menzilesine indirildi ayrıldı⁴¹⁰ fiili gibi...

Kavl-i şerifin mânâsı şöyledir: Amalikalılar ile savaşmak için sahâbîleri ve yakın arkadaşları ile beraber beldesinden çıktığı zaman, demektir. "ordular" kelimesinin cemiidir. Savaş için şiddetlenmiş ordu (asker) demektir. aJLi kelimesinden alınmadır. O da şiddetli arz (toprak) demektir.

Mahlukattan her bir sınıf, kendisine göre bir ordu'dur.⁴¹¹

Tâlût'un Askerlerinin Vasıfları

Rivayet olundu: Onlar, kendi gözleriyle tâbutu görünce ilâhî yardımdan şüphe etmediler, zafer kazanacaklarından kuşkulı kalmadı. Cihâda çıkmak üzere koşuştular. Tâlût şöyle buyurdu:

-"Şu kişiler benimle birlikte çıkmasınlar:

1-Yaşlı,

2- Bina (inşaata) başlayıp bitiremeyenler,

3- Ticâret sahipleri,

4- Alış verişle meşgul olanlar,

5- Üzerinde borç olan, borçlu kişiler,

6-Yeni evlenmiş ve hanımıyla beraber olmamış olanlar,

7- Benim istediğim, benimle savaşa çıkacak olanlar yalnızca gayretli ve boşta olan gençler olmalıdır.

Çok genç toplandı. Tâlût, aradığı vasıfta tam seksen bin genci seçti. Savaşa çıktılar. Vakit, sıcakların şiddetli olduğu bir dönemdi.

Halk köşe ve bucaklara çekiliyordu. Suyun azlığından şikâyet ediyorlardı. Allah'ın kendileri için bir nehir akıtmasını istediler.⁴¹²

Suyla İmtihan

"Dedi"

⁴⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/750-752.

⁴⁰⁸ En-Neml: 27/34,

⁴⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/752.

⁴¹⁰ babına nakledildiği için lâzım fiil oldu. Çünkü Juîi babının binası mütâvât içindir. Bütün mütâvât fiiller de lazımdır.

⁴¹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/752-753.

⁴¹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/753.

Tâlût, peygamberleri İsmuîl Aleyhisselâm'ın haber vermesiyle buyurdu:

"Muhakkak" dedi: "Allah sizi bir nehirle İmtihan edecek!"

Sizi seçme muamelesine tâbi tutuyor. Onun seçim ve tercihinin sebebi; içinde kimin Tâlût'a karşı iyi niyetli, samîmî ve ihlaslı, kimin de böyle olmadığını meydana çıkartmak ve onları askerden ayırmak istiyor. Çünkü savaşmak istemeyen bir kişi, askerlerin içine karıştığı zaman, askerin içine za'fiyet girer, o kişilerin uğursuzluğuyla askerler hezimete uğrar.

O savaşan kişi kendisi atılgan oldu. Meydan günü kanıyla Allah'a şükretti.

Bu usûl ile ikisinin (ihlaslı kişiler ile kötü niyetli insanların) arasını ayırttı, altın ve gümüş karışıklıktan ayrıldığı gibi, ateş ile, halis olanı diğerinden ayırdı.

"Kim ondan içerse Yâni bu nehrin suyundan, avucuyla veya bir kapla değil de, olduğu yerde eğilerek suya uzanıp içerse:

"Benden değil,"

Yâni askerlerimden ve benim mü'min arkadaşlarımdan değildir. kavî-i şerîfinden teb'îz için olup, nefs-i mütেকellim vahde'nin ya'sına dâhil oldu. Bunun sebebi şunu bildirmek içindir: Tâlût'un ashabının ihtisasları olan kuvvetlerinden ve onların kendisine bitişmelerinden dolayıdır. Sanki o askerler, onun bâzısı, yâni bir parçasıdır. (i/387) Veya benimle bir olanlar değildir, demektir. Bitişik olmanın mânâsı şu âyet-i kerîmede vardır:

"Münafıkların erkekleri de, kadınları da birbirlerinin tıpkıdır: Münkeri emir, ma'rûftan nehyederler ve ellerini sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular da Allah da onları unuttu. Hakikat münafıklar hep fâsıktır." ⁴¹³

Yâni münafıkların bâzıları, diğer bâzılarına muttasıl (bitişik), onlarla beraber ve birdirler, demektir.

"Ve kim onu tatmazsa,"

"Ta'm" yâni yemek burada zevk (tatmak) manasındır. Tatmak bir şeyi azıcık yemek ve içmektir. Meselâ: Yenilen veya içilen bir şeyin tadına bakıldığı zaman: "bir şeyi tattı" denir.

"İşte o bendendir." Yâni dînimin ehli bendidir. "Ancak eliyle bir avuç alan müstesna"

Bu istisna, "Kim ondan içerse," kavî-i şerîfinden istisnadır. İkinci itiraz cümlesidir.

Kim kendisiyle (susuzluğunu gidermekte) yardım için tatmazsa, çünkü o sudan re'sen içmemek azimettir. Bir avuç içmek ise ruhsattır. Azimetin hâlini beyan etmek, ruhsatın hâlini beyan etmekten daha ehemmiyetlidir.

üjjJi kelimesi, zammeyle okunduğu zaman, avuç içerisinde hâsıl olan su miktarı demektir. (fetha ile okunduğu zaman ise) bir âlet He su almaktır; meselâ avuç gibi... Aslında kesmek demektir. Çünkü binadan bir parça demektir. Yâni "oda" manasındır. "bir avuç almak" fiiline taalluk etmektedir.

İbni Abbas (r.a.) hazretleri buyurdular: (ruhsat verilen) bir avuç suydı. O bir avuç sudan kendisi içer, hayvanını içirir, hizmetçisi içer ve beraberinde de taşırdı. (Yine de tükenmezdi)

İmam buyurdular: Bunun iki veçhe ihtimali vardır.

Birincisi: Su almada izin verilen miktar, bir kişinin bir defada alabileceği kadar sudur. Bu da bir kırba veya testidir. Kişi bir kere bunlar dolusu su aldığı anda, o aldığı su, kendisine hayvanına, hizmetçisine yeter ve geri kalanı da beraberinde taşırlar.

İkincisi: Az bir su almalarıdır. Aldıkları o az suyun içine Allahü Teâlâ hazretleri bereket koyar. Böylece o su, bütün bunlara (adamin kendisine hayvanına, hizmetçisine) yeter ve artanı da beraber taşırlar. Bütün bunlar da, o zamanın peygamberinin bir mucizesi olarak gerçekleşir.

Allahü Teâlâ hazretlerinin. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri zamanında halkı çok az bir su ile suladığı gibi...

(Derken varır varmaz) ondan içtiler,"

Yâni nehre vardılar. Onunla imtihan olundular. Hemen uzanıp tıpkı hayvanlar gibi kana kana içtiler. Ondan tatmamak şöyle dursun, avuçla alıp kanaatkar bir şekilde bile içmediler.

"Ancak içlerinden pek azı müstesna kaldılar."

Onlar (yani su içmeyenler) üçyüzonuç (313) adam ki; Bedir ashabının sayısı kadardılar. Bunlar (izin verildiği kadar) sâdece bir avuç alıp içtiler, susuzlukları gitti, tamamen suya kandılar. Ama emre muhalefet edenler ise diz çökerek hayvanlar gibi kana kana içtiler. Onlar su içtikçe susuzlukları arttı. Dudakları simsiyah oldu. O şekilde nehrin kenarında kalakaldılar. Bu hâdisi üzerine, Tâlût, emrine muhalefet eden ve emrine itaat eden kişileri tanıyıp bildi. Geri kalanların susamaları şiddetlendi.

Şeriatın hükmü olmadan su içmek hatâdır. Eğer fetvayla az bir şey içilse susuzluğu giderir.

Onlar, aslı helâl olan suyun, bir sıfattan yâni husûsî bir sıfat üzere kendilerine haram kılınan sudan içtikleri için riddet olundular ve riddetten sonra helak oldular. Peki aslında haram olan bir yeme ve içmeye dalan bir kişinin hali nedir? (Onun ameli nasıl) kabul olunur ve (o nasıl selâmet bulup gerçek bir) müslüman olur.

Sonra tefsir âlimlerinin arasında, Tâlûta âsî olanların (su içenlerin) geri döndüklerinden herhangi bir ihtilaf yoktur.

Burada sahih olan görüş, onların suyu içip, nehri geçmeden geri döndükleridir. Çünkü şu kavî-i şerîf bunu dile getirmektedir: ⁴¹⁴

⁴¹³ Et-Tevbe: 9/67.

⁴¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/753-756.

Düşmanın Çokluğu Korkusu

"Derken onu (nehri) geçtiler "O" Yâni Tâlût, (ve daha)

"Ve imân edenler."

Onlar, Tâlût'a itaat eden ve onun kendilerine yapmış olduğu uyarıda ona muhalefet etmeyen az bir kişiydiler. Bu kavM şerif, onların dışında kalan kişilerin îmândan yoksun olduklarına işaret etmektedir.

"Onun maiyyetinde (Tâlût ile beraber)"

Bu harf-i cerr"geçti" fiiline taâüuk etmektedir, "iman ettiler" fiiline değil... "Dediler"

Tâlût ile beraber olan mü'minlerden çok az bir kısmının bâzıları, kendilerinden olan diğer bâzısına, söylediler. Ayeti kerîmede, zannettiler, diye buyurulan bunlardır.

Nehri geçen mü'minler iki fırka oldular.

(1-) Bir fırka, hayatı seviyordu, ölmek istemiyorlardı. Onlar tabiatında korku olan ve korkuya tamamen yenilen kişilerdi.

(2-) Diğer bir fırka: Cesurdular. Kalbleri kuvvetliydi, Allah'a taat (ve yolunda) ölüme hiç aldırış etmiyorlardı.

Birinci kısım, şöyle diyenlerdir: "Takat yoktur." Kuvvet yoktur, (neye) "Bizim bugün Câlût ile ordusuna (karşı)" Yâni bırakınız onlara gaalib olmayı, onlarla muharebe etmeye ve onlara karşı koymaya bile gücümüz ve kuvvetimiz yoktur, dediler. Bunu, onların çokluğunu ve kuvvetlerini gördükten sonra dediler. Câlût ve ordusu, yüz bin silâhlı kişiydiler.

İkinci kısım yâni kalbleri kuvvetli ve cesur kişilerden, onların sözlerine muhâtab olanlar onlara: Jji olu kjğ & 14ü "Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe çalmışlar," kavI-i şerîfiyle cevap verdikleri şöyle beyan edilmektedir:

"Dedi (şu cevabı verdiler)"

Sanki şöyle denilmektedir. Onların muhâtabları ne dedi? Bu mukadder soruya verilen cevâb: dedi. (kim dedi?)

"Allah'a mülâki olacaklarına kaan

olanlar" Yani, Allah'ın üstün yardım ve desteğinin geleceğine inancı tam olanlar(şöyle dediler)

"Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete galebe çalmışlar," (1/388)

Yâni {sayı bakımından} çok az bir ordu, çok olan orduları (çoğu kere) mağlûb etmişlerdir. ki Az veya çok olsun, farketmez, insanlardan meydana gelen cemaate söylenir.

"Allah'ın izniyle"

Yâni Allah'ın hükmü ve kolaylaştırmasına, demektir. Çünkü bütün işlerin devrânı Allahü Teâlâ hazretlerinin dilemesi ve meşîetiyedir. Allahü Teâlâ hazretleri, sayıları az da olsa, dînine yardım edenleri asla zelil etmez. Sayıları ve savaş aletleri (silâhları) ne kadar çok olursa, Allahın dînine karşı çıkanlara asla üstünlük vermez. Bundan dolayı biz de bu gün mutlaka Câlûtu mağlûb ederiz, dediler.

"Allah sabırlılarla beraberdir!"

Düşmana karşı onlara yardım etmekle ve düşmanla karşılaşıldığı zaman, onlara sabretme başarısını vermekle, onlarla beraberdir.⁴¹⁵

Dünya Tuz Gibidir

Râğib buyurdu: Bu kıssada dünyâ ve dünyâyâ gönül bağlayanlar ile ilgili bir misâl ve îmâ vardır. Dünyayı kendisine yetecek kadar alan, onun şerrinden kurtulur; daha fazla uğraşmanın ise harareti ve susuzluğu giderek artar. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: "Dünya tuz gibidir; ondan artıranın (tuzlu sudan çok İçenin) susuzluğu artar."⁴¹⁶

Âdemoğlunun Gözünü Ancak Toprak Doldurur

Hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Eğer Âdem oğlunun iki vadi dolusu altını olsa; onlara üçüncüsünü katmak ister. Âdemoğlunun iç boşluğunu topraktan başka bir şey doldurmaz. Allah, tevbe edenin tevbesini kabul eder."^{417 418}

Yâni kul dünyâyâ karşı haris olur ve ölünceye kadar bu düşkünlüğe devam eder. Ölünce onun içi toprak ile dolar. Ancak tevbe eden hariç. Tevbe eden kişinin, kötü hırsından ve diğer kötülüklerinden yapmış olduğu tevbesini Allahü Teâlâ hazretleri kabul eder.

Burada bir nükte vardır. Bu hadîs-i şerifte "İnsan" denilmedi de "Âdem oğlu" buyuruldu. Onun topraktan

⁴¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/756-758.

⁴¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/758.

⁴¹⁷ Müsnedi Ahmed: 20194.

⁴¹⁸ Buhâri: 0906. Bu hadisi şerif Sahih-i Buhârifde şu ibareler ile geçmektedir:

"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa. muhakkak bir üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun iç boşluğunu topraktan başka bir şey doldurmaz. Allah, tevbe edenin tevbesini kabul eder

yaratıldığına işaret etmek içindir. Kabz ve yebâset (kuruluk) onun tabiatındandır. Bunun izâlesi de mümkündür. Allah tevîk bulutundan nusret ve rahmet yağmurunu yağdırmakla bu kuruluğun izâlesi (insanın bu kötü huylardan arınması) mümkündür.

Akıllı insan, dünyâ'nın sap ve samanını (feyda ve menfaatini) toplamak için kendisini asla yormamalıdır. Çünkü nızk taksim olunmuştur. Allahü Teâlâ hazretleri Dâvûd Aleyhisselâm'a şöyle vahyetti:

"Ey Dâvud! Sen bir şey dilerdin, be de dilerim. Eğer sen benim dilediğime razı olursan, ben de sen dilediğine kâfi olurum. Eğer sen benim isteğime razı olmazsan, seni yorarım sonra, yine ancak benim dilediğim olur."

İnsanlar, nehir ile mübtelâ oldular. O nehir cismânî tabiatın ihlâlidir. Kim taşkınlık ederek o nehirden susuzluk hırsıyla içerse. o kişi hakikat ehlinde değildir. peygamber sandığı ve Efendimiz

Âhirette herkes bazı insanları "ümmetim" dedi telâşa kapılmazlar; insanlar ateşten emân (emniyet ve güvence) taleb ettiklerinde onlar, korkmazlar.

Ebû Hüreyre (r.a.) sordu:

-"Ya Rasûlellah (s.a.v.)! Onlar kimlerdir?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Onlar ümmetinden âhir zamanda gelecek olan bir kavim (toplulukturlar), kıyamet gününde peygamberlerin makamında haşrolunacaklardır. İnsanlar, onlara baktığında gördükleri güzel hallerinden dolayı onları peygamberler zannedeceklerdir. Tâ ki ben onları tanıyıp onlara: "Ümmetimi! Ümmetimi" deyince bütün mahlukat onların peygamber olmadıklarını anlayacaklardır. Onlar şimşek ve rüzgâr gibi (sırat) geçip (cennete) gideceklerdir. Onların gözlerinin nurundan mahşer ehlinin gözleri kamaşa-caktır."

Bunun üzerine ben (Ebû Hüreyre) dedim ki:

-"Yâ Rasûlellah (s.a.v.)! Onların amellerini bana emret; belki onların amellerini işler de onlara ilhak edip katılırım!"

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"O kavim çok çetin ve zor bir yola girdiler. Allah, onları doyurduktan sonra, onlar açlığı tercih ettiler. Allah onları giydirdikten sonra, onlar âri olmayı (güzel giymemeyi) tercih ettiler. Allah onları suvardıktan sonra onlar susuzluğu tercih ettiler. (Yâni mal, mülk, servet makam, mevki ve bütün dünyevî çıkarlarını Allah rızası için, kelimetullah Allah'ın dininin yükselmesi için harcadılar. Bu uğurda yemediler, giymediler, içmediler, yedirdiler, giydirdiler ve içirdiler.) Bütün bunları, Alihü Teâlâ hazretlerinin katındaki sevabları umarak terkettiler. Hesâb korkusundan helali terkettiler. Bedenleriyle dünyâ ile beraber oldular, ama (kalbleriyle) dünyâdan hiçbir şeyle meşgul olmadılar. Melekler ve peygamberler onların Rablerine yapmış oldukları taate taaccub ettiler, hayran kaldılar. Onlara müjdeleler olsun! Allah'tan benimle onların arasını cemetmesini (toplamasını, onları benimle beraber kılmasını) istedim."

Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, onlara (ve onların güzel amellerine olan) şevkinden dolayı ağladı ve daha sonra şöyle buyurdular:

-"Alihü Teâlâ, yer yüzü ehline bir azâb etmeyi murad ettiği zaman, onlara bakar; (onların yüzüsuyu hürmetine) onlardan azabı çevirir. Ey Ebû Hüreyre, sana onların (tarikatını ve) yolunu tavsiye ederim."⁴¹⁹

Senin yolunda adamlar yalnız kaldılar.

Cisim ve ciheti öldürdüler, isimsiz ve nişansız kaldılar.

Onların hem bedenleri ve hem gönülleri şeriata uydu.

Hem gönül gitti, hem cân; geride bir şey kalmadı. (1/389)

Allanın selâm, rahmet ve bereketi o kavim üzerine olsun. Allâhım bizleri de onlara ilhak olanlardan eyle! Âmin⁴²⁰

Er Meydanında Tevekkül

"Ve vaktâ ki meydana çıktılar,"

Yâni Tâlût ve beraberindeki mü'minler zahir oldular. Harp yerine kendilerini attılar, orada göründüler.

"Câlût ve ordusuna karşı"

Câlût ve askerlerinin sayılarını ve silahlarını gördüklerinde ve savaş geleneği bakımından onlara güç yetiremeyeceklerini anladılar. "Dediler"

Hep birlikte, birinci fırkanın kalblerinin kuvveti anında, ikinci fırkanın söylediklerini söyleyerek Allah'a yalvardılar:

"Ey bizleri yetiştiren rabbimiz!"

Nidalarında."Ey bizleri yetiştiren rabbimiz!" diyerek Allah'a yalvarırlar. Ubudiyet (kulluklarını) itiraf edip, İslahlarını talep ederler. Çünkü "Rabb" lafzı, bu mânâyı işaret edip akla getirmektedir, başkasını değil...

"Üzerlerimize dök,"

Kabı boşaltmak demek, onun içinde bulunan şeyi dökmektir. Yâni"üzerimize dök" demektir, ikmâl (mükemmel ve tamam kılmak) ve çokluktan istiare'dir. Taleb için. Lafzıyla geldi. Bununla sabrın onlardan yüksek olduğunu ve onlara şâmil olduğunu İfâde etmek içindir. Zarf ve mazruf gibi...

⁴¹⁹ Eldeki kaynaklarda bu rivayetin kaynağına erişemedim

⁴²⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/758-762.

"Sabır"

Yâni savaşın sıkıntıları ve ızdırapları konusunda bize büyük bir sabır ve dayanma gücü ver. Ve savaş meydanlarında:

"Ve ayaklarımıza sebat ver,"

Ve savaş meydanlarında ayaklarımızın kendisiyle sabit olacağı, şeyi bize ver. Ayakların kayacağı yer ve zamanda kalblerimize kuvvet ver, düşmanların kalbine korku sal ve bunlara benzer sebeplerden bize metanet ver. Burada geçen, ayakların sebatından murad, kuvvetin kemâli, ve düşmana yaklaşıldığı zaman, tam bir güç ve mukavemet esnasında asla gerilememek ve ayakların kaymaması demektir. Yoksa sâdece bir yerde ayaklarımızı sabit kıl demek değildir.

"Ve bizi kâfirler kavmine karşı muzaffer buyur."

Onları kahret, bozguna ve hezimete uğrat, bize zafer ihsan et.

Tâlût ve askerleri, duâ etmede belîğ bir tertibe riâyet ettiler. Önce kalblerine kalblerinin üzerine sabrın dökülmesini istediler. Çünkü savaş işi bununla sabit ve kaaimdir.

Sonra üzerine sabır dökülmüş olan ayakların savaşta sabit olmasını istediler.

Daha sonra düşmanlara karşı yardım ve ilâhî nusret dileğinde bulundular. En büyük gayeleri de zaten ilâhî yardım idi.⁴²¹

Dâvûd Aleyhisselâm Câlûtu Öldürdü

"Derken, onları tamamen bozdular. Yâni durmaksızın onları kırdılar.

"Allah'ın izniyle"

Allah'ın yardımı, desteği ve dualarını kabul etmesiyle "Dâvûd. Câlût'u öldürdü."⁴²²

Câlût,

Câlût, cebbar bir adamdı. Amalikalıların reisi ve melikleriydi. Amalık bin Âd'm evlâdmdandı. insanların en şiddetlisi ve kuvvetlilerindendi. (derler ki,) Tek başına bir orduyu mağlûb edebilecek güçteydi. Başına koyduğu miğferi üç yüz rıtlı. Boyunun uzunluğundan dolayı gölgesi eğriydi.⁴²³

Dâvûd Aleyhisselâm

Dâvûd Aleyhisselâm'ın babası İshâ da Tâlût'la beraber nehirden su içmeyip geçenlerin cümlesindendi. Kendisiyle beraber yedi oğlu da vardı. Dâvûd Aleyhisselâm oğullarının en küçüğüydü. Koyun otlatıyordu. Askerlerin peygamberi İsmuîl Aleyhisselâm'a vahiy geldi:

"Câlût'u öldürecek olan Dâvûd bin İsa'dır."

İsmuîl Aleyhisselâm, hazret-i Dâvûdu bulmak için Allah'a duâ etti. Dâvûd Aleyhisselâm kendisine geldi. Nebî İsmuîl Aleyhisselâm ona:

"Muhakkak ki Allahü Teâlâ hazretleri, Câlûtu öldürme işini senin eline verdi. Sen de bizimle beraber Câlût ile savaşmaya çık," dedi.⁴²⁴

Taşların Dile Gelmesi

Dâvûd Aleyhisselâm onlarla beraber savaşa çıktı. Dâvûd

Aleyhisselâm yolda bir taşla rastladı. Taş dile geldi. Kendisine: "-Ey Dâvûd! Beni al! Ben Harun Aleyhisselâm'ın taşıyım. O benimle şu kadar meliki öldürdü," dedi. Dâvûd Aleyhisselâm onu alıp, dağarcığına (torbasına) koydu. Biraz daha ilerledi. Yine bir taşla rastladı. Taş dile geldi, ona: "-Ey Dâvûd! Beni al! Ben Mûsâ Aleyhisselâm'ın taşıyım.

Benimle şu kadar kişiyi öldürdü," dedi. Dâvûd Aleyhisselâm onu da aldı torbasına koydu.

İlerlediler. Yolda bir taşla daha rastladı. O taş ta dile geldi: "-Ey Dâvûd! Beni al! Ben senin kendisiyle Câlûtu öldüreceğin taşım," dedi. Dâvûd Aleyhisselâm onu da kaldırıp heybesine koydu.

Sapanıyla taş atmak, Dâvûd Aleyhisselâm'ın âdetiydi. Sapanıyla kurt, arslan, kaplan ve herhangi bir şeye taş atmaya dursun; mutlaka vurur ve onu helak ederdi.

Savaş için Câlûtla karşılaştıklarında, Câlût mübâreze için karşısına çıkacak adam istedi. Kimse karşısına çıkamadı. Bunun üzerine Câlût, onlara şöyle seslendi:

"Ey İsraîloğulları! Eğer siz hak üzere olsaydınız, bâzınız bana mübâreze etmek için karşıma çıkardı," dedi.

Yine kimse çıkmayınca, Dâvûd Aleyhisselâm, kardeşlerine:

⁴²¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/762-763.

⁴²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/763.

⁴²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/764.

⁴²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/764.

- "Bu kılıflının (sünnetsizin) karşısına kim çıkar?" dedi.

Hepsi sustular.

Bunun üzerine Tâlût, Dâvûd Aleyhisselâm'a gelip, Câlûta karşı çıkmasını istedi. Ona kızını ve mülkünün yarısını da vereceğini ve orada mührünün geçerli olacağını söyledi.⁴²⁵

Dâvûd Aleyhisselâmın Er Meydanına Çıkması

Dâvûd Aleyhisselâm, Câlûta doğru yönelince, Tâlût ona bir at, bir zırh ve bir de silâh verdi. Dâvûd Aleyhisselâm, zırhı giydi, silâhı kuşandı ve ata bindi. Biraz gitti. Sonra melik'e (Tâlût'a) geri döndü. Çevresindekiler:

- "Çocuk korktu da geri döndü" dediler.

Dâvûd Aleyhisselâm geldi. Melik'in önünde durdu. Ona: ,

- "Sana ne oldu?" diye soruldu. Dâvûd Aleyhisselâm:

- "Eğer Allah, bana yardım etmezse bu silâh hiç bana fayda vermez. Sen beni bırak da istediğim gibi savaşayım," dedi. Tâlût:

- "Olur!" dedi.

Dâvûd Aleyhisselâm, silâhı, atı ve zırhı bıraktı. Torbasını boynuna taktı. Sapanını eline alıp Câlût'a doğru yürüdü.

Rivayet olundu ki: Câlût, Dâvûd Aleyhisselâm'a baktığında kalbine korku girdi, titredi. Dâvûd Aleyhisselâm:

- "Ey genç! Geri dön, sana acıyorum, seni öldürmek istemiyorum," dedi. Dâvûd Aleyhisselâm:

- "Belki ben seni öldüreceğim," dedi. (1/390) Câlût:

- "Köpeğe gelir gibi, sapan ve taşla mı bana geldin?" dedi.

Dâvûd Aleyhisselâm:

- "Evet! Belki sen köpekten daha şerli, zararlı ve kötü birisin" dedi. Câlût:

- "Hiç şüphesiz senin etini yeryüzünün yırtıcı hayvanlarına ve gökyüzünün kuşlarının arasında paylaşacağım," dedi.

Dâvûd Aleyhisselâm:

- "Belki Allah, senin etini paylaşacaktır," dedi.

Sonra Dâvûd Aleyhisselâm:

- "İbrahim Aleyhisselâm'ın ilâhının ismiyle," diyerek torbasından bir taş çıkarttı.

Sonra başka bir taş çıkarttı:

- "İshâk Aleyhisselâm'ın ilâhının ismiyle," dedi.

Sonra üçüncü taşı çıkarttı.

- "Yakub Aleyhisselâm'ın ilâhının ismiyle" dedi.

Dâvûd Aleyhisselâm, üç taşı da sapanına koydu. -Üç taş Allah'ın kudretiyle sapanın içinde bir taşa dönüşüverdi.

Dâvûd Aleyhisselâm, sapanı salladı salladı ve onu Câlût'a attı.

Allahü Teâlâ hazretlerinin rüzgârı müsahhar kılmasıyla o taş Câlût'un başında bulunan miğferin burnundan girip, beynini dağıttı, kafasından çıkıp, Câlût'un arkasında duran, tam otuz adamını öldürdü. Allahü Teâlâ hazretleri, orduyu işte böyle hezimete uğrattı.

Câlût ölüp yere düştü. Dâvûd Aleyhisselâm onu tutup, tâ Tâlût'un yanına kadar sürükledi. Müslümanlar çok sevindiler, adetâ bayram ettiler.

Tâlût ve ordusu, sağ ve salim şehre döndüler. Tâlût, kızını Dâvûd Aleyhisselâm ile evlendirdi. Mülkünün yarısının mührünü ona verdi.⁴²⁶

Hikâye

(Bir rivayete göre bundan sonra hâdiseler şöyle ceryan etti:) İnsanlar, Dâvûd Aleyhisselâm'a meylettiler. Dâvûd Aleyhisse-lâmı sevdiler. Onun adını çok andılar. Tâlût, Dâvûd Aleyhisselâm'a hased etti. Onu öldürmek istedi. Dâvûd Aleyhisselâm, anlayıp kaçtı. Tâlût, Dâvûd Aleyhisselâm'ın arkasına gözcüler koydu. Onu şiddetle taleb edip aradı. Bulup yakalamaya gücü yetmedi. Dâvûd Aleyhisselâm, dağa çıktı. Orada âbidlerle beraber oldu ve uzun bir zaman Allah'a ibâdet etti.

Âlimler ve âbidler (evliya), Dâvûd Aleyhisselâm'ın işinden, yâni onu öldürmekten Tâlût'u vazgeçirmeye çalıştılar. Tâlût, kendisini Dâvûd Aleyhisselâmı öldürmekten nehyeden herkesi öldürdü. Kendisine nasihat eden bir çok âlimi böylece öldürdü.

İsrâiloğullarından herhangi bir âlimin ona nasihat vermeye gücü yetmiyordu. Dâvûd Aleyhisselâm'ın öldürmemesini kendisine nasihat edenleri mutlaka öldürüyordu.

Sonra Tâlût pişman oldu. Yaptıkları isyanlar ve kötülüklerden dolayı nedamet duydu.

Gece-gündüz ağlamaya başladı. Hatta insanlar ona acımaya başladılar. Her gece mezarlığa gider orada ağlar ve

⁴²⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/764-765.

⁴²⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/765-766.

Allah'a yalvarırdı. Ve şöyle derdi:

-"Benim tevbe için nasıl kabul edileceğini bilip bana bildiren kimseye Allah, rahmet etsin!"

Tâlût'un yalvarması, tazarru ve inlemesi çoğalınca, onun bâzı yakınları ona acıdılar. Ona:

-"Ey melik! Senin tevbenin kabul edilmesine delâlet edecek birini sana gösterebiliriz, ama korkarız onu da öldürsün!"

-"Hayır! Vallahi onu öldürmeyeceğim. Bilakis ona ikram da bulunacağım, hem de tam bir ikram ile. Onun hükmüne boyun eğeceğim," dedi.

Melikten bu hususta misâk ve ahidler aldılar. Sonra onu Allah'ın büyük ismini yâni İsm-i A'zâm" duasını bilen bir kadının kapısına götürdüler.

Tâlût, kadınla karşılaştınca, orada toprağı öptü, ve ona, kendisinin tevbesinin mümkün olup olmadığını sordu.

Kadın:

-"Hayır! Vallahi ben senin tevbenin kabul olup olunmayacağını bilmiyorum. Lakin sen İsmuîl peygamberin kabrinin yerini biliyor musun?"

-"Evet!" dedi.

Kadın kalkıp onunla beraber işmuîl Aleyhisselâm'ın kabrinin başına gitti. Orada namaz kıldı. Dua etti. Sonra kabrin sahibini çağırdı.

İşmuîl Aleyhisselâm, mezarından kalktı. Başının toprağını silkerek mezarından çıktı. Sonra onlara baktı. Ve sordu:

-"Ne oldu size? Kıyamet mi koptu?"

Kadın:

-"Hayır! Lakin Tâlût tevbesinin kabul olup olmadığını soruyor?" dedi. İşmuîl Aleyhisselâm:

-"Ey Tâlût benden sonra ne yaptın?" diye sordu.

-"Şer ve kötülük adına hiçbir şey bırakmadım, hepsini yaptım, şimdi de tevbe taieb etmek için geldim" dedi.

İşmuîl Aleyhisselâm:

-"Kaç evlâdın var?" dedi. Tâlût:

-"On erkek" dedi. İşmuîl Aleyhisselâm:

-"Senin hakkında hiç bir tevbe yolunu bilmiyorum. Ancak sen, mülk ve saltanatını bırakır, oğullarınla beraber, Allah yolunda savaşmaya çıkarsın, sonra savaşta oğullarının hepsi senin gözlerinin önünde öldürülür, sonra sen de savaşırsın, onlardan sonra da sen de öldürülürsen, senin tevben kabul olunur." Deddi. Ve sözlerinin ardından İşmuîl Aleyhisselâm, ölü olarak mezarına düştü.

Tâlût döndü. Kendisine emredilene yaptı. Hatta savaşta öldürüldü. Tâlût'u öldüren kişi, Dâvûd Aleyhisselâm'a müjde vermek için yanına gitti. Ona:

-"Senin düşmanını öldürdüm!" dedi.

Dâvûd Aleyhisselâm ona:

-"Tâlût'tan sonra sen kurtulup çok yaşayacak değilsin," dedi. Ve onun boynunu vurdu.⁴²⁷

Tâlût'un mülkünün süresi tam kırk yıldır. İsrâiloğulları, Dâvûd Aleyhisselâma geldiler. Tâlût'un hazinelerini ona verdiler. Onu kendi üzerlerine melik tayin ettiler. Dâvûd Aleyhisselâm, Tâlût'un öldürülmesinden sonra yetmiş yıl, melik olup hüküm sürdü.⁴²⁸

Dâvûd Aleyhisselâm'a Mülk Ve Hikmet Verildi

"Ve Allah kendisine mülk verdi." Yâni Allah, İsrâiloğullarının hükümdarlığını Dâvûd Aleyhisselâm'a verdi. Mukaddes toprakların doğusu ve batısının idaresini ona verdi. Dâvûd Aleyhisselâm'dan önce İsrâiloğulları, herhangi bir kimsenin hükümdarlığı altında bir araya gelmemişlerdi. İlk{ "Ve hikmet (verdi)"

Yâni peygamberlik verdi. İsrâiloğullarında, Dâvûd Aleyhis-selâm'dan önce, mülk ve nübüvvet kimsede toplanmadı. Yâni daha önce kimseye bu ikisi beraber verilmedi. Ancak Dâvûd

Aleyhisselâm'a verildi. Çünkü daha önce mülk, başka bir kabileden, peygamberlik başka bir kabileden geliyordu.⁴²⁹

Zebur

Allahü Teâlâ hazretleri Zebûru indirdi. Zebur, dört yüz yirmi (420) sûreydi. "Amma bundan sonra" kelimesiyle ilk konuşan kişi, Dâvûd Aleyhisselâmdı. Dâvûd Aleyhisselâm'a verilen şeyler. "faslû'l-hitâb'tı.⁴³⁰

Dâvûd Aleyhisselâm'a Öğretilenler

⁴²⁷ Bu hikâye zayıftır.

⁴²⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/766-768.

⁴²⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/768-769.

⁴³⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/769.

"Ve daha dilediğinden ona tâlim de buyurdu."

Yâni, Allahü Teâlâ hazretlerinin dilediklerinden, Dâvûd Aleyhisselâm'a, tâlim buyurdu ve öğretti, demektir. Bunlar:

- 1 - Demirden zırh yapmak. Dâvûd Aleyhisselâm, demirden zırh yapar ve satardı. Elinin emeğiyle geçinirdi.
- 2- Kuş dili,
- 3- Dağların teşbihi,
- 4- Karıncalarla konuşmak,
- 5- Kuşlarla konuşmak,
- 6- Güzel ses,
- 7- Güzel nağmeler, (1/391)

Dâvûd Aleyhisselâm'ın sesinin benzeri kimseye verilmedi. O Zebûru okumaya başladığı zaman, vahşî hayvanlar, ona yaklaşıp; hatta boyunlarından tutulacak kadar yakın olurlardı. Kuşlar onu dinlemek için gelip başının üzerinde gölge yaparlardı. Akar su durur onu dinlerdi. Esen yel (rüzgâr) durur onun güzel sesine kulak verirdi. ⁴³¹

Allah'ın İnsanları Birbirleriyle Defetmesi

"Eğer Allah'ın defetmesi olmasaydı,"

Burada masdar failine muzâftır. Yâni sarfetmeseydi. "İnsanları" "defetmenin" "mefûlüdür. "Bâzılarını"

Fesâd ve şerre dalan yâni kötülük yapanları. "Bâzılarım" kelimesi "İnsanları" dan bedeli baz mine'1-külile bedeldir.

"(Diğer) bâzısı ile"

Kendilerinden başkalarıyla... Onlar, şerre dalan kişileri üzerinde oldukları kötülüklerden alıkoymaya çalışırlar. Allahü Teâlâ hazretlerinin takdir buyurduğu kati ile... Bu hikâye edilen kıssada ve diğerlerinde olduğu gibi.

"(Diğer) bâzısı ile" kelimesindeki harf-i cer, masdara taalluk etmektedir.

"Arz (yeryüzü) mutlak fesad bulmuş gitmişti;"

Menfaat ve faydaları bâtil olurdu (yok olup giderdi). Islâh yollar ta'til olurdu, ekin, nesil ve yeryüzünü islâh edip düzelten ve imâr eden diğer sebep ve unsurlar askıya alınıp yok olurdu. ⁴³²

Bir Sâlih Müslümanın Yüz Komşuya Faydası Vardır

Şöyle denildi: Eğer Allahü Teâlâ hazretleri, mü'min ve ebrâr (iyi kişi!er)le kâfirleri ve fâcirleri defetmeseydi, yeryüzü ve içinde olan her şey helak olurdu. Lakin Allahü Teâlâ hazretleri mü'min ile kâfiri; sâlih insan ile fâciri defeder. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Muhakkak ki Allahü Teâlâ hazretleri, sâlih bir Müslüman sayesinde komşularından yüz hâne halkının başından belâ'yı defeder. ⁴³³ Sonra şu ayeti okudu:

"Allah'ın insanları birbiriyle defetmesi olmasaydı arz mutlak fesad bulmuş gitmişti;" ⁴³⁴

Din Ve Devlet İkidirler

Sonra bu âyet-i kerîme'de devletin faziletine tenbih vardır. Zirâ eğer devlet olmazsa, âlemin işlerinin bir nizâm ve intizâma sokulması mümkün değildir. Bundan dolayı şöyle denildi:

-"Din ve devlet ikidirler. Birinin kalması hâlinde diğeri de ortadan kalkar. Çünkü din temeldir, devlet ise bekçidir. Temeli olmayan yıkılır; bekçisi olmayan ise zayı olur."

İnsanlar, bazan bir adamın riyasetinin altına boyun eğmeyi kabul etmezler; bir çok hüccetler zahir olduğu halde. Bu durumda dil ve kılıç ile mücâhede etmeye ihtiyaç duyulur. ⁴³⁵

Dört Sultan

Bu, peygamberlerden olur ve onlara tâbi olanlardan da olur. Sonra onların, onun indinde vurulmuş, belirli süreleri vardır. Onun için, kendilerinden sonra, her asır, dîni ve cihâdı ikâme eden halifelerin bulunması gerekir. İşte bu, Allahü Teâlâ hazretlerinin, insanların bâzılarını, bâzısıyla defetmesidir.

"Allah'ın insanları birbiriyle defetmesi olmasaydı arz mutlak fesad bulmuş gitmişti." Kavı-i şerifinin tafsilatı iki vecih üzeredir.

1-Zahirî defetmek

⁴³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/769.

⁴³² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/769-770.

⁴³³ Kenzul-Ummâl: 24654.

⁴³⁴ Ed-Dürrül-mensûr. c.1 s. 764.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/770.

⁴³⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/771.

2- Bâtînî defetmek,

Zahîrî olan dört yöneticiyle olandır.

1 - Peygamberler,

2- Melikler,

3- Hükemâ-i kavi, Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Dilediğine hikmet verir; hikmet verilene ise, çok bir hayır verilmiş demektir ve bunu ancak temiz akıllılar anlar.⁴³⁶

4- Vaizler.

Peygamberlerin sultanı Aleyhissalât-ü ve's-selâm, onların hepsinin hassinin avamının, zâhirflerinin ve bâtınîlerinin sultanıdır.

Meliklerin sultanlığı ise, sâdece zahirlerin hepsinedir. Bâtınlara değildir. Şöyle denildiği gibi:

-"Biz onların bedenlerinin sultanıyız, dinlerinin melikleri değiliz."

Hükemâ'nın sultanlığı ise hass kulların üzerinde olup, avamın üzerine değildir.

Vaizlerin sultanlığı da avamın bâtınları üzerinedir

Ama gizli olanı defetmek, akıl sultanının işidir. Çok çirkinlikleri defeder. O da zahîrî sultanın emrine sarılmaya sebeptir.

"Ve lâkin Allah'ın bir fazlı var."

Büyük, miktarı ölçülmeyecek kadar büyük. âlemlerine." Hepsine... Lâkin Allahü Teâlâ hazretleri, bâzılarının fesadını bâzısıyla defeder. Yeryüzü fesâd olmaz, âlemlerin ıslâhı onunla nizâm ve intizâm bulur ve ümmetlerin (millet ve toplumların) halleri kendisiyle düzelir.

Allahü Teâlâ hazretlerinin fazl-ü keremi, bütün âlemlere umûmîdir.

Amma dünyâ âleminde, rüşd ve salâh (irşâd ve islâh) yoluyla olmaktadır. Âhirette ise, cennetler, dereceler, kurtuluş ve felah bulmakladır.

Allahü Teâlâ hazretlerinin âlemlere olan fazl-ü kereminin cümlesindendir: Belâları bazı kullarından vasıtasız olarak defetmesi ki, enbiyâ ve kâmil olan evliya ve yakînen onların yolunda yürüyen salîh kimseler gibi.⁴³⁷

Bunlar Allahminzâl Ettiği Âyetleridir

"İşte bunlar,hezimete uğratılmas. hâdiseler cebbârlann (Câlûfun lâm'ın Câlûfu öldürme"!

"Allah'ın âyetleri." Allahü Teâlâ hazretlerinin katından indirilen ayetler."Onları sana tilâvet ediyoruz," Cebrail Aleyhisselâm'ın vasıtasıyla...

"Bi-hakkın"

"fîilinin mefûiünden hâl'dir. Erbab tarihçilerin, kitaplarında bulunana uygun ve ehli kitabın şüphe etmiyeceği şekilde doğru ve mutabık olarak bunları sana tilâvet ediyoruz.

"Ve muhakkak ki sen, o gönderilen resullerdensin."

Yani bizim risâletimizi tebliğ etmek, insanların üzerine ahkâm ve emirlerimizi icra etmek için gönderilen peygamberlerin cümlesindensin. Aksi takdirde, bu âyetler, tarif ve işitmen olmaksızın sana bildirilmezdi. Bu kavli şerif, kâfirlerin: "Sen peygamber değilsin"⁴³⁸ sözlerine reddiye ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin peygamberliğini te'kid içindir.

Bazıları buyurdular:

Dikkat ey bütün zamanların peygamberi Ahmed Aleyhisselâm! Müşkiller seninle hallollunur. Senin vasfını ancaK mücmel beyan edebilirim. Çünkü sen, her efendinin sultanısın. Şeriat senin yolun, hakikat senin ahlakın, sen iki cihanın sultanısın.⁴³⁹

Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvufi Manâlar

Tevilât-ı Necmiyyede buyuruldu:

Muhakkak ki, Nefs-i Emmârenin câlûtuyla mücâhede eden kimse kendi havi ve kuvvetiyle buna güç getiremez; Rabbinden yardım istemedikçe bu konuda başarılı olamaz. Ancak:

"Ey bizleri yetiştiren rabbimiz! Üzerlerimiz sabır dök," senin taatına sarılmak ve mahiyetlerinden sakınmak konusunda bize yardım et, demesiyle olur.

"Ve ayaklarımıza sebat ver," Şiddet ve zorluk anında teslim olmayı, sevinç ve zarar ânında kazanın hükümlerine hücum etmeyi nasib et.

"Ve bizi kâfirler kavmine karşı muzaffer buyur."

Onlar umûmî olarak dinde bize düşman olan herkes, hususi olarak da. iki kaşımızın arasında bulunan en büyük düşmanımız olan nefsi emmâre üzerine bize yardım et. Eğer iltica, samimi ümitle sema ve arzın rabbine

⁴³⁶ Bakara: 2/269.

⁴³⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/771-772.

⁴³⁸ Er-Ra'd: 13/43.

⁴³⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/772-773.

yapılırsa, duanın icabetine ve düşmanlar üzerine zafere yakın olur.

"Derken, Allah*ın İzniyle onları tamamen bozdular." Allahü Teâlâ hazretlerinin nusretiyle... O Allah ki, vaadini doğruladı, kuluna yardım etti ve yalnız orduları hezimete uğrattı.

"Ve Dâvûd öldürdü" Kalb. öldürdü.

"Câlut" nefsi-i emmâreyi öldürdü. Dünya üzerine hırs taşı, ukbâya yönelen taşı ve nefsinin nevasına taalluk eden taşı aldığı zaman, o üç taş, bir taş oluverdi. O da Mevlâ'dan başkasına iltifat etme taşıdır. Onu teslim ve rızâ sapanına koydu ve bütün kuvvetiyle Câlût olan nefse attı. Allahü Teâlâ hazretleri de inayet rüzgarını ona müsahhar kıldı. O taş, hevâ ve heves miğferinin burnuna isabet etti. Ondan fuzûlîleri çıkarttı. Taş onun kafasından çıktı. Ondan sonra onun arkasında bulunan otuz kadar sıfatını ve ahlakını öldürdü. Allahü Teâlâ hazretleri onun geride kalan ordusunu hezimete uğrattı. O da şeytan, taraftar ve ordusudur.

"Ve Allah kendisine mülk ve hikmet verdi." Yani Dâvûd olan kalb'e hilâfet mülkünü ve Rabbânî ilhamlar verdi.

"Ve daha dilediğinden ona tâlim de buyurdu." Yani Kur'ân-i kerimin hakikatlerinden, esrarından ve işaretlerinden dilediğini öğretir.

"Allah'ın insanları birbiriyle de-fetrrlesi olmasaydı." Yani taleb ehlini ve erbabını, vâsıl olan meşâyih ile...

"Arz mutlak fesad bulmuş gitmişti;"

Ahsen-i takvîm üzere yaratılmış olan insanların istidat arzı, Câlût olan nefsi emmâre belâsından, askerlerinden ve sıfatlarından, onların ruhların beldelerini harab etmelerini, ahlakını ve sıfatlarını bulandırmalarını engellemek, kendisini, hayvanı ve cehennemi sıfatlarına, esfel-i sâfilîn derekelerine atmaktan, sağlam dinin kemâlâtını toplayıp götürmek için (mutlakfesad bulmuş gitmişti...)

"Ve lâkin Allah'ın zev'il-ukûl âlemlerine bir fazlî Var." Yani rahmetinin ve fazlının kemâlinden, taliblerin taleb silsileleri hareket etmekte, kâmil olan meşâyihin iradesiyle onlara sırlar ilham edilmektedir. (Mürşidi kâmillerin) eteklerine yapışmak, onların terbiyesini almak, onların tasarruflarının altına girip, onların tenkidine teslim olmak, rıyâzât ve tezkiye halindeki mücâhedelerinde sükûnet ve sabırla sabit olmak ve meşâyih'e yönelmek ve onları kabul etmeye de işaret etmektedir. Onları mahlukâtın şiddetlerinden korur. Bu lütuflar, Allahü Teâlâ hazretleri tarafından olmamış olsaydı, nefsi tezkiye etmek ebediyen onlara nasîb olmazdı.

Bu işaretler, ancak ve ancak hayr ehline tahakkuk eder. Bundan dolayı Allahü Teâlâ hazretleri habibi edibine bunları tahakkuk ettirdi. Şu kavî-i şerîfi bunun hakikatim beyan etmektedir:

"İşte bunlar Allah'ın âyetleri." Bu hakikat ve incelikleri tazammun eden bu âyetleri,

"Onları sana tilâvet ediyoruz," Yani onları senin yanında açıyoruz. "bi-hakkın" yani hakikat ile, olduğu gibi...

"Ve muhakkak ki sen, o gönderilen resullerdensin." Bu makamları geçen, bu hâl ve kerametleri müşahade edenlerdensin.

TeVilât-ı Necmiyye'de de böyledir.

-İkinci cüz tamam oldu-

Bunu müyesser kılan Allahü Teâlâ hazretlerine hamd-ü senalar olsun. Başarı Allahü Teâlâ hazretlerindendir...⁴⁴⁰